د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام اول (لومړی ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سريزه 6

اسلامي سياست 8

اسلامي نظام 23

اسلامي هېواد 49

جګړه يو لنډمهالی انتخاب 59

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ) 66

د مسلمانانو جګړه‌ییز تاریخ 77

د اسلامي تاريخ اصطلاح 82

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتيا 87

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه 97

مذهبي زغم 104

نړۍ واله سوله 108

نظافت 114

لومړیتوبونه پېژندل 121

له ديني ليدلوري د هدف او وسيلې اړيکه 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګرو شوي شي ګټه اخیستل 132

عادتي عبادت 136

شرعي تعبیر 145

په ټولنه کې د خپل شخصیت ځای ټاکنه 150

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟ 155

زموږ نومونه زموږ په ژبه 159

زموږ سنه 169

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه 173

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زیانونه یې 178

د زغم اړتیا او ارزښت 185

تنګ نظري 187

د اسلام او سیاست اړیکه 192

په شرعي تعبیر کې د حقانیت معیار 200

په شرعي تعبیرونو کې د شریعت عمومي روح ته د نه پام تشه 205

د مدرسو نصاب؛ نیمګړتیاوې او اړتیاوې 209

موسیقي په روایاتو کې 231

د نوروز په اړه یو وضاحت 251

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا 258

بیعت که انتخابات؟ 263

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز 269

په اسلام کې د مرتد سزا.. 280

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله 292

د انبیاؤ د معصومیت مسله 300

مراجع 305

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دغه کتاب مې د هغو مقالو ټولګه ده چې له تېرو څو کلونو مې د اسلامي موضوعاتو په اړه کښلې دي. مقالې متنوعې دي، له سیاسته تر معاملاتو پر ګڼو موضوعاتو بحث شوی او له خپل وس سره سم مې د موضوع په تړاو خپل اند په واضحو ټکو وړاندې کړی دی.

دا مقالې به وخت ناوخته بیا هم لیکم او د کتابونو په بڼه به یې خپروم، د همدې لړۍ لپاره مې د پیغام نوم غوره کړی دی، چې په دې لړ کې «پیغام اول» نشروم، په داسې حال کې چې د «پیغام دوم» مواد هم پوره دي او تر سمونې او ډیزاین وروسته به یې خپور کړم.

د دې مقالو لیکلو مهال مې زیاتره وخت د مراجعو په برخه کې تکیه د مکتبې شاملې پر کتابونو کړې ده چې یو لورته پکې د هر شي پیدا کول اسانه وي او بل خوا یې حواله هم اسانه شوې ده، نو ځکه مې په زیاتو حوالو کې د شاملې پر کتابونو تکیه کړې ده.

د کتاب ځینې مقالې په ویبسایټونو کې هم خپرې شوې دي او نورې بیا تر اوسه نه دي خپرې شوې، له دې امله مې وغوښتل چې یو نوی نظر پر وکړم او د کتاب په شکل دا ټولې مقالې سره اوډم چې له نشره پاته مقالې هم پکې ځای شي او که یې څوک د لوستلو مینه وال وي هغوی ته به یې پر یوه ځای لوستل اسانه شي.

د قران کریم د ایاتونو حوالې کله په مقاله کې دننه ور کول شوې دي او کله بیا د مقالې په اخیر کې، له قرانه ماسیوا نورې ټولې حوالې د مقالو اخیر کې ور کول شوې دي، د ځینو مشهورو احادیثو حوالې مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله ایله کړې دي، څکه هغه حدیث له حوالې سره په همدې کتاب کې څو ځایه تکرار شوی وي.

د کتاب په اړه نور څه نه لرم، بس تر لوست وروسته د نظروالو نظر، مشورې، وړاندیز او نقد ته به مو غوږ.ونه څك وي، چې که یو چا زموږ په اړه د ګټې خبره وکړه او زموږ فهم په ورسید، نو به یې ومنو او له ناسمې به تېر شو، تر خبرو به تېر شم او د کتاب لوستلو مخه به مو خالي کړم!

۱/۷/۲۰۲۰

کابل – افغانستان د شپې یوولس نیمې بجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست

غالبا ۲۰۱۴ کال و؛ یوه نژدې ملگري د فیسبوک پر پاڼه لیکلي و چې اسلام کې د هرې مسلې حل شته، ځکه اسلام له بیت الخلا بیا تر مسجده د مسلمان لارښود دی نو حتمې خبره ده چې هره مسله باید پکې وي. زموږ یوه بل ملگري ویل چې ما ورته وویل، ته لا په ډېرو مسلو نه یې پوه؛ ځکه نو دا ډول ادعاوې در څخه کیږي.

زموږ په ټولنه کې دا یادې ادعاوې خورا گرم بازار لري او که د دې مخالفت وکړې، نو بیا د ملحد، بې دینه او که وړه ټاپه در کړي نو د سیکولر په نوم به دې یاد کړي. په داسې حال کې چې هیڅ اړتیا یوه او بل نوم کارولو ته نه شته بلکې هر کس دې د خپلې ادعا په اړه دلیل وړاندي کړي او که تر دې وروسته هم سره قانع نه شول نو هیڅ بده خبره نه ده د هر یوه خپل لیدلوری او خپل یې دلیل. مهم شی په ټولنه کې د اختلافي موضوگانو په اړه بحثونه دي چې یو بل ته قناعت ور کول پکې حتمي نه دي؛ خو لوستونکو او خپله د بحث مخته وړونکو ته هم گټه رسوي. یوه لویه گټه د زغم پیاوړتیا ده چې بحثونه ورته لار پرانیزي او بل مهم ټکی د معلوماتو تبادله چې بحثونه یې ډېره ښه ذریعه ده. د دې ترڅنگ نور لوستونکي هم ځنې گټه اخلي او د اینده لپاره تیار مواد دي چې هر کس په اسانه استفاده ترې کولای شي.

د اسلامي سیاست په موضوع کې مې دا پورته خبرې ځکه وکړې چې زموږ د ټولنې زیاتره کسان پر دې موضوعاتو د بحث مهال بې زغمه کیږي او خپل مخاطب په ناسمو نومونو یادوي. په انساني ټولنه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د بحث وړ ده او وي به. له دې امله بايد هر چا ته د خپل نظر وړاندې کولو وخت ور کړل شي او دا يې بشري حق هم دی.

د اسلامي سياست په اړه يوازې اوس د نظر اختلاف نه دی را پيدا شوی، بلکې د مسلمانانو د دوو لويو فکري مکتبونو سني او شيعه ترمنځ له ډېره پخوا څخه د نظر ژور اختلاف موجود دی او تر ننه هم شته. د وخت په تېرېدو ډېری واړه اختلافونه هم د نوي اختلاف نوې زاوې پيدا کوي او خورا نور بعدونه د مکان او زمان له غوښتنو سره سم پکې رامنځته کېږي. د اسلامي سياست موضوع هم اوس تر پخوا ډېره جنجالي شوې او د نظري اختلاف خليج يې تر پخوا اوس ډېر پراخ شوی دی.

زه خپله له دې اصطلاح سره هم جوړ نه يم. ځکه اسلام کې د سياست لپاره نه اصول شته او نه قواعد، نه يې پر اساساتو بحث کړی دی او نه يې پر جزياتو، نو بيا اسلامي سياست څه معنا؟!

زه دلته اړينه بولم چې د اسلام مقدس متونه دوو برخو ته ووېشم: يوه برخه يې دين ده او بله يې شريعت.

دين پر خالق د باور، د هغه د احترام او ميتافزيک موضوعاتو بحث کوي، د دين موضوع کلي وي، تغيير ته اړتيا نه لري، د وخت له غوښتنو سره ټکر نه راوړي او د ټولو رسولانو او زياتره نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دي.

دين په هيڅ وخت کې له سياست سره تماس نه نيسي، ځکه سياست مکان او زمان ته په کتو تغيير کوي او دين له دې شيانو سره کار نه لري. دين کې بايد هر څوک هر وخت په هر ځای کې چې وي، خالق ته درناوی ولري او هم پرې باور. په دې توګه دين د هيڅ وخت، هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور او هيځ مکان له غوښتنو سره په ټکر کې نه راځي، نو ښکاره خبره ده چې له سياست سره په مقدس متن کې شريعت اړيکه لري. د شريعت په لمن کې هم ځينې بيخي کم داسې احکام شته چې ثابت دي، لکه د زنا حرمت، لکه د يتيم مال نه خوړل، خو لويه برخه مسايل د شرايعو متغيرات وي چې د وخت، ځای او غوښتنو له تغيير سره؛ تغيير کوي.

دا چې اړيکه يې څنگه ده؟ ډېره ژوره، هراړخيزه او پر کلياتو و حزياتو يې بحث شوی دی، که هسې ـ تصادفي ځينې ځايونو کې د سياست يادونه شوې ده او ځينې نبيانو د اړتيا له مخې يو شمېر سياسي چارې مخته وړې دي؟

زما د معلوماتو له مخې د هيڅ شريعت اساسي موخه سياست نه و او نه هيڅ رسول يا نبي د سياسي مشر په نوم نومول شوی دی؛ البته د نبي، رسول، بشير او نذير په القابو ياد شوي دي.

په شرعي نصوصو کې ځينې داسې احکام چې مخامخ له سياست سره اړيکه لري او ځينې هغه اياتونه چې په لوی لاس له سياست سره اړيکه ور کول شوې ده، د دې سبب شوي چې واک غوښتونکي او د اسلامي سياست په نوم د شخصي گټو تضمينونکي دې ته لمن ووهلې چې په اسلامي شريعت کې د اسلامي سياست په نوم ځانگړې اصطلاح رامنځته او پر امت په دې له ځانه جوړه شوې اصطلاح ډېری هغه څه وتپي چې شريعت کې يې اساس نه شته او په دې توگه يوه خاصه ډله، ځانگړی قوم تر لامحدوده وخته و نامحدودې جغرافيې پوري خلک لومړی استعمار، بيا استثمار کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې فکر د عاملو لپاره داسې علماء هم را پیدا شول چې د واک غوښتونکو لپاره یې په ارادي او شعوري توګه دا ډول کتابونه ولیکل چې همدې فکر ته یې عمومیت ور کاوه او ځینو بیا په ناخبري د دې فکر لپاره ښه په پیخر کار وکړ. د دې پر ځای چې د مسلمانانو په تاریخ کې هغو حکومتونو ته نظر وکړو چې تر همدې نومونو لاندې یې واک چلولی؛ ښه به دا وي چې لومړی په قران او سنت کې هغه موارد را وسپړو چې د اسلامې سیاست اصطلاح ترې را پیدا شوې.

په قران کریم کې له څو مواردو ناسم تفسیر د دې سبب شوی چې د اسلامي سیاست اصطلاح وزیږوي:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً .(۱)

ژباړه: او کله چې ستا رب فرشتو ته وویل، زه په ځمکه کې یو خلیفه پیدا کوم.

له دې ایت څخه استدلال شوی چې دلته یاد شوی خلیفه هماغه خلیفه دی چې د اسلامي نظام په رأس کې قرار لري او هم خلافت ځني مراد دی. خو که ښه فکر وکړو، نو دلته له یاد شوي خلیفه څخه کومه ځانګړې اصطلاح هدف نه ده، بلکې خلیفه دلته د هر انسان لپاره کارېدلی لفظ دی او هدف ترې پر ځمکه انسان ته واک ور کول دي. څکه دلته د انسان د پیدایښت بیان کوي او له هغه خلافت سره هیڅ اړه نه لري چې ځیني کسان یې له همدې ځایه د اخیستلو هڅه کوي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له تاسو چې چا ایمان راوړی او نیک اعمال يې وکړو، الله ور سره ژمنه کړې چې ارو مرو به دوی په ځمکه کې واکمنوي لکه چې تر دوی مخکنيو ته يې واک ور کړی و.

له دې ایت څخه هم ګڼشمېر کسانو د خلافت، اسلامې نظام او اسلامې سیاست تعبیرونه را کښلي، په داسې حال کې چې دلته د نص د مراد ښکارولو له څلورګونو طریقو (عبارت النص، اشارة النص، دلالة النص او اقتضاء النص) څخه يوه يې هم دا شی نه ثابتوي، . قران همدغه د (ليستخلفنهم) هم توری د واک لپاره کارولی دی. شاهد يې په قران کې بل هم شته:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.(۳)

ژباړه: بني اسرايلو (موسی ع) ته وويل، تر دې مخکې چې ته موږ ته راشې هم موږ ته اذيت رسول شوی او ستا تر راتلو وروسته هم. موسی ع وويل: نژدې ده چې ستاسو رب ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو ته په ځمکه کې واکمني در کړي چې بیا وګوري تاسو څنګه عمل کوئ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ .(۴)

ژباړه: بیا موږ تاسو تر دوی وروسته په ځمکه کې واکمن کړئ چې وګورو تاسو څنګه عمل کوئ.

په دې دواړو اياتونو کې د (يستخلفكم او خلائف) توري د واکمنی لپاره کارېدلي. دا ډول صيغې چې هر ځای کارېږي يوازې هماغه د ادم ع د پيدايښت مهال چې د کوم هدف لپاره د خليفه توری استعمال شوی دلته په ټول قران کې هر ځای له دې مادې جوړ الفاظ د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخې لپاره کاريږي نه دا چې يـوه ځـانګړې اصـطلاح ده او د هغـې د ثابتولو لپاره دې يو ځانګړی نظام جوړ شي او په ځانګړي چوکاټ کـې دې سياست مخته یوشي.

يو بل ځای هم قران کريم وايي:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ.(٥)

ژباړه: الله هغه دی چې تاسو يې په ځمکه کې واکمن کړي ياست، نو که چا انکار وکړ د خپل انکار سزا به ګالي.

دلته وينو چې همدا د خلائف توری د هغه چا لپاره هم کاريدلی چې کافر کيږي. له دې جوتيږي چې له دې مادې جوړ ټول الفاظ د واکمن او واکمنۍ لپاره کاريږي او هـيڅ کومـه اسـلامي ايډيالوژيکـه اصـطلاح ترې هدف نه ده. د داؤد ع په اړه هم وايي:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الأَرْضِ .(٦)

ژباړه: ای داووده! بېشکه موږ ته په ځمکه کې واکمن کړی يې.

قران کريم هيڅ ځای هم داؤد ع ته د اسـلامي خليفـه، اسـلامي اميـر، شرعي نظام، شرعي و اسلامي سياست اصطلاحات نه دي کـارولي، لـه دې ښکاري چې داؤد ته د لته د خليفه نوم ور کول داسې دی لکه د هر انسان په اړه چې قران کريم ويلي موږ هغه په ځمکـه کـې خليفـه کـړی دی.

د اسلامي سياست پـه اړه يـو خـورا مشـهور روايـت هـم شـته چـې د احاديثو په زياترو کتابونو کې نقل شوی دی:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّـهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَـالَ: «فُـوا بِبَيْعَـةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ويل، د بني اسرائيلو سياست انبياؤ كاوه، هر كله چې به يو نبي وفات شو، بل به يې ځاى ونيوى او بېشكه تر ما وروسته بل نبي نه شته او ژر به خورا ډېر خليفه ګان شي، اصحابو ويل، نو ته څه امر كوې؟ ده ويل، د لومړي بيعت ور پوره كړئ، د هغوى حق ور كړئ، بېشكه الله له دوى څخه د خپل رعيت د حال پوښتونكى دى. (٧)

له دې روايت څخه ثابتېږي چې سياست د انبياؤ كار دى او هر نبي په خپل وخت كې سياست كړى، كله چې يوه نبي خپل ژوند پاى ته رسولى نو دا كار يې بل نبي پر غاړه اخيستى. له دې نو په ښكاره د اسلامې سياست اصطلاح راوتلې. دلته د دې روايت په اړه څو مهمو نكتو ته تم كېږم:

په قران كريم الله تعالى څو ځايه د بني اسرايلو د نبيانو په اړه ويلي چې وژل شوي، نو كه يې سياسي واك په لاس كې واى، څنګه ممكنه وه چې خلك يې د اسلامې دعوت په خاطر ووژني؟ ځينې يې داسې هم دي چې په خپل وخت كې هيچا ايمان نه دى پرې راوړى، له چا سره يوه، له بل سره دوو او له ځينو سره بيخي كمو كسانو ايمان راوړى، نو سياست له يوه او دوو كسانو سره څنګه وكړي؟ دلته څو بېلګي ستاسو په وړاندي ږدم:

وكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ .(٨)

ژباړه: او له ډېرى نبيانو سره يو ځاى يې نژدې ملګري هم وژل شوي.

دلته ويل شوي چې له نبيانو سره يو ځاى يې ډېرى ملګري هم وژل شوي، نو كه سياسي واك ورسره واى، څنګه يې مخالفان په وژلو توانيدل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ .(۹)

ژباړه: او موږ په هیڅ کلي کې نبي نه دی لیږلی، مګر د هغه کلي اهل مو تنګ کړي او زیانمن کړي مو دي چې ښایي عجزي وکړي.

دلته له نبیانو سره د خلکو د نه منلو او هغوی د عذاب خبره راغلې، نو چې څوک دې خبر نه مني سیاست پر چا وکړي؟ همداشان د بقرې په (٦١) او د ال عمران په (۲۱) ایت کې هم د یهودو له لوري د خپلو نبیانو د قتل کیسې راغلې چې هغوی خپل نبیان وژل. که څوک نبي په شهادت رسوي، بیا سیاست څنګه وکړي؟ قران لا دا هم وایي چې تر موسی ع وروسته یوه نبي د سیاست لپاره خپل امت ته بل عادي کس مشر ور ټاکلی چې دې روایت د هغه پرخلاف خبره کړې ده.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا .(۱۰)

ژباړه: او دوی ته یې نبي وویل، بېشکه الله تاسو ته طالوت پاچا ټاکلی دی.

له دې ښکاري چې نه ټولو نبیانو سیاست کړی او نه یې قران له داؤد، سلیمان او یوسف علیهم السلام پرته د نورو یادونه کړې ده.

یو بل ټکی دا هم دی چې ولې دا دومره مهم روایت په اصحابو کې یوازي یوه صحابي (ابوهریره) نقل کړی دی؟ په داسې حال کې چې د روایت په متن کې د جمعي صیغه(قالوا) ذکر شوې او له هغې ښکاري چې هلته ګڼشمېر اصحاب موجود دي، نو ولې یوه صحابي دا روایت نقل کړ چې نور یې په اړه پټه خوله دي؟

په روایت کې دا هم دي چې تر ما وروسته نبي نه شته البته زیات خلفاء به وي. دا الفاظ یې د بخاري له هغو روایاتو سره سر نه خوري چې وایي؛ خلفاء یا امراء به (۱۲) وي. اوس دلته کوم روایت د منلو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؛ د بخاري دا روایت چې د خلفاؤ شمېر زیات بولي، که هغه روایت چې یوازي (۱۲) یې بولي؟ که هغه روایت ددې روایت داسې تفسیر وګڼو چې دوولس هم ډېر دي او ترمنځ یې هیڅ ډول ټکر نه شته، بیا د هغو کسانو ادعا له ګوابښ سره مخېږي چې د اسلامي سیاست اصطلاح نن هم د کار وړ بولي. که خلفاء او اسلامي امیران یوازي دوولس وي، نو بیا نن د څه لپاره نارې وهي چې اسلامي نظام راولي او اسلامي سیاست کوي؟!

له دې نکتو څخه معلومه شوه چې د روایت په متن کې څومره لویې ستونزې دي؟ نه له قران سره اړخ لګوي، نه روایاتو سره او نه عقل دا مني چې د دومره مشهورې قضیې په اړه دي د دومره زیاتو موجودو اصحابو له جملې یوازي یو صحابي روایت نقل کړي؟ دا هم په داسې حال کې چې د اسلامي سیاست د پلویانو له قوله چې له سیاست پرته د دین او شریعت اقامه مشکله ده او دا یې اساس دی، له دومره اهمیت سره بیا د شارع له لوري ولې داسې د ضمني مسلو چلند ورسره شوی دی؟ دا هغه بنیاد دی چې د اسلامي سیاست معبرینو د خپل سیاست ستره ماڼۍ پرې درولې وه. د خلافت او امارت په اړه نور روایات هم شته چې ما په خپل بل کتاب (جهاد او خلافت) کې پرې تحقیق کړی او دلته یې بیا راوړلو ته اړتیا نه وینم.

یو شی چې زما هم اوس ور پام شوو هغه دا دی چې دا اصطلاح او دې ته ورته نورې اصطلاګانې که د اسلامي شریعت جز وبولو، نو زما په ګومان دا یو ستر بدعت دی. ځکه رسول الله ص په خپل وخت کې نظام درلود، رسول الله ص یې خپله مشر و، نه یې نظام اسلامي ګڼلی، نه یې د اسلامي سیاست اصطلاح رامنځته کړې، نه یې ځان اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یا اسلامي خلیفه بللی، ښه که رسول الله ص د خپل ځان او خپل نظام په اړه داسې څه نه وایي او نه یې د شریعت برخه بولي، له ده پرته بیا څوك حق لري چې د خپل ځان تعبیر د شریعت برخه وبولي؟

یوه بله خبره چې دوی له پامه اچولې ده هغه د رسول الله ص د ځانګړو واکونو نه ځانګړي کول دي چې د دوی له تعبیر سره سم هغه عمومي دي او زموږ لپاره د هغه هر شی الګو دي، اما دا تعبیر بیا په ګڼشمېرو ځایونو کې له واقعیت سره ټکر کوي او ډېری ځایونه دوی هم مجبور شوي دي چې د ځان په ګټه نصوصو کې لاس ووهي. هغه د دې ترڅنګ چې یو رسول و، په ټولنه کې سیاسي او نظامي مشر هم وو. له دې امله یې په هره برخه کې ځینې ځانګړي واکونه ځان ته لرل. رسول الله ص د اختر او جمعې په بیانونو کې هم ځینې سیاسي بیانونه کړي دي. لامل یې همدا وو چې هغه د اسلامي لارښود تر څنګ سیاسي رهبر وو، خلکو ته یې باید د حالاتو په اړه خبرې کړې وای او همدا لویه اجتماع یې تر ټولو ښه ځای و. هغه نظامې قومندان و، له دې امله به یې د جمعې او اختر لمانځه ته له لرې ځایونو خلك راتلل چې تر لمانځه وروسته یې ډېری اصحابو ته د نظامي چارو په اړه هدایات ور کول. ځینې وختونه یې مختلفو لوریو ته سریې استولې. یعنې د جمعې او اختر بیان او بیا وروسته لمونځ د هغه هم دیني مسوولیت و او ترڅنګ یې سیاسي بیانونه او نظامي چارې د خپل سیاسي او نظامي رهبرۍ له امله ور له غاړې وې. تر ده وروسته چې څوك په یوه وخت کې دا ټولې چارې د هغه په شان مخته وړي او بیا یې د شریعت برخه هم بولي، زما په اند دا تعبیر نه یوازې مشکلات ایجادوي، بلکې د رسول او هغه ته د الهي وحې په وسیله ور کول کېدونکي هدایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکي مور داسې اخلو چې مور هم د هغه په شان يو او هغه امتيازات چې ده لرل مور يې هم د لرلو صلاحيت لرو، دا نه يوازې په ژوند کې د تعميل وړ نه دي بلکې دين او شريعت ته داسې افکارو لار پيدا کړه چې اصلا له دې چينې سرچينه نه اخلي خو دين و شريعت ور سره بدنام شول.

په اصحابو کې لومړی د خليفه اصطلاح د ابوبکر صديق رض لپاره له دې امله کارېده چې هغه د رسول الله ص ځای ناستی و، اصحابو هغه ته ويل چې يا خليفة رسول الله، عمر فاروق رض ته بيا ويل کېدل چې يا خليفة خليفة رسول الله او د همده په زمانه کې بيا د امير المومنين لقب هغه ته ور کول شو او د خليفه نوم په عمومې توګه نه کارېدی. تر دې وروسته د امويانو په زمانه کې د خلافت د شرعي جنبې لپاره ډېر کار وشو او ګڼشمېر روايات هم ورته جوړ شول چې تر خپل منځ يې ژور توپير هم سره در لود.

امويانو نه يوازې دا چې د خپل واک لپاره روايات جوړ کړل او ځانونه يې په شرعي پوښښ کې پټ کړو، بلکې ښکاره يې ځينې داسې چارې هم مخته وړې چې د شريعت له عمومي لارښونو سره يې مخالفت در لود او په ټولنه کې د بديو او فساد سبب شوې. واک له پلاره زوی ته په ميراثي توګه پرېښودل او بيا همداسې دا لړی پسې غزول د همدې امويانو ابتکار و او دا کار د سترو فسادونو سبب هم شو. له همدې واک څخه په ګټې اخيستنې يې ظلمونه وکړو او د خلکو شخصي- ملکيتونه يې ترې غصب کړو، د واک لپاره يې يو بل سره ووژل او د هيواد پراخونې شوق تر روسيې، چين او فرانسې ورسول. د همدې واک پر سر د علويانو، عباسيانو او امويانو ترمنځ کشماکش روان و او پر امويانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیانو د عجمو په وسیله بریالي شول، هغوی یې داسې وکوتل چې نیول شوي کسان یې ورته مړل کړل او د هغوی پر جسدونو برسیره یې خوراک وکړ. علویانو هم د واک لپاره هلې ځلې کولې او په مصر کې یې بېل خپل واک تر لاسه هم کړ چې د سلطان صلاح الدین ایوبي په مټ عباسیانو له واکه گوښه کړو.

له نظام سره تړلي زیاتره اصطلاحات د امویان په وخت کې را پیدا او بیا د عباسیانو په زمانه کې ښه پسې ترویج شول. د اسلامي نظام، اسلامي امیر، خلیفه ظل الله، حل و عقد شورا، اسلامي سیاست، یو ستر داسې اسلامي هیواد چې تر منځ یې سرحدونه نه وي، دار الحرب و دار الاسلام او... ټول هغه څه دي چې د رسول الله ص په زمانه کې چا پېژندل هم نه، اما وروسته خلکو رواج کړو او تر دې اندازې غلو پکې وشوه چې بیخي د شریعت لاینفک جز وگڼل شول. زه په خپل ذات کې له دې اصطلاحاتو سره د هغه وخت په شرایطو کې مخالف نه یم، خو له دې سره یې مخالف یم چې یا د شریعت اجزاء وبلل شي او یا یې ځینې نن هم د ترویج او پلي کېدا لپاره متې راونغاړي. نن بېل وخت، بېل ځای او بېلې غوښتنې دي، لازمې نه ده چې د هغه وخت د خلکو او پوهانو له شریعت څخه شوي تعبیرونه دې نن موږ حتمن وپالو او د نوي تعبیر په وړاندې دراوزې بندې کړو.

څومره چې په ژوند کې رنگیني او تنوع ده همدومره د شریعت نوي تعبیر ته هم اړتیا ده. هر وخت که له شریعته پر تعبیر بندیز ولگېد، نو د ژوند رنگیني، تنوع، جاریوالی او پر مختگ به هم ور سره ودرېږي او انساني ژوند به له سترو خنډونو سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په لومړي سر کې له دې سره جوړ نه یم چې سیاست د شریعت برخه وبولم، بیا که فرض کړو چې سیاست هم د شریعت یوه برخه ده او په اړه یې هدایات لري، نو بیا د هغې زمانې د خلکو لپاره ممکنه ده چې برخه یې وبولي؛ خو نن ورځ دا سې هیڅ امکان نه لري. نن ژوند په چټکۍ بدلیږي او که سیاست د شریعت برخه وبولو، نو یو خو یې مسلو ته ځواب نه شي ویلای، بل د اسلامي هیوادونو سیاستونه نن داسې جوړ شوي چې یو له بل سره لاس و ګریوان دي، که هر یو خپل سیاست اسلامي وبولي نو لکه پخوانو خلفاؤ چې د دې نوم تر پوښ لاندې په خپلو کړنو شریعت ته ستره صدمه ورسوله موږ به هم په لوی لاس شریعت هم د نامسلمانو ترمنځ بندنام کړی وي او هم به د مسلمانانو زړه ترې تور شي. د وخت غوښتنه دا ده چې شریعت فردي کړای شي او له سیاسي میدانه یې را وباسو. په دې سره به مو د شریعت د بدنامۍ مخه هم نیولې وي، اسلام ته د منسوبو اورپکو ډلو توره به مو هم ترې اخیستې وي او د مسلمانانو ترمنځ د تکفیر، ارتداد او شریعت ته منسوبو وژنو مخه به مو هم ډب کړې وي.

د پام وړ ټکی دا هم دی چې که شریعت کوم خاص چوکاټ د سیاست او حکومتولۍ لپاره ایښی وای، نو لومړی به د څلورو خلفاؤ د ټاکنې طریقې سره مخالفې نه وې او بیا به نن موږ له ستر چیلنج سره مخ وای. ځکه موږ ته معلومیږي چې سیاست هر وخت خپل روخ بدلوي، نوي چوکاټونه یې رامنځته کیږي، شکل یې بدلون مومې، جوړښت یې تغییر کوي، واکونه یې مختلفو ادارو ته وېشل کیږي او هر وخت نوي ضوابطو ته اړتیا لري چې هم یې نن مثالونه زموږ په وړاندې دي او هم په تاریخ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په متن کې مکان زمان او د کلتور مسایل دومره په پام کې نیول شوي چې په ښکاره نصوصو يې نن عمل نه کېږي. لکه: حج و عمرې ته د میقاتونو ټاکنه، نن هیڅوک هم هغه خاص ځای ته په رسېدو احرام نه تړي، ځکه هغه نه شي تعین کېدای، په الوتکه کې تګ دا ټول روایات د عمل له ساحې وایستل، بلکې احرام په میدان هوایي کې تړل کېږي. بل مثال يې د اس فضایل دي چې د جهاد لپاره يې پر ساتنه څومره ټینګار شوی او فضایل يې ذکر شوي. موږ نن وینو هیڅوک هم پر اس جهاد نه کوي او نه په دې نیت اسونه اوس پالل کېږي. د تورې، نېزې، غشي، لیندې او ډال په اړه هم روایات شته چې نن يې څوک په کار نه لري. د اس یادونه په قران کریم کې هم شوې ده، خو له دې سره نن څوک په دې یوه شي هم جهاد ته نه وړاندې کېږي.د غلام ازادولو یادونه هم په قران کریم کې شته او هم روایاتو کې، مګر نن د غلام په نه شتون کې هغه نصوص هم د عمل له میدانه وزي. تر درو ورځو اضافه د غوښو له ساتنې منعه هم په روایاتو کې راغلې، خو وروسته يې جواز ور کړی او د زمانې و مکان غوښتنې پکې له ورایه معلومېږي. هدیرې ته له تلو منعه او بیا يې جواز هم له دې برخې دی. د کعبې جوړښت له ابراهیمې جوړښت پرته د مکېانو پر ناقص جوړښت ایله کول هم، د زمان و مکان د غوښتنو اهمیت را ښیي.

له سیاست سره تړلي شرعي مسایلو ته نوې کتنه زموږ نن یوه اړتیا ده چې د زمانې جبر ورته مجبور کړي یو. که څوک دا اړتیا نه شي درک کولای، نو نه یوازې دا چې له خنډونو سره به مخ وي، بلکې د زمانې بې رحمه توره به يې داسې وکوټي چې تر ډېره وخته به د پاڅېدا توان هم ونه مومي. زموږ په وړاندې هیڅ شرعي مانع نه شته؛ بلکې مجوِز يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا لرو، که فرض کړو چې منعه هم تـرې شـوې، نـو ضرورتونـه مـو دا غوښتنه کوي چې دا بنـدیز مـات کـړو او انسـاني اړتیـاو تـه لاس رسـی وکړو. ځکه شریعت کې د ضرورت په خاطر ځینې ممنوعه شیانو ته هم اجازه ور کول شوې. له دې امله نن اړتیا ده چې د سیاست له کټګـوری شریعت بېل کړو او ټولنې ته د مخاطِب پر ځـای یـې فـرد تـه مخاطـب وګڼو.

۲۰۱۸/ ۴/ ۵

سرچینې:

(۱)(البقره: ۳۰)

(۲)(النور: ۵۵)

(۳)(الاعراف: ۱۲۹)

(۴)(یونس: ۱۴)

(۵)(فاطر: ۳۹)

(۶)(ص: ۲۶)

(۷)(بخاري: ۳۴۵۵)

(۸)(ال عمران: ۱۴۶)

(۹)(الاعراف: ۹۴)

(۱۰)(البقره: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

په ګڼ شمېر مسلمانو هېوادونو کې نن خورا زياتي ستونزې دي. کله چې ددې ستونزو پر عواملو او حللارو خبرې کېږي، نو ډېرى کسان لا په دې نظر دي چې د اسلامي نظام نه شتون د دې ټولو بدمرغيو سبب دى او که اسلامي نظام راشي نو دا هر ډول ستونزې اتومات حلېږي. هغه کسان چې د اسلامي نظام لپاره په مبارزه اخته دي، د هغوى لوى هدف همدا دى او دا د هر ډول ستونزو حل هم ګڼي.

راځو دې ته چې اسلامي نظام چيش دى؟ د اديانو (شريعتونو) لوى هدف هم اسلامي نظام وي، که هسي د واک غوښتونکو له لوري دين ته منسوب يو تعبير دى؟ د دې نظام په اړه شرعي نصوصو کې څه راغلي؟ د دې نظام په اړه د خداى د رسول او د هغه د اصحابو تګلاره څه وه؟ او ...

که د اسلامي نظام له غوښتونکو پوښتنه وشي چې اسلامي نظام يعنې څه؟ دوى وايي، اسلامي نظام دا معنا چې حدود نافذ وي، اسلامي امير موجود وي، د اساسي قانون پر ځاى د خداى قانون د عمل وړ وي، له کفارو سره اړيکې غوځې وي، د کفارو خلاف جهاد روان وي. خلک په دولتي کچه له بدو منعه او ښو ته را بلل کېږي.

که لومړۍ خبره باندې فکر وکړو، نو دوى د يوه ناوړه کار د اسبابو د درک پر ځاى د هغه کار سزا ته خوشاله وي. د دوى په اند لاس غوځول د شريعت هدف دى، خو دې ته فکر نه کوي چې لاس پرېکول د جرم د مخنيوي په خاطر و، نه د يوې شرعي موخې په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باید د جرم عوامل له منځه یووړل شي، اسباب یې درک شي او که د دې ټولو سربیره چا جرم وکړ نو د سزا وړ دی.

دا نه یوازې د عقل غوښتنه ده، بلکې نقل یې په صراحت تایید هم کوي. له دې امله رسول الله ص خلکو ته داسې توصیه کوي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».(١)

ژباړه: عبد الله بن عمرو بن العاص روایت کړی چې رسو الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود سره معافوئ، که په یوه حد زه خبر شم، نو حد واجبیږي.

له دې حدیث څخه ښکاري چې پر خلکو د حدودو له جاري کولو باید تر خپله وسه ډډه وشي. که خلکو تر خپل منځ ستونزې سره حل کولې، د حدودو اړتیا نه شته. حد له خپلو ټولو شرایطو سره که امیر (د اوس وخت قضا) ته خبره ورسېده، نو د نفاذ وړ دی. دا هم ترې ښکاري چې اساسي هدف سزا نه ده، د سزا لپاره خوشالي بې ځایه ده، اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی، له دې امله نو عمر فاروق رض ویلي:

قَالَ عُمَرُ: «لَا يُقْطَعُ فِي عِذْقٍ وَلَا عَامِ السَّنَةِ».(٢)

ژباړه: عمر رض ویلي: د خورما پر ښاخ د پاته خورما له امله او وچکالي کې دې لاس نه پرې کېږي.

عمر فاروق د خپل خلافت مهال په وچکالي کې د غلا حد ځنډولی وو. پاس جمله هم د دې ادعا پوره تایید کوي. ما د دې مقالې لیکلو پر وخت د هغو عالمانو لیکنې هم ولوستې چې د عمر فاروق د دې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع يې کړې وه. د همدې ځنډېدنې له امله پر عمر فاروق خورا ډېرې نيوکې هم شوې چې ګڼو ديني عالمانو يې ځوابونه ويلي دي.

په همدې اړه ابن قيم د امام احمد قول نقلوي:

قَالَ السَّعْدِيُّ: سَأَلْت أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ: الْعِذْقُ النَّخْلَةُ، وَعَامُ سَنَةٍ: الْمَجَاعَةُ، فَقُلْت لِأَحْمَدَ: تَقُول بِهِ؟ فَقَالَ: إي لَعَمْرِي، قُلْت: إنْ سَرَقَ فِي مَجَاعَةٍ لاَ تَقْطَعُهُ؟ فَقَالَ: لاَ، إذَا حَمَلَتْهُ الْحَاجَةُ عَلَى ذَلِكَ وَالنَّاسُ فِي مَجَاعَةٍ وَشِدَّةٍ.(۳)

ژباړه: سعدي ويل، له احمد بن حنبله مې د دې حديث په اړه پوښتنه وکړه، ده ويل: عذق مانا خورما او عام سنة د لوږې مانا لري. دی وايي، احمد ته مې وويل، ته يې هم منې؟ ده ويل: هو، په خپل عمر مې قسم. ما وويل: که چا په لوږه کې غلا وکړه ته يې لاس نه پرېکوې؟ ده ويل: نه، که خلك په لوږه او سختي کې وي او يو کس د اړتيا له مخې غلا وکړي، نو دا کار نه کوم.

په اعلام الموقعين کې ابن قيم رح پسې وايي:

وَعَامُ الْمَجَاعَةِ يَكْثُرُ فِيهِ الْمَحَاوِيجُ وَالْمُضْطَرُّونَ، وَلاَ يَتَمَيَّزُ الْمُسْتَغْنِي مِنْهُمْ وَالسَّارِقُ لِغَيْرِ حَاجَةٍ مِنْ غَيْرِهِ، فَاشْتَبَهَ مَنْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَدُّ بِمَنْ لاَ يَجِبُ عَلَيْهِ، فَدُرِئَ.

يعنې په وچکالي کې اړتيا وي او مجبور کسان زيات وي، نو په خلکو کې د شتمن او هغه چې له اړتيا پرته يې غلا کړې وي له بله توپير نه کېږي. له دې امله د هغه چا چې حد پر واجبېږي له هغه سره فرق نه کېږي چې حد پرې نه شته، ځکه نو حد ترې ايسته شوی.

له دې قولونو معلومه شوه چې حد د جرايمو د مخنيوي لپاره دی. تر دې مخکې چې د جرم علتونه درك او بيا يې د له منځه وړلو کار پيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي دې ته خوشاله وي چې د يو چا لاس غوڅ کړي، بل په ډبرو ويشتلو مړ کړي، يو بل خوار بيا قصاص ته ودروي او نور بيا په دروو ووهي. په داسې حال کې چې ټول فقهاء په يوه خوله وايي، د حدودو جاري کول د امير يا نايب کار دی. هغه څوک چې نه د جرم علتونه پېژندلای شي، نه يې د له منځه وړلو وس لري او نه پوهه، نه يوه لوېشت ځمکه تر واک لاندې لري، نه يې محکمه او څارنوالي مالومه وي، شل واره يې اعتراف کړی چې بېګناکسان يې په محکمه کې تورن شوي او بيا سزا ورکول شوي. دغسې ډلې ټپلې په هيڅ مذهب او اسلامي فقه کې د حدودو د جاري کولو واک نه لري.

د بدايع ليکوال د حدودو په بحث کې کاږي: وَأَمَّا شَرَائِطُ جَوَازِ إقَامَتِهَا فَمِنْهَا مَا يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا، وَمِنْهَا مَا يَخُصُّ الْبَعْضَ دُونَ الْبَعْضِ ،أَمَّا الَّذِي يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا فَهُوَ الْإِمَامَةُ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْمُقِيمُ لِلْحَدِّ هُوَ الْإِمَامُ أَوْ مَنْ وَلَّاهُ الْإِمَامُ.(۴)

ژباړه: د حدودو د جاري کولو شرايط ځينې يې ټولو حدودو ته عام دي او ځينې په نورو پسې خاص دي، هغه شرايط چې ټولو حدودو ته عامېږي، يو يې امامت دی: امامت دادی چې د حد جاري کوونکی به امام او يا هغه څوک وي چې امام استازی ټاکلی وي.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: أَرْبَعٌ إِلَى السُّلْطَانِ الْحُدُودُ، وَالْجُمُعَةُ، وَالزَّكَاةُ، وَنَسِيَ رَاوِيُّ الْحَدِيثِ الرَّابِعَ.(۵)

ژباړه: حسن بصري ويل: څلور شيان د سلطان دي، حدود، د جمعې لمونځ، زکاة او څلورم شی راوي هير کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې لمونځ هم د امیر له لوري ور کول کېده، یا به هم امیر خلك ورته ټاکل، اما وروسته له امامت پرته هم جواز ور کړل شوی دی. لکن زکاة د رسول الله ص په دور کې یوازې د رسول الله ص استازو جمعه کاوه، همدا شان حدود هم د هغه صلی الله علیه وسلم کار وو. له دې امله نو زکات اخیستل هم د یوه برحاله نظام کار دی او هم حدود له نظام سره ربط لري.

دغه کسان په هغو وروسته پاته ټولنو کې د اسلامي نظام چیغې وهي چې خلك یې له لوږې مړه کېږي. د بېکارۍ له امله په میاشت کې زرگونه ځوانان نورو هېوادونو ته تېښته کوي. د مېرمنو مهرونه له اسمان سره خبرې کوي، وچکالي یې کښتونه، باغونه، رمې او نور د کار و کسب شته داسې ورختم کړل چې که نن له چا سره یو څه شته هم، نو پر هیڅ حساب دي. د زدکړو په برخه کې دومره پاته دي چې ان ابتدایي تعلیم هم د گوتو په شمار کسان لري. د لسگونو کالو جنگونو یې د هېواد بنسټونه وران کړي، عامه تاسیسات خراب شوي، د امن ساتلو اورگان له بیخه ویستل شوی، د خلکو د هېواد پالنې، ملت پالنې او خپلو ارزښتونو پالنې روحیه سخته کوټل شوې او په خلکو کې اوس د خدمت جذبه نه ده پاته. په دغسې ټولنو کې عقل او شریعت دواړه دا وایي چې لومړی د هر جرم لامل په گوته شي، حللار یې وښودله شي، خلك له ستونزو را وکښل شي او بیا د اسلامي نظام شعار پورته شي، خو زموږ افراطیان د دې ټولو ستونزو حل په اسلامي نظام کې ویني. حقیقت دا دی چې ستونزې خپل عوامل او حللاري لري. که هر څوک یې له هماغو لارو د حل هڅه ونه کړي، نو د هیڅ نظام مفاهیم یې هم نه شي حل کولای. دا نظامونه تجربه شوي دي. له نن څخه سوونه کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې چې خلافت موجود و هم اسلامي نړۍ یو عالم ستونزو په مخه کړې وه او نن بیا دوه چنده مشکلات ورته رامات دي. که موږ ځمکني حقایق ونه منو او هسې په خیالي نړۍ کې د خوشالۍ هڅه وکړو، نو تل به مو همدا حال وي لکه اوس چې ور سره مخ یو.

د اسلامي نظام او اسلامي امیر اصطلاحات هم د دین او شریعت په نصوصو کې نه شته. قران کریم هیڅ پیغمبر ته د شرعي سلطان، شرعي امیر، شرعي خلیفه او شرعي نظام د ورکړې یادونه نه ده کړې. خو هر ځای یې دا ورته ویلي چې نبي یې، رسول مواستولی یې، د خلکو په دیني چارو کې لار ښود یې. رسول الله ص چې په خپل ژوند کې د دیني رهبر تر څنګ سیاسي او نظامي مشر هم و، د خپل ځان په اړه هیڅ ځای نه دي ویلي چې زما نظام شرعي نظام دی او زه یې شرعي امیر یم. خپل حکومت یې د خلافت په نوم نه دی نومولی او د ټولو چارو په اړه یې د اصحابو له مشورو سره سم کار کاوه. قران کریم امر کړی دی چې د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره تر سره کېږي او کار باید اهل کار ته وسپارل شي. همدې دوو اصولو ته په پام رسول الله ص د جنګ لپاره خالد غوره کاوه او د دیني پوهاوی په پار به یې معاذ یا مصعب استول. د جنګونو، سولې، له مخالفو کسانو سره د تړون کولو، بندیانو، امیر ټاکلو او دې ته ورته نوري ستري دندې به یې د اصحابو په مشوره مخته وړې او هر ځای یې د اکثریت په مشوره عمل کړی دی. له دې خپله ښکاري چې حکومت یوه دنیوي چاره ده او د کارونو په اړه یې انبیاء علیهم الصلاة و السلام ته هم وحې نه کېده. حتا د نبیانو او رسولانو لویه برخه هغه څوک دي چې هیڅ ډول نظام یې نه در لود او قران کریم د هغو یادونه هم کړې ده چې د بل تر مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يې خپل کار ته ادامه ور کوله.(البقره: ۲۴۷) ځينې نبيان په زندانونو کې په همدې اعزاز نازول شوي او بنديانو ته يې خپل دعوت رساوه. (يوسف: ۴۰)که له دين او شريعت څخه هدف نظام وي، نو ايا په بنديخانه کې نظام جوړېداى شي؟ ولې د نبيانو غوښ اکثريت هيڅ نظام نه لري؟ د ټولو نبيانو په لړ کې يوازې درې يا څلور کسان يې داسې دي چې د نظام په راس کې قرار لري؟ ولې رسول الله ص د عربو پر ځاى چې هيڅ نظام يې نه در لود د فارس يا روم لور ته نه لېږل کېده چې برحاله نظامونه يې لرل او د عربو په پرتله يې د ژوند سطحه لوړه وه او په ښه توګه د اسلامي نظام نفاذ يې کولاى شواى؟

اصلن د نظام لپاره يو موډل جوړېداى نه شي. هغه څه چې هره ورځ يې د تغييرېدا او بدلېدا احتمال وي، هغه ته يو فارمول رامنځته کول، انسانان له کړاو سره مخ کول دي. خداى پاک د همدې لپاره حکومت له ديني وشرعي چارو بېل ساتلى او د نظام په اړه يې يوازې دوه ځايه لارښوونې کړې دي. د شورا اصل او اهل کار ته کار سپارل د قران هغه لارښوونې دي چې د نظام په اړه يې کړې، نور قران له نظام سره کار نه لري. د يو چا کور ته د ورتلو پر مسله رغېدلى خو د نظام مشرـ د ټاکلو مسله يې خلکو ته ايله کړې. رسول الله ص کور ته د ورتلو اجازه بيان کړې، خو د مرګ مهال يې د مشر ټاکلو، نظام فارمول بيانولو، وزيرانو، اميرانو، رييسانو، واليانو، جنګي قومندانانو، سفيرانو او نورو چارواکو په اړه يوه لارښوونه هم نه ده کړې. د مرګ مهال يې د لمانځه يادونه کوله، له مرييانو سره د سلوک خبره ورته مهم وه، بهرني سفيرانو ورته ارزښت درلود، خو د خپل نظام د مشر ټاکلو مسله يې همداسې خلکو ته ايله کړه؟! د قران کريم او رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدې تګلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يو لوی سبق او درس پروت و. د انسانيت خالق نـه غوښـتل چـې د يوه چوکاټ په ټاکلو راتلونکي خلـك لـه سـتونزو سره مـخ كـړي. كـه داسې شوي وای، نو نن به د اسلامي حکومت جوړونکي هم له مشکل سره مخ وای، دوی چې نن په نظام کې کوم پوزيشنونه رامنځته کـوي، هغه د خلافت راشده او تر هغه وروسته زمانه کې نه وو موجود، بيا ولـې دوی د نن له غوښتنو سره سم نظـام جـوړوي ولـې د خلافـت د وخـت جوړښت نه خپلوي؟له دې امله شريعت د نظام په برخه کې لـه مسـايلو څخـه صرف نظر كـړی. دا كـار شـارع ارادي كـړی او د دې حكمـت رسول الله ص په يوه حديث کې داسې بيان کړی:

مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَا كان ربك نسيا}.(٦)

ژباړه: الله چې څه په کتاب کې حلال کړي هغه حلال دي او څه چې يې حرام کړي هغه حرام دي. له څه چې يې سكوت كړی هغـه معـاف دي، نو د الله معاف شوي ومنئ. ځکه الله هيڅ شی هم نـه هيـروي بيـا يې پاس ايت ولوست.

د دې حديث د اصل له مخې د حکومت چارې په درېيم اپشـن كـې راځي. قران کريم او نبوي سنتو يې په اړه سکوت کړی، نو دا د خـدای معاف شوې چارې دي چې مسلمانان يې بايد ومني او پر ځـان سـختي ونه کړي، که نه بخاري کې د رسـول اللـه ص زيـری دی چـې كـه چـا سختي وکړه دين به اخير ورته سخت شي.

ايا مسلمانان اساسي قانون ته اړتيا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت د مسلمانانو او په تېره بیا زموږ د افغانانو حالت داسې و چې د هر بل قانون نوم یادول د قران ضد بلل کېده. له دې امله نو چا دا جرات نه درلود چې یو بل قانون د دنیوي مسلو د حل په موخه جوړ کړي. دا فکر لا اوس هم شته چې مسلمانان د قران په مقابل کې بل قانون ته اړتیا نه لري. ایا دا خبره سمه ده که ناسمه؟

مخکې مې هم وویل چې قران کریم د دین او شریعت د یوه متفقه متن په توګه او د رسول الله ص سنت یې د شرحې په ډول کله هم د نظام لپاره یو چوکاټ، فارمول او موډل نه دي ټاکلي. قران ته د اساسي قانون نوم ورکول د قران کریم له حیثیت څخه ناخبري ده. دا یو واضح حقیقت دی چې د قران کریم او نبوي سنتو لار ښوونې د اساسي قوانینو له هدایاتو سره توپیر لري. قران کریم او نبوي سنت د دین او شریعت تر چوکاټه را محدود دي. له دې امله رسول الله اصحابو ته په دنیوي چارو کې پراخه اجازه ور کړې وه.

د قران کریم او اساسي قانون دې جلا حیثت ته په کتو ویلای شو چې هر هېواد نن یوه داسې قانون ته اړتیا لري چې دنیوي چارې په حل وفصل کړي. رسول الله ص له مکیانو سره د تړون مهال د وحې انتظار ونه کړ، د خندق په غزا کې یې د متحدو لښکرو له ځینو مشرانو سره د مفاهمې خبره د اصحابو مشورې ته وړاندې کړه، خو د وحې انتظار یې ونه کړ. د مدینې له یهودو سره یې د میثاق مدینه په نوم تړون وکړ، یهودو ته یې د دین پوره ازادي هم ور کړه، په اړه یې د هیڅ ډول وحې انتظار نه دی کړی. د حبشې پاچا له دې سره چې مسلمان وو، په لسګونو مهاجرو مسلمانو ور سره پنا هم اخیستې وه، رسول الله ص هیڅکله ترې ونه غوښتل چې یا په خپله ملک کې اسلامي نظام پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه یا ته او ټول مهاجر اصحاب مدینې ته هجرت را وکړئ. د همدې نجاشي تر مرګ وروسته رسول الله ص د هغه ځای ناستي نجاشي ته هم د اسلام بلنه ور کړه، خو د اسلامي نظام د نفاذ هیڅ یادونه نه شته.(۷)

د قران کریم مقام ته که موږ د دې ایت په رڼا کې وګورو، نو بیا داسې غلطي نه کوو:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا.

(الحج: ۷۸)

ژباړه: او د الله لپاره پوره کوښښ وکړئ، همده تاسې غوره کړي یاست او په دین کې یې پر تاسې هیڅ تکلیف نه دی راوستی. ستاسې د پلار ابراهیم ملت دی، ده مخکې هم مسلمان نومولي وئ او په دې (کتاب) کې هم.

دلته وینو چې قران کریم یو دیني کتاب دی. د ابراهیم علیه السلام ملت دی. ابرهیم علیه السلام او د ده اولادونو هیڅ ډول نظام نه در لود. قران کریم رسول الله ص ته امر کوي چې د ابراهیم علیه السلام تابعداري وکړي، د هغه نور اولادونه هم د هغه په تابعداري مکلف وو، مګر په تګلاره کې یې هیڅ اسلامي نظام نه‌شته او نه دې ته ورته مفاهیم پکې تر سترګو کیږي. له دې امله نو باید د اساسي قانون او قران کریم ترمنځ پرتله ونه شي. قران د دین او شریعت قانون دی او اساسي قانون د دنیوي چارو په اړه هدایات لري. د دې دوو ترمنځ پرتله هیڅ ممکنه نه ده. پرتله د هغو قوانینو ترمنځ کیږي چې د یوې کټګورۍ وي، اما دلته د هر قانون مقام او زاویه بیله ده. له د ې امله نو باید په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخبري د قران کریم مقام را ټیټ نه کړو او د هر قانون لارښوونې پر خپل ځای عملي کړو.

له نامسلمانو سره اړیکو ته اسلام په کوم نظر ګوري؟ ایا د اسلامي نظام یوه ځانګړنه دا ده چې له نامسلمانو سره په دولتي کچه اړیکې پرېکړي؟ زموږ افراطیان خو نن په همدې پلمه د اسلامي نړۍ ټول حکومتونه د کفر په ټاپه وهي او پر ضد یې قیام لازمي د شریعت امر بولي. زموږ هېواد کې دا څلویښت کلونه په همدې بانه خلک وژل کېږي، عامه تاسیسات نړل ول کېږي، د علم مرکزونه تخریبېږي، معابد انفجارېږي، پل و پلچک الوزول کېږي، لویې لارې کنډوکپر کېږي، د برېښنا مزي غوڅېږي، ستنې یې نړېږي، د اوبو بند ماتېږي او د برېښنا د تولېد توربین پر نورو پلورل کېږي.

تر نورو هر څه راتیرېږو او مستقیما دې پوښتنې ته ځواب وایو. که په لنډه ووایو؛ نو اسلام نه مسلمان او نه له نامسلمان سره پر اړیکو بندیز لګولی. د بندیز ځایونه مشخص موارد دي چې باید مشخص کړای شي نه داسې لکه د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي چې وایي.

لومړی دلته د قران کریم هغه درې ایاتونه راوړم چې دا موضوع یې مشخصه کړې او له دې موضوع سره تړلي ایاتونه ټول باید په همدې ایاتونو تفسیر شي. ځکه د اصولو قاعده همدا ده چې مطلق په مقید تفسیرېږي. مثال یې د مطلق (دم) دی چې بل ځای قران کریم د (مسفوح) قید ور سره اضافه کړی. نو ځکه مطلق وینه حرامه نه ده بلکې، دم مسفوح حرامه ده.(۸)

قران کریم د اړیکو په اړه مشخصه تګلاره ټاکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ () لاَ يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ () إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

(الممتحنه: ۷، ۸، ۹)

ژباړه: نژدېده چې الله به ستاسې او هغو ترمنځ دوستي راولي چې له دوی څخه يې له تاسې سره دښمني کړې وه. الله يې وس لري. الله بخښونکی او مهربانه دی. الله تاسې له هغو سره له نيکي او انصافه نه منعه کوي چې ستاسو سره يې پر دين جنګ نه وي کړی او نه يې تاسو له سيمو ايستلي ياست. بېشکه الله انصاف کونکي خوښوي. يقينن د هغه چا له دوستي مو منعه کوي چې پر دين يې له تاسو سره جنګونه کړي او تاسو يې له ديارونو ايستلي يئ يا يې ستاسو پر ايستلو مرسته کړې وي. له دوی سره که چا دوستي وکړه نو همدوی ظالمان دي.

دا ياتونه دومره واضح، روښانه او له هر ډول ابهام څخه دومره خوندي دي چې که په دې موضوع کې يو څوک واقعن د ځان پوهونې هڅه کوي، نو د دې اياتونو په لوستلو به يې هيڅ شک هم پاته نه شي او په ذهن کې ور سره ټول سوالونه به يې حل شي.

لومړي ايت کې خدای پاک مسلمانانو ته د احسان په توګه وايي چې له ځينو هغو سره به مو دوستي پيدا کړي چې مخکې يې دښمني در سره کړې. د (مودة) لفظ د مسلمانۍ په مانا نه دی، بلکې هغوی به له دې سره چې نامسلمان وي، له مسلمانانو سره به دوستي ته زړه ښه کړي. قران دا ټکی د خدای يو احسان بللی دی او په واضحو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمانانو ته يادونه کړې ده. دا وروسته ايت يې علت هم بيانوي. دا کار الله ځکه کوي چې خداى له هغه چا سره ستاسې دوستي، نيکي انصاف او عدالت بندونکى نه دى چې له تاسې سره د دين له امله شخړې نه کوي، نو ګواکې له هغه چا سره چې مسلمان نه وي، خو د دين له امله د مسلمان وژنه او تخريب هم نه غواړي د مسلمان دوستي، اړيکې، نيکي، انصاف او عدالت شرعن ناروا نه بلکې ښه کار دى او الله له دې کسانو سره مينه کوي. هغه څوک له کفارو سره د اړيکو منعه شوي چې هغوى د دين له امله شخړې کوي او مسلمان د اسلام له امله بد ګڼي. وژني يې او له خپلو سيمو يې شړلو ته اړى کوي. قران کريم وايي له دوى سره اړيکې مه پالئ او که چا د دې لارښوونو سربېره اړيکې او دوستي ور سره وپالل، نو ظالمان دي.

همدې ته په کتو رسول الله ص خپل اصحاب د روم، يمن، بحرين او يهودو له بازارونو منعه نه کړل چې له هغوى سره يې اقتصادي و سوداګريزي اړيکې در لودلې. ثمامه بن اثال رض ته يې امر وکړ چې د مکيانو د قافلو لار خوشي کړي.(۹)

عمر فاروق رض يې له دې منعه نه کړ چې خپل مشرك ورور ته يوه ورښمينه چپنه ور ولېږي او دا مهال هغه په مکه کې اوسېده.(۱۰)

د خيبر ځمکې يې هغو يهودو ته بيرته ور کړې چې له ده سره يې جنګ کړى و. اکيدر بن مالك يې تر نيولو وروسته بيرته خپلې سيمې ته ولېږه او پر نامسلمانو يې همداسې حاکم پرېښود. د حديبيې په سوله کې يې بنوخزاعه د مسلمانانو لوري ته کړل په داسې حال کې چې هغه قبيله مسلمانه نه وه. تړون کې ويل شوي و چې پر بنو خزاعه بريد پر مسلمانانو بريد دى.(۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم خو لا دا خبره هم په ښکاره الفاظو کړې ده:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او د دین په اړه که درڅخه مرسته وغوښتل شوه نو مرسته ورسره کړئ مگر هغه قوم چې ستاسو و د هغوی ترمنځ تړون وي. الله ستاسو د اعمالو لیدونکی دی.

دلته ویل شوي چې که نامسلمان له ځینو مسلمانو سره د دین پر سر شخړه کوي. همدا مسلمانان له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغواړي نو قران وايي، مرسته یې وکړئ، که نور مسلمانان له همدې محاربو کافرانو سره تړون ولري، نو په جنگ کې مداخله نه شي کولای. له دې مالومېږي چې مسلمانان کولای شي دوه یا څو بېل حکومتونه ولري. ځکه که تر یوه دولتې چتر لاندې وای نو بیا څنگه امکان لري چې هم دې له نامسلمانو سره تړون ولري او هم دې جنگ ور سره وکړي؟ دې ایت چې کوم حالت ته اشاره کړې، دا یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې د مسلمانانو څو حکومتونه موجود وي. یو حکومت د خپلو گټو په خاطر له نامسلمانو سره اړیکې جوړوي او مختلف تړونونه ور سره کوي او د مسلمانانو بل حکومت بیا خپلو حالاتو ته په کتو جنگ ور سره کوي. دا ایت د خلافت د هغو مدعیانو پر ادعا هم چلیپا را کاږي چې وايي، د مسلمانو هېوادونو ترمنځ سرحدونه نه‌شته او دا د اسلام غوښتنه ده.

نن چې په اړیکو کې اقتصاد مهم رول لري، نو هیڅ هېواد له بل مسلمان یا نامسلمان سره د دین او مذهب په خاطر اړیکې نه پالي. که د مذهب خبره مطرح وای، نو زموږ افغانان، د عراق مهاجر او له سوریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تښتېدونکي کسان به د اروپا پر ځای سعودي، قطر، اماراتو، پاکستان او د مسلمانانو نورو هېوادونو ته تلای؛ هیڅ مسلمان هېواد نن خپلو مسلمانو ورونو ته ځای نه ور کوي. اسلام د اړیکو لپاره هیڅ اصولو نه دي ټاکلي. یوازې له هغه چا سره دوستي منعه شوې چې پر دین مسلمان زوروي او هغه هم یوازې د هغه مسلمان لپاره چې له همدې نامسلمانو څخه ازارویني، دا اصل هم د ټولو مسلمانو لپاره نه دی. که یو هېواد له هغه محارب کافر سره اړیکه وساتي چې یو بل ځای له مسلمان هېواد سره په جنګ اخته وي، نو اسلام د اړیکې غوڅولو امر نه دی ور ته کړی. لوړ ایت د دې ښکاره ثبوت دی. نو د اړیکو په برخه کې اسلام یوازې همدا اصل بیان کړی، نور کوم فارمول نه لري.

د خلافت یا اسلامي نظام غوښتونکي هر وخت د جهاد یادونه هم کوي چې پخوا مسلمانو پاچانو جهاد کاوه او نن اسلامي نظام نهشته له دې امله جهاد هم موقوف شوی دی. همدا لامل دی چې ګڼشمېر اسلام ته منسوبو ډلو په یوه او بل نوم د جهاد بیرغ پورته کړی او ادعا کوي چې خالص جهاد کوي او یوازې د دې شرعي فریضې احیاء یې هدف ده.

راځئ دلته د جهاد پر مشروعیت، طریقه، د پخوانو حکومتونو پر تیرو جګړو او د نن ډلو پر روانو جنګونو بحث کوو او دا چې اولنو و وروستنو له دې نوم څخه په استفادې څه وکړل؟

د جهاد لغوي مفهوم ډېر کوښښ دی او اصطلاحي معنا یې یوازې قتال نه ده. بلکې د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې جهاد بللای شو. قران کریم په مکي سورتونو کې هم د جهاد یادونه کړېده. یو ځای وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ.
(العنكبوت: ٦٩)

ژباړه: او هغه چې زموږ لپاره هڅې کوي، ارو مـرو بـه زمـوږ لارې ور وښيو او بېشکه الله خامخا له نیکانو سره دی.

یوه حدیث د مور و پلار خدمت جهاد بلل شوی:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: «أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ».(١٢)

ژباړه: عبد الله بن عمرو رض ویل چې رسـول اللـه ص تـه یـو کـس راغی او جهاد ته د تلو اجازه یې غوښته. ده ورته وویل: مور و پلار دې ژوندي دي؟ هغه ویل: هو. رسـول اللـه ص ورتـه وویـل: د هغـوی پـه خدمت کې کوښښ وکړه.

له دې نصوصو ښکاره شوه چې جهاد یوازې جنګ نه دی. د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې تر دې مفهوم لاندې راځي. د کـوم شي لپـاره چې نن خلک د جهاد توری کاروي هغه تـه قـران کـریم د قتـال نـوم و رکړی. احادیثو کې هم د دین لپاره جنګ ته د قتال نوم کـارول شـوی. البته مقاتله هم د جهاد یو جز کېدای شي. ځکه که د دین لپـاره څـوک جنګ کوي نو دا هم یو دیني خدمت دی چې د جهاد په پراخ مفهـوم کې ځایيږي.

مقاتله څه وخت مشروع ده؟ قران کریم یې په اړه وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَـدِيرٌ () الَّـذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّـهِ النَّـاسَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً (الحج: ۳۹، ۴۰)

ژباړه: مقاتلينو ته له دې امله اجازه ورکول شوې چې ظلم پر شوی او يقينن الله يې پر مرسته قادر دی. هغه چې له څه حق پرته له خپلو سيمو وشړل شول مگر دا چې ويل يې الله زموږ رب دی او که الله ځينې انسانان په نورو نه دفعه کولای، نو د راهبانو خونې، د يهودو عبادتځايونه، د عيسويانو معابد او هغه مساجد به خراب شوي وای چې د خدای نوم ډېر کې ذکر کيږي.

يو بل ځای وايي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقره: ۱۹۰)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنگيږئ چې له تاسې سره جنگ کوي او تېری مه کوئ، يقينن الله تېريگر نه خوښوي.

په يو بل ځای کې دې موضوع ته داسې اشاره کوي:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ () أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (التوبه: ۱۲، ۱۳)

ژباړه: او که دوی تر خپلو ژمنو وروسته وعدې ماتې کړې او ستاسو په دين کې يې بد ويل پيل کړل نو د کفارو مشرانو ووژنئ، يقينن دوی هيڅ ژمنې ته پابند نه دي، په دې سره ښايي را وگرځي. ولې له هغه قوم سره جنگ نه کوئ چې خپلې ژمنې يې ماتې کړې، د رسول د ايستلو تکل يې کړی او همدوی لومړی ځل (جنگ) پيل کړی. ايا له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاريږئ؟ الله د دې وړ دی چې ترې خشیت وکړئ که رښتیا مومنان یاست.

په دې درو ایاتونو کې که فکر وکړو نو پوهیږو چې مقاتله په شریعت کې څه حکم لري. د اسلام تر ټولو معتبر کتاب قران کریم په واضحو الفاظو وایي چې مقاتله یوازې د ځان د دفاع وسیله ده، نه د نورو د غلام کولو، ځمکو نیولو، واک غصبولو، دولت و ثروت ګټلو او نوم لوړولو خدایي اجازه لیک چې هر وخت به مسلمانان د نور خدایي مخلوق ژوند د خدای او رسول په نوم ور تنګوي او د ژوند کړی به ور باندې را سختوي.

لومړي ایت کې راغلي چې د مقاتلې اجازه له دې امله ور کول شوې چې د دین له امله ظلم ور سره کیږي. مقاتله د دې لپاره ده چې د هر عابد د عبادتځای خوندي شي. نه داسې لکه نن چې پر معابدو حملې د اسلامي نظام په نوم تر سره کیږي. دویم ایت کې ویل شوي چې یوازې له هغه چا سره جنګ وکړئ چې له تاسې سره جنګیږي او پر نورو به تیری نه کوئ. دریيم ایت کې راغلي چې له مقاتلې مخ مه اړوئ، ځکه جنګ تاسې نه دی پیل کړی، لومړی ستاسې دښمن جنګ ته مخه کړې، هغوی رسول له سیمې پسې اخیستی، خپلې وعدې یې ماتې کړې او دا هر څه له دې امله کوي چې ستاسې دین له هغوی بېل دی، د دې ټولو تر څنګ په دین کې بدرد هم وايي. نو د دوئ په اړه ویل شوي چې مشران یې ور قتل کړئ.

د دې موضوع په اړه راغلي ټول ایاتونه او احادیث به په همدې ایاتونو تفسیریږي، د مقاتلې په اړه د دې ایاتونو حکم واضح، پریکنده، قاطع او له هر ډول شک و شبهې وتلی دی. د مقاتلې په اړه ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص که پر دې تله وتلو نو د نن ورځې ډلې ټپلې او د پرون ورځې خان و واک غوښتونکي اميرانو، پاچاهانو او خلفاؤ يوازې د ځمکې نيولو، قدرت ساتلو، ثروت زياتولو او پر خلکو د راج چلولو لپاره د مقاتلې تر نوم لاندې عام مسلمانان جنګول چې ګټه يې يوازې دوی ته رسېده.

د دې ادعا ستر ثبوته د مسلمانانو په تاريخ کې خوندي دي. د همدې مجاهد خليفه، امير او پاچا يا هم د نن ورځې جهادي ډلو د شخصي واک، ځواک او ګټو په وړاندي که مسلمان خنډ پيدا کړی او که کافر دوی ورسره جنګېدلي او نن هم جنګېږي. موږ وينو چې د امارت جنګيالي د داعش له کسانو سره په جنګ دي او د داعش دا له القاعده سره جنګېږي. په افغانستان کې د روس خلاف جنګېدلي د مقاومت ډلې لومړی يو له بل سره په جګړه سولې او وروسته يې له طالبانو سره جنګونه وکړل. په تېر تاريخ کې د فاطميانو خلافت د عباسيانو خلافت مقاومت کاوه او عباسيانو بيا د امويانو تخته چپه کړه. پر عثمانيانو محمد بن عبد الوهاب د جهاد اعلان وکړ او د هغوی خلاف بيا شيعه ته منسوبې ډلې ودرېدې چې تر ننه يو بل سره وژني. که د شريعت له لوري د نظام په برخه کې باوري او واحد فورمول موجود وای، نو ولې به د داعش نظام له امارتيانو له نظام سره توپير در لود؟ ولې به د سني نظام د شيعه د نظام چپه کولو کوښښ کاوه؟ ولې امويان عباسيانو را نسکور کړل؟ ولې وهابيانو د حنفي عثمانيانو پر خلافت د جهاد اعلان وکړ او د هغوی د خلافت پر ځای يې خپل شاهي نظام رامنځته کړ؟ او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وژني، غصبوني، لوټني، پسي اخيستني او تر ټني ټـولې د جهـاد او مقاتلې تر عنوان لاندې کېدلې او نن هم کېږي. نه پخـوا چـا د ديـن لـه امله له نورو سره جګړې کولې او نه نن جنګونه د دين پـر سـر کـېـږي. د مسلمانانو تر هېوادونو په نامسلمانو هېوادونـو کـې مسـاجد، مسـلمانان، مدرسې او د تبليغانو جوفې زياتي دي. ټول جهادي تحريکونه نـن هـم تر کافر مخکې مسلمان وژني او پرون يـې هـم وژل. د دريـمـه خليفـه عثمان غني رض له شهادته را په دې خوا چې مسلمانانو په خپلـو تـورو شهيد کړ، بيا تر ننه د يوه مسلمان د حرب و ضرب اله د بل پـر خـلاف پورته کېږي او د مسلمان وينه د مسلمان پـه لاس تـويېږي. دې فتنـو او فسادونو ته د جهاد نوم ور کول له ديني مفـاهيمو سره سـتره جفـا ده. د مسلمانانو همدې کارونو د هغوی د سولې دين د جنګي ديـن پـه توګـه معرفي کړ. مسلمان د سولې نماينده يې د ترهګر په څېره کې را ښـکاره کړ او هغه جوفې- جوفې خلك چې د خـدای ديـن تـه پـه اخـلاص او صداقت راتلل د دوی د وحشي او دين ضد کړنـو لـه املـه زړه بـدي او بيرته شاته وترهېدل. دا له ديـن او شريعـت، خـدای او رسـول، قـران او سنت سره د مسلمانانو خپله لويه جفا وه چې د حق و عدالت دين يې د نورو په وړاندې له ارزښتمن مقامه را کوز کړ. د مسلمان هغه توره چې د خپل مسلمان ورور سر يې د جهـاد پـه بانـه پرېکـړ، اسـلام د نـورو پـه سترګو کې بې اهميته کړ. د خلافت هغه خيالي خوبونو چې نه يې قـران امر کړی او نه رسول عملي کړی وو، نامسلمان د مسلمانانو پـه وړانـدې درولو ته اړ کړل.

تېروتنه زمـوږ ده. قـران دا ديـن ټـول انسـانيت تـه رحمـت بللـی دی. عالمين يوازې مسلمانان نه دي بلکې نور ملتونه هم کې شامل دي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين چې يوځل د رحمت جامه واغونديږي هغه بيا وحشت نه شي کېداى، خداى چې کوم دين ته د رحمت نوم ور کړى هغه بيا د نورو د ژوند واک نه ترې اخلي. دا موږ يو چې رحمت مو په وحشت خلکو ته معرفي کړ، نه يوازې نامسلمان را څخه کړيږي بلکې پر مسلمانانو مو بده ورځ راوستلې ده.

بدبختي دا ده چې د نن ورځې په نوم مجاهد تر اوسه په دې پوه نه شو چې د ده د جنګ ګټه د مسلمان پر ځاى نامسلمان ته رسي. جنګ د اقتصادي ګټو لپاره پيل شوى دى او جهاديانو په دې اور کې د خاشاکو په توګه کاريږي. زموږ بدمرغي دا ده چې هم مو دين بدناميږي او هم مو هېواد ورانيږي. هم مو ملت ارامه ورځ نه ده ليدلې او هم مو د هېواد ټول عامه تاسيسات له منځه يووړل. بشري قوه مو يا په جنګ کې وژل کيږي، يا لوږې را څخه واخيستل او يا بدې ورځې مهاجرت ته اړ کړل چې په دې لار کې څوک د سمندري ماهيانو خوراک شول، څوک د زندان په تورو شپو کې همداسې د تل لپاره غايب شول او څوک په وچ زور له افغانيته منکر شول او نن د بل هېواد نشنليتي په ډېر افتخار په خپل جيب کې ګرزوي. دا هر څه د هغه جنګ نتيجه ده چې د جهاد په نوم د اسلامي نظام د احياء لپاره پر موږ تپل شوى دى.

د امر بالمعروف او نهي عن المنکر مسله خورا مهمه ده. مګر له خپل اهميت سره- سره د دې په مفهوم کې ډېرى کسان تېروتلي هم دي. قران کريم د معروف او منکر نوره تشريح نه ده کړې چې معروف کوم شيان دي او منکر کوم؟

معروف يوازې د منکر په مقابل کې نه دى ذکر شوى، بلکې نور ځايونه هم قران کريم د ځينو مسلو په ضمن کې معروف ياد کړى. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم کې تقریبا (۱۹) ځایه معروف ذکر شوی. قران همداراز (۱۰) واره د منکر یادونه کړېده. له دې (۱۹) ځایونو یې (۸) ځله معروف د منکر په مقابل کې راغلی. خو له دې پرته معروف د مینځې د مهر ادا کولو په مورد کې هم راغلی چې مهر دې په معروفه توګه ادا شي.(النساء: ۲۵) د همدې سورت په (۱۹) ایت کې راغلي چې له ښځو سره په معروفه طریقه ژوند کوئ. د نساء په (٦) ایت کې بیا راغلي چې که څوک فقیر وي نو د یتیم مال دې په معروفه توګه خوري. د بقرې په (۲۴۱) ایت کې ویل شوي چې د طلاقو شوو مېرمنو متاع په معروف ډول ور کړئ. د بقرې په (۲۳۴) ایت کې د کونډې په اړه وایي چې تر عدې وروسته د ځان په اړه د هر ډول فعل واک لري البته په معروفه توګه. په بقره کې (۲۳۳) ایت بیا دوه ځایه د معروف ذکر کړی دی. یوځل د هغې مور د روزي او جامې په اړه چې له مېړه جلا شي خو د هغه اولاد ته تی ور کوي، نو له معروف سره سم به مېړه جامه او رزق ور کوي او بل ځل د اولاد د دایې په اړه ویل شوي چې ورته ټاکل شوې مزدوري به په معروف ډول ور کوئ. د بقرې په (۲۳۲) کې بیا هم د جلا شوي مېړه او مایني د رضایت لپاره معروف توری کار شوی چې که د معروف له مخې مېړه او ښځه بیا د ګډ ژوند لپاره سره راضي شول نو بدي پکې نه شته. د مور و پلار او قریبانو د وصیت په اړه هم د معروف الفاظ کارېدلي. (البقره: ۱۸۰) له قاتل څخه د قصاص پر ځای د دیت اخیستلو لپاره هم د معروف کلمه استعمال شوې ده. (البقره: ۱۷۸)

د دې په مقابل کې منکر لس ځایه راغلی چې د الحج په دوه اویایم ایت کې د هغه احساس لپاره کار شوی چې د یو شي په اړه یې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او د مخ په بد نيولو يې اظهار وکړي. قران کريم وايي چې د قـراني اياتونو په تلاوت کافران په خپلو مخونو کې د همدې منکر اظهار کوي. نور ځايونه منکر د معروف په مقابل کې راغلی.

د معروف کلمې د استعمال له مواردو را معلومه شوه چې معـروف پـه قران کريم کې توضيح شوی نه دی. بلکې معروف د انسانانو ټولنـو تـه ايله کړل شوی. د ښځو د طلاق په مسله کې د ټولنـو لـه رواج سره سـم متاع ور کول کېږي او قران د معروف د لفظ په کارلو دا جواز ور کـړی. دا رنگه دا نور ځايونه هم. حتا د عنکبوت په (۲۹) ايت کې لوط عليـه السلام قوم ته وايي چې تاسې په خپلو مجالسو کې منکـرات کـوئ. لـه دې معلومېږي چې په هره ټولنه کې ځينې داسې کارونه شته چې د دين او شريعت له لارښوونو پرته يې انساني عقل هم منکر بولي. له دې امله نو لوط خپل قوم ته د هغه منکر يادونه کوي چې هغوی هم د منکر پـه توگه ورته قايل دي.

له دې تفصيل څخه معلومه شوه چې معروف او منکـر هغـه نيکـۍ او بدۍ دي چې هره ټولنه د خپلې ټولنې په محدوده او ذهنيت کـې ورتـه تعريف ټاکي. زياتره منکرات او جرمونه داسې وي چې انساني عقل يې هم بد گڼي. د گنا په اړه يوه حديث کې دي:

يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الْإِثْمُ؟ قَالَ: "إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعْهُ ".(۱۳)

ژباړه: ای د الله رسوله! نو گنا څه ده؟ ده وويل: کله چې دې لـه ځان سره د يوه شي په اړه تشويش پيدا کړ نو ايله يې کړه.

دا عامه اجازه موږ ته په گوته کوي چې د يوه شي په اړه تشويش پيـدا کول هم د ټولنې تر اثر لاندې کېږي. زموږ په ټولنه کې ترافيکي اشارې ته نه درېدل خلک يا جرم نه بولي يا که يې جرم گڼي خو پـروا يـې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، اما دا په نورو ټولنو کې جرم دی او لازمن جريمه پر راځي. زموږ د پښتنو په ټولنه کې که څوک د چا له ښځې يا لور يا هم خور څخه مچه واخلي نو خلك وژنو ته سره پر رسېږي، اما همدا قضيه د رسول الله ص په زمانه کې دا رنگه حل شوېده:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، قَالَ فَنَزَلَتْ: {أَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ} [هود: 114] قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذِهِ؟ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: «لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي».(۱۴)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض روايت کړی چې يو کس له يوې ښځې مچه واخيسته، بيا رسول الله ص ته راغی او دا پېښه يې ورته بيان کړه، نو دا پاس ايت (د ورځې په دوو طرفونو او د شپې په يوه برخه کې لمونځ کوه، بېشکه نيکي سيئاتي ختموي. دا د پند اخيستونکو لپاره پند دی.) نازل شو. ده ويل هغه سړي وويل: ای د الله رسوله! دا حکم يوازې زما لپاره دی؟ رسول الله ص وويل: زما له امته د هغه چا لپاره دی چې عمل په وکړي.

جرايم، گناهونه او منکرات تر ټولنو پوري توپير کوي. له دې امله نو قران يوازې د منکر يادونه کړې. نيکي او معروف همداسې واخله. دا چې منکر او معروف ټولنو او زمانو ته په کتو تبديلېږي، ځکه نو د واحد فورمول لاندې نه شي راتلای او شريعت يې هم مشخص چوکاټ نه دی ټاکلی. ځينې بدی او منکرات يې په نوم ياد کړي او گڼشمېر نيکی يې هم يادې کړې دي. خو د ټولو نوملړ هم سخت دی او هم د زمانې او ټولنې په بدلېدا سره بدلېږي له دې امله يې يوازې معروف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منکر یاد کړي او پر همدې یې سکوت کړی؛ اما داسې هم نه ده چې ټول منکرات یو مخیز بدلېږي یا هم ټول معروف، بلکې له دې جملې بعضې یې دایمي معروف و منکر دي. یو مهم ټکی دا هم دی چې د ثوابتو منکرانو او معروفو شیانو په مخنیوي او ترویج کې یوازې مسلمانان نه دي مسوول او نه دا نورې ټولنې د دې لپاره کار نه کوي ،بلکې دواړه کار کوي، او د نامسلمانو ټولنو د کار ثبوت په شرعي متونو کې هم شته.

که فکر وکړو نو د انسانانو هره ټولنه کوښښ کوي چې د منکراتو مخنیوی وکړي او ښه کارونه عام کړي. قتل بد کار دی او ټول انسانان یې د مخنیوي کوښښ کوي. غلا ناسم عمل دی او هره ټولنه او حکومت یې د ورکولو لپاره لاس په کار دي. درواغ منکر دي، ځکه نو هره معاشره بد ځني وړي. له دې امله نو د امر بالمعروف او نهي عن المنکر کار یوازې د اسلامي نظام کار نه دی. د انسانانو هره ټولنه تر خپله وسه کوښښ کوي چې دوی ته معروف ترویج کړي او څه چې دوی منکر بولې د هغه مخنیوی وکړي. دا نه یوازې د مسلمانانو د حکومتونو دنده ده بلکې د هر حکومت دنده ده چې د منکر مخه ډب کړي او معروف نور هم عام کړي.

۲۰۱۷/ نومبر/۹

سرچینې:

(۱)(سنن ابي داؤد, کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۲)(مصنف ابن ابي شيبه، کتاب الحدود، باب في الرجل يسرق التمر والطعام ح: ۲۸۵۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)(اعلام الموقعين, تغيير الفتوى و اختلافها، فصل سقوط الحد عام المجاعة, مخ: ۱۷،ج: ۳)

(۴)(البدائع الصنائع كتاب الحدود فصل في شرائط جواز اقامة الحدود: 7/ ۵۷)

(۵)(الاوسط في السنن والاجماع والاختلاف، كتاب صفة الصلاة، ذكر اهل القرية يا يحضرهم او غاب الامير... مخ: ۴/ ۱۱۳)

(۶)(مسند البزار، حديث ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم: ج: ۱۰، مخ: ۴۰۸۷)

(۷)(مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب كتب النبي ص الي ملوك الكفار يدعوهم الى الله عزوجل ح:۱۷۷۴)

(۸)(د امام زركشي-(متوفى: ۷۹۴) البرهان في علوم القران، تنبيه في حمل المطلق على المقيد، ج: ۲، مخ: ۱۵)

(۹)(فتح الباري، الجزء: ۸، باب وفد بني حنيفه وحديث ثمامه بن اثال، ج: ۸، مخ :۸۸)

(۱۰)(مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب تحريم استعمال اناء الذهب والفضة...ح: ۲۰۶۸)

(۱۱)(الرحيق المختوم، الدور المدني، المرحلة الاولى، وقعة الحديبية في ذي القعدة سنة ۶، ابرام الصلح و بنوده: ج: مخ: ۳۱۲)

(۱۲)(مسلم، كتاب البر والصلة والادب، باب بر الوالدين وايهما احق به ح: ۲۵۴۹)

(۱۳)(مسند احمد، حديث ابي امامه الباهلي ح: ۲۲۱۶۶، د موسس الرساله چاپ، ۲۰۰۱م)

(۱۴)(مسلم، كتاب التوبة، باب قوله تعالى: ان الحسان يذهبن السيئات ح: ۲۷۶۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېواد

له ډېرى هغو ډلو، ګوندونو او اشخاصو چې د اسلامي نظام د احياء لپاره مبارزه کوي اورم چې د اسلامي نظام په شتون کې به د اسلامي هېواد سرحدونه يوازې له کافرانو سره وي، د مسلمانانو ترمنځ سرحد د اسلام له مخې نه شته. دوى وايي، سرحد جلاوالى راولي او مسلمه امت بېل نه بلکې يو امت دى او د دوى په اند هر څه يا ډېر څه يې سره مشترك دي، نو بېلوالي ته اړتيا نه‌شته او د اسلامي لارښوونو خلاف هم دى.

دا څو ورځې مخکې مې پر طلوع ټلويزون د حزب اسلامي افغانستان د مشر ګلبدين حکمتيار مرکه اورېده. جناب حکمتيار صاحب هم په خپله مرکه کې دا لوړه خبره تکرار کړه. د ده په ټکو «چې زه اصولن او اعتقادا د ټولو اسلامي ممالکو ترمنځ مرزونو قايل نه يم.»

حکمتيار صاحب دوه ټکي ياد کړي: لومړى اصول او دويم اعتقاد. اصولو باندې نه پوهېږم چې د جناب حکمتيار صاحب به څه ترې هدف وي. د اسلام اساسات يې موخه وه؟ د خلافت يا اسلامي نظام لپاره جوړ شوي اصول يې هدف وو، که به جناب حکمتيار صاحب خپل اصول لري لکه د حديثو په اړه چې يې نوي اصول او تګلاره ټاکلې ده!

خو د اعتقاد له ټکي موږ پوهېږو چې خبره ديني او شريعي لور ته بيايي. معنا هم اصول دا نه ايجابوي او هم يې شريعت اجازه نه راکوي چې د مسلمانو هېوادونو ترمنځ دي سرحدونه ومنم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د اعتقاد او ایمان له مخې ګورو چې ایا رښتیا هم شریعت یوازې داسې اسلامي هېواد غواړي چې سرحدونه يې صرف له نامسلمانو سره وي او نور ټول مسلمان اقوام پکې را ټول وي؟!

راځئ لږ را سره تم شئ او دا ليکنه تر پايه ولولئ چې ايا اعتقادن شريعت کې داسې څه شته؟ ايا دا رسول الله ص کړي؟ قران کريم يې امر کړی؟ او بالاخره په واقعي ژوند کې داسې ممکنه هم ده؟ دلته به له شريعته بيا تر تاريخه ځغلنده نظر وکړو چې د دې يادو خبرو په اړه ځانونه پوه کړو.

لومړی د اسلامي شريعت تر ټولو له باوري متن قران کريم څخه پيل کوو. قران کريم په دې اړه وايي:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او که له تاسې د دين په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو مرسته يې وکړئ مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي او الله ستاسې د اعمالو ليدونکی دی.

د (کم) درې واړه ضماير مسلمانانو ته راجع دي. له (الدين) څخه اسلامي دين مراد ځکه نو الله د هغه په خاطر مسلمانانو باندې د خپلو ديني ورونړو مرسته فرض کړې هم ده. په (استنصروکم) کې سين او تاء د طلب لپاره دي. مانا که له تاسې ديني ورونړو د مرستې غوښتنه د همدې دين په اړه وکړه، نو پر تاسې يې کومک لازمي دی اما يو هغه قوم استثنا دی چې تاسې تړون ور سره لرئ.

له يوه قوم سره د ځينو مسلمانانو تړون او د نورو دښمني په هغه صورت کې امکان لري چې د دې دوو يا زياتو ډلو رهبري د مختلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو په لاس کې وي د واک ساحې یې هم سره بېلې وي. ځکه یوه رهبري داسې نه شي کولای چې هم دې تړون ور سره لري او هم دې په عیني دې حال کې جنګ ور سره مخته وړي. په یوه جغرافیه کې مختلفې رهبرۍ اسلام غندلې دي. رسول الله ص ویلي دي چې که مسلمانان پر یوه امیر راغونډ وي او بل کس د امارت دعوه وکړي د مسلمانانو اجماع څېرل غواړي نو سر یې قلم کړئ.(۱)

له دې معلومېږي چې دوه مختلف سیاستونه د یوه قوم په اړه نه د یوې رهبرۍ کېدای شي او نه له یوې جغرفایې دا کار امکان لري. له دې ثابته شوه چې مسلمانان له دې سره چې یو دین لري، یو امت دي او دیني ورونه قران بللي دي، اما له دې سره کولای شي چې یوه ډله مسلمانان دې له یوه نامسلمان قوم سره تړون ولري او په عیني حال کې دې بله ډله مسلمانان له همدې نامسلمان قوم سره د دین له امله په جنګ اخته وي. یعنې موږ له دې سره چې مختلفو ملتونو باندې وویشل شو، کولای شو یو امت شو؛ دا تر خپل منځ سره ټکر نه دي.

دلته له قران کریم څخه ثابته شوه چې د یوه دین در لودونکی امت هم د سیاست، جغرافیې، اړیکو، ګټو، اقتصاد او... له مخې له یو بل څخه بېلېدای شي.

نبوي سنتو کې هم عینن دا تګلاره واضحه شوې ده. د قران کریم همدې هدایت ته په کتو رسول الله ص کله هم څوک مجبور نه کړل چې د ده د واک په ساحه کې ژوند وکړي یا د خپل واک ساحه د ده د واک له سیمې جلا نه کړي. یو مثال یې د هغه وخت د حبشې نجاشي (اصمحه) دی. پر مسلمانانو چې په مکه کې د ژوند کړۍ تنګه شوه نو د رسول الله ص په اجازه یې له مکې د وتلو پرېکړه وکړه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو دا لومړني مهاجرینو د اصمحه تر واک لاندې حبشې ته ولاړل.

اصمحه همالته په حبشه کې مسلمان شو او د رسول الله ص د یوې مېرمنې ولور یې هم ادا کړی دی. له ده سره مسلمان مهاجرین تر هغو پاته شول چې په مدینه کې رسول الله ص د خیبر غزا ته راوتلی و. د خبیر د غزا مهال له حبشې مهاجرین راغلو چې د رسول الله ص تره جعفر رض هم پکې و. رسول الله ص ویل، زه نه پوهېږم د خیبر په فتحه خوشاله یم که د جعفر رض په راتلو؟(۲)

زموږ په تېر تاریخ کې له یو څو کلو پرته چې مسلمانان ډېر کم وو، د مسلمانانو د واک ساحه زیاتره پر عربي ټاپووزمه وه، موږ داسې هېواد در لود چې پولې یې یوازې له نامسلمانو سره معلومې وې. خو د څلورم خلیفه له وخته چې مسلمانان سره ووېشل شول بیا تر ننه همداسې وېشلي پاته دي او ورځ تر بلې یې تر خپل منځ د سرحدونو ډېروالی مخ پر زیاتېدو دی.د دې یو لامل دا هم دی چې پخوا انسانانو دیني هویت خوښاوه. مختلف قومونه، د جلا فرهنگونو لرونکي اقوام، په بېلو بېلو سیمو کې پرتې قبیلې په د همدې یوه دین له امله سره متفق ول، مسلمان، یهودي، عیسوي، هندو، مجوسي او... به یې هویت او دا په په ټوله شاوخوا سیمه کې عمومي کلتور و چې تر ملي او قومي هویتونو خلکو ته همدا دیني هویت ښه برېښېده. له همدې امله هغه مهال دا د یوه هېواد، یوه نظام او یوه امیر خبره سمه معلومېده. نو شرعي متن هغوی له خپلو حالاتو سره سم تعبیری کړی و، نن بیا اړتیا ده چې انساني اړتیاوو ته په پام باید ننني فرهنگ په نظر کې ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم خلیفه په حجاز کې خلافت در لود او امیر معاویه په شام کې، تر علي رض وروسته حسن همدا واک په لاس کې واخیست او وورسته یې له امیر معاویه سره سوله وکړه. بیا د معاویه رض تر مرګ وروسته بیا خلافت دوه ځایه شو، یو لور ته یزید او بل ته حسین بن علي رض.

د یزید تر مرګ وروسته یې زوی معاویه له امارته انکار وکړ او بیا عبد الله بن زبیرپه حجاز کې خلافت اعلان کړ او مختار په عراق کې د خلافت لپاره هڅې شروع کړې. خو ور سره جوخت مروان هم شام ته ولاړ او د هغوی مخالفت ته یې ملا وتړله. اخیر د شام امارت د ابن زبیر رض او مختار پر خلافتونو غالب شو او د څو کلونو لپاره بیا مسلمانان تر یوه امارت لاندې ژوند کاوه، ډېر ژر بیا د بېلوالي نښې را ښکاره شوې. سلیمان بن عبد الملک د خپل ورور ولید د وخت زیاتره مشران مړه کړل او ډېر نور یې بندیان یا له واکه ګوښه کړل په دې توګه یوځل بیا د اموي امارت خلاف د مخالفت څپه تېزه شوه او د خراسان سیمې یې ترې لاندې کړې چې د مروان الحمار په وخت کې یې د اموي خلافت وروستۍ نښه هم له منځه یووړه او عباسیان واک ته ورسېدل.

د عباسیانو په دوره کې عبد الرحمان نومی اموي ځوان له شامه اندلس ته ولاړ او هلته یې د یوه داسې خلافت بنسټ کېښېښود چې تر ده وروسته زیاتو کسانو هلته واک وچلاوه. د عباسیانو په دوره کې وورسته بیا فاطیمان هم را پیدا شول او د بېل خلافت بنیاد یې کېښېښود. دا مهال چې د مسلمانانو د واک ساحه زیاته پراخه وه نو د لرو سیمو امیرانو زیاتره چارې په خپله خوښه مخته وړې او خلیفه یا امیر هسې- سمبولیک حیثیت در لود. یوه ښه بېلګه یې د غزني پر سیمه د محمود غزنوي خپل سری حکومت وو چې د خلافت امر ته یې غاړه نه ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا کله چې به یې اړیکې ورسره خرابې شوې نو د پیلانو په وسیله د خلافت نړولو ګواښونه یې هم کول.

کله چې پر مسلمانانو د صلیبیانو او بیا چنګیزیانو له لوري لوی یرغلونه کېدل نو خلافت یوازې په نوم پاته و او هر ځای د واک محدودې جغرافیې معلومې وې. د هسپانیې پر ګدۍ ځو نااهل ناست وو او په ډېرو کمو وسایلو او کسانو یې پر نوره نړۍ د خلافت خوبونه لیدل. په بغداد کې ناست بې وسه خلیفه چې خپله مسلمانانو یې خلافت نه مانه، ده هم پر ټوله نړۍ د اسلام خپرولو او اسلامي نظام نافذولو تشې خبرې کولې او د چنګیز لور ته خپلسری پاچا خوارزم هم په خپله شنه بې‌عقلي نه یوازې ځان د اسلامي دنیا د خلافت مستحق باله، بلکې د نامسلمانو د ځمکو د لاندې کولو شوق یې هم کاوه.

کله چې هسپانیه صلیبیانو تر ستوني تېرولـه نو زموږ اسلامي خلیفه همداسې رډبډ ورته کتل. خلافت او د ټول مسلمان شموله هېواد تشو له حقیقته لرې ادعاو د هغوی هیڅ دوا نه کړل او د هغه وخت خوني ښامار همداسې ژوندي تر ستوني تېر کړل. تر هسپانیې وروسته دې اژدها شام او فلسطین ته سرا را ښکاره کړ. دلته یې ځایي امیران په وړاندې جنګېدل او د اسلام خادم په بغداد کې خپلې عیاشۍ کولې. هېره دې نه وي چې هر خلیفه ته قریشیت لازمي وي او (الائمة من القریش حدیث به په هر مجلس کې ویل کېده، ځکه دوی په همدې شریعت، چارې او واک غصب کړی و) همدې دینکارو موږ تر اوسه غولولې یو چې یو امت او یو لوی هېواد مسلمانانو ستونزې حلولای شي. نه ځمکني حقایق په نظر کې نیسي او نه تېر تاریخ ته ګوري. ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده لادا چې د خپلو شخصي ګټو په خاطر دین او شریعت، خدای او رسول، قران او سنت لا هم بدناموي.

له خوارزم سره د چنګیز اخته کېدا او بیا د هغه د پاچاهي تر نیولو وورسته بغداد ته د هلاکو خان راتګ، د بغداد ورانونې او د مسلمانانو قتل عام بیا هم مسلمانان را ویښ نه کړل او همداسې یې تشې خیالي ادعاوي کولې. هر مسلمان چې په په غم کې راګیر شو نو بل ته به یې د هغه د مرستې توصیه کوله چې له ده سره کومک وکړي مسلمانان ټول سره یو جسد دي او ټوله ځمکه د هر مسلمان ده. مګر دا خبره به د یوه چارواکي او امیر د خپلو عیاشیو په وخت کې په یاد نه وه. مصر ـ د مسلمانانو په واک کې و، خو همدا مهال د بغداد مسلمانانو د هلاکو خان له لاسه په وینو کې رغړېدل.

هلاکو نه یوازې بغداد ختم کړ، بلکې د مصر لور ته هم ور وړاندې شو چې د سلطان قطز له لوري یې سخته ماته وخوړه او وروسته سلطان بېبرس نور هم خپل سرحدونه مضبوط کړل او صلیبیان او چنګیزیان یې دواړه وزغلول.

عینن لوړ ټول کارونه عثمانیانو د خپل عروج پر مهال وکړل او د زوال مهال ټولو مسلمانو هېوادونو هم هغه څه ور سره وکړل چې له تېرو خلافتونو او عیاشو امیرانو سره یې کړي ول. همداسې یې یوازې د نړۍ مقابلې ته ایله کړ. خلافت په ډیموکراټه ترکیه بدل شو او دادی ترننه یې موږ وینو چې خلک یې ارام ژوند لري او په اسلامي هېوادونو کې یو قوي هېواد بلل کېږي. نن چې په ترکیه کې بیا د خلافت خیالونه زیات شوي دي، موږ یې وینو چې له ګاونډو مسلمانو هېوادونو او قومونو سره په لانجه اخته دي او یوه امنه ترکیه په بې امنه خلافت اړول غواړي. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې ځغلنده کتنه وه. کنه د زیاتو حقایقو لپاره د ابن خلدون تاریخ ته سر ور ښکاره کړئ چې د مسلمانانو په تاریخ کې د لکونو مسلمانانو وینې څنګه خپله مسلمانانو توی کړې دي؟ د بغاوتونو په لاملونو کې یو ستر لامل همدا و چې د هر ځای خلکو پر خپله سیمه خپل واک غوښتی، د اسلامي نظام او خلافت په نوم یې د نورو واک په داسې حال کې نه شوای زغملای چې واک به ټول د شرعي متونو په مرسته یوې خاصې کړۍ انحصار کړی و.

نن باید مسلمانان ځمکني حقایق له پامه ونه غورزوي. تېر تاریخ ته به یوازې د یوه لارښود په سترګه ګورو. څوک چې حقیقتونه نه درک کوي، د خلکو د اړتیاو په پام کې نیولو پر ځای خیالي خلافتونه جوړوي، نو د مسلمانانو تېر تاریخ به ور سره تکرارېږي. د هر قوم او یوه خاصه جغرافیه کې د اوسېدونکو له نورو بېل لومړیتوبونه او ضرورتونه وي. هره زمانه خپلې غوښتنې لري. د عروج او زوال هم خپلې تقاضاوې وي. امکانات، وسایل او هدف ته رسېدا هم انسان باید حتمن په پام کې وساتي.

نننی شرایط د خلافتوالو له غوښتنو سره جوړ نه دي. دوی خو مخکې لا د خلافت لپاره ځینې شرایط تراشلي دي. نن د امیر یا خلیفه لپاره قریشیت لازمي نه دی. عربوالی هم اړین نه دی. د عربو پر ځمکه هم ضرور نه دی. نن د مسلمانانو څه د پاسه څو پنځوس هېوادونه دي. د هر یوه رهبري، سیاست، لومړیتونه، غوښتنې او ... سره جلا دي. حتا ځینې اسلامي هېوادونو له خپلو مسلمانو هېوادونو سره لاس و ګریوان دي. په داسې شرایطو کې څنګه ممکنه ده چې د مسلمانانو ترمنځ دا شته سرحدونه دې ټول له منځه یوورل شي او ټول امت دې تر یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري لاندې را غونډ کړل شي؟ په مسلمانانو کې دومره تفرقې او ډلې پیدا شوې دي چې تر یوه چتر لاندې یې را ټولول هیڅ امکان نه لري. یوه ډله بله کافره بولي. پر ضد یې جهاد واجب ګڼي. دا یوازې د سنیانو ترمنځ نه دي، نه یوازې د شعیه ترمنځ دي، بلکې یوازې د سلفیانو ترمنځ دومره اختلاف دی چې حتا د یوه وژل او مرګ ورته روا ښکاري.

په دغسي یوه صورت کې چې نه ګټې، نه سیاست، نه د زمانې غوښتنې، نه جغرافیي موقعیتونه، نه اقتصاد، نه بې انډوله نظامي ځواک او نه هغه اسلامي تعبیر چې خلافتوال یې له امله د ټولې اسلامي نړۍ یووالی غواړي؛ دا تقاضا کوي چې دا نن شته پولې دې ختمې شي او ټوله اسلامي دنیا دې یو لوی اسلامي هېواد وګرزي. له اسلامه نن نه لس تعبیره دي او نه سل، هره یوه مسلمانه ډله د بلې له لوري کافره ده. نو په یوه رهبري او یوه خاصه جغرافیه کې یې را یوځای کول امکان نه لري. خلافتیان دي هسي زموږ د هېواد پولې د نورو د ګټو لپاره نه ورانوي او نه دې د بل پولې په موږ خرابوي. موږ خپل لوی افغانستان غواړو، نور مو نه د بل له ملک سره کار شته او نه دې بل د اسلام او دین په نوم پر موږ تېری کوي.

نه د پنجاب د ګټو لپاره د خپلې خاورې د استعمال اجازه چا ته ور کوو او نه د عربو د خیالي خلافتونو لپاره زموږ ځمکه او وګړي دومره ارزانه دي چې لا به هم وژل کېږو. عرب دې خپل عربي خلافت په خپله خاوره کې حاکم کړي او پنچاب دې نور د پاکستان د ژغورنې لپاره موږ د اسلامي نظام، اسلامي امیر او شرعي تعبیر په نوم نه خطاباسي. که یې همدا هدف وي لومړی دې په خپل هېواد کې دا هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تر سره کړي، هیرامنډۍ رنډۍ خانې دې بندې کړي او له هغو څخه په اخیستونکي ټیکس دې د مسجد جوړول، د قراني زدکړو لپاره مدرسې وادنول او په افغانستان و کشمیر کې جګړه مارو ته پرېمانه د پیسو بنډلونه ور کول؛ بس کړي.

زموږ په خپل هېواد کې د اسلامي نظام ټولو غوښتونکو نور خپل امتحان ور کړی. ملا، طالب، جهادي، توپکي، دیني روشنفکره، سني، شیعه، سلفي، پنجپیري او بل هر خلافتوال و امارتوال. نور دا تشې خیالي ادعاوې باید بس کړي. که څوک د خپل هېواد د جوړولو اراده لري نو تر نورو نومونو لاندې هم دا کار کولای شي. نه دې دین کاروي او نه دې سیاست دین ته ور ګډوي. افغان ملت په خپل تاریخ کې دومره بدې خاطرې له هیچا نه لري لکه دې خلافتوالو چې یې لري. دلته نه یوازې دا چې وطن وارن شو، ملت سختې ستونزې ولیدې، افغانان ټولې نړۍ ته بدنام شول، د سیمې او نړۍ استخباراتي لاسونه مو خپل هېواد ته را اوږده کړل، له دې ټولو بدیو سره مو دین او شریعت هم بدنام کړل. دا هر څه مو د دین د خدمت په خاطر شروع کړي وو خو اخیر دین ته تر ټولو ډېر زیان هم دې خلافتوالو ورساوه. د نورو هېوادو خلافتوال دومره احمق هم نه دي چې د خپل هېواد سرحدونه د بل د ګټو لپاره وران کړي. نه پوهېږم زموږ په خلافتوالو څه ټکه را لوېدلې چې هر وخت یې ملي ګټې د بل تر ګټې قربان کړې او بیا یې دې هر څه ته د شریعت د غوښتنې نوم ور کړی؟!

۲۰۱۸/ ۲/ ۵

سرچینې:

(۱)(مسلم، کتاب الاماره، باب اذا بویع لخلیفتین: ۱۸۵۳)

(۲)(بخاري، کتاب المغازي، باب غزوه خیبر: ۴۲۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو لنډمهالی انتخاب

څو ورځې مخکې مې له بي بي سي راډيو سره د افراطيت په اړه بحث در لـود. ځينـو اوريـدونکو پـه دې اړه موافـق نظـر در لـود او نـورو بيـا مخالف.

مخالفوالو کې ځينو ويل چې اسلام تر تـوره لانـدې راغلـی دی. يـوه اورېدونکي دا روايت(ان الجنة تحت ظلال السيوف) هم ووايه. يوه بل ويل چې دومره خلك په زور دې کار ته نه تيارېږي، دا نن چې طالـب يا داعش کوم څه کوي، همدا د اسلام غوښتنه. دلته جهـاد دی او دا بـه روان وي.

دا چې د بحث مهال وخت ډېر کم وي، نو د ټولو خبرو کولـو وخـت چا ته نه ور کول کيږي. همدلته غـواړم چـې دا ځينـې خـبرې پـه پـوره تفصيل روښانه کړم. تر مخامخ خبرو دلته سپيناوی ځکه ښه دی چـې د هر څومره تفصيل وخت لرو، دلايل په ښه ډول راوړلای شـو، د وخـت د تنګي خاطر له چا سره نه وي، مخامخ ممکنه ده چې ځينو ته خـبرې خوند ور نه کړي او له دې امله نازيبا خبرې وکړي. له دې ويرې هم په بحث کې هر اړخ له ډېر تفصيل څخه ډډه کوي.

دا چې روان حالت د اسلام غوښتنه ده که نه؟ زما په کتـاب (جهـاد او خلافت)کې دا موضوع روښانه شوې ده. دلته يوازې د اسلام لـه مخـې دا روښانه کول غواړم چې مقاتله يا تـوره و توپـک د دعـوت د سـاتنې وسيلې دي، د اسلام عمومي روح له دعوت او نرمي سره جوړ دی. خو که څوك پر دعوت او بلنه د يو چا حق لاندې کوي، نو اجازه لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله حقه دفاع وکړي؛ خو شریعت دا دفاع په ګڼو شرایطو مشروطه کړې ده چې له هغو پرته دغه دفاعي جنګ هم خپله شرعي جنبه له لاسه ور کوي. د قراني ایاتونو په مټ به دلته دا سپیناوی وړاندي کړو او پر لوړ ذکر شوي روایت به هم رڼا واچوو.قران کریم کې د دعوت په اړه راغلي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١)

ژباړه: ارو مرو دې له تاسې یوه ډولۍ وي چې خیر ته بلنه کوي، پر ښو امر کوي او له بدو منعه او همدوی بریالي دي.

د قران په دې لوړ ایت کې دا لوړ بیان شوی اصل؛ د هر حالت لپاره یو عمومي اصل دی.یو بل ځای هم وايي:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(٢)

ژباړه: تاسې غوره امت یئ، خلکو ته پر ښو د امر او له بدو د منعې لپاره راغلي یئ او تاسې به پر الله ایمان راوړئ.

د تېرو امتونو په اړه یوځای وايي:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ () يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ. (٣)

ژباړه: اهل کتاب ټول سره برابر نه دي، د دوی یوه ډله پر حق ولاړه د شپې په یوه برخه کې د الله ایاتونه وايي او سجده کوي. پر الله او د اخرت پر ورځ باور کوي، په نیکو امر او له بدو منعه کوي، نیکو ته تلوار کوي او همدوی د نیکانو له ډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعْلَمُونَ.(۴)

ژباړه: او که یوه مشرك له تا امن وغوښت، نو امن ور کړه چې د الله کلام واوري بیا یې امن ځای ته ورسوه له دې امله چې دوی ناپوه وګړي دي.

دلته د اهل کتابو هغه ډله صالحه بلل شوې چې دعوت یې خپل مسوولیت بللی او په خپله هم د الله له کتاب سره عباداتو ته پوره پاملرنه کوي. د اهل کتابو په قران کریم کې زیات بدوالی هم له دې امله راغلی چې دا یاد کارونه یې ایله کول. نه له دې امله چې د فرعون تر ډوبېدا وروسته هغوی مصر ته د جهاد لپاره نه دي تللي او یا یې هلته اسلامي نظام نه دی جوړ کړی. یوه مشرك ته هم له دې امله امن ور کول کېږي چې دعوت ورته وشي او بیا امن ځای ته ددې لپاره رسول کېږي چې پر دې خبرو فکر وکړي. که توره یا وژل اصل وای، نو یوه نامسلمان ته به یې د دعوت په خاطر دومره وخت نه ور کولای.قران تر قتال او اسلامي نظام د فرد پر جوړولو زیاتر ټینګار کوي. قران کریم دعوت د یوه عمومي او مهم اصل په توګه منلی او قتال یې یوازې دفاعي وسیله بللې ده. لکه چې وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۵)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګیږئ چې در سره جنګ کوي، تېری مه کوئ بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

د قاتل په اړه دا د قران اصل دی. دلته هغه څوك تېریګر بلل شوی چې له دعوته په مخ اړولو قتال ته مخه کړي او الله دا خبر هم ور کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له دې کسانو سره مینه نه لري. قران قتال ته د یوې وسیلې په توګه ګوري. که څوک د الهي دین د دعوت مخه نیسي، په څمکه کې فساد ته لمن وهي، د خدای مخلوق غلامان کوي، د الهي معابدو امن خرابوي، لارې او بازارونه ناامنه کوي، نو قران دا مهال امر کوي چې له یو لړ شرطونو سره د دې مفسدو پر خلاف قتال وکړئ او خپل حقوق څنې تر لاسه کړئ. قران کریم وايي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ () الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (٦)

ژباړه: هغوی ته چې جګړه ور سره کیږي، اجازه ور کول شوې، له دې امله چې ظلم پر شوی او بېشکه الله د دوی پر مرسته برلاسی دی. هغه چې له خپلو سیمو په ناحقه شړل سوي مګر دا چې وايي الله مو پالونکی دی؛ که الله د څینو انسانانو دفاع په نورو نه کولای، نو د راهبانو، نصاراو، یهودو او مسلمانانو عبادتخانې به ورانې شوې وې چې د الله نوم پکې زیات یادیږي او الله د هغه چا ارو مرو مرسته کوي چې هغه د ده مرسته وکړي؛ بېشکه الله قوي غالب دی. هغه که موږ په څمکه کې ځای ور کړو، لمونځ به کوي، زکات ور کوي، په ښو امر او له بدو منعه کوي او د ټولو چارو پایلې الله ته ور ګرځي.

دلته ویل شوي چې له چا سره ظلم شوی، له خپلو سیمو د ایمان له امله شړل سوي، نور یې جنګ ته اړ کوي هغو ته له دې امله اجازه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول شوې چې که دا الهي سنت نه وای، نو په ځمکه کې لـه هـر ډول فساد سره به د امن او مینې ځایونه(معابد) هـم تبـاه شـوي وای. د ټولـو معابدو د ساتنې له جملې مالومېږي چې د خدای په شریعت کـې ټولـو شرایعو ته اجازه ور کول شوې او د خدای د عبـادت ترځنـګ؛ خـدای هغو ته هم په دې دنیا کې اجازه ور کړې چې له الله سره یوځای، د بـل چا عبـادت کـوي. د دوی پـه وړانـدې مـوږ یـوازې د دعـوت تګـلاره خپلولای شو او د تېري اجازه هیڅکله هم الله چا ته نـه ده ور کـړې او نه یې په هیڅ اسماني شریعت کې څوک ثبـوت وړانـدې کـولای شي. ځکه دین د مینې وسیله ده، له خپـل خـالق سره د اړیکـې واسـطه، پـر مخلوق یې د مهربانۍ پیغام دی، په دنیا کې د ښه ژوند تېرولـو اسـماني نسخه او په اخرت کې د بریا ضمانت دی.

د قران په لوړو ایاتونو کې دي چې که د خدای دا بنـدګان پـر ځمکـه ځای پیدا کړي نو خپله لمونځ کوي او زکات ور کوي. له دې ښـکاري چې بل ته تر امر کولو مخکې باید خپله لومړی ځان پـر هغـه هـدایاتو برابر کړي چې د الهي شریعت په نسخه کـې ځـای ور کـول شـوی. بیـا وایي چې د ځان تر اصلاح وروسته د ښو ښودنه او د بدو پـه ګوتکونـه ستاسې شرعي او وجداني مسوولیت دی چې تر سره کـوئ بـه یـې او د هر شي په اړه اخیرنۍ پرېکړه د الله په لاس کې ده چې هیڅوک یې هم واک نه لري. له دې معلومېږي چې د مسلمان کار دعوت دی، چا ته د جهنم او جنت فیصلې کول د هغـه واک نـه دی. د چـا کـافر ثـابتول او سپینه کوتره ترې جوړول د مسلمان له دندې سره ټکر عمل دی چـې د دې کار واک الله له ځان سره ساتلی دی. هر څوک که په دنیـا کـې لـه رسول او نبي پرته دا چاره تر سره کوي، نو د خـدای واک پـه لاس کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي چې د الله له لوري لومړی د هغوی خلاف د جنګ اعلان دی. الله په خپل کتاب کې له هغه چا سره د مرستې ژمنه کړې چې هغه د خدای په هدایاتو عمل کوي؛ نه هغه څوك چې خپل ژوند یې له سره تر پایه د الهي هدایاتو له مخالفته ډك وي او بل ته امر کوي چې د خدای راغلي شریعت ولې نه عملي کوي؟

راځم دې ته چې د مقالې په سر کې راغلی روایت څومره ارزښت لري؟

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " لَا تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ " (۷)

ژباړه: بېشکه رسو الله ص ویل: له دښمن سره د ملاقات تمه مه کوئ، له الله څخه (په چارو کې) موفقیت غواړئ، کله چې له دښمن سره مخ شئ نو صبر کوئ او په دې پوه شئ چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

دا روایت خپله د هغو کسانو ځواب کوي چې په شریعت کې تر دعوت قتال اساسي بولي. د وړې دورې مهال چې مې مشکات وایه، له خپله استاده مې پوښتنه وکړه چې د اسلام په پنځو بناؤ کې جهاد ولې نه دی راغلی؟ د هغه ځواب ګنګوړه و. زه اوس په دې خبره ښه پوهېږم چې هغه پنځه شیان په شریعت کې بذاته عبادات دي او مقاتله له همدې عباداتو او خپلو حقونو د دفاع په خاطر د عبادت مقام ته لوړه شوې؛ که نه د خپل ذات له مخې وژنې او تخریب ده چې هیڅ ژوندی ژوی یې نه خوښوي. یو بل روایت کې هم دي:

" لَا تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ مَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ " (۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا تمه مه کوئ، څکه تاسې نه پوهېږئ چې په دې کې به څه کېږي؟

دا روایت موږ ته د هغه بل روایت په اړه هم مهم ټکي راښيي. نه جنګ اصل دی او نه په جنګي حالاتو کې له دښمن سره د ملاقات غوښتنه د الهي شریعت غوښتنه ده. بلکې شریعت خپل پیروان له دې منعه کړي چې د دښمن مخامختیا وغواړي. کوم شریعت چې جنګي حالاتو کې هم د دښمن مخامختیا نه غواړي، هغه به څنګه د یوه اصل په توګه د دې امر ور کړي چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی او خپل پیروان د امن پر ځای له نورو انسانانو سره شخړو ته وهڅوي؟! د قران عمومي روح، د نبیانو تګلارو او د لوړ روایت متن ته په کتو ویلای شو چې دا خبره یوازې په جنګي حالاتو کې د مجاهدینو د زړورتیا په خاطر شوې؛ نه د شریعت عمومي غوښتنه ده، نه پر هر وخت او هر ډول حالاتو کې د تطبیق وړ ده او نه رسول الله ص د قران کریم د عمومي اصولو او اسلوبو خلاف خبره کوي.

۱۹ /۲ /۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۴)

(۲)(ال عمران: ۱۱۰)

(۳)(ال عمران: ۱۱۳، ۱۱۴)

(۴)(التوبه: ٦)

(۵)(البقره: ۱۹۰)

(٦)(الحج: ۳۹، ۴۰، ۴۱)

(۷)(مسند احمد: ۱۹۱۱۴)

(۸)(مسند احمد: ۹۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ)

نوټ: دلته له جهاد څخه مو هدف اوسني جنګونه دي چې د جهاد تر نوم لاندې د مشروعیت صبغه ور کول کېږي، نه د انبیاء علیهم السلام هغه وظیفه چې د خدای لخوا پرې ګومارل شوي وو.

جنګ هیڅ شریعت، ایډیالوژۍ او قانون د خپل ذات له مخې ښه نه دی ګڼلی. جنګ که مقدس وي یا نامقدس، له ځان سره تخریب او انساني مرګ ژوبله لري. دا چې په دنیا کې هر ارزښت د انسان لپاره دی او هیڅ ارزښت هم بې انسانه نه مفهوم لري او نه یې بل مخلوق د ارزښت مرتبې ته رسوي. له دې امله، نو وایم چې تر انسان مقدس او ارزښتمن شی نه شته. جنګ چې لومړی وار یې د انسان پر روغتیا او ژوند وي، ځکه نو د خپل ذات له مخې هر جنګ کرغېړن دی؛ خو د انساني قانون په شمول شرعي قانون هم ځینې وخت جنګ ته جواز ور کړی دی. دلته یو بل لامل شته چې د ذات له مخې نامشروع شي (جنګ) ته جواز ور کوي.

د اسلامي شریعت له مخې دوه شیان داسې دي چې له امله یې شریعت جنګ روا ګڼلی دی. یو تر اتمام حجت وروسته د یوه رسول په مقابل کې د خپلو مخاطبینو ناحقه دربدا او دویم له خپله حقه د دفاع په خاطر که انسان جنګ ته اړ شو، دا جنګ یې روا دی او شریعت یې د مقدستوب انګېزه هم ور کړې ده.

اسلامي شریعت چې د ډېر واړه کار ګټې او زیان ته په پام یا هغه روا کړی او یا یې ناروا، نو جهاد چې له نورو ټولو زیانونو او تخریبونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان مرګ او ژوبله هم پکې رامنځته کیږي، په دې اړه یې پر یکړه ډېره له احتیاطه ډکه او یو لړ شرایط یې هم ورته وضع کړي دي. قران کریم او نبوي سنتو دا شرایط په واضحو الفاظو بیان کړي چې د هغو شرایطو په نه شتون کې د جنګ رواوالی هم ختمیږي. دلته په دې اړه خبره نه کوم، البته هغه ایاتونه را اخلم چې د مقاتل په مقابل کې د جنګ اجازه ور کوي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ .(۱)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګیږئ چې له تاسې سره جنګیږي او تېری مه کوئ، بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

یو بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۲)

ژباړه: او مشرکان ټول داسې وژنئ لکه دوی چې تاسې له یوې مخې وژني او په دې پوه شئ چې بېشکه الله د متقیانو مل دی.

قران د ضرورت له مخې جنګ ته جواز ور کړی. کافر وي که مسلمان چې د یو چا وژلو ته یې متې بډوهلې وي، د خدای قانون هم انسان ته د خپلې دفاع جواز ور کړی. د قران او سنت له مخې دلته پر نورو شرایطو نه رغیږو، یوازې په دې یادو ایاتونو کې شته مفاهیم را سپړو.

د اسلام له مخې جنګ او قتال هغه اېشن دی چې د اړتیا له مخې جواز ور کړل شوی. د لوړو ایاتونو مطلب دا دی چې جنګ باید مسلمانان د خپل دین ،شریعت او کلتور برخه ونه ګڼي. دا یوازې د ظلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف یو ډال دی، د حق تلفي مخنيوی دی، له خپله ځانه، ماله او ارزښتونو دفاع ده. د قران او پيغمبر په سنتو کې هيڅ ځای هم د نورو انسانانو د عقيدې، کلتور، قانون او ارزښتونو خلاف د جنګ اعلان نه شته. نه کفر او ارتداد د جنګ اسباب دي، نه شرك او منافقت هغه لاملونه دي چې له امله يې شريعت د جنګ جواز ور کړی. د قران له مخې ننني جنګ د شرايطو په پوره کېدا کې يوازې يو مجوز لري چې هغه صرف دفاعي قتال دی.

موږ دلته د مقدسو جنګونو په اړه خبره کوو. که نه د مسلمانانو په تاريخ کې د اصحابو له زمانې بيا تر ننه بيخي ډېر جنګونه شوي دي چې اسباب يې کله اقتصادي ګټې وې، کله د واك غوښتونكو د خپل واك دايره پراخول وو، کله دفاع وه او کله هم نور لاملونه. لاكن زموږ د تاريخ يوه نيمګړتيا دا ده چې له مسلمانانو سره شويو زياتره جنګونو ته يې د تقدس جامه ور اغوستې. مسلمانانو نه يوازې دا چې له نامسلمانو سره د شريعت پر سر جنګونه نه دي کړي او ګڼ دنيوي لاملونه يې در لودل، بلکې په خپله د مسلمانانو ترمنځ هم شوي دي چې هيڅکله يوازې شريعي اختلاف د جنګي عامل رول نه دی ادا کړی.

د تاريخ همدې اختلاط په مسلمانانو کې د جنګي کلتور پديده رامنځته کړه. د مسلمانانو حکومتونو له پيله د نورو هېوادونو د لاندې کولو تګلاره خپله کړه چې په لنډ وخت کې يې شرعي جنبه هم خپله کړه او د مسلمانانو د کلتور جز هم شو. د امويانو او عباسيانو په وخت کې د دې لپاره نور هم کار وشو او د رواياتو په سلسله کې داسې رواياتو ځای وموند چې د جنګ له لارې راغلی مال يې تر ټولو مالونو زيات حلال وګاڼه، مينځې او غلامان يې د بشري ګټې په توګه ورته روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل، پر مسلمانانو يې د تل لپاره جنګ د کفايه او فرض عين په توګه لازمي کړ او مسلمان واکمن يې په دې مکلف کړ چې د ارام ژوند سا اخيستل پر هغه حرام دي، تل به يا د کافرانو پر هېوادونو يرغل کوي يا به د هغوی د حملو دفاع ته ولاړ وي. په دې ضمن کې خلکو د قراني اياتونو تعبير داسې وکړ چې د کفر تر ورکولو پر مسلمانانو جهاد فرض دی او تر څو چې کفر پر ځمکه موجود وي جهاد به ادامه لري. دا مفهوم هم ښه په پيخر د کتابونو متونو ته ځان ور ساوه چې جهاد(قتال) به تر قيامته وي، دا هر څه په داسې حال کې چې د الله په کتاب کې راغلی د قتال مفهوم لا هم تر هغه وخته مسلمانانو په سم ډول تعبير کړی نه و. د همدې ځان، واک او اقتصاد غوښتنې په اوج کې مسلمانو مفسرينو، محدثينو او فقهاؤ داسې څه په خپلو کتابونو کې وليکل چې يوازې د هغه وخت له افکارو سره يې سمون در لود. دا ليکل شوي کتابونه او قوانين نه د ابد لپاره وو، نه له هر کلتور، مکان او زمان سره برابرېدای شي او نه د مسلمانانو لپاره ګټور واقع کېږي. يو مهم ټکی د دنن او پرون دا هم دی چې نن د علومو ساحه ډېره پراخه شوې ده، هغه فقه چې ډېری وخت يې يو بشپړ کتاب او فتاوا يوازې يوه کس ليکلې؛ نو څنګه به هغه کتاب د نن لپاره بسنه وکړي چې پرون يوازې يوه ديني عالم ليکلی دی او له دينه تر سياسته، اقتصاده، نړئ والو اړيکو، سولې او جنګونو، معاملاتو او ... ټول موضوعات يې را نغاړلي؟ نن که يو کس عالم وي او په دې ټولو موضوعاتو کې کتابونه ليکي، نو خلک يې نه کتاب ته ارزښت ور کوي او نه ده ته. ځکه نن تخصص مهم دی نه پر عمومي معلوماتو برلاسي؛ زموږ پخوانی فقه نه يوازې دا چې د نن له نويو مسلو سره برابره نه ده، بلکې تر ډېره حده له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل کتاب څخه نقل شوی دی او داسې مسایل هم کم نه دي چې د مذهبي عالمانو ترمنځ پکې دومره اختلاف دی چې د حرام او حلال تر کچې رسېږي. د هغه وخت د فقهې یوه مسله همدا د جهاد، خلافت، تر ژونده د یوه مسلمان امیر په واک کې پاتېدل،مینځو، غنایمو، بې پولې یوه اسلامي هېواد در لودل، تر ملت امت ته ترجیح ور کول، د سود بې تعریفه او تل پاتې اختلافي مسله په مختلفو بڼو داسې بیانول چې نن یې له امله د مسلمانانو زیاتره بانکي کارونه ملایانو حرام کړي او ځینې د مجبوریت له مخې اوس بیرته لګیا دي سخت مسایل یې سکښې چې خلکو ته د کاروبار لار خلاصه کړي. داسې ډېرې نورې مسلې هم.

هغه لیکل شوي کتابونه د خدای له قانون څخه د هغوی یو تعبیر و چې د خپلو غوښتنو موافق یې کړی و. موږ هم حق لرو چې خپلو حالاتو، مکان او زمان ته په کتو له شریعت څخه خپل ځانګړی تعبیر ولرو. داسې نه شي کېدای چې د نړی هر څه دې بدل شي، خو له شریعت څخه د نوي تعبیر اړتیا دې پیدا نه شي. نن موږ تر هر څه ډېره اړتیا همدې ته لرو چې د شریعت داسې تعبیر رامخته کړو چې همدا نن د مسلمان امت اړتیاوې رفعه کولای شي.

زموږ د پخواني تعبیر له مخې شریعت یوازې د مکلفیتونو قانون و. په دې قانون کې یوازې مسوولیتونه وو. هغه دور چې په ټولو انساني ټولنو کې همدا فرهنګ عام و، ځکه نو له اسلامي شریعت څخه هم داسې تعبیر حتمي و. نن چې تر مسوولیتونو مخکې هر انسان د خپلو انساني حقونو غوښتونکی دی، له دې امله حتمي ده چې له دې نوي کلتور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیت سره سم داسې شرعي تعبیر وکړو چې تر مکلفیتونو مخکې د حق غوښتنې لوری پکې جوت وي.

دا ځکه وایم چې د شرعي متونو یو خاصیت خپله شارع هم دا بیان کړی چې مجدد یې خپلو حالاتو، غوښتنو او اړتیاو ته په پام نوی کولای شي. همدا اړتیا د فقهي اصولینو هم درک کړې وه:

لا یُنکر تغیرُّ الأحکام بتغیر الأزمان (۳)

له دې انکار نه شي کېدای چې د زمانې بدلون احکامو ته بدلون ور کوي. تر همدې لوړ عنوان لاندې د مشهور حنفي عالم ابن عابدین شامي دا قول نقل شوی:

قال ابن عابدین: کثیر من الأحکام تختلف باختلاف الزمان لتغیر عرف أهله لحدوث ضرورة أو لفساد أهل الزمان، بحیث لو بقي الحکم علی ما کان أولاً، للزم المشقة والضرر بالناس، ولخالف قواعد الشریعة المبنیة علی التخفیف والتیسیر ودفع الضرر والفساد، ولهذا نری مشایخ المذهب (الحنفي) خالفوا ما نص علیه المجتهد في مواضع کثیرة بناها علی ما کان في زمنه، لعلمهم بأنه لو کان في زمانهم لقال بما قالوا به، أخذاً من قواعد مذهبه. (تېره حواله)

ژباړه: ابن عابدین ویلي: د خلکو د رواج بدلېدا، د اړتیاو پیښېدا او په فساد د خلکو د ککړېدا له امله ډېری احکام بدلېږي. ځکه که پر هغه لومړي حالت پاته شي، نو سختي به جوړه، خلکو ته به ضرر پیښ او د هغو شرعي اصولو مخالفت به وشي چې د تخفیف، اساني، ضرر او فساد د مخنیوي لپاره جوړ شوي. له دې امله زموږ د مذهب مشایخ وینو چې له ډېری هغه څه یې مخالفت کړی چې مجتهدینو په خپله زمانه کې اجتهاد او صراحت کړی. ځکه دوی پوهېدل چې که هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په زمانه کې وای، نو هغه څه به یې ویل چې دوی ویلي او دا خبره یې هم د مذهب له قواعدو اخیستې.

همدې قواعدو ته په کتو نن زموږ اړتیا ده چې ځینې پخوانې تعبیرونه نوي کړو.یوه بله قاعده هم ډېره مشهوره ده:

درء المفاسد مقدم علی جلب المصالح.

د مصالحو تر جلب د فسادونو مخنیوی مخکې دی.

نن د حالاتو تقاضا ده چې ځینې مفاهیم باید یا بدل شي او یا یې تعبیر نوی شي. د ملي هویت او دیني هویت موضوع هم له دې جملې څخه ده. د ملي هویت موضوع پخوا ډېره مطرح نه وه. اما نن تر بل قومي، دیني او بل هر هویت همدا د ملي هویت موضوع گرمه ده. دا موضوع د ډېرو نورو وړو خبرو مور گڼله کېږي. د دې دیني هویت له امله نن افراطیان د اسلامي خلافت نارې وهي، د یوه بې سرحده امت ږغ کوي، هر ځای له نامسلمانو سره سیاسي او اقتصادي جنگونو تر همدې نوم لاندې توجیه کېږي. که موږ نن له شریعت څخه د پخوانو پر دې تعبیر ډېر ټینگار ونه کړو او د فساد د مخنیوي په خاطر نوي تعبیرونه او جدید احکام رامنځته کړو، تر ډېره به هم د هغه تور مخنیوی کړی وي چې دین د جنگونو لامل بلل کېږي او نن جنگ بیخي د اسلام لاینفک جز بلل شوی او د مسلمانانو د کلتور او تاریخ یوه نه بېلدونکې برخه جوړه شوې ده.

زموږ په هېواد کې دا ۴۰ کاله تر همدې نوم لاندې انسانان وژل کېږي. له دې پرته چې جگړه مار وگوري په دې کار سره موږ د مفاسدو مخنیوی کوو او که مصالح جلبوو؟ دا هم له پامه غورځول شوی چې هره زمانه کې د شریعت احکام پر یوه حال نه پاتېږي. د جهاد قراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف او شرایط هم له پامه اچول شوي. مـوږ تـه دې ناسـمو جهـادي رهبریو دا تاوان وکړ چې د نورې اسلامي نړۍ په نسبت اوس د جهادي فرهنگ تر ډېره حده یوازې موږ ته را پاته دی. نه یوازې دا چې په خپل هېواد کې د هر نظام پر خلاف یوې ډلې د جهاد او شرعي نظام تر نـوم لاندې وسلې ته لاس کړی بلکې د هېواد زیات شـمېر وگـړي پـه نـورو هېوادونو کې هم ایـډیالوژیکو جنگونـو تـه لېـږل کېـږي. د خـدای پـه حضور کې د دې شاهدي ور کوم چې د طالبـانو پـه لیکـو کـې داسـې سړي خواره ما په خپلو سترگو لیدلي چې د ښار په هره چاودنـه بـه یـې الحمد لله ویله او د کابل چاوندې ورته د اصـحابو جهـاد معلومېـده. دا نن (۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷) چې په کابل کـې کومـه چاونـده شـوې، زه پـه سـل فیصده باور وایم چې ډېری طالبـانو پـه دې جهـاد خـدای تـه شـکرونه کښلي وي او هغه ځانمرگي ته به یې د فردوس جنت او حورو غوښـتنه کړې وي چې دا جنایت یې وکړ. دا حالت ښیي چې موږ نور د اسـلام، مذهب او انسانیت له لارې وزو او بلکې وتلي یو. که په یوه انسان کـې د اسلام یوازې یوه حکم ته درناوی پاته وي داسې جنایت د خدای پـه ذات قسم که تر سره کړي. که مذهب ته احترام ولري، نو داسې جرم ته به زړه ښه نه کړي او که انسانیت پکې یـوه ذره هـم پاتـه وي، نـو د بـل انسان وژل او زخمي کول خو پر لویـه لار ایلـه کـړه، د هغـه د خپگـان سبب هم خپل ځان یا ځان ته منسوب عمل والله که جوړ کړي. نو دې وروستیو جنایتونو په ډاگه کړه چې دلتـه لـه یـادو دریـو وارو زمـوږ پـه افراطیانو کې نور هیڅ هم نه دي پاته.

جنگ له نورو تاوانونو سره دا ستر زیان هم لري چې انسان له انسـانیته باسي او وحشي کوي یـې. دا تجربـې ثابتـه کـړې او مـوږ یـې ژونـدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثالونه په خپلو سترګو وينو.دا نن زموږ په هېواد کې جګړه مارو هيڅ ډول انساني اخلاق نه لري. ټول شرعي، کلتوري او ملي ارزښتونه جګړه مارو تر پښو لاندې کړل. نور دلته داسې کوم ارزښت نه دی پاته چې جګړه مار ورته درناوی ولري او د هغه د نوم په ور کولو هغوی له جنګ، فساد او بغاوت څخه را وګرزول شي.

جګړه که د اقتصادي، سياسي او يا نورو موخو لپاره کلتوري بڼه واخلي دومره خطرناکه نه ده، مګر که دا کار د مقدسې ايډيالوژۍ تر نوم لاندې وشي بيا ډېر زيان لري. ځکه د لومړۍ خلاف ږغ کول د خدای او رسول د مخالفت په نوم نه دپ کېږي، اما دويمه تر همدې نوم لاندې اول د مخالفت وړ بيخي نه ده او که يې بيا تر شرعي پوښښ لاندې د ريفورم غوښتنه وشي، هم يې ايډيالوژيک جګړه ماران د خدای او رسول مخالفت بولي او د هر هغه انسان وژل د ځان مسوولیت بولي چې د ريفورم غوښتونکی وي.

زموږ په هېواد کې همدا نن دا هر څه موږ په خپلو سترګو وينو او تر مخ مو دا ټول حالات تېرېږي. دلته شرعي ارزښتونه سپک کړل شول. مسجد، قران، مدرسه، مکتب ديني علماء او ديني غونډې په لسګونو واره د افراطيانو له لوري په نښه شوې او نه يوازې دا چې بمونه پکې چودلي، بلکې ځانمرګي بريدګر يې ور لېږلي او پړه يې هم په هسکه غاړه منلې ده.

کلتوري ارزښتونه هم وشرمېدل. د مېرمنو افغاني حجاب او جامې د ناوړه کارونو لپاره وکارېدل. د نارينه لنګوټه د بم لپاره استعمال شوه. پر کلتوري ميلو د حرمت ټاپې ولګېدې او تر دې وروسته انفجارات پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشـول. ورغـلي خلـك د مـرگ مسـتحق وگڼـل شـول او لسـگونه پـلا افراطيانو ښه په لوی زړه دا کارونه تر سره کړل.

ملي ارزښتونه افراطيانو ته بيخي د ريشخند وړ ښکاري. ملي بيـرغ تـه له دې امله مختلف الفکره افراطيان درناوی نه لري چې د هغوی په انـد د اسلام سپين، يا تور يا برگ يا هم شين بيرغ له دې وجې ښه دی چې هم شرعي جنبه لري، د خدای او رسول يې خـوښ دی او هـم کـولای شو چې د دې ترڅنگ يې ملي هـم کـړو. مـلي سرود يـې د بـدعت او غربي پديدې په نوم وختي لا د حرمت په ټاپه نازولی. د هېواد اسـاسي قانون يې اتومات د خدای او رسول د قانون په مقابل کـې بللـی او هـره فيصله يې د خدای او رسول له پريکړې سره ټکر گڼلې؛ ځکه يې نو تر هغو پر ځانو جنگ واجب بللی چې تر کله همدا قانون نافذ وي.

نه يوازې دا؛ بلکې د نن زمانې ډېر ارزښتونه يې د شريعت تر پخـواني او زاړه تعبير قربان کړي دي. د هماغه تعبير په رڼـا کـې دا نـن د بشر ـ د حقوقو پر مدافع سازمانو حملې ورته روا ښکاري. د ماشومانو د سـاتنې موسسـاتي پـه نښـه کـوي. د هېـواد عامـه تاسيسـات ورتـه د نړولـو وړ معلومېږي. په بازار کې ورته جنگ او چاودنه د ثواب کار دی. شخصي ودانيو ته د جنگ او کمين لپاره ختل او بياد مورچل په توگه کـار تـرې اخيستل خو د زاړه تعبير په هر ژړ ورقي کتاب کې ورته روا شوي دي.

له دې امله نو وايم چې د جنـگ او جهـاد پـه اړه زمـوږ زاړه تعبيرونـه لازمن بايد نوي کړل شي. که نه تر دې به هم سختې ورځې راته انتظـار وي. څومره چې دا زوړ تعبير په دې نوې نړۍ کې د خپـل عمـر شـيبې اوږدوي، ور سره جوخت به زموږ له ژونده موسکاوې اخلي، سختۍ به راته ايجادوي او د ژوند په ډېرو بروخو کې به مـو سـتونزې يـو پـه لسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. موږ دا جرم کړی دی چې په نوې نړۍ کې لا زوړ تعبیر بس بولو، ځکه نو اړ یو چې د خپل جرم د جبیرې په توګه هره ورځ د ټولو ارزښتونو تر څنګ بشري قرباني هم ورکړو. موږ جرم کړی دی. مجرم ته هر څوك او هر قانون یوه سزا ټاکلې وي. زموږ د جرم په دې نوې نړۍ کې همدا جزا ده چې د ټولو ارزښتونو له سپکاوي سره جوخت به مو وژني هم. موږ چې په خپل چاپیریال کې هر څه تقریبن نوي وینو، له هغو وسایلو چې فرد یې شخصي کاروي بیا تر هغو چې دولت یې کاروي؛ ټول نوي دي. خو په دې زمانه کې هم زموږ په فکر همدا زوړ سلګونه کاله مخې شرعي تعبیر بسنه کوي. تر هره وخته چې موږ په همدې بسنه کوو نو سزا مو همدا ده چې د مقدسې ایډیالوژۍ تر نوم لاندې به وژل کیږو، مرګ به مو روا وي، بلکې روا څه کړې؛ واجب به وي.

د هغې ورځې په تمه چې زموږ پوهانو په دې هیله له شریعته د نوي تعبیر اړتیا احساس کړې وي، چې په دې سره هم د دین د بدنامۍ مخه ونیسي، هم هېوادوالو ته سوکالي راولي او هم یې ټول ارزښتونو پکې خوندي کړي وي.

۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷

سرچینې:

(۱)(البقره: ۱۹۰)

(۲)(التوبه: ۳۶)

(۳)(القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، ۵۲ قاعده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو جګړه‌ییز تاریخ

مسلمانو مورخینو د مسلمانانو په تاریخ لیکلو کې یوه بله تېروتنه دا هم کړې چې زیاتره مورخینو د جنګ جګړو لورته ډېره توجو کړې. د جنګ په اړه ښه په شد او مد رڼغېدلي، مګر د مسلمانانو په تاریخ کې له دې پرته ډېر نور څه هم شوي دي چې ځینو بیخي کم یاد کړي، یو شمېر کسانو د خاصو پیرونو یادونه کړې او نور پرمختیایي کارونه یې نه دې ذکر کړي، خو په مجموع کې هغه ډول پاملرنه چې باید ورته شوې وای، زما په ګومان نه ده شوې.

داسې تاریخونه خورا ډېر لوستونکي لري چې پلانی واک ته ورسېد، پر ضد یې بغاوتونه وشول، ده په مېړانه مقابله وکړه او د بغاوتونو تر چوپولو وروسته یې پر هغه او دغه شیمه د اسلام خپرولو لپاره بریدونه وکړل او دومره سیمې یې فتح کړې. دلته نو موږ خوشاله یو او اوس لا دعاوې ورته کوو چې پلاني خلیفه، هغه پاچا او دغه امیر د اسلام په خپرولو کې ډېري قربانۍ ور کړې او دومره وخت له کافرانو سره په جنګ اخته و.

زموږ د مورخینو دغه ډول اشتباهاتو د مخکینو مسلمانانو په اړه له موږ سره دا تصور پیدا کړی او اوسنیو حالاتو نور هم تقویه کړی چې جنګ د مسلمانانو د کلتور یوه برخه وه او نوی ذهنیت بیا دا دی چې جنګ د اسلام د ساتنې، خپرونې او کافرانو د ماتونې او تذلیل یوه ښه وسیله ده چې اسلام اجازه ور کړې او تل به دا لار خلاصه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ خپلې ټولنې او زموږ همسایه معاشرې تر نظر تېرې کړو، نو راته جوتېږي چې زموږ د مورخینو دې تېروتنو نن موږ کوم حالت ته رسولي یو. له روم او فارس سره د اصحابو د جنګ په اړه ما ډېره پلټنه وکړه چې که پخواني مورخین یې د عواملو په اړه ږغېدلي وي، مګر تر ننه هم بریالی نه شوم چې د اصلي عواملو په اړه یې د کتاب حواله پیدا کړم. دا ځکه چې هلته یوازې د جنګ حالات لیکل، تفصیل یې بیانول، فاتح او مفتوح یې ښکاره کول هدف و چې دا کار د مسلمانانو په تاریخ کې په ښه توګه، ان تر خپل حد هم زیات شوی.

تر هر څه مخکې مورخ باید دا وګوري چې داخلي یا خارجي جنګ ولې پیښ شو؟ د لاملونو تر په ګوته کېدو وروسته دا هم باید وسپړل شي چې دې جنګ ته اړتیا وه که د سرزوری پر بنسټ شوی؟ مورخین باید موږ ته پړ و ناپړ را معلوم کړي. ځکه دا بیا له موږ سره د ډېرو ستونزو په اوارولو کې مرسته کوي. د ډېرو پوښتنو ځواب ویلای شي او د کړو لارو د لارویانو دلایل له منځه وړي.

فرضن د اصحابو په اړه په ښه روښانتیا دا خبره شوې وای چې له روم او ایران سره د هغوئ جنګ د ځان د فاع لپاره و او هغه ټول دلایل چې په نورو کیسو کې ضمني ذکر شوي دي، ښه واضح د دې جنګونو د لاملونو په توګه معرفي شوي وای نو نن به افراطیانو د جنګ او اورپکی لپاره د اصحابو مثال نه وړاندي کولای. دارنګه نور هم.

د جنګونو تاریخ او ستاینو موږ ته جنګ د ښه شي په توګه را معرفي کړ. د فاتحینو د زیاتو ستاینو، نوم ور کونکو، په اړه یې ځانګړي کتابونو لیکلو او تر نورو د ډېر ارزښت ور کولو نتیجه دا شوه چې زموږ د هر ځوان په دماغ کې فاتحین، جګړه ماران، د هغوئ ستاینې، وژنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان وژنې ناستې دي. موږ تر امام ابن حبان چې يو ستر محدث او ليکوال و، نن او پرون دواړه ورځې حجاج بن يوسف، قتيبه بن مسلم، محمد بن قاسم او دې ته ورته نورو جنگي قومندانانو ته ترجيح ور کوو، ښځگڼې يې بيانوو او په اړه يې زموږ د مکتب د پنځم صنف زده کوونکی هم خبر وي. مگر ابن حبان له خاصو کسانو پرته څوک نه پېژني.

د مورخينو دې سترې تېروتنې نن هم موږ له چېلنجونو سره مخ کړي يو او لا مو هم علمي مرکزونه، اکيډميک ځايونه او د علم و پوهې مراکز د جنگي کسانو په نومونو يادېږي چې د زدکوونکو ذهنيتونه په اتومات ډول ور سره د جنگ د ښه والي، جگړه مارو د ستاينې او د همدې غير انساني پديدې د ژوندۍ ساتلو لپاره جوړېږي.

زه دا نه وايم چې مورخ دي د جنگ په اړه څه نه ليکي. بلکې هدف مې دا دی چې يوازې پر دې اړخ دي زيات فوکس نه کوي. د مسلمانانو په تاريخ کې له جنگ پرته نور هم ډېر څه شته. د هغه وخت د زدکړو بهيرته کتنه، اقتصاد په اړه يې بحث کول، له نوري دنيا سره اړيکو ته يې نظر کول، د چارواکو او ولس ترمنځ پر اړيکو رڼا اچول، زراعت او کښت تر بحث لاندې نيول او داسې د ژوند نور مهم او اړين اړخونه.

مگر زموږ په تاريخ کې ډېر غير واړه شيان ثبت شوي دي لکه په پلاني ښار کې د پلاني امير، يا خليفه يا پاچا په نوم خطبه وويل شول او د پلاني انځور يې په اصطلاح پر سکه وکښل شو. خو تر دې د ډېرو ضروري شيانو په اړه مو تاريخ گونگ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بيخي کم مورخين د نقـد د لاري لارويـان دي. د دوئ لـه املـه موږ ته هم پخواني خلک د تقدس نمونې ښکاري. که د يزيـد د ناسـم دريځ، د معاويه رض د غلطي پريکـړي، د عـلي او عائشـې رض د بـې ځايه جنګ، د علي رض او معاويه رض د ناسم جنګ او داسـې نـورو بيلګو په اړه نن يو څوک مازې خوله چوله کړي، نو خلک دا پر ديـن، ديني ارزښتونو او مقدساتو رد بولي.

دا له دې امله چې دوئ د نقد تلګلاره کمه کاروله، پر واکمنـو نيـوکې کمي شويدي. د هغوئ هر ډول جرمنو ته د سموني پوښ ګنډل شـوی. د هغوئ له دنياوالو سره د خپلو ګټو لپاره جنګونو ته د اسلام د خپرولـو نوم ور کول شوی. د واک غوښتنه او د مينځو راوسـتل يـې تـر همـدې مقدس نوم لاندې تر سره کـول چـې زمـوږ مورخينـو پـه خپلـو ليکنـو، دلايلو او تاريخي لاسوندونو د دوئ دې اعمالو او کړنو ته پلمې لټـولې او د نوي نسل په سترګو کـې يـې خـاوري وپاشـلې چـې تـر نـن زمـوږ سترګې په دې رنځ اخته دي.

موږ د هر ډول حقيقت تر ليدلو وروسته هم د ړانده په شـان قضـاوت کوو. د پخوانو له دين او انسانيت سره کړي جنايتونـه مـوږ تـه نـن سـم ښکاري. د سفاح هغه جنايت نن له خلکـو هېـر دی چـې د خلکـو پـر جسدونو ناست و او خوراک يې پر کاوه. دا په داسې حـال کـې چـې د يوه يهودوي جنازې ته رسول الله ص د انسـاني احـترام لـه مخـې ولاړ شوی دی، مګر سفاح د سلګونو مسلمانو له جسدونو سره داسې سلوک وکړ.

د حجاج نوم د اسلام د خپرونکو او ښو مسلمانو په کتـار کـې راځـي، مګر د همدغه حجاج په بنديخانه کي تر يو لـک زيـات مسـلمان وژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او د وخت وتلي، علماء، پوهان، مورخین، محدثین او فقهاء د ده له لاسه کړېدلي دي. سلیمان بن عبد الملك د مسلمانانو خلیفه ګڼل کېږي، مګر په خپل وخت کې یې د سلګونو مسلمانانو تر وژلو وروسته ناصالح کسان واك ته ورسول او یوازې په دې وجه ښه سړی ګڼل شوی چې پر قسطنطنیه یې په خپله قوامنده برید وکړ.

د مسلمانانو تېر تاریخ کې ډېرې نیمګړتیاوې شته چې باید راتلونکي لیکوالان ورته پام وکړي. د هر تېر کس بې ځایه ستاینه زموږ د لیکوالانو خاصیت جوړ شوی و. لکه نن چې ښه او بد دواړه شته، پرون هم داسې وو. نن چې نقد کېږي پرون هم تر نقد لوړو کسانو ژوند نه کاوه.

له دې امله نو وایم چې د جنګونو لور ته باید نه پرون ډېره توجو شوې وای او نه نن ورته په کار ده. په هر دور کې له جنګ او جګړو سره د ژوند په نورو برخو کې هم پرمختګونه او شاتګونه وي. نو که د ژوند نورو برخو ته هم پام شوی وای او په اړه یې تفصیلات را نقل شوي وای، نن به دا حال نه وای. زموږ د هر ځوان پر دماغ به جنګ او خشونت سپور نه وای. که نن هم موږ دې ټکي ته پام وکړو، نو لرې نه ده چې دا نیمګړتیا ایسته کړو او له امله یې د را پیښو ننګونو څخه خلاصون ومومو.

۲۸/۲ /۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تاريخ اصطلاح

د مسلمانانو په تاريخ چې زه څومره معلومات لرم، نو تقريبن ټولو مسلمانو مورخينو د پيغمبر عليه السلام له دورې رانيولې بيا تر ننه د مسلمانانو ټول تاريخ ته د اسلامي تاريخ اصطلاح کاروي، چې زما په اند دا اصطلاح ناسمه، بې ځايه او د يو لړ جدي پوښتنو زېږوونکې ده.

له هغې زاويې چې زه دلته بحث پر کوم، د مسلمانانو په تاريخ کې د دوو تاريخو دورو توپير ته بايد جدي پاملرنه وشي. يوه هغه زمانه ده چې د اسلام پيغمبر ژوندی و او بله هغه دوره ده چې د ده له وفات څخه وروسته پيلېږي. د لومړۍ دورې په اړه که د اسلامي تاريخ اصطلاح کار شي او هغه هم هغو پېښو او واقعاتو ته چې يا رسول الله ص پکې ښکيل وي يا هم معلومات په لري، نو باك نه کوي، مګر تر دې د وروسته دور لپاره د اسلامي تاريخ اصطلاح کارول له ناسموالي سره يو لړ ستونزې هم پيښوي.

اوله خبر دا ده چې تر رسول الله ص وروسته نه وحې کېږي او نه د دين هغه ډول متون را تلای شي چې رسول الله ص د خپل ژوند پرمهال مونږ ته په ميراث ايله کړي. نو هغه زمانه د اسلام د تاريخ بللای شو چې اسلام پکې راغلی، متون يې نازل شوي، احکام يې پيغمبر په خپل عمل او وينا واضح کړي. خو تر دې وروسته چې دين بشپړ شو، د احکامو نازيليدل يې بند شول، متون ثابت شول، د بل نبي، کتاب او بلې وحې اړتيا ختمه شوه، نو دې پير ته په هيڅ صورت د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پیر نه شو ویلای، البته د مسلمانانو تاریخ یې بللای شو او دا اصطلاح ور سره لګېږي هم.

د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي اصطلاح کارول، دا غلط فهمي را منځته کوي چې د مسلمانانو څو رنګه والی ګواکي د اسلام غوښتنه ده، د مسلمانانو ناسم اعمال لکه چې د اسلام نتیجه ده، د مسلمانانو په تاریخ کې چې هر څومره تودې او ترخې شوې، ټولې به خلک په اسلام پسې تړي او دلیل به یې همدا وي چې مسلمانانو خپله د اسلام په تاریخ کې لیکلې دي.

یو بل مهم ټکی دا هم دی چې د هغو واک غوښتونکو، مال لوټونکو او د مینځو په طلب د لیونو څېرې به هم بربنډې شي چې د اسلام تر نوم لاندې یې د یادو اهدافو لپاره هڅې کړې. مورخینو همدا اشتباه کړې چې د پاچاهانو، امیرانو او د وخت د خلیفه ګانو تاریخ یې هم د اسلام په نوم لیکلی چې همدې مقدس ټکي هغوئ بد عمله کسانو ته هم له نیوکو، اعتراضونو او تورونو څخه نجات ور کړی.

د اسلامي تاریخ دې اصطلاح همدا اوس هم موږ له ننګونو سره مخ کړي یو. که د تېر تاریخ پر کوم پاچا، امیر یا خلیفه نیوکه وشي، خلک یې د همدې اسلام له امله دفاع ته را دانګي. ځکه د همدې اصطلاح کارونې په خلکو کې دا فکر پیدا کړی چې پر همدې کسانو نیوکه پر اسلام نیوکه ده. په داسې حال کې چې اسلام د دین په برخه کې یو قانون دی، د خلکو د اعمالو نمایندګي قانون نه کوي، بلکې د قانون نمایندګي د هغه متن، لارښوونې او راوړونکی کس کوي. له دې امله نو چې د تېر تاریخ له پاچاهانو، امیرانو او خلیفه ګانو څخه د خوندیتوب دا ډال ایسته شي، تر نامسلمانو وړاندې به مسلمانان د دوئ پر اعمالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکونو، جنگونو او کړنو نیوکې وکړي او له دې سره به مسلمانانو تـه لـه اسلامه دفاع هم اسانه شي. ځکه هر مسلمان پر دوئ د کېدونکو پوښتنو په اړه ویلای شي چې د هغوئ اعمال د اسلام استازیتوب نه کوي، هـر سړی پوه شو او د خپل عمل په اړه یې را پیدا کېدونکې پوښتنې.

نو د مسلمانانو په تاریخ کې د نورو مهمو نکتو تر څنګ یـوه نکتـه دا هم ده چې د رسول الله ص له زمانې را وروسته ټولې دورې د مسلمانانو په تاریخ ونومول شي. یو به د اسلام اساسي متون خلکو ته معلـوم شي، د کېدونکو نیوکو مخه به ډب شي، د اسلام په نوم شوي هغه جرمونه او عاملین به یې مسلمانانو او نړۍ ته ښکاره شي چې د خپلو اعمالـو لپـاره یې یوازې د اسلام توری د ډال په توګه کارولی.

دا اصطلاح زما په اند له فني اړخـه هـم سـمه نـه ده. ځکـه د یـو شي تاریخ هغه دی چې هغه پکې را پیـدا شي، ورو- ورو ترقـي وکـړي او د کمال پړاو ته ورسېږي. د اسلام پیل او کمال ته رسېدا په (۲۳) کلونو کې شوې چې دې ته د اسلام تاریخ ویلای شو، د رسول الله ص سېرت هم ورته ویل شوي دي. دا زمانه په رښتیا هم د اسلام پیر دی او په دې نـوم یې یادول کومه ستونزه نه لري، مګر څه وخت چې اسلام مکمـل شـو، نازلېدل ختم شول، استازی یې له نړۍ وکوچېد او دا متون یـوازې د یـو دیني قانون په توګه پاته شول، نو دا زمانه یې ولې د اسـلام تـاریخ شي؟ ځکه د اسلام پیل، ترقي او خپل کمال ته رسېدا خـو لـه دې مخکـې لا شوې، نو دا دورونه یا زمانې بیا د اسلام تاریخ ولې وبولو؟

د اسلام په تر ټولـو اسـاسي مـتن کـې ویـل شـوي چـې (لا اکـراه في الدین) دا یوازې یو ځای نه، بلکې په مکي او مدني سورتونو کـې څـو واري دا مفهوم په مختلفو الفاظو ادا شوی، مګر لـه دې سره تـر رسـول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله را وروسته امیرانو، خلفاؤ او پاچاهانو د اسلام په نوم د نورو ملکونه لاندې کړل. فتوحات يې وکړل. د هغو مالونه، ښځې او هېوادونه يې ځني ونیول، بانه يې همدا کړې وه چې اسلام خپروي. اسلام ته د خدمت په بانه يې لکونه انسانان ووژل، هیوادونه يې وران کړل، ښځې يې له حقوقو بې برخې کړې او تر ټولو بده لا دا چې دوئ هم په خپل وخت کې او هم وروسته ځانونه خوندي کړل، چا چې نیوکې کولې هغوئ پر اسلام او د اسلام پر پیغمبر مخ را واړاوه. هغوئ هیڅ ملامت نه وو، ځکه موږ د همدې کسانو اعمالو ته د اسلامي تاریخ جامه ور اغوستې وه، له دې امله نو هغوئ هم امیران، خلفا او پاچاهان دومره نه غندل لکه اسلام چې يې وغانده، ځکه دوئ فکر کاوه چې اسلام همدا امر کوي، نو تر فرعي شیانو د اساسي شي غندل گټور ورته ښکارېدل.

د مورخینو همدې تېروتنې په مسلمانانو کې دا فکر پیدا کړ چې لکه تېر خلفا، امیران او پاچاهان، د اسلام امیر باید تر خپل ټول ژونده امیر وي. د ستونزې اصلي ریښه دا هم ده چې امیرانو خپل ځانونه له رسول الله ص سره سیال گڼلي دي، دوئ فکر کاوه چې هغه په خپل ژوند کې امیر و، نو موږ هم باید شو. دې توپیر ته فکر نه دی شوی چې رسول الله ص نبي و، د نبوت ترڅنگ رسول الله ص ځان ته د یو امیر په توگه هغه اختیارات نه دې ور کړي، لکه دوئ چې ور کړل.

د واک میراثي کول یو بل ناسم گام و چې د مسلمانانو امیرانوواخیست. بنسټ يې امیر معاویه کېښود او دا لړۍ وروسته د اسلام د ساتنې، استازیتوب، جهاد او نورو مقدسو نومونو لاندې وغزول شوه. که مورخینو له پیله د دوئ اعمال له اسلامه بیل کړي وای، د اسلام د تاریخ او مسلمانانو د تاریخ توپیر ته متوجې شوي وای، نو نه به دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په ښه خوندیتوب هغه جنایتونه کول او نه بـه نامسـلمانو پـر اسـلام د دوی د اعمالو له امله نیوکې کولې.

که موږ له اسلامه د دفاع جذبه لـه ځـان سره لـرو، نـو بایـد د اسـلامي تاریخ پر ځای د مسلمانانو تاریخ وکاروو. د رسول الله ص لـه دورې را په دې خـوا د هـر چـا اعمالـو تـه د ښـه او بـد پـه نظـر کتـل د انسـانانو مسوولیت دی. هـر مـورخ د ټولـو هغـو جنګونـو، واقعـاتو او پیښـو پـه تاریخي عواملو پسې دې وګرځي چې د مسلمانانو په تېر تاریخ یـې لـه نورو قومونو سره د دوی لاس او ګرېوان کېدو سبب شوي دي.

دا ډول تاریخ به موږ تـه ډېـر څـه را زدکـړي. د اسـلام پـه اړه بـه ډېـر شکونه له منځه یو سي. خلك به داسلام او مسلمانانو دتاریخ مهم فرق ته متوجې شي. د مسلمانانو په تـاریخ کـې د پټـو خـاینینو څېـرې بـه را بربنډې شي. هغه نیوکه به خپله ځواب شي چې وایي اسلام د تورې پـه زور خپور شوی، نه د دعـوت، منطـق او اسـتدلال پـه زور. کـه مـوږ د مسلمانانو اعمال خپله دوی ته منسوب کړو او د ښه و بد پړه یـې هـم د دوی پر غاړه ور واچوو، نو له تاریخي ابتکار سره به مو د ډېرو سـتونزو حل کولو ته اسانه لار موندلې وي.

۱۰/۲/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتیا

عربي کې سولې ته (صلح) وايي. صلحه له مصالحې اخيستل شوی دی او د طرفينو ترمنځ روغې جوړې ته وايي. ځکه مصالحه د (مفاعلې) له بابه اسم مصدر دی. د مجمع الانهر ليکوال شيخي زاده ليکي:

هُوَ - لُغَةً - اسْمٌ بِمَعْنَى الْمُصَالَحَةِ وَهِيَ الْمُسَالَمَةُ، خِلَافُ الْمُخَاصَمَةِ، وَأَصْلُهُ مِنْ الصَّلَاحِ ضِدِّ الْفَسَادِ.وَفِي الشَّرْعِ (هُوَ) أَيْ الصُّلْحُ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النِّزَاعَ مِنْ الطَّرَفَيْنِ) (۱)

ژباړه: صلح اسم دی او لغتن د مصالحې يعنې روغې جوړي معنا ورکوي چې د مخاصمې(يو له بل سره د دښمني) خلاف دی. اصلن له صلاح څخه اخيست شوی چې د فساد ضد دی. شريعت کې صلح(سوله) د دوو لوريو ترمنځ د شخړې ختمولو تړون دی.

د سولې تر تعريف وروسته په فقهي کتابونو کې د سولې لپاره يو لړ شرطونه ذکر شوي دي چې زما په اند د هر زمان او مکان لپاره اړين نه دي. ځکه په شرعي متونو کې يې ذکر نه دی شوی او له متن څخه د وخت علماؤ خپل اجتهاد کړی چې هر وخت ګټور نه تماميږي. په مدينه کې له اهل کتابو سره د رسول الله ص تړون د حديبيې له تړون سره توپير لري. له دې ښکاري چې د سولې لپاره يو رنګه شرايط په شرعي متن کې نه دي ياد شوي.

جنګ او جګړې غير نارمل او ناطبيعي حالت دی. انسان په فطري لحاظ د جنګ او خشونت غوښتونکی نه دی؛ بلکې د هغه په چاپيريال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینې داسې پېښې کېږي چې انسان له خپل فطرت او طبیعت څخه د مخالف شي خوښولو ته اړ کړي.

هر ماشوم چې کله له موره پیدا شي، نو مور یې وینو چې لـه کینـې، غوسې، عقدې او جنګه خلاص وي. جنګ خو اصلن د کرکې، نفرت، غوسې او عقدې زیږنده وي. زموږ په ټولنه کې ډېری ماشومان د ورځې له خوا مور، پلار یا د کور بل غړی وهي،(که څه هم د ماشوم وهـل بـد کار دی، اما زموږ په ټولنه کې له بده مرغه دا کار کېږي) اما لږ وروسـته د ماشوم په ذهن کې هغه وهل، له ده سره شـوی زورزیـاتی، کنځـل او جنګ هېر وي او په ذهن او دماغ کې یې نه کرکـه وي او نـه کـوم ډول غوسه، بلکې په پاک زړه او ذهن له هغه کس سره ناسته پاسته کـوي او په خوشالي ور سره مخېږي.

د کرکې، شخړې، جنګ، خپګان او... ناروغۍ د انسان ذهـن تـه لـه ټولنې او چاپېریال څخه د یوه بسته پروګرام په بڼـه انسـټالېږي. یـوه بلـه تجرِبه مې هم څو پلا کړې ده. د یوې داسې کورنۍ ماشوم چې مـور و پلار یې تر ډېره حده له کینې، نفرت، غوسـې او جنګونـو څخـه بېـزاره وي، هغه تر پلار او مور هم په لوی والي کې ډېر نارمل حالت ته نـژدې وي او له دې یادو شیانو یې بد کېږي. اما بل لور ته هغه کسان چـې لـه کینکښ او جګړه مار پلار و مور څخه پیدا شوي وي، هغـوی تـر پـلار هم ډېر کاره، کینه کوونکي او پر مازي خبره جنګ تـه امـاده ولاړ وي. زه نه پوهېږم چې په دې کې یوازې د کورني چاپېریـال او روزنـې اغېـز وي او که یاد شیان میراثي ریښه هم لـري چـې لـه پـلار، مـور او لـوړو خپلوانو څخه کشرانو ته انتقالېږي؟ که څه هم کریمونولوژي وراثت یـو له هغو اسبابو یاد کړی دی چې فرد جرم ته هڅوي، اما په ټولـه کـې بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم داسې نه وي چې هر بد خلقه انسان دې په میراثي ډول دا هر څه تر لاسه کړي وي، ممکن نیمايي يې میراثي وي يا هم تر دې هم کمه برخه يې له وراثت سره اړه ولري، خو د ټولنې اغېز هم دومره جوت دی چې هیڅوک هم سترګې نه شي ترې پټولای.

له دې ښکاري چې انسان په فطري ډول له دې ناروغیو تر یوه حده خلاص وي او دا ویرسونه يې د ټولنې ډالۍ ده چې خپل نوي راتلونکي غړي په نازوي. د مینه ناک، سوله پاله او له زور زیاتي د بېزاره انسان پیدا کونکي لپاره اړینه ده چې د خپلو ماشومانو تربیه او روزنه په سم ډول وکړو چې له دې بیماریو يې ټول ژوند خلاص کړو.

د انسانانو په ټولنیز ژوند کې داسې وختونه هم پېښېږي چې طبیعي حالت ختمېږي او په ټولنه کې د بېلابېلو لاملونو له امله جنګ جګړې رامنځته کېږي. جنګ یوه ټولنیزه پدیده ده چې ټولنیزې بدۍ او خرابۍ هم پېښوي. له مالي زیانه رانیولې بیا د انسان تر ژوبلي او مرګه هر څه هر وخت پکې شونې دي. له جنګه فقر پیدا کېږي، له جنګه بې عدالتي رامنځته کېږي، جنګ کاروبار ته زیان رسوي، عامه لارې، کلي او ښارونه ناامنه کوي، تاوان يې نه یوازې هغو دوو طرفونو ته رسېږي چې مخامخ یو د بل په وړاندې جنګېږي، بلکې هغه څوک يې هم زیانویني چې مستقیما پکې دخیل نه وي خو د جنګ په جغرافیه کې اوسي؛ حتا جنګي سیمې ته نژدې پراته ولسونه او ملتونه يې هم له زیانه خوندي نه پاتېږي. بلکې حیوان، نبات او ونې هم په ډېر بد ډول ترې اغېزمنېږي.

له دې امله عقل او انساني تاریخ و تجربه ټول وايي چې جنګ غیر نارمل حالت دی او هوښیاره ټولنه او ملت هغه دی چې ژر تر ژره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي حالت څخه خپل طبيعي او فطري حالت ته ستانه شي. د جنګي اسبابو په له منځه وړلو ټولو جنګي ډلو ته د جنګ بانه ور ختمه کړي او له جنګي حالته د سولې، له کرکې د مينې، له ناامنه د امن لورته سوله ييز يون پيل کړي.

همدا عامل دی چې قران کريم په جنګي حالاتو کې هغه مهال د سولې غوښتنې ته د مثبت ځواب ور کولو امر کړی چې يو لور يې هيله وکړي:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا .(٢)

ژباړه: او که دوی سولې ته ميلان وکړ؛ نو ته هم ورته ميل وښيه.

د قران کريم د دې ايت امر لومړی د الله هغه پيغمبر ته راجع و چې پر ضد يې مکيانو، يهودو، کوچي عربو او نصرانيانو وسله اخيستې وه او يوازې د دين له امله يې ور سره شخړه در لوده. دلته هم الله تعالی امر کړی دی چې که ستا دښمن سولې ته ميلان وکړ، نو ته به هم حتمن سولې ته چمتوالی ښيې او په هيڅ صورت يې د جنګ د تمديد جواز نه دی ور کړی. قران کريم سوله غوره بولي:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيرٌ.(٣)

ژباړه: او که يوه مېرمن له خپل مېړه پر سرکښي او مخ اړولو ډارېده؛ نو پر دوی هيڅ ګنا نه‌شته چې تر خپل منځ سوله سره وکړي او سوله ډېره غوره ده.

د سورت النساء دغه ايت د مېړه او مېرمنې ترمنځ پر ستونزو رڼغيرې او هدايت يې کړی چې که يوه مېرمن له مېړه ډارېده چې دې ته پاملرنه نه کوي، نو بهتره ده چې پر ځينو ټکو توافق سره وکړي او تر بيلتون يې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ورته غوره ده. له یوه لوري به یې شخړه پای ومومي او له بله لوري به یوه کورني له ړنګېدا ژغورل شوې وي.

نو چې د یوې کورنۍ په اړه د الله هدایت دا دی چې سوله ورته غوره ده ایا د یوه درست ملت او هېواد په اړه به قران کریم ځنګه د سولې امر نه کوي او ولې به یې غوره نه ګڼي؟! له دې امله موږ په قران کې له نامسلمانو سره هم د سولې په اړه ایاتونه وینو.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ (۴).

ژباړه: هغه چې ته ور سره تړون کوې، بیا دوی هر وارخپله ژمنه(تړون) ماتوي او دوی ځان ساتنه نه کوي.

وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً .(۵)

ژباړه: او که (په تېروتنه قتل شوی مومن) له هغه قومه وي چې ستاسې او د دوی ترمنځ تړون وي؛ دیت به یې اهل ته سپارل کېږي او یو مومن(غلام یا مینځه) به ازادېږي، که یې دا پیدا نه کړ، پرلپسې دوې میاشتې به روژه نیسي، د الله له لوري رجوع ده او الله یوه د حکمت خاوند دی.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.(٦)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو کومک درباندې لازم دی، مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي، الله تعالی ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ټولو ایاتونو کې له نامسلمان قوم سره د مسلمانانو د سولې او تړون یادونه شوې ده چې نه یوازې جواز یې ترې ثابتیږي، بلکې د لومړي ایت د امر له مخې که یې د مسلمانانو څخه غوښتنه وشي فرض ده، همدا مطلب په دې ایت کې هم په صریحو الفاظو یاد شوی:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً .(۷)

ژباړه: مګر هغه کسان (مه وژنئ) چې داسې قوم ته پنا یوسي چې ستاسو او د هغوی ترمنځ تړون وي، یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې یې ستاسې سره له جنګه تنګې شوې وي او یا چې له خپل قوم سره په ملتیا جنګ وکړي؛ خو که د الله خوښه وای، پر تاسو به یې مسلط کړي وای بیا به یې جنګ در سره کړی وای، نو که یې له تاسو ځانونه ګوښه کړل، جنګ یې در سره ونه کړ او د سولې وړاندیز یې در ته وکړ؛ نو الله تاسې ته پر هغوی (د جنګ) هیڅ لار نه ده در کړې.

دلته ویل شوي چې که جګړه مار هغه قوم ته پنا یوسي چې تاسو ور سره تړون لرئ، نو غرض به نه ور لرئ او پنا یې پیدا کړه. د هغه چا له جنګه بندېدا او سولې ته تمایل خدای د یوه نعمت په توګه مسلمانانو ته یاد کړی چې مخکې یې جنګ ته مخه کړې وه. الله امر کړی چې که د سولې وړاندیز درته وکړي؛ نو نور د جنګ لپاره هیڅ شرعي بانه نه لرئ او یوازې سوله د خدای خوښ کار او په همدې حالت کې امر دی.

له دې امله رسول الله ص په خپل ژوند کې تر خپله وسه له جنګه مخ اړاوه، لکه چې یوه حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ .(۸)

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا هيله مه کوئ، الله تعالی (په چارو کې) بريالتوب غواړئ.

په يوه حديث کې دي چې الله تعالی په نرمي خپل بنده ته هغه څه ور کوي چې په سختي يې نه شي تر لاسه کولای:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ» إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ " .(۹)

ژباړه: رسول الله ويل: ای عائشې! بېشکه الله نرمي کونکی دی او نرمي يې خوښه ده، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي يې نه ور کوي او هم هغه څه چې له نرمي پرته يې په بل هيڅ شي نه ور کوي.

همدا لامل دی چې رسول الله ص په مدينه کې له يهودو سره دميثاق المدينه په نوم د سولې او اتحاد تړون وکړ. د هجرت په شپږم کال يې له مکيانو سره د حديبيې پر سيمه يو داسې تړون وکړ چې اصحاب يې منلو ته چمتو نه وو، خو رسول الله ص هغه مادې ور سره ومنلې او لاسليک يې ور کړ. خدای په قران کريم کې همدې کار ته ښکاره بريا وويله او د رسول الله ص په مشري (۲۷) غزاگانو ته يې فتح مبين نه دي ويلي. راځئ دلته لږ د حديبيې پر سوله نور هم تم شو. هغه شرايط را واخلو چې رسول الله ص له مکيانو سره سوله ور باندې وکړه:

ابن کثير رح (مړينه: ۷۷۴) په خپل کتاب الفصول في السيرة کې هغه شرطونه ياد کړي چې رسول الله ص له مکيانو سره سوله پر وکړه. هغه دا دي: ۱ــــ عمره به دا کال نه کوي، راتلونکی کال به عمرې ته راځي، توري به يې په پوښو کې وي او په مکه کې به يوازې درې ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروي. ۲ــ د دوی ترمنځ به دا تړون لس کاله وي. ۳ــ قبایل اجازه لري چې خوښه یې وي هغه لوری دی ونیسي، د هر فریق لوري ته که یوه قبیله ودرېده نو پر هغې برید عینن پر هغه فریق برید دی. ۴ــ او څلورم شرط دا و چې که د مکیانو له لورې څوک مسلمان شو، مسلمانانو ته یې پنا یووړه بېرته به دوی ته ور کول کېږي، خو له مسلمانانو څوک اسلام پرېږدي، مکیانو ته پنا یوسي، هغوی یې مسلمانانو ته نه ور سپاري. (۱۰)

(یوه یادونه چې غواړم دلته یې زموږ د مسلمانو مورخینو په اړه وکړم هغه داده چې دوی په خپلو کتابونو کې دومره ډېر جنګي فرهنګ ته متمایل دي چې د سولې کاروان یې هم د غزا په نوم یاد کړی. دلته یې باید د ټولو غزاګانو برخلاف د سولې سرلیک ایښی وای، مګر له بده مرغه چې زیاتره مورخینو او محدثینو دا کار نه دی کړی بلکې د غزا سرلیک یې ور کړی چې له سولې سره سمون نه لري.)

رسول الله ص په همدې شرایطو سوله ور سره وکړه، مګر د عمر فاروق رض په شمول زیاتره اصحاب حیران وو او تر خپلو منځو یې احتجاج هم وکړ. عمر فاروق ابوبکر صدیق رض ته احتجاج وکړ، هغه ورته وویل، هغه د الله رسول دی، د هغه له لوري مامور دی هغه یې مرسته کوي او ضایع کوي یې نه. بیا رسول الله ص ته ورغی او هغه خبرې یې ورته وکړې چې ابوبکر رض ته یې کړې وې، رسول الله ص هماغه ځواب ور کړ چې ابوبکر رض ور کړی و. تر دې وروسته په قران کریم کې د سورت الفتح بسته سورت نازل شو او د رسول الله ص دا سوله یې د ټولو سوو جګړو برخلاف څرګنده بریا وګڼله او تر دې وروسته یې نتایج په یوه کال کې را ښکاره هم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې چې ۴۰ کاله جګړه روانه ده، ولس یې تر بل هر ملت د سولې لپاره لېواله دي. سوله نه یوازې زموږ غوښتنه ده بلکې د هر انسان بشري اړتیا او فطري غوښتنه هم ده. سوله ژوند دی او ژوند هر ژوي ته د خدای ور کړې ډالۍ ده چې له هغه جل جلاله پرته یې بل څوک ترې د اخیستلو حق نه لري. سوله مینه ده، مینه د انسان لپاره د خدای ځانګړې تحفه ده چې که یې هر څوك ترې د اخیستلو هڅه کوي نو د خدای ور کړې تحفه له انسانه وړي. په سوله کې کاري فرصتونه ډېرېږي، خلك له فقره خلاصېږي، رغونه زیاتېږي، د هېواد عامه تاسیسات جوړېږي، عدالت او انصاف ته خلك لاس رسی مومي او په ټوله کې هر انسان له خپلو انساني، قانوني او اسلامي حقوقو څخه برخمنېږي. سوله نن نه یوازې زموږ اړتیا ده، بلکې د شریعت او عقل تقاضا هم ده. د شریعت ښکاره نصوص مې وړاندې ذکر کړو او د هغو هدایاتو د عملي نمونو لپاره مې د رسول الله ص د سولې یادونه هم وکړه. سوله ټولو نړۍ والو قوانینو، اخلاقي اصولو او شرعي ضوابطو ته په کتو زموږ مسلم حق دی او ترې غاړه غړونکي له ټولو بشري، الهي او اخلاقي قوانینو څخه مخالفت کوي.

په هېواد کې د یوې رښتنې سولې او سلامتیا په هیله!

۲۸ /۳ /۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، کتاب الصلح:۲/ ۳۰۷)

(۲)(الانفال: ۶۱)

(۳)(النساء: ۱۲۸)

(۴)(الانفال: ۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)(النساء: ۹۲)

(۶)(الانفال: ۷۲)

(۷)(النساء: ۹۰)

(۸)مسند احمد بقية حديث عبد الله بن ابي اوفی: ۱۹۱۱۴)

(۹)صحيح مسلم كتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق: ۲۵۹۳)

(۱۰)(الفصول في السيرة، غزوه حديبيه: ۱۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه

زموږ په ټولنه کې خشونت ځوان نه دی، په دې معنا چې اوس لنډ وخت کې خشونت نه دی را پیدا شوی، بلکې عمر یې خورا دراز دی. په دې اړه یوه ښه خوندور تحقیق ته اړتیا ده چې علتونه، ډولونه او حللارې یې پیدا کړي؛ مګر زما په اند دا ځینې لاملونه یې عمده هم دي او واضح هم.

- د مذهب ناسم تعبیر

هېواد ته مو اسلام د جنګیالیو له لورې راوړل شوی دی، د افغانستان اوسنیو پولو ته جنګ د عمر فاروق رض په زمانه کې راغلی دی او ان د امیر معاویه رض تر زمانې یې دوام وکړ. په دې وخت کې له عربو څخه پرلپسې لښکرې راتلې او دلته یې جنګونه کول چې تر زیاتو جنګونو وروسته افغانان ستړي شول او د مسلمانانو د دریو اپشنونو(اسلام، جزیه او جنګ) کې یې لومړی غور کړ. افغانان له وخته د غیرت لپاره بېل تعریف لري، دوی هیڅا ته کمه نه وایي او هر سرزوری چې ویني دوی تر هغه څو چنده سرزوري کوي. کله چې له قووته ولوېدل نو جزیه یې ځان ته اهانت باله له دې امله یې اسلام په نوم ومانه او نور یې خپل ټول پخواني عادات، رسوم، باورونه او کلتور ورسره وساتل. موږ ته اسلام د تورې په زور راوښودل شو له دې امله دلته هغه تعبیر وده وکړه؛ څکه لومړیو راوړونکو عملن همداسې کړه وړه کړي وو همدا وجه وه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشونت، جنګ او شخړو تعبیر زموږ خلکو ته تر اوسه هم خوند ور کوي او د اسلام اصلي بڼه همدا ورته ښکاري.

- زموږ تېر تاریخ

افغانان تر اسلام مخکې هم جګړه پاله وو، له مقدوني سکندر سره هم نښتي وو او د اسلام د راتلو مهال له عربي لښکرو سره هم ښه ډېر وخت وجنګېدل. له دې وراهاخوا قبېلوي ژوند هغوی ته د تر خپل منځ د جنګو چانس هم ور کاوه او دا دود تر اوسه هم په پښتنو کې پاتـه دی، د اطرافو ځیني قبایل اوس هم د یوه منظم دولت تر کنټرول دا ښه بولي چې قبیلوي ژوند ولري، قبیلوي اصول وپالي او لـه شاوخوا قبیلـو سره شخړې وکړي. دا اوس هم د ځمکې پر سر، د ځنګلونو پر سر، د څړځایونو پر سر او... قبیلې او قومونه سره په جنګ وي او تر منځ یې لسګونه کلونه دا بدۍ پاتېږي.

تر اسلام را وروسته هم موږ د جنګ په میدان کې وړې وه، موږ علم ته دومره کار نه دی کړی لکه جنګ ته چې مو کاوه. د امویانو خلاف لښکر له همدې ځایه روان شو، له دې امله د مهدي اخیر زمان په اړه روایاتو کې هم ددې سیمې یادونه شوې ده ځکه له دې روایاتو د عباسیانو داعیانو ډېر کار اخیسته. پر هند لـه دې سیمې بریدونه شوي دي او منځنۍ اسیا هم د تورې په زور د دې سیمې واکمنو تابع کړې وه؛ د هند مسلمانانو هم د دې سیمې له واکمنه د مرستې تمه وکړه او تر هغه وورسته له انګریزانو سره درې جنګونه، بیا خپل منځي شخړې، له شوري اتحاد سره خونړۍ جنګ تر هغه را وروسته بیا تر خپل منځ وژني او بیا اتلس کاله له نړۍ والې ټولنې سره جنګ چې په سر کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا ده؛ زموږ د تاریخ لویه برخه پر جنګونو او وژنو ولاړه، له دې امله زموږ کوڅې، واټونه، سړکونه، چوکونه، مکتبونه او پوهنتونونه تر اوسه هم د جنګي کسانو په نوم دي چې له تېر تاریخ سره زموږ ژورې اړیکې راښیي او دا هم په ګوته کېږي چې موږ د خپل تېر تاریخ تر څومره اثر لاندې یو؟

- کورنی تاوتریخوالی

د انسان پر ذهن د هغه چاپېریال ښه پوره اثر کوي، که په ارام ماحول کې لوی شي ارام مزاجه انسان به وي او که شخړو، جنجالونو و د جنګ په ناارامه چاپېریال کې ستر شي، بیا به عصباني، غوسه ناك، په تعامل کې کمزوری او غیر نارمل وي. یو ماشوم که په دې ډول خشن چاپیریال کې لوی شي نه یوازې هغه ماشوم ته ایینده زیان لري، بلکې کورنی او ټولنه هم ځنې زیانمنه کېږي. حتا ما لېدلي دي چې داسې کسان که غوسه شي د مور او پلار خیال هم بیا نه ساتي. زموږ د ټولنې ډېره برخه کسانو کورنی تاوتریخوالی لیدلی دی له دې امله نو هغه په لویوالي کې کور او ټولنه دواړه کې خشونت کوي او کله فردي خشونت په ډله ییز بدلېږي لکه زموږ ټولنه چې یې همدا اوس شاهده ده.

- د مکتب، مدرسې او پوهنتون نمیګړی نصاب

د یوه ماشومه ور ځنې څو ساعتونه حتمن په مدرسه او مکتب کې تېرېږي، دا وخت د هغه د ایینده ژوند لوری ور ټاکي. که نصاب سم وي، استاد یې ښه وي، چاپیریال یې ارام وي، ماشوم به هم سالم ترې راوزي او که حالت برعکس وي، د ماشوم ایینده به هم پر سختو کړلیچو او پیچومو ور سمه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصابونه لیدلي دي، د وطني مینې، انسان دوستۍ او سوله ییزتوب له مخې نیمګړي دي. د مدرسې او مکتب تر منځ حتا واټن ایجادوي، د سیرت په برخه کې یې تر دعوت زیات تمرکز پر غزاوو کړی دی په داسې حال کې چې غزاوې یوازې دفاعي وي او صرف لس کاله وې، مګر دعوت ۲۳ کاله و او تر اخیره وخته یې دوام درلود، غزاوې یوه استثنا وه او دعوت د نبوت عمومي تګلاره ده. د مسلمانانو په تاریخ کې هم د هرې دورې په تاریخ کې تر نورو بحثونو زیات تمرکز پر جنګونو شوی دی، د افغانستان عمومي تاریخ یا که معاصر تاریخ را واخلو نو هم د جنګ برخه زیاته ده، جنګیالي ستایل شوي دي او د مورخینو له لوري یا د وخت د حاکمانو نمیګړتیاوې نه دي را اخیستل شوې یا هم بیخي پر نشت حساب دي، ځکه نو موږ یوازې نن ستاینې کوو او جنګ و جنګیالی راته ښه ښکاري. د نصاب په برخه کې دا خلا باید ډکه شي او د وخت له غوښتنو سره سم مواد ورته تهیه شي چې ایینده زموږ، وطن او ماشوم ژوند تضمین کړي نه دا چې له خشونته یې ور ډک کړي.

- زوړ او خشن کلتور

انسانان چې هر وخت یوځای اوسي نو د اجتماعي ژوند لپاره یې حتمن ځینې اصول، رسوم او دودونه ایجاد کړي وي چې د هغو په رڼا کې د ټولنې هر وګړی ژوند مخ ته وړي. دا یاد رسوم او دودونه د کلتور برخه دي که څه هم له عاداتو، تر افکارو ا اعمالو پورې غزېدلي وي. ټولنه د اړتیا مهال اصول جوړوي او هوښیارې ټولنې که یې زیان درک کړي، پر بدیل یې فکر کوي او سوکه سوکه یې ځای بل ته ایله کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر داسې جامدې ټولنې هم شته چې پر خپلو کلتورونو ټينګې ولاړې وي او په هيڅ صورت کې يې ايله کولو ته نه چمتو کېږي. هغوی فکر کوي چې مخکې خلك تر موږ په هر شي کې هوښيار دي، له دې امله نو د هغوی متلونه او ور پاته کلتوري ارزښتونه ورته سم بريښي او په نورو بدلولو ته يې زړه نه ښه کوي. زموږ د ټولنې کلتور ځينې برخې هم زوړې دي او هم خشينې. له بده مرغه چې زموږ ټولنه هم له جامدو ټولنو څخه شمارل کېږي او خپل پخواني افکار، رواجونه او باورونه نه ايله کوي حتا که هغه يې په عيني ژوند کې ستونزې ورته پيښوي او له تجربې سره يې په ټکر کې هم وي، خو دوی ته مشاهده دومره د باور وړ نه وي لکه هغه څه چې له ماشومتوبه ورته مسلم او ثابت ور پېژندل شوي وي او اخير هغه ځای ته ورسېږي چې تر واقعي شيانو دا خيالي شيان ډېر باوري ورته ښکاري.

خلك بايد په دې پوه کړل شي چې د کلتورنو ځينې برخې نوې کېږي، له وخت محيط او انساني غوښتنو سره سمې رامنځته کېږي، کلتور که انسان ته په ګټه وي پاته دې وي او که يې د ژوند ساحه پر تنګوله د ختمولو وړ دی، تر هغو چې د کلتوري ارزښتونو په اړه خلکو ته سم پوهاوی نه وي ور کول شوی زموږ د ټولنې به دا تر وخت تېر ارزښتونه برخليك ټاکي او پر خلکو به د ژوند چارې سختوي.

- ناپوهي

بې‌علمي د ډېری ستونزو ريښه ده، زما د مشاهدې له مخې د خشونت پاله ډلو تر منځ له اتيا (۸۰) تر نوي(۹۰) سلنه کسان يا بېخي علم نه لري يا ابتدايي علم لري، له دې امله نو د کارونو پر پايلو هم فکر نه کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ډول تاوتریخوالی په خورا لوی زړه کوي. اودس یې نه وي زده مګر مرګ به کوي، لمونځ به نه کوي خو جهاد ته به راغلی وي، اخلاق به پېژني هم نه اما د جهاد فضیلت به بیانوي، د اسلامي نظام د دې لفظ په معنا به هم نه پوهېږي البته عملن به یې وسله اخیستې وي او د اسلامي نظام لپاره به انسانان وژني. دا ټول کارونه له جهالته کېږي؛ چا یو عالم انسان لیدلی دی چې د خپل فکر د منلو لپاره یې مخالف انسان مړ کاوه یا یې مرګ ور روا کاوه؟ یوازې جهال دا کار کوي، ځکه له هغه سره د استدال قووت نه وي، د خپلې ادعا پر بطلان ډارېږي له دې امله یې په هر چا د توپک په شپیلی مني.

- فقر او غربت

په هره ټولنه کې فقر د زورزیاتي یو لامل بلل کېږي او طبعن زموږ ټولنه هم ترې مستثنا نه ده. اوږده جنګ زموږ د ولس تر نیمایي زیاته برخه د فقر تر کرښې لاندې ژوند ته ټیل وهله. د غربت له امله زموږ په ټولنه کې خورا زیاتې ستونزې را ایجاد شوې دي. په کاروبار کې دوکې، ناغېړۍ او بې وعدګی، له غریبو سره نه مرسته، د ولورونو بې حده زیات جګېدل، فردي غلاوې او وسره تړلي جرمونه، په دولتي ادارو کې رشوتونه او نور ګڼشمېر غلاوې، په ښارونو کې کرایوي غله چې ان د دوه سوه ډالرو لپاره یې انسانان قتل کړي او تر دې لا خطرناکه حالت بیا هغه دی چې بې روزګاره ځوانان د ترهګرو ډلو ته مخه کوي او هلته بیا په ډله ییزو خرابیو لاس پوري کوي چې غلاوې، لوټنې، رشوتونه او فساد یې په سر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقر له امله زه د داسې پېښو شاهد یم چې په فردي او ډله ییزه توګه زموږ د ټولنې کسانو جرمونه کړي دي، د فقر له امله د یوې کورنۍ کسان په جنجال سره اخته شوي دي، د قبیلو ترمنځ شخړې راولاړې شوې دي او قومونه په بدمرغیو سره اخته شوي. زموږ ټولنه کې د زورزیاتي یو لوی عامل غربت دی، که په دې اړه څېړنې وشي نو بیخي جالبې پایلې به را برسېره شي چې تر اوسه به په دې اړه زموږ ټولنې ته داسې مفصل معلومات نه وي وړاندې شوي. د خشونت په اړه بیخي لازمه ده چې دلته یې پر عواملو څېړنه وشي، کله چې علتونه پیدا شي نو حللارې اسانه ورته ټاکل کېږي، تر ټولو سخت کار د یوې ستونزې ریښه او علت معلومول دي چې د ګرانوالي له امله دلته تر اوسه کومه هر اړخیزه څېړنه پر شوې هم نه ده له دې امله یې حللارې هم نه دي په ګوته شوې، یوازې ځینې برسېرن وړاندیزونه شوي دي چې تر ډېره حده ګټور نه دي ثابت شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي زغم

زموږ هېواد ته د اسلام په اوايلو کې د جنګياليو په مټ د اسلام راتګ، په تاريخ کې د قدرت پر سر خپل منځي جنګونه چې ځينو يې د نورو خلاف د جهاد سورنا هم ږغوله او په دې وروستيو کې د طالب او داعش په نوم د وسله والو ډلو را پيدا کېدل او له اسلامه هغه تعبير کول چې د دوی له موخو سره مناسب و او دی، هم په مسلمانانو کې مذهبي زغم کم کړ او هم نامسلمانو دا تورنه لګول پيل کړل چې اسلام کې مذهبي زغم نه‌شته.

نامسلمان به حتمن زياتره د اسلام متن ته تر کتو د مسلمانانو پر اعمالو پرېکړه کوي، مګر دا هم يو روښانه حقيقت دی چې د خلکو کړنې حتمن د متن استازولي نه شي کولای، په متن کې الهي لارښوونې خوندي دي او پيغمبر په خپلو سنتو تشريح وکړه، مګر له دې سره د مسلمانانو په تاريخ کې له واکمنو واخله، دين ته تر منسوبو عالمانو، اسلام ته منسوبو ډلو، فکري مکتبونو، د اجتماعي سمون په پار مذهبي بنسټونو او د اسلامي نظام د برقراره کولو لپاره د مسلمانانو وسله والو ګروپونو او سياسي ګوندونو د اسلام له ابتدا تر اوسه داسې کړنې کړې دي چې د اسلام استازولې خو پر لويه لاره ايله کړه بلکې اړخ ته يې هم نه تېرېږي.

د يوه مسلمان هره کړنه را خيستل او د اسلام د بدنامي لپاره کار ترې اخيستل، نه انصاف دی او نه سالم عقل دا اجازه ور کولای شي، خو له بده مرغه چې دا لړۍ اوس ښه په زور روانه ده. د مذهبي زغم بنسټ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربو په جامده او سرتمبه ټولنه کې اصلن اسلام ایښی دی. د قران کریم ځینو ایاتونو ته مو پام غواړم:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(البقره: ۲۵٦)

ژباړه: په دین کې هیڅ زور زیاتی نه‌شته، یقینن هدایت له بې لارۍ بېل کړل شوی دی؛ نو که چا له طاغوته انکار وکړ او پر الله یې باور وکړ، بېشکه په داسې رسۍ یې منګولې ولګولې چې هیڅ نه شکیږي او الله اورېدونکی پوه دی.

د دې ایت په اړه لږ تفصیلي بحث ته ځکه اړتیا ده چې ځینو کسانو د منسوخ حکم پر کړی دی، د جهادي ایاتونو په راتلو یې د قران کریم تقریبا ۵۰۰ ایاتونه منسوخ بللي دي چې یو دا هم پکې شامل دی. اما د نسخې د اصولو له مخې دا خبره ناسمه ده. ځکه نسخه یوازې په انشائي جملو کې راتلای شي، نه په خبریه جملو کې. که د قران کریم په اخبار کې نسخ راشي بیا په قران کرې د دروغ احتمال هم پیدا کیږي، قران یوځل مثلا د پیغمبر تایید کوي، انسانانو ته خبر ور کوي چې هو محمد ص د خدای رسول دی، مګر که نسخ په اخبار کې ومنو نو ممکن یو مهال دا خبره نسخه کړي، نو دا خو یو ډول دروغ شول. العیاذ بالله!

همدې ټکي ته د اضواء البیان تفسیر لیکوال شیخ محمد امین شنقیطي د نسخې او تخصص په توپیرونو کې ګوته نیولې ده، دی وایي: الخامس ان النسخ لا یدخل الاخبار و انما هو في الانشاء فقط بخلاف التخصیص فانه یکون في الانشاء و في الخبر.(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: پنځم فرق د نسخې او تخصيص دادی چې په اخبار کې نسخه نه راځي نسخه يوازې په انشاء کې راځي، مګر تخصيص د دې خلاف دی په انشاء او خبر دواړو کې راتلای شي.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الكهف: ۲۹)

او ووايه چې حق ستاسې د رب له لوري دی، که د چا خوښه وي باور دې وکړي او که يې خوښه وي انکار دې وکړي.

اصلن قران کريم رسول الله ص او مسلمانان په دې مکلف کړي دي چې څوك مذهبي زغم او ازادي نه شي زغملای د هغوی پر ضد جنګ اعلان کړي څو د مذهب له امله د خلکو له زوررولو لاس واخلي، د قران کريم لاندې هدايت وګورئ:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ (البقره: ۱۹۳)

ژباړه: او له دوی سره تر هغو وجنګيږئ چې فتنه پاته نه شي او دين يوازې الله ته شي، که دوی منعه شول نو يوازې پر تېريګرو به تېری کيږي.

بل ځای هم وايي:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ () وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاَكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ(الانفال: ۳۹، ۴۰)

او له دوی سره تر هغو وجنګيږئ چې فتنه پاته نه شي او دين ټول د الله لپاره وي، که دوی(له فتنې) منعه شول، بېشکه الله يې د اعمالو ليدونکی دی او که يې بيا هم خپله فتنه جاري وساتله نو تاسې پوه شئ چې الله ستاسې مددګار دی، ښه مددګار او غوره کومک کوونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه ایاتونه که له شا او مخ دواړو سره یوځای وکتل شي دا موضوع ښه ترې روښانه کېږي چې دلته فتنه پر دین زورونې ته ویل کېږي، قران کریم امر کړی دی چې تر قتل هم فتنه بد کار دی، ځکه فتنه خپله د جنګ سبب کېږي، که یوڅوک بل ته اجازه نه ور کوي چې له نورو بیله عقیده وساتي، نو دا خپله د خلکو ترمنځ د جنګ سبب کېږي او له دې امله قران کریم ویلي دي چې تر جنګ فتنه بده ده له دې وجې خو جنګ را منځته شوی دی، نو د مکې مشرکان خپله نور کسان مذهبي ازادي ته نه ایله کوي او پر بل تور لګوي چې حرامو میاشتو کې یې جنګ ولې وکړ؟

اسلام له یوه کس څخه پیل شوی دی او میلیونه پیروان یې پیدا کړل، د یوه کس به په لکونو عربو څه زور رسېدلی وای چې په خپل دین یې کړي وای؟ طبیعي خبره ده چې هغه یوازې مذهبي ازادي او زغم غوښتی او نه یې پر چا زور راوستی چې د ده دین ومني او نه یې بل چا ته اجازه ور کوله چې د ده پیروان له اسلام څخه په زور واړوي. مګر له بده مرغه چې د مسلمانانو د بدو کړنو له امله نن مسلمانانو کې هم مذهبي زغم ختم شوی دی او نامسلمان هم دا فکر کوي چې اسلام کې اصلن له لویه سره د مذهبي زغم په اړه هدایات نه‌شته او متن یې هم هغه څه فرمایي چې پیروان یې کوي.

سرچینه:

١) مذکرة في اصول الفقه، الفرق بین النسخ والتخصیص: ۸۲، د شیخ محمد امین شنقیطي، التحبیر شرح التحریر: ٦/ ٢٩٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ واله سوله

نه د ماشوم مخ گوري او نه د شالیلا سینه
پورته شه دروېشه دا بې دینه توره ماته کړه

یو وخت په انسانانو کې دې نظریې هم ډېر پلویانو در لودل چې انسانان باید ځنگلي قانون عملي کړي. یو پر بل تېری پخوانی کلتور وو. یوه قبیله له بلې قبیلې (تپې) سره اخته وه. د یوه ښار پاچا به هم پر نورو ځنگلورو یرغلونه کول. یونان چې ستر تمدن یې در لود او خورا لرغونې علمي نظریې ترې را ټوکېدلې، خو پر مختلفو پاچاهیو وېشل شوی و.

ډېر وخت به یوه کورنۍ له بلې سره په شخړه وه. ځینو بیا لږ فکري پرمختنگ کړی و، یوه کورنۍ له بلې سره نه اخته کېده خو یوه قبیله له بلې سره ورانه وه. که به یې د نورو په نسبت متمدن ژوند و، د ژوند سطحه به یې تر نورو لوړه وه، هغوی به بیا وړوکی هېواد در لود او گاونډي ملکونه به یې تر برید لاندې نیول.

عرب یې نژدې مثال دی. هلته کورنې جنگونه هم وو او قبیلوي هم؛ کله چې د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول شول نو پر نورو هېوادونو یې یرغلونه وکړل. لوی سکندر هم د یونان مختلفې قبیلې سره متحدې کړې او بیا یې پر نوره نړۍ حملې پیل کړې. چنگیز خان د کورنیو جگړو تر چوپولو وروسته قبیلوي جنگونه وکړل اوبیا یې د وطنونو لاندې کولو ته ملاوتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د تکامل لور ته هر ژوی مختلف پړاونه وهي. انسانانو هم په فکري لحاظ په تېرو څو پېړويو کې خورا چټک پر مختګ وکړ. په فکري لحاظ له ډېر تیاره دور څخه د رڼا پړاو ته را ووتل.

له ډېر پخوا څخه یوه وړه ډله انسانان وو چې د ټولو انسانانو ترمنځ یې عدالت غوښتی. هغوی له جنګه کرکه کوله. انساني قتل او وژنې یې نه خوښولې. د سولې او مینې پیغام یې له ځان سره وړی. که هر څو زورورو، ثروتمنو او اکثرو دوی ته وویل چې په یوه ګل نه پسرلی کېږي، خو دوی خپل عمل ونه درواوه. خپلې هڅې او کوښښونه یې جاري وساتل چې ورو- ورو د دې نظر پلویان زیاتېدل.

د دې نظر پیل ممکن لومړی د یوې کورنۍ له اتحاده را شروع شوی وي، بیا د یوې قبیلې اتفاق ته رسېدلی وي او وروسته د یوه هېواد په بڼه اوښتی وي. خو تر دې پړاونو وروسته به هغه ستر شخصیتونه را پیدا شوي وي چې د نړۍ والې سولې فکر ور سره و. هر شی له پیله ډېر بسیط وي. انساني فکر چې وخت پر وخت د پرمختګ نوي فکري پړاونه وهي، ممکنه ده چې له پیله یې د نړۍ والې سولې سوچ نه وي کړی.

دا فکر هم کرار کرا پراخ شوی او عام شوی دی. د انسانانو دا ځانګړنه چې د مخکنیو تجربې او مشاهدې بل نسل ته لېږدوي، د انسانانو په فزیکي او فکري تکامل کې ستر رول لري. انسان له پخوانو د را پاته تجربو په مرسته د پرمختګ نور ګامونه اخیستي او نن یې هم اخلي.

د همدې فکر برکت وو چې انسانانو لومړی کورني، بیا قبیلوي، بیا د هېوادونو په سطحه جنګونه ایله کړل. یو وخت خلکو قبیلوي ژوند ته ازادي ویله. تر هر قانون او نظام لاندې ژوند ورته د غلامۍ حیثیت در

(c) ketabton.com: The Digital Library

لود. کله چې ځینو ملتونو د قانون او نظام تجربه وکړه، نو له ګټو یې ګاونډیان او راتلونکي نسلونه هم خبر شول. له دې امله قبیلوي او بدوي ژوند سوکه ـ سوکه ختمېده او مختلف قومونه او قبیلې تر یوه قانون او نظام لاندې سره را غونډېدل.

خو لا هم د ګټو په خاطر جنګونه ښه په پیخر سره کېدل. ان چې دوه نړۍ وال جنګونه پېښ شول. په دې جنګونو کې میلیونه انسانان د نورو انسانانو په لاسونو ووژل شول. تر دې وروسته د نړۍ والې سولې اړتیا نوره هم زیاته شوه. د همدې نړۍ وال امن لپاره ځینې سازمانونه رامنځته شول. دا سازمانونه نن هم د دې لپاره کار کوي چې انسانانو د خشونت په تاوان خبر او د نړۍ وال امن ګټې ور وښیي.

په اروپا، امریکا او ځینو نورو وچو کې ګڼشمېر هېوادونه دې پایلې ته ورسېدل چې ګډې ګټې له جنګ پرته هم یو بل ته رسولای شي او هم یې یوه قبیله له بلې قبیلې، یو هېواد له بل هېواده او یوه وچه له بلې وچې تر لاسه کولای شي. پخوا به دومره ګټې نه وې، لکه د جنګ زیان چې به یې ځان او نورو ته اړاوه.

هیوادونه به وران شول، تمدنونه به ورک شول، شوی پر مختګ به په شاتګ بدل شو، د انکشافاتو سلسله به ودرېده، نوښتونو به تقلید ته ځای پرېښود، حکومتونه به ړنګ شول او تر ټولو بده لا دا چې د ټولو ارزښتونو مستحق انسان به پکې ووژل شو.

د دې لپاره چې هم انسان خوندي شي او هم د هر ډول زیان مخنیوی وشي، ډېری هیوادونو د هر ډول ګټو لپاره یو له بل سره د همکارۍ، امن، ورورولۍ او ګټو تړونونه وکړل. نن په هغو هیوادونو کې د انسانانو ژوند ډېر ښه دی. انسانان د امن احساس کوي. ټول ارزښتونه یې په امن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ګټې يې خوندي دي. د ژوند په خوند پوه دي. نه ځان وژني او نه نور. د پخوا په پرتله اوس د جنګ لپاره د نورو ملکونو ته نه ورځي، بلکې د مرستې، کومک، انساني همدردۍ، له بې وزلو سره د همکارۍ، د ناروغانو د تداوۍ او ... لپاره انسانان له يوې وچې بلې ته ځي. دغه افراد، ډلې او سازمانونه د نړۍ والې سولې سمبولونه دي.

زموږ وطن هم له نوري نړۍ بيخي جلا نه دی. دلته هم نړۍ وال بدلونه خپل اغېز پرېږدي. زموږ په سيمه کې د کليو او قبيلو ترمنځ جنګونه اوس نه شته. لاکن مخکې وو. زموږ پلار يې کله ناکله کيسې راته کوي. پخوا به قبيلوي ژوند ښه ګڼل کېده، مګر اوس خلک د نظام غوښتونکي دي. پخوا به د ګټو د جلب لپاره جنګونه په اساني پېښېدل، اما نن خلک وايي چې ژبه وي، نو د سر ماتېدا ته څه اړتيا ده. مخکې به فيصلې ملک و ملا کولې خو اوس د دولت ادارو ته ورځي کېږي. دا يوازې څو بېلګې دي، که نه زموږ ټولنې هم ښه پوره تغيير کړی دی او ورو ـ ورو د نړۍ والې سولې پيغام ته پر چمتو کېدو ده.

يو وخت به لازمن راځي چې زموږ په شمول به ټول انسانان دې فکر ته رسېږي چې د جنګ ټغر ور ټول کړي او ټول انسانان يو له بل سره په سوله، عدالت او مساوات کې ژوند وکړي. دوی به په دې پوه شي چې کومې ګټې په سوله کې تر لاسه کېږي هغه په جنګ نه تر لاسه کېږي. په يوه حديث کې دې ټکي ته داسې اشاره شوې ده: (إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ". مسلم کتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق ح: ۲۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه الله نرم دی نرمي خوښوي، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي او له نرمي پرته په نورو يې نه ور کوي.

انسان به په دې پوه شي چې د سولې او امن خوند په جنګ او بد امنۍ کې نه شته. بشر دا اخير درک کوي چې انسان ته په تکليف رسولو کې مزه نه شته، بلکې هر انسان ته اذيت رسول خپله د بل انسان لپاره هم يو غم دی، اما که خوند، سکون او ډاډ غواړئ نو له نورو انسانانو سره په مرسته او همکارۍ کې يې موندلای شئ.

هغه وخت به انسانان د هيوادونو، قومونو، قبيلو، مذهبونو، سمتونو، ژبو، رنګونو او... پر بنسټ نه سره وېشل کېږي او نه به له دې يادو شيانو يو څوک د واک، ثروت، ستاينې، بقا او بل کوم امتياز مستحق بلل کېږي. بلکې د دې پر ځای به وړتياو او استعدادونو، اخلاقو او نورو ته د ګټو رسولو معيار په پام کې نيول کېږي. تور به تر سپين کم نه بلل کېږي او انګرېز به تر پښتون لوړ نه ګڼل کېږي. له عرب سره به عجم د قوم له امله دښمني نه کوي او عرب به له يهودي څخه يوازې د مذهب پر بنياد کرکه نه کوي. ټول به انسانان وي او هر چا که بل ته د زيان رسولو هڅه کوله په مجموعي توګه به يې انسانان مخنيوی کوي او چا ته به اجازه نه وي چې بل ته زيان ورسوي. دا به د نړۍ والي سولې وخت او انسانان به په دې قانع شوي وي چې تر هر څه د انسان وجود او ژوند مهم دی. له دې امله نو هر څه د انسان لپاره دي او د هغو ارزښتونو لپاره انسان قتل نه کړي چې هغه ټول خپله د انسان لپاره دي.

دا به هغه وخت وي چې نه يوازې د انسان وژل به بد ګڼل کېږي، بلکې د حيواناتو پر وژلو به هم بنديز وي. د انساني ژوند د ښه والي لپاره به ټول هڅې کوي خو داسې ادارې به هم وي چې د انسان ترڅنګ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيواني ژوند د سوکالۍ او خوندورتوب لپاره هم کوښښونه کوي. دلته به بيا انسانان د نن پر قاتلانو خاندي. ننني افراطيان به د هغه وخت تر ټولو بدمخي انسانان بلل کېږي. دوی به د تاريخ پر پاڼه تور داغ وي. بشر به د خپل وحشت له تاريخه د انسانيت لور ته تښتي. تعمير به له تخريبه ځای نيولی وي. خشونت به خپل ډگر امن ته ايله کړی وي. د کرکې کلا به وختي لا مينې فتحه کړې وي. مرگ چې نن په واز کومي انساني ککرۍ تر ستونۍ په غړچ-غړچ تيروي، هغه مهال به يې انسانان نه يادوي او يوازې د ژوند کيسې به کوي.

نور راځئ د نړۍ والې سولې لپاره کار وکړو. بشر له هر ډول تبعيض پرته وژغورو. د ځان گټې د نورو له گټو سره يو ځای خوندي کړو. د نورو فايده هم د ځان وبولو او د تر لاسه کولو لپاره جمعي هڅې وکړو. په دې لار کې که چا نن گامونه واخيستل، نو سبا به د درناوي وړ وي. که څوک نن کار ورته وکړي، نو سبا به د نورو رهبر وي. که څوک يې نن په خشين چاپيريال کې ورته کوي، نو لرې نه ده چې د ده په هڅو دا خشونت ختم او ځای يې امن ونيسي او هغه مهال د ده نوم د همدې هڅو له برکته تازه و ژوندی وي.

د همداسې ورځې په تمه!

۲۰۱۷/ ۱۱/ ۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظافت

نبوي وينا ده:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ.(١)

ژباړه: ابو مالک اشعري رض ويل، چې رسول الله ص وويل: نظافت د ايمان برخه ده.

د مسند احمد او ترمذي په يوه روايت کې چې ځينو محدثينو يې پر کره والي خبرې کړې دي، د (شطر) پر ځای د (نصف) لفظ استعمال شوی چې بيخي د مبالغې تر اندازې ګواکې د نظافت پر مراعات ټينګار شوی دی. يوه بل روايت کې هم دي:

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ.(٢)

ژباړه: بېشکه الله پاک دی پاکي خوښوي، نظيف دی نظافت خوښوي، مهربانه دی مهرباني خوښوي او سخي دی سخا خوښوي.

د دې روايت په اړه هم محدثينو بېلابېل دريځونه څرګند کړي دي. الباني د مشکاة په څېړنه کې حسن بللی دی خو وروسته يې په الصحيحه کې د ضعف حکم پر کړی دی. که روايت کمزوری هم وي؛ خو د مخکني کره روايت يوازې تاييد کوي، کوم بېل حکم نه ثابتوي چې راوړل يې د اصولو له مخې بد وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوړو روایاتو په رڼا کې ښکاره شوه چې نظافت څومره اړین دی؟ شریعت د نظافت اهمیت ته په کومه سترګه کتلي؟ رسول الله ص یې په اړه څومره ټینګار کړی؟

اما د احادیثو په ټولو کتابونو کې د نظافت پـه اړه تـر بېلابېلـو روایـاتو وروسته هم زموږ مسلمانانو هغه نظافت ته پام ونه کړ چې په ژونـد کـې اړین دی او شریعت یې له موږ څخه غوښتنه کړې ده.

موږ د ورځې دوه، درې یـا تـر دې هـم زیـات واري د لمانځـه لپـاره اودس، غسل یا تیمم کوو، خو پر دې غور نه کـوو چـې د دې بیـا- بیـا ځان پاکونکې پیغام زموږ په ژوند کې څه شی دی؟

اودس وکړي، خو د خولې یې بوی ځي. تر اودس وروسته پـه خیرنـو بویناکو جامو پر لمانځه ولاړ وي. نسـوار یـا سـګریټ وڅکـوي؛ بیـا د سلګونو کسانو ترمنځ په جومات کې لمـونځ کـوي چـې لـه ډېوزو یـې ټول لمونځوال په عذاب وي. دلته فکر نه کېږي چې که اودس کوم، نو پاکې او بې بویه جامې به هم واغوندم چې خلك را څخه تنګ نه شي. تر نسوارو او نشو وروسته باید خوله پاکه کړي؛ که نه د خلکـو د اذیـت به تر هغه لمانځه ډېر عذاب او وبال وي چې یو کـس یـې د ادایـنې پـه خاطر جومات ته د تلو تکلیف پر ځان منلی دی.

له همدې اذیته د ځان ساتنې په خاطر رسول الله ص هغه کسـان چـې وږه یا بل بویناك شی وخوري؛ تر هغو جومات ته له ورتلـو بنـد کـړی چې د خولې بوی یې ورك کړی نه وي. حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ أَكَـلَ مِـنْ هَذِهِ الْبَقْلَةِ فَلاَ يَقْرَبَنَّ مَسَاجِدَنَا، حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا».(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابن عمر رض روایت کړی چې رسول الله ص ویل: که چا له دې واښه خوراك وكړ؛ نو تر هغو دې زموږ جوماتونو ته نه راځي چې بوی یې ورك شوی نه وي.

دې ورایت موږ ته په یو ډول د اودس یا غسل حکمت هم بیان کړی دی. زموږ په اودس کې یو پیغام هم پروت دی که لمونځ کونکی هغه ته پام وکړي، نو نور انسانان به یې له هغو اذیتونو خوندي شي چې په بېلابېلو بڼو یې د لمانځه او عبادت یا هم نور وختونه ورته رسول.

نظافت یوازې تر لمانځه هم ځانګړی نه دی. د یوه انسان ټول ژوند رانغاړي. هم عقل غوښتنه کوي او هم نقل د هغه د مرعات امر کوي. خدای پاك دی، نو پاك انسان یې خوښ دی. همدا شان د مسلم په یوه حدیث کې دي چې خدای پاك دی، نو پاك مال قبلوي. یعنې په زکات، خیرات او صدقه کې حرام مال مه لګوئ. خدای چې کوم صفت ځان ته خوښ کړی دی، له دې امله یې بندګانو ته هم خوښ دی او هم یې رسول فضایل ذکر کړي دي.

له بده مرغه چې موږ په اجتماعي ژوند کې نظافت ته پام نه کوو. زما په اند د نړۍ په کچه ګنده ښارونه به د مسلمانانو وي؛ په داسې حال کې چې شریعت یې نظافت د ایمان برخه بللې او په ورځ کې یې څو پلا د نظافت په تر لاسه کولو او مرعاتولو امر هم ورته کړی دی. زموږ بدبختي دا ده چې په شکل پسې ځو؛ خو ماهیت راته هیڅ مهم نه وي. د اودس، غسل و تیمم او نظافت په مسله کې په موږ همدغه چل شوی دی. اودس یا غسل کوو؛ خو نظافت نه مرعاتو ځکه چې موږ شکل پرست یو، پیغام یا حکمت یې راته ارزښت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ښاري خلك تر اوسه نه په ښاري فرهنګ پوهېږي يا كه پرې پوهېږي مراعات يې بيا نه كوي. مېوه خوري او خځلې يې همالته ايله كوي، يا په موټر كې خوراك كوي او خځلې يې سړك ته را خورځوي، انرژي ځښې او بوتل يې سړك ته ورخورځوي. له كوره د هندوانې، ختكي، مالټې، منو او... خځلې را وباسي د كور مخته په نالۍ كې يې توی كړي يا يې هم د سړك ژۍ ته وپاشي.

كله چې باران شي اوبه ډېرې راشي؛ نو همدا خځلې اوبه سره را ټولې كړي او د كور مخته يې ورته كوټه كړي. په بازار كې نالۍ بنده شي او ټول روډ يا بازار په خاورو و خځلو ولړل شي. له يوه چا سره هم دا فكر پيدا نه شو چې اخير بازار يا د كلي مينځ ته دا خځلې باران له كومه راوړي؟ كه موږ ښاري فرهنګ پاللای نو لومړی مو بايد نظافت ته توجو كړې وای. كه موږ د ايمان او اسلام غم اخيستي وای؛ تر هر څه لومړی به مو خپل بدن، جامې، كور كهول، د كور شاوخوا، كلی، بازار، جومات، مدرسه، مكتب، لېسه، پوهنتون، دفتر، دوكان او بالاخره ټول محيط او چاپيريال پاك وای.

موږ تر دې اندازې نه د فطرت غوښتنې په نظر كې نيسو او نه د شريعت و ښاري فرهنګ خيال ساتو چې د خدای په راكړې ښايسته او پاكه نظيفه خوله كې د پان، نسوار او... په شان بوين شيان اچوي او يا سګريټ، چرس، روين او نور بدبويه شيان په څكوي.

كه څوك پوښتنه وكړي چې دا د يوه شخص خپل كارونه دي بل د مداخلې حق پكې نه لري؟ نو زه وايم چې سمه ده بل به مداخله نه كوي، اما كله چې تاوان بل ته سرايت كوي هغه د مداخلې حق هم شرعن پيدا كوي او هم اخلاقن. د يوه كس د نسوارو زيان نن تر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدود نه پاتېږي. حداقل ضرر يې بل ته دا دی چې له بويه يې څوک خوندي نه وي. سگريت نه يوازې دا چې بوی لري؛ بلکې دود يې هم په خونه، موټر او يوه بند ځای کې نورو ناستو کسانو ته ضرر رسوي چې هم د شريعت له مخې يو جرم دی او هم د قانون و اخلاقو له رويه. د هوا ککړتيا او په پاته خځلو يې د چاپيريال گنده کېدا يو بل غم دی چې تر ننه يې موږ حللارې ته متوجې شوي نه يو.

کله چې له ښاره کلي ته ځو؛ نو نوره هم خبره ورانېږي او سل ځله نه زره ځله انسان ته افسوز درېږي. جالبه دا ده چې په کليو کې هغه کس په ډول – ډول نومونو يادېږي چې پاک گرزي، هر وخت د پاکي خيال ساتي او نورو ته يې هم د خيال کولو فکر ور پيدا کوي. ډېره د حيرانتيا وړ ده چې پر يوه ښه کار زموږ کليوال يو کس د ستايلو پر ځای مسخره کوي. هغه الفاظ چې په کلي د همدې کس لپاره کارېږي زه يې دلته د ليکلو جرات نه شم کولای او دا راته د بې نزاکتۍ ترڅنگ د قلم او ادب سپکاوی هم معلومېږي.

يو بل د افسوز ځای دا هم دی چې زموږ علماء، ملايان، خطيبان او طالبان نه په خپل شخصي ژوند کې تر ډېره حده پوره نظافت ته پام کوي(غوښتنه استثنا حتمن پکې شته) او نه په هغه پيمانه چې ورته اړتيا وه ټولنه د نظافت اهميت او ارزښت ته ور بولي.(که څه هم د دوی شخصي عمل او وينا پر ټولنه ډېره اغېزناکه تمامېږي) ما تر ننه هم يوه خطبه د نظافت پر اهميت د جمعې يا اختر په ورځ نه ده اورېدلې. په داسې حال کې چې يوه امام بايد په يوه کال کې لږ تر لږه درې خطبې په جلا-جلا وختونو کې د همدې نظافت د اهميت، اړتيا، گټو اونه مرعات کې يې زيانونو ته ځانگړې کړې وای چې هم يې شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص پکې بیان کړي وای او هم یې د پوهانو خبرو او خپل ضروري تحلیل ته پکې ځای ور کړی وای.

زموږ د یوه استاد مفتي صاحب رحمت الله له خولې مې په یاد دي چې یوه روژه یې د تفسیر مهال ویل: ههههه (تر خبرې مخکې نرمه خندا د هغه عادت و) یوه ملا زوی مړي راته ویل: مفتي صاحب! په روژه کې پاک کالي مه اغونده؛ بیا خلک د ماړه گومان در باندې کوي او زکات نه د رکوي.

زموږ حالت د ډېر افسوز وړ دی. یو عالم د خپل ځان نظافت په دې وجه نه ساتي چې خلک یې شتمن ونه گڼي او بیا د خدای فرض زکات نه ور کوي. د ټولنې پر دې برداشت او د ملایانو پر رول دواړو باندې انسان ته ژړا ورشي.

یو بل ټکی چې هر کس ته ډېر مهم دی هغه د لاس او پښو د نوکانو کوشني ساتل دي. د بي بي سي د نوي کور او نوي ژوند په ډرامه کې مې په یاد دي چې یوه ورځ کومه نجلۍ د گیډې له درده کړېده. کورنۍ یې ډاکټر ته بوتله؛ کله چې یې ډاکټر معاینه کوي، نو ورته وایي چې په خوراک کې دي له نوکانو میکروب تېر شوي او له هماغه درد درته پیدا دی. زموږ په ټولنه کې د نوکانو ژر اخیستو ته هم لازمه پاملرنه نه کېږي چې د جدي ناروغیو سبب کېدای شي. په تېره همدا د گیډې ناروغي؛ ډرامه که څه هم حقیقي نه وي، اما څه چې وایي، هغه سم وي.

د چاپېریال د پاکو ساتلو لپاره نه یوازې دا اړینه ده چې خاورې خځلې هر ځای ونه غورځول شي؛ بلکې د ونو او بوټو زیاتوب هم اړین دی چې هوا پاکه کړي. د نظافت په راوستلو کې ونې او زرغونه بوټي مهم رول لري؛ له دې امله باید د دې ښودلو او کرلو ته هم ډېر پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. زموږ په هېواد کې نن د ګنده هوا له تنفس څخه هم په لسګونو ډوله ناروغۍ پیدا کېږي چې که د ونو او بوټو زیاتوب ته لازمه پاملرنه وشي ښايي تر یوه حده د مریضیو مخه ونیول شي.

پاک خوراک، پاک څښاک، د بیده کېدو نظیف ځای، مینځلې جامې او پاک بدن، له دوړو او خځلو خالي محیط او چاپیریال مو د بدني روغتیا د ضمانت تر څنګ، خوشاله و سوکاله ژوند، اقتصادي پرمختګ، د یوه ښه فرهنګ رامنځته کول او... در کوي. نو هلئ! فُرصت له لاسه مه ور کوئ او دومره ګټور او نژدې چانس همدا نن په لاس درغلی او وړیا ګټه ځنې واخلئ.

۲۰۱۸/ ۳/ ٦

سرچینې:

(۱)مسلم کتاب الطهارة باب فضل الوضوء ح: ۲۲۳.

(۲)ترمذي ابواب الادب باب ماجاء في النظافة ح: ۲۷۹۹.

(۳)مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة باب نهي من اکل ثوما او بصلا او کُرّاثا او نحوها ح: ۵٦۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړیتوبونه پېژندل

د بشر په ژوند کې هر وخت داسې چارې وي چې ځینې یې تر نورو اولویت لري. دا قاعده عمومي ده، کارونه که شرعي وي یا هم دنیوي، ارو مرو ځینې ډېر اهمیت لري او نور بیا د تاخیر وړ وي. د انسان له ژوند سره یوځای که وخت، مکان او غوښتنې یې ټولې په پام کې و نیولې شي، نو ځینې موخې او کارونه د تعجیل وړ وي او په بعضو کې که تاخیر راشي، هم پروا نه کوي.

د شریعت په نصوص کې موږ ته داسې بېلګې خورا زیاتې په نظر راځي چې زموږ پاسنۍ خبره تاییدوي. اصلن د انسان تر ژوند هیڅ شی هم ارزښتناک نه دی. ټولې ټولنیزې پدیدې د انسان د پرمختګ او سوکالۍ په پار باید وکارېږي البته هغه زیان رسونونکې یې نه ښیم، هغه مې هدف دي چې د انسان په ګټه ترې کار اخیستل کېږي.

شریعت هم یوه ټولنیزه پدیده ده، د ټولنې د سوکالۍ په موخه راغلی دی او هر زیان رسونکی تعبیر له دین څخه ناسم دی ځکه د دین اساس د بشر پر سوکالۍ ښودل شوی دی، قران ویلي دي: الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ.

(ابراهیم: ۱)

ژباړه: الف لام راء، تاته مو داسې کتاب نازل کړی چې انسانان د دوی د رب په امر له تیارو سوکالۍ ته پرې وباسې.

همدې هدف ته د رسېدو لپاره انسانانو هر وخت د خپل وخت او مکان له غوښتنو سره سم له شرعي متنه تعبیر کړی دی او کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالاتو سره موافق نه دی راغلی نو بل څوك را مخکي شوی او بیا یې تعبیر کړی دی او دا لړۍ به د بشر تر ژونده ادامه مومي.

د قران په ۲۳ کاله نازلېدل همدا ټکی واضح کوي چې هر څه باید په تدریج وشي او لومړیتوبونو ته توجو مهمه ده. د هر حکم تر عملي کېدا او تر ایمان مخکي لا هم علم اړین دی، له دې امله قران امر وکړ چې (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) که علم نه وي نو د یوه خدای په وجود هم نه پوهیږي له دې امله اړینه داده چې د اولویت چارې له دا نورو بېلي کړل شي.

د بخاري په یوه حدیث کې راغلي دي چې رسول الله ص د مکې تر فتحې وروسته دا هیله ښکاره کړه چې مکه د ابراهیم علیه السلام پر بنیادونو ودانه کړي اما له دې امله یې ایله کړه چې قوم یې نوی مسلمان شوی وو او دې چارې ممکن د خلکو پر ایمانو منفي اثر کړی وای، نو دا چاره یې وځنډوله او لومړیتوب یې مرعات کړ. ځکه د کعبې ودانۍ د خلکو د عبادت او ایمان لپاره وه، خو که د خلکو ایمان نه وای؛ نو بیا د کعبې خونه څه معنا لري؟ له دې امله ایمان مهم دی او ودانول هر وخت کېدای شي، نو لومړیتوب دادی چې کعبه همداسې پرېښودله شي او د خلکو باور ته زیان ونه رسول شي.(۱)

قران کریم د سختۍ په حالت کې مسلمان ته د کفر ښکارولو اجازه هم ور کړې ده، دلته بیا د لومړیتوب مسله مطرح شوې ده، ځکه انسان مهم دی، کله چې انسان له منځه ځي نو بیا کفر او اسلام د بشر په نه وجود کې څه معنا لري؟ همدا وجه ده چې قران د ژوندي پاتېدا یا هم له خطره د ځان خوندیتوب لپاره مسلمان ته د خپل باور خلاف د څرګندونو اجازه ور کړې ده.(النحل: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان قران وايي د اضطرار په حال کې مسلمان کولای شي چې له ناپاکو توکيو ګټه پورته کړي، ځکه حرام او حلال هغه وخت معلومېږي او معنا لري چې انسان وجود ولري کله چې د انسان د وجود او عدم وجود خبره مطرح وي، نو بيا د وجود د بچ کېدا لپاره هر مناسب کار لازم دی چې تر سره شي که څه هم هغه د شريعت له احکامو سره سم په نارمل حالاتو کې حرام يا ممنوع وي. (البقره: ۱۷۳)

د شرعي متن له همدې مثالونو څخه فقهاؤ هم په خپل وخت کې داسې اصول رامنځته کړي وو چې د لومړيتوب او نالومړيتوب ټکي ته پکې توجو شوې وه. اوس هم اړتيا ده چې د شريعت تعبير کوونکي دې ټکې ته لازمه پاملرنه وکړي او د حالاتو، وخت و زمانې سره مناسب تغييرات په فقهي اصولو کې رامنځته کړي چې د خلکو ورځنی ژوند ور سره تريخ نه شي او خلکو ته د کارونو د ممانعت پر ځای سهولت را پيدا کړي.زموږ د وخت غوښتنې وپېژندل شي او بيا يې په اړه دريځ ونيول شي.

بدبختي داده کوم مرکزونه چې نن نوي عالمان د فقهي د تخصص لپاره نيسي، هغوی د دې پر ځای چې د اجتهاد او له نويو مسلو سره د برخورد شرعي و فقهي تعامل ور زدکړه کړي، خو دوی يې په هغو زړو اصولو پوه کړي او ور باندې د کلکې درېدا توصيه ورته وکړي، دې کار نه يوازې زموږ د تجارتي مسايلو کې خلکو ته خنډونه حوړ کړي دي ، بلکې د دولت چارې يې هم له سختۍ سره مخ کړې دي. نن اړتيا دې ته وه چې د هېواد په کچه د شرعي تعبير يو علمي او تحقيقي مرکز موجود وای چې د زمان و مکان قيدونو ته په کتو يې له شرعي متونو څخه د استنباط او اجتهاد پيتې ته اوږه ور کړې وای او نوي عالمان يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اجتهادي روحيه تربيه کولای؛ نه دا چې د تير وخت د يوه عالم پر اجتهاد د ټينګې درېدا توصيه ورته وشي.

پخوا د يوه عالم وينا تر ډېرو انسانانو ژر نه رسېده، له دې امله د اجتهاد لپاره خلکو اړينه نه بلله چې ځانګړي اجتهادي مرکزونه جوړ کړي چې له نويو پديدو سره د تعامل لپاره پر شرعي تعبيرونو نوی ريسرچ وکړي؛ که څه هم هغه مهال يې هم اړتيا وه؛ له دې امله به يو عالم هم په يوه درسته سيمه کې بس و او هغه به تر خپله وسه د خلکو مسلو ته رسېدګي کوله چې دا مسايل يې په کتابي بڼه ايينده نسلونو ته هم پاته شول. موږ د دې پر ځای چې د هغوی تګلاره وارزوو، د خپل وخت له غوښتنو سره يې مقايسه کړو، ګټور يې عملي او ناګټور يې ايله کړو، داسې تعامل وکړ چې نه هغوی په خپل وخت کې خلکو ته د دې توصيه کړې وه او نه موږ ته اوس په ګټه تمامېږي، موږ د هغوی اجتهادات د هر وخت لپاره مناسب وبلل او د تجديد نظر پر ځای مو هغه د هر زمان لپاره شرعي الهي قواعد وګڼل چې نن يې له يو لړ جدي مشکلاتو سره ټولنه مخ کړې ده او په ځينوچارو کې د پرمختګ خنډ شوي دي.

د علماؤ اجتهاد د هر وخت لپاره نه وي او نه د يوه عالم شخصي-اجتهاد ته د الهي شرعي حکم ور کول کېدای شي، شرعي متن بېل شی دی او له دې متنه کېدونکي تعبيرون جلا دي. دا دوه سره ګډول هم له شريعت سره ظلم دی او هم له انسانانو سره. نه يوازې دا چې موږ په دې سره د شريعت نوم ور بدوو؛ بلکې انسانانو ته هم په روزمره کارونو کې ستونزې ايجادوو. له دې ځايه د لومړيتوب او نالومړيتوب مسله را مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانو په اجتهاد پسې مبنلېدل موږ ته لومړیتوب لري او که د زمان و مکان له غوښتنو سره سم نوی اجتهاد زموږ لومړیتوب دی؟ له شریعته هغه تعبیر چې انساني ټولنې ته د ګټې پر ځای زیان لري په دې پسې د الهي شریعت تر نوم لاندې تلل زموږ لومړیتوب دی او که د بشر په ګټه تعبیر ترې اخیستل زموږ اولویت دی؟ دې ته ورته په سلهاو سوالونه چې که یو څوک د شریعت په اساسي پیغام پوه وي؛ نو ځوابونه یې بیخي ورته اسانه او له هر ډول تردد پرته ویلای شي چې زموږ لومړیتوبونه کوم دي او کوم کارونه اولویت لري چې نن یې دبشر ـ د خوندیوب او سوکالۍ لپاره وکړو!!!

۸/ ۱۲/ ۲۰۱۸

سرچینه:

(۱)بخاري کتاب الحج باب فضل مکه و بنیانها ح: ۱۵۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ديني ليدلوري د هدف او وسيلې اړيکه

ليکنه: نبي ساقي

ژباړه او لنډون: زبير افغان

د هدف او وسيلې د اړيکې بحث پخواني او اوږد دی، ځينې په دې اند دي چې هدف وسيله توجيه کوي، يعنې يوه ښه او سپېڅلي هدف ته د رسيدو لپاره له هرې وسيلې استفاده کېدای شي. البته په دې شرط چې نيت پاك وي او د ټولنې و انسان ښېگڼه په نظر کې نيول شوې وي.

بل لور ته له پخوا تر اوسه بيا داسې کسان هم شته چې وايي: هدف وسيله نه شي توجيه کولای؛ ځکه نو هر هدف ته د رسيدو لپاره اړينه ده چې له مشروعو وسيلو کار واخيستل شي. زه په دې دوو نظريو کې د کومې يوې پلوي وکړم؟ دا بحث د همدې پوښتنې د ځواب لپاره دی؛ له دې انکار نه شي کېدای چې انسانان په خپلو کارونو کې اهداف تعقيبوي او همدې اهدافو ته د رسيدو لپاره مختلف وسايل، روشونه او متنوعې تگلارې کاروي.

اسلام د يوه انسان دوسته دين په صفت چې په دنيا و اخرت کې د بشري ښيگڼې لپاره نازل شوی دی، د انساني بريا، ښېگڼې او د خدای د رضا په خاطر د اخلاقي، عبادتي، ټولنيز او... اهدافو يوه لړۍ لري. همدې اهدافو ته د رسيدو لپاره د زمان او مکان موافق گڼې وسيلې او تگلارې په پام کې نيول شوې دي؛ خو تر ټولو مهم ټکی دادی چې اهداف بايد غوره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان بايد وسيله او هدف په ښه ډول سره تفکيك او وپېژني چې په اسلام کې کوم شی هدف دی او هدف ته د رسېدو وسيلې بيا کومې دي؟ که موږ د هدف او وسيلې ترمنځ توپير ونه کړو نو شونې ده چې په ټولنيز ژوند کې به خپل ځان ته زيات مشکلات ايجاد کړو او په دې برخه کې به د ډېر سوء تفاهم ښکار شوي يو. اوس پوښتنه داده چې اهداف او وسايل کوم دي او ځانګړتياوې يې څه دي؟ او موږ څنګه کولای شو چې يو له بله يې توپير وکړو؟

د هدف لپاره کولای شو چې داسې يو ساده تعريف وکړو: اسلامي اهداف د ښېګڼو يا غوښتنو هغه لړۍ ده چې د انساني رفاه و معنويت، په ټولنه کې د خير و ښېګڼې او په دواړو جهانو کې د بشري نيکمرغۍ او خلاصون سبب کېږي.

که دا تعريف تر يوه حده د منلو وي؛ نو ددې په مرسته موږ کولای شو چې د اهدافو مهمې ځانګړنې، ښېګڼې او دوامداره توب ترې استنباط کړو. په دې معنا چې که د انساني نيکمرغۍ او ښېګڼې سبب کېدل نو غوره دي او هر هدف چې د انساني ټولنې د خير او صلاح سبب کېږي تل بايد تعقيب او د تل پاتي وجود لپاره يې کار وشي.

خو دا ټکی بايد له پامه ونه غورزول شي چې ممکنه ده ځينې شيان موږ د اهدافو په نوم پېژنو، خو هغه په خپله لنډمهالي او واړه اهداف وي او اساسي اهدافو ته د رسيدو لپاره د دوی وجود په مابينځ کې اړين وي او په دې ډول نو احتمال لري چې خپله په وسيله واوړي او د وسيلې حکم ومني. نو اړينه ده چې د اهدافو د ښه پېژندنې لپاره يې پر دوه ډوله تقسيم کړو: يو اهداف اساسي او دوامداره دي او بل يې لنډمهالي او موضعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خو هدف و ؛ راځئ وګورو چې وسیله څه شی ده؟ ممکنه ده چې ووایم: وسیلې یا روشونه، د تګلارو، فعالیتونو یا هم د عمل و عکس العمل هغه لړۍ ده چې په مرسته یې هدف ته رسېدای شو. وسیله هم د هدف په شان ځانګړنې لري چې مهمې یې ښایي همدا لاندې وي:

۱/ وسیله یوه بشري/طبیعي پدیده چې د ټولنې افراد یې خپلو موخو ته د رسېدو لپاره تعقیبوي.

۲/ وسیله موقته وي او د هدف په شان دایمي نه وي.

۳/ وسیله د زمان، مکان، اوضاع او احوالو تابع وي.

۴/ وسیلې متنوعې، ډېرې او متفاوتې وي او یوه هدف ته د رسېدو لپاره شونې ده چې ګڼې او مختلفې وسیلې موجودې وي.

۵/ وسیله په خپل ذات کې سپیڅلې نه وي؛ اما احتمال لري چې په همدې وسیله یوه نیک او سپیڅلي هدف ته رسیدګي وشي.

اوس مهم بحث دادی چې د اهدافو او وسایلو پېژندنه ولې مهمه ده؟ دا مسله له دې امله ارزښت لري چې د هدف پېژندل او پرې پوهېدل موږ ته په ګوته کوي چې کوم شی تعقیبوو او څه غواړو؟ که موږ په خپل هدف نه پوهېږو؛ نو خپل کارونه پر یوه لوري متمرکزولای نه شو؛ ځکه نو اړینه ده چې تر هر کار مخکې خپل هدف وپېژنو او هغه ته د رسېدو په تلاش کې واوسو، دویم دا که هدف او وسیله نه سره پېژنو؛ نو شونې ده چې خپل اهداف د وسیلو قرباني کړو او په پایله کې به یې اهدافو ته لاس رسی پیدا نه کړو، نو د کعبې پر ځای به مو د ترکستان لار په مخه ور کړې وي.

د موضوع بل ارزښت له دې زاویې دی چې شریعت په ټولنه کې د اساسي او اصلي اهدافو پلي کول غواړي او دا امکان هم نه شي ردېدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ځینې کسان اهداف او وسایل سره ونه پېژني، د اهدافو پر ځای د وسایلو په تطبیق پسې شي چې (د زمان او مکان له تاثیره نه خوندي کېږي) او په ټولنه کې ددې ټولنیز اړخ ته هیڅ متوجې نه شي، له دې امله نوې ستونزې په زړو لاړو چارو حلول غواړي چې په دې سره د ټولنې مشکلات نور هم زیات کړي.

د ښه وضاحت لپاره به دلته څو مثالونه ذکر کړم:

موږ ټول پوهېږو چې نظافت په اسلام کې یو هدف دی، یعنې مسلمان باید پاك او نظیف وي؛ خو د همدې هدف لپاره د زمان او مکان شرایطو ته په کتو وسایل او روشونه ګڼ او مختلف دي. یو وخت د جامې د پاکي لپاره له وښو کار اخیستل کېده، شونې ده په نورو سیمو کې به نورې وسیلې هم وې، اما نن ورځ صابون کارېږي. د کور او بدن پاکي هم په هر وخت او ځای کې بېل- بېل وسایل او روشونه لري چې هیڅ وسیله او روش یې تل پاتی نه وي. دلته هدف پاکي ده او دې هدف ته چې هره وسیله موږ رسوي نو له هغې باید کار واخیستل شي او هره وسیله چې د نورو ترمنځ ډېره موثره وي هغې ته باید ترجیح ور کوله شي.

په اسلام کې یو بل هدف تبلیغ او دعوت دی، انسانانو ته د دې پیغام رسول په هر وخت و ځای کې مختلفې بڼې لري، ښایي پخوا د دې کار لپاره استازی، لیک، کتاب او نور شیان کارېدل، اما نن له عصري وسیلو کار اخیستل کېږي لکه انټر نیټ، راډیو، تلویزیون، سي ډي او نور... دې ته ورته نور وسایل موږ خپل هدف ته ډېر ژر او په موثر ډول رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنگه په ټولنه کې د عدالت تامين هم يو اصلي او اساسي هدف دی. هدف ته د رسېدو لپاره له زمان و مکان سره سم مختلفې تګلارې کارول شوې دي، مثلا: پخوا د جرمي اثبات لري د شهادت، اقرار او دې ته ورته نورو روشونو کار اخيستل کېده؛ خو نن ورځ د دې ترڅنګ د اثبات نورو روشونه هم شته لکه: انځور، ږغ، د ويني معاينه، د ګوتې نښه او د جرمي اثبات نورو ډولونه هم کشف شوي دي چې د عدالت تامين ته موږ په ډېر ښه ډول رسوي.

له دې امله نو موږ ته اړينه ده چې اهداف او وسايل سره بېل کړو، موخو ته د رسېدو لپاره، ګنې، مختلفې او بېلابېلې وسيلې وکاروو، دا احتمال هم شته چې نور انسانان خپلو اسلامي اهدافو ته د رسېدو لپاره زموږ برعکس وسايل وکاروي چې دا له اسلام سره ټکر عمل نه دی، بلکې هغوی خپل نيک هدف ته د خپل زمان او مکان له شرايطو سره سم رسېدل غواړي او لازمي ده چې همداسې وسايل به استعمالوي چې د وی له شرايطو سره مناسب وي. د هدف او وسيلې په پېژندلو زموږ د جنجالي مسلو يوه يې حلېږي او ټول په دې هم پوهېږو چې وسيلې متفاوتې او متنوعې وې او د زماني و مکاني شرايطو حتمي تابع وي، نو له يوې وسيلې کار اخيستل او له بلې نه اخيستل په دې معنا نه دي چې هغه وسيله له هدف سره ټکر ده.

له دې ټول وضاحته وروسته يو شی بايد ناويل شوی پرېښودل شي چې هدف ته د رسېدو لپاره له هرې وسيلې ګټه نه شي اخيستل کېدای، يعني که يوڅوک له مشروع لارې حج ته نه شواى تللاى نو په غلا تګ به ورته روا وي، يا هم د عدالت د تامين لپاره له يوچا په وهلو، کنځلو، کرنټ ور کولو، ويښ ساتلو او... وسيلو اقرار واخيستل شي. وسيله هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال د منلو وړ او شرعي ده چې د بشري ښيگڼه او د خدای رضا په پام کې نيول شوې وي، د اسلامي ټولنې پوهانو په وسيله کې د خپلې ټولنې نيکمرغي ليدلې وي؛ همدې پاس بيان ته په کتو دا پايله اخلو چې له اسلامي ليدلوري سره سم هدف وسيله نه شي توجيه کولای، له دې امله نو د ښه هدف لپاره ښه او غوره وسيله و روش ته هم اړتيا ده.

۲۴/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

له گرو شوي شي ګټه اخیستل

ګروي ته په عربي کې رهن وايي چې په قران، احاديثو او فقه ټولو کې یې یادونه شوېده. د ګروي د جواز په اړه غالبن ټول علما سره یوه خوله دي، البته پر ګرو شوي شي ګټه اخيستل د پوهانو تر منځ د اختلاف ټکی دی. ګروي په لغت کې بندېدلو ته وايي، قران کريم کې دي: كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (المدثر: ۳۸) يعنې هر نفس به په خپلو کړنو بند او ګرو وي. د اصطلاحي يا شرعي تعريف په اړه یې د پوهانو ترمنځ ظاهرن څه اختلاف لیدل کېږي. د ابو داؤد شارح او د سبل السلام ليکوال يې په اړه وايي:وَفِي الشَّرْعِ جَعْلُ مَالٍ وَثِيقَةً عَلَى دَيْنٍ وَيُطْلَقُ عَلَى الْعَيْنِ الْمَرْهُونَةِ.(۱)

شرعن ګروي پر پور د باور لپاره د مال ور کول دي چې پر ګرو شوي جنس يې اطلاق کېږي. له دې څخه په لږ تغير د هدايې ليکوال تعريف کړی:جعل الشيء محبوسا بحق يمكن استيفاؤه من الرهن كالديون.

زما په اند ګروي له لومړي سره دوه صورته لري، یو هغه چې قران يې يادونه کړې او بل هغه چې احاديثو کې يې ذکر راغلی. قران د بقرې سورت په ۲۸۳ ایت کې د ګروي په اړه وايي چې که تاسې سفر کې وئ او ليکوال مو ونه موند، نو د باور لپاره دي يو شی په ګروي ور کړي: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ.

دا هغه صورت دی چې د باور رامنځ ته کولو لپاره يو شی په امانت ور کول کېږي، دلته که څوک استدلال وکړي چې له ګرو شوي شي بايد ګټه وانه خيستله شي تر يو حده سمه خبره ده ځکه دا ګروي د امانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه لري او په امانت کې لاس وهل د دین له مخې سم کار نـه دی. خـو بل لور ته هغه صورت چې احادیثو کې ذکر شوی او یـا اوس زمـوږ پـه خلکو کې رواج دی. نه خو پر گرو شوي شي لـه گټې اخیستنې منعـه راغلي او نه دا هغه صورت دی چې قران یې یادونه کړې، بلکې دا باید د معاملې یو صورت وبولو. زما په گومان د گروي پـه دې صـورت کـې هغه اقسام جوړول چې که حیوان وي هغه ساتل غواړي له دې امله یـې شیدې، وړی او داسې نور شیان روا دي او که سرای یا دې ته ورته نـور شیان وي بیا گټه اخیستل حرام دي او داسې نـور، د شریعـت لـه مخـې منصوصي بنسټ نه لري، بلکې د ځینو فقهـاؤ اجتهـاد دی. بخـاري پـه دې اړه روایت نقل کړی:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ».(۲)

عائشه رضی الله عنها وایـي رسـول اللـه ص لـه یـوه یهـودي پـه پـور خوارکي توکي رانیول خپله د اوسپینې زغره یې په گرو ور کړه.

د حاکم په یوه روایت کې دي: عن أبي هريرة، عـن النبـي صَـلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال: "الرهن مركوب ومحلوب".(۳)

له ابو هریره رض روایت چې رسول الله ص وویل: د گروي پر حیوان سپرلۍ رواده او لوشل کېدای شي.

د حاکم دا روایت د هغو روایاتو تایید دی چې وایـي رسـول اللـه ص وویل: د شیدو د خاوند حیوان شیدې روا دي، البته نفقه به یې ور کوي او د سپرلۍ پر حیوان سپرلۍ روا ده، چې واښه یې لازمي دي.(۴)

په دې روایاتو کې موږ د منعې په اړه کوم څه نه دي لیدلي، د حیـوان په اړه راغلي لارښووني یو اتفاقي قید بلـلای شـو، نـه دا چـې شرط یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو. د ګروي جواز له قران او حدیث دواړو ثابت شو د ګټې په اړه یې د تایید روایت یو نه، دوه نه، بلکې زیات دي، له دې هر څه سره بیا د حدیث له یوه اتفاقي قید څخه د دې ټولې معاملې پر حرمت استدلال کول نه د دې مسلې سم حل دی او نه په جزي او اتفاقي قیدونو عمومي احکام او فارمولونه ماتېدای شي. حرمت یوه باوري فیصله ده چې باوري دلایل ورته په کار دي او دلته په دې تول پوره دلیل وجود نه لري.

د مسلمانانو مشهور فکري مکتبونه په دې اړه بېلا بېل دریځونه لري. د ظاهریانو مذهب دا دی چې ګروي یوازې په سفر کې روا ده. د دوئ په اند قران یوازې د سفر یادونه کړېده. د حنابله وو په اند ګروي روا ده او ګټه ترې اخیستل یوازې په هغو صورتونو کې روا ده چې احادیثو کې یې یادونه شوېده او د مالك اجازه نه غواړي. که له مالکه یې اجازه واخلي بیا په هغه صورت کې روا ده چې د ګروي سبب پور نه وي. د شوافعو تګلاره دا ده چې که ګرو شي ته زیان نه رسېده ګټه اخیستل ځنې روا ده. د مالکیه وو مذهب دا دی چې له ګرو شوي شي ګټه اخیستل روا دي مګر په دې شرط چې لامل به یې بیه وي، د تړون مهال به د ګټې یادونه کیږي او وخت به یې ټاکل کیږي. د احنافو او امام اسحاق تګلاره دا ده چې ګروي روا ده، اما ګټه ترې اخیستل نه ده روا. ځکه دا پر قرض ګټه اخیستل دي چې سود ګڼل کیږي. . مګر که له مالکه یې اجازه واخیستله شي بیا یې ګټه هم روا ده.(۵)

امام شامي په رد المحتار کې د یوه سمرقندي عالم دا فتوا نقل کړې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ السَّمَرْقَنْدِيِّ وكَانَ مِنْ كِبَارِ عُلَمَاءِ سَمَرْقَنْدَ أَنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بِوَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ وَإِنْ أَذِنَ لَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّاهِنُ، لِأَنَّهُ أَذِنَ لَهُ فِي الرِّبَا لِأَنَّهُ يَسْتَوْفِي دَيْنَهُ كَامِلاً فَتَبْقَى لَهُ الْمَنْفَعَةُ فَضْلاً فَيَكُونُ رِبًا، وَهَذَا أَمْرٌ عَظِيمٌ.

ژباړه:له عبد الله بن محمده چې د سمرقند له سترو پوهانو ګڼل کېده روایت شوی چې پر ګرو شوي شي ګټه اخیستل په هیڅ وجه نه ده روا که څه هم مالك يې اجازه ور کړي. ځکه ده د سود اجازه ور کړه.اما د ده پور بشپړ پاته دی ګټه يې اضافه شوه. نودا سود دی او دا ډېره لویه خبره.

تر دې وروسته د رد المحتار ليکوال ليکي:

قُلْتُ: وَهَذَا مُخَالِفٌ لِعَامَّةِ الْمُعْتَبَرَاتِ مِنْ أَنَّهُ يَحِلُّ بِالْإِذْنِ. ثُمَّ رَأَيْتُ فِي جَوَاهِرِ الْفَتَاوَى: إِذَا كَانَ مَشْرُوطًا صَارَ قَرْضًا فِيهِ مَنْفَعَةٌ وَهُوَ رِبًا وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ اهـ.(٦)

ژباړه: زه وایم دا د عامو باوري ویناؤ مخالفه ده ځکه چې په اجازه يې ګټه روا ده. بیا مې په جواهر الفتاوا کې ولیدل چې که مشروطه وي، نو قرض دی او پر قرض ګټه سود ده او که داسې نه وي؛ نو روا ده.

سرچيني:

(١)سبل السلام، کتاب البیوع، باب الرهن: ٧١/٢.

(٢)بخاري کتاب البیوع باب شراء النبي ص بالنسیئة ح: 2068.

(٣)مسند البزار، مسند ابي حمزه انس بن مالك ح: ٩٢٢٣.

(۴) صحیح ابن حبان کتاب الرهن ذکر البیان بان المرتهن له رکوب الظهر اذا کان مرهونا... ح: ٥٩٣٥.

(٥)الفقه علی مذاهب الاربعة، مبحث الانتفاع بالمرهون: ٢/ ٢٩٨.

(٦)رد المحتار کتاب الرهن: ٦/ ۴٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادتي عبادت

عبادت او عادت فرق سره لري. عبادت د خدای په امر د ثواب، هغه د رضا او غوره اخروي ژوند په تمه کېږي. عبادت هغه دی چې د خدای خوښه پکې مطلوب وي،عابد هغه دی چې د خدای د رضا په خاطر عبادت کوي. عبادت مقدسه جنبه لري، انگېزه يې سپېڅلې وي، عبادت بد اړخ نه لري، ټول عبادات غوره، مقدس او سپېڅلي دي.

اما عادتونه بيا ښه او بد اړخونه دواړه لري. کله د يو چا ځينې ښه کارونه عادت شوي وي او داسې هم کېږي چې ناسم کارونه يې په عادت بدل شوي وي. لکه: سگرېټ څکول، نسوار کول، تماکو په چلم کې څکول، تارياک خوړل، غيبت کول، د يوه بل خبرې هلته دلته وړل، لټ گرزېدل او داسې نور.

عادت که ښه وي هم خلکو ته زما په اند او زما د مشاهدې له مخې د بل ناسم کار د نه کولو يا يوه بل ښه کار ته د هڅولو انگېزه نه ور کوي. داسې کسان مې ليدلي چې د عادت له مخې يې شيطانت خوښ نه وي. اما د هغه دا کار د دې سبب نه کېږي(يا هم زموږ په ټولنه کې داسې ده) چې نور هم له دې ناولې کاره راوگرزوي. اما يو څوک که د خدای عبادت کوي، نيت يې هم عبادت او د خدای لويي ته د بنده عالمانه خشوع وي، د هغه لمانځه ته له تلو سره لومړی نور خلک هم لمونځ ته متوجې کېږي او هغه کس خپل د لمانځه له ادايني سره د بل حق نه خوري. ځکه عبادت يوازې لمونځ نه دی، د بل له حقه ځان ساتل هم عبادت دی او هم دا فکر عابد کوي چې که زه عبادت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرداره جامه او بدن وکړم نو عبادت مې نه د قبول وړ دی او نه خدای داسې عبادت ته اړتیا لري.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې عبادت په عادت بدل شوی. یو کس پنځه وخته په جومات کې د ملا امام شاته لمونځ کوي خو په همدې جومات کې د ګاونډي غیبت کوي، بوهتان پسې وایي، شیطانت کوي، خلك په جنجال سره اخته کوي، د نوور حقونو خوړلو ته توطیې جوړوي.

یو څوك روژه نیسي اما دروغ ویل ورته له خپل عبادت سره ټکر نه معلومېږي. د بل حق خوړل ورته د خدای له امره مخالفت نه ښکاري. له حلالو خوړو یې ځانونه بند کړي وي، اما د حرامو خوراکونو، حقونو او بې عدالتیو په کیسه کې بیا نه وي. حلال د خدای په امر ایله کوي، خو د همدې خدای په نوم بیا شیطانت نه ایله کوي، غیبت بد نه ورته ښکاري، بهتان د شیطان عمل نه ایله کوي، د خدای د بنده حقونه د خدای په امر هغه ته نه رسوي. دا ځکه چې عبادت یې عادت دی. په ټولنه کې د یوه رواج رنګ یې اخیستی دی. زما یو نژدې خپل دی، لمونځ نه کوي، خو روژه نیسي. ځکه روژه خوړل په پښتنو کې ډېر بد کار دی، له دې امله روژه نیسي او په ټولنه کې ځان نه بدناموي، اما د ورځې پنځه وخت لمونځ بیا چنداني کیسه نه ورته معلومېږي.

حج ته زیاتره خلك ځي او ځینې یې په داسې حال کې ځي، چې د ژوند اړوند ټولې اړتیاوې یې هم لا پوره نه وي، ځکه دلته حج کول رواج دی. خلك بیا ورته حاجي صاحب وایي او په ټولنه کې د عزت په سترګه ورته ګوري. له حجه چې راشي بیا خلکو ته کیسې کوي. خلك یې پوښتني ته ورځي او ښې ډېري ورځې یې مجلس ته تازه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بيخي تر کلونو په هر مجلس کې يادونه کوي چې موږ په حج کې داسې او هغسې وکړو. له هر کار سره يوځل حج يادوي او هر ناآشنا کس په ځان خبروي چې حج مې کړی دی. زما يوه ملګري راته د کلي کيسه کوله چې يوه کس ويل: څلور لکه کالدارې مې مصرف کړې، دوی مې اوس هم د حاجي صاحب پر ځای؛ پلانی بولي.

مګر همدا کس د خپل يوه ګاونډي په کور کې د مريض پوښتنې ته نه ورځي. د غريب کليوال په کور کې به ماشوم وږی وي، ناروغ به وي، جامې به نه لري، پيسې به يې لږې وي، د مکتب د تلو هيڅ به نه لري، خو حاجي صاحب ته دا فکر نه ور پيدا کېږي چې که د څلور لکه کالدارو وس لرم؛ نو زر روپۍ دې مسکين ته هم ور کولای شم. د يوه ناروغ پوښتنه هم د خدای د رضايت سبب کېږي. يو ماشوم مکتب ته رسول د دې ملت او هېواد د بنسټونو رغول دي.

د واړه اختر سرسايه او د لوی اختر قرباني ته نږدې هر کس هڅه کوي چې دا عبادت ادا کړي اما پر دې فکر نه کوي چې سرسايه د څه لپاره ده او چا ته يې ور کول د شريعت امر دی؟ قرباني ولې ښه کار ګڼل شوی او له دې څخه د رسول الله ص هدف څه و؟

سرسايه د کلي ملا ته ور کوله کېږي چې په هر کلي کې تر هغه ډېر مسکينان نور هم وي او د قرباني غوښې او پوستونه هم د ملا حق دي چې له شرعي هدف څخه دې دواړو عادتي او رواجي عبادتونو خورا لويه فاصله نيولې ده.

په کلي کې که څوک مړ وي او جنازې يا تعزيت ته يې يو کليوال او قريب ور نه شي نو دا لوی پيغور دی. خلک دې کار ته هم عبادت وايي او هم يې رواج بولي. خو بل لور ته د ترکې په ويش کې نه يتيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام کېږي، نه مېرمنې ته، نه خوندې حصه وړای شي او حتا تر اوسه د مړه مېرمن، یتیمان او مال ټول میراث بلل کېږي. زموږ عادتي عبادت کونکي که یو لور ته په جنازه کې ګډون د خدای د رسول سنت بولي، خو بل لور ته یې د خدای په ستر امر سترګې پټې کړې چې مېرمنو، یتیمانو ته خپل حق ور کړئ او ګونډې د ځان په اړه خپل واک لري چې څوک یې په میراث نه شي وړلای؟!

زموږ له عابد سره کله هم دا فکر پیدا نه شو چې عبادت ته روان وي، له لارې یو موذي شی لرې کړي. د ګاونډي د سرای تر حویلۍ نه، بلکې تر خونې هم سترګې ور تېري کړي، دا فکر نه کوي چې که عبادت د خدای امر دی دا هم د خدای او رسول امر دی چې ګاونډي ته اذیت مه ور کوه، د خلکو سرایو ته مه ور ګوره.

یو څوک که ښه پاک ګرزي ټول خلك خبرې کې کوي او په مختلفو نومونو یې یادوي. څوك یې کوني بولې، څوك وایي، نجونو ته یې ځان تیار کړی، څوك وایي، مرداره دنیا لري په څه چم یې خلاصه کړي. البته ځان ته نه ګوري چې یو لورته د بل په شخصي ـ کار کې ګوتې وهي او بل لورته خیرن ګرزېدل هم د انساني عقل خلاف کار دی او هم د شریعت. رسول الله ص نظافت نیم ایمان یا د ایمان یوه برخه بللی او طبپوهان د روغتیا یو شرط نظافت یادوي، مګر زموږ رواجي عابدان یې له کولو ځانونه ګوښه کوي.

د عادتي عبادت له له شعوري عبادت سره همدا توپیر وي چې شعوري عابد که روژه نیسي، د خدای په امر له حلال خوراك څخه ځان ساتي، نو فکر کوي چې د بل حق هم خدای راباندې حرام کړی؛ ځکه نو ځان ساتنه ترې هم د خدای امر او هم عبادت دی. له حج سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات هم غریب او مسکین ته ور کوي. له جنازې سره د یتیم پر سر لاس هم ورتېروي. د رواج پر ځای خدای په نظر کې نیسي او د خلکو د خندا یا خوشالي لپاره کار نه کوي. کوم کار چې له دین سره اړه لري هغه د خدای په غوښتنه کوي. رواجي عابد د خدای په امر عبادت کوي، له دې یې هم د خدای امر پر ځای کول هدف وي او هم په ټولنه کې له بدنامۍ ځان ساتنه. ملا هم د خدای لپاره تراویح ور کوي او هم د اختر د ورځې سرسایه په دې نوم وړي. نکاح یو لور ته د خدای د رسول سنت بولي او بل لور ته په کولو یې ځان ته له خلکو پیسې غواړي.

دا عبادتونه د الهي خشیت اړخ نه لري. دا یوازې په ټولنه کې د رواج برخه شوي دي له دې امله یې خلك تر سره کوي. زموږ زیاتره خلك چې زه یې وینم، که اعتقادن بې دینه نه دي نو عملا بې دینه دي. مسجد د تربور د مقابلې لپاره جوړوي. جومات کې لمونځ د خلکو له وېرې کوي چې بیا د بې لمانځه یا بې جماعته ټاپه ونخوري. روژه د کورنیانو او کلیوالو له ډاره نیسي. حج د نوم لپاره کوي. جنازې ته له دې امله ورځي چې خلك پېغور ور کوي او که سبا دده څوك مړه و بیا به نور هم نه ورته راځي. مگر بل لور ته د خدای په امر د مېرمنو حقوق نه ور کوي، د یتیم مال خوري، د کونډې د مېړه اختیار تر ې اخلي، نجونې په روپو سه په پیخر خرځوي، ملا د زکات په مقابل کې د لمانځه لپاره راولي، غیبت ورته عامې خبرې دي، بهتان هیڅ گنا نه ده، شیطانت بیداري ورته ښکاري، په معامله کې چل، دوکه بې وعدگي د کاروبار جز بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې زموږ عبادت که وي هم، نو یوازې رواجي اړخ لري. له دې رواجي عبادت سره ترڅنګ موږ هره ورځ په خپله ټولنه کې شل و سل ناروا، غیر شرعي، له خدای او رسوله د مخالفت کړنې هم کوو او وینو؛ خو هغه راته د خدای د امر ماتول او بې انصافي نه ښکاري. ولې؟ ځکه چې یا رواج دي اوس چا ته تر پام بدې نه ورځي یا زموږ ګټې پکې نغښتې دي چې د خپلو ګټو په لغته وهونکی راته احمق ښکاري که څه هم د خدای او رسول امر تر پښو لاندې کیږي.

زموږ ټولنه د عبادت په نوم د ډیرې بدې بې دینۍ ښکار ده. عبادت راته د تظاهر یوه غوره وسیله جوړه شوې. په غشي ـ دوه نښانه ولو، عبادت هم د خدای د رضا لپاره کوو او هم په ټولنه کې ځان ته ښه مقام په ګورو، د بدنامۍ مخه په نیسو او د بل پر شخصي کړنو د نیوکې حق ځان ته په پیدا کوو. د عبادت په نوم د عبادت فلسفه وژنو، د خدای په نوم خلك بې دینه کوو، د نبوي سنتو په نامه خپل ناسم رواجونه ساتو. مېرمن د کور بولو، دا مو رواج دی، مګر دې نوم ته مو د شریعت د پردې نوم غوره کړی، په دې نوم هم له عبادته بې برخې کړې ده او هم مو نن د زدکړو، کار او دفتر حق ځنې اخیستی. لنګوټه مو رواج ده، خو موږ اوس د نبوي سنتو مقام ور کړی او په دې توګه مو د لنګوټې لمانځه ته لوړ مقام ور کړی او بې لنګوټې لمونځ راته بیخي لمونځ نه ښکاري. لټان یو، کار راته خوند نه را کوي، د دې لپاره چې یوازیتوب کې دیغت وي، نو جومات ته ځو، ګرمه ځمکه اشغال کړو او تر ماخستنه ښې ګپې، غیبتونه، درواغ او بهتانونه ووایو او ماښام کور کې وایو چې جومات کې وم؛ لمونځ مې کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور باید عبادت او رواجونه سره بېل شي. دې رواجو زموږ د ټولنې لوی قِشر په محرومیت کې ساتلی. که نیوکه پر وشي خلک ټول اعتراض کوي چې د خدای دین نه مني. په داسې حال کې چې زموږ زیاتره کارونه رواجي او تاریخي ریښه لري چې د عبادت جنبه یوازې موږ پسې تړلې. که دا حالت اصلاح نه شي، دا مهال نورې بدۍ هم زېږوي. له دې حالت سره مو د خشونت، زدکړو، کار، اقتصاد، اخلاقو، مدینت، سمو اړیکو، کلتور او حتا د شریعت غښتلې اړیکې شته. اصلاح یې زموږ په ټولنه کې د ژور بدلون زېری دی او نه اصلاح یې موږ هره ورځ تر بدو هم بدې ورځې ته ورټېل وهي.

د تدین له دومره چیغو سره مو په بازار کې د ښځو د لمانځه لپاره ځایونه نه‌شته، که روغتون ته ولاړ شې نو ډاکټر هم د لمانځه مهال مریض ایله کړي جمعې ته ولاړ شي، اما هلته ناستې لسګونه ښځې لمونځ نه کوي، د مسافرت مهال یو یا څو کسان اواز وکړي موټروانه لمونځ چېرې کوو؟ کله چې موټر ودرېږي، نارینه کښته شي یوې او بلې خوا منډې وهي اودس وکړي، څوک بولو ته په تاخته وي څوک لمونځ کوي چې رکوع او سجده یې سم سهي کېږي هم نه؛ خو له دې ټول ټېل ماټېل سره تر ننه له چاسره دا فکر پیدا نه شو چې موږ ولې د پردې په نوم له ښځو د زدکړو، کار، تجارت، بازار ته تللو، بهر وتلو، مسجد ته تللو او حتا لمونځ کولو حق اخیستی دی؟! دا زموږ د هغه رواج پایله ده چې د دیني چارو په اړه یې لرو. که د فرض خبره وي نو پر نارینه او ښځینه دواړو فرض دی، که نارینه ته جومات جوړېږي نو یوه برخه دې د ښځو لپاره هم ځانګړې شي، که د اودس ځای جوړوي نو مېرمنو برخه دې هم پکې بېله شي، که تشناب جوړوي نو د ښځو حصه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم پکې معلومه شي. په دې ډول به موږ یو لور ته ښځو ته خپل حقونه ور کړي او بل خوا به مو هغوی ته د عبادت موکه برابره کړې وي. د حیا او شرم له دومره قوي رواج سره موږ په بـازار کـې عـمـومي تشـنابونه نـه لرو؛ خلك چې موږ په بازار کې په تکلیف شي، نـو پـر چـرې مـخ ور واړوي او بیا د اودس وچولو لپاره یـې واګـه پـه لاس کـې نیـولې وي او خلك دورې دورې پر تېرېږي، دا حالـت ځینـو تـه ښـه نـه ده ښـکاره شوی، نو یـې عکسـونه اخیسـتي دي چـې وګـورئ دغـه کـس ښـاري فرهنګ نه مرعاتوي، په داسې حال کې چې ښاریان د ښاري فرهنګ نه مرعاتولو ته په خپله زمینه جوړوي، یو لور ته په دغسې مـواردو کـې د سختې حیا رواج لرو، او بل خوا بیا تشناب په بازار کې وجود نه لري.

یو بل ناسم رواج د ماشومانو پر عباداتو امر کول دي؛ زمـا پـه انـد تـر هغو چې ماشوم په شعوري ډول د عبادت په مفهوم پوه نه شي تـر هغـو دې عبادت ته نه امر کېږي. ځکه له دې ځایه عبـادت پـه عـادت بـدل شي، بیا عبادت کوو، اما په هدف یې نه پوهېږو. قران کـریم هـم وایـي چې یو نفس تر خپل وس پوري مکلـف دی، د ماشـوم وس دا نـه دی چې د مکلفیت د دورې عبادت او کارونه په وشي؛ که څوك فکر کوي چې له دې ځای یې ورته چمتو کوو، نو بیا باید هغه خرابۍ هم په نظـر کې ونیسي چې له دې امله را پېښې دي. رسول الله ص هغه چا ته چـې د خولې یې بوی ځي، یعنې وږه یا پیاز و بل شی یې خوړلي وي، امـر کړی دی چې تر هغه به لمانځه ته نه راځي چې د خولې بوی یې ورك شوی نه وي ځکه خلکو ته تکلیف ور کوي، اما زموږ خلك داسې پـر لمانځه درېږي چې د خولو او د کار د خیرنو جامو بـوی یـې پـر شـلـم سړي لا مبتلي، دا له دې امله چې عبادت مو عادت جوړ کړی، مـوږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس فلسفه نه ده درک کړې، مـوږ د روژې ماهیـت نـه دی پېژنـدلی، موږ د حج په پیغام نه یو پوه شوي، موږ د قران کریم تلاوت کـوو، امـا په معنا یې نه پوهېږو؛ په شپېته کاله عمر کې یوه انسان ته دا فکـر نـه ور پیدا کېږي چې زه ولې د دې مقدس کتاب په معنا ځان پوه نـه کـړم؟ ان داسې ښځې شته چې قـران یـې پـه الفـاظو هـم نـه وي زده؛ دا نـو څـه عبادت شو؟ څوک چې یو فکر خپلوي، خو د معلومـاتو لـه مخـې یـې مني، که معلومات نه وي، بیا څنګه د یوه شي په اړه یو لید لوری غـوره کړي؟د هرې ایډیالوژۍ هغه اصلي پیروان دي چې د هغـې ایـډیالوژۍ په مقصد او هدف یې ځان پوه کړی وي او هغه یې تر پوهاوي وروسته منلې وي.

د رواجي ذهنیـت، عـادتي عبـادت، ریاکارانـه تـدین او لـه رواجـه د شریعت د ازادونې او اصلاح په تمه!

۲۰۱۸/ ۲/ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي تعبير

د شريعت ټول اسماني متون لومړی خاصې ټولنې ته په ځانګړو شرايطو کې نازل شوي دي. له دې امله نو د هغې ټولنې د غوښتنو، هغه وخت د حالاتو، ژبني اصطلاحاتو او له ګرامر سره تړلي ټول مسايل د هغې يوې ټولنې په نظر کې نيول کېږي. شرعي متن د انساني ټولنې د رفاه لپاره نازلېږي، له دې امله نو د بشر حالات، غوښتنې، د ژبې قواعد، د معاشرې تقاضاوې او د هغه وخت حالاتو ته په پام احکام نازلېږي.

د بشر ليکنيزه او ګړنيزه ژبه پر يوه وخت د څو تعبيرونو احتمال هر وخت لري. احتمالات اصلن د وخت له تېرېدا، معاشرې له بدلېدا او د نورو انسانانو له راتلو سره نوي کيږي او هم يې لمن پراخيږي. يو انسان له بل سره يو رنګه فکر نه لري. وختونه هم خپلې بېلې –بېلې غوښتنې لري او هره ټولنه هم له بلې څخه مختلفې تقاضاوې لري. د يوه لغت ډيري معناوې، په مختلفو لهجو کې يې جلا – جلا شکل، د جملو په ترکيب کې يې مختلف ځايونه استعمال؛ د دې سبب کيږي چې له يوې جملې، يوه توري، يوې اصطلاح، يوې تشبيې او... څخه مختلف تعبيرونه واخيستل شي.

اسماني شرايع چې د انسان لپاره راغلي دي، لازمن له دې ټولو عوارضو څخه منزه نه شي کېدای. هر څه چې د بشر ژبې ته ور پېښېږي هغه ټول له شرعي متن سره هم لازمي دي. همدغه لامل دی چې په هره زمانه کې د شريعت له متن څخه تعبيرونه بيخي زيات وي او هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې خپلو حالاتو ته په کتو ځنې هغه تعبیر اخیستی چې د دوی په گومان د متن سم تفسیر، د دوی شته مسایلو ته ښه ځواب او له حالاتو سره د شرعي متن سمه عیارېدنه ده.

دا هغه چاره ده چې انسان په هیڅ وخت کې ترې تېښته نه شي کولای. د اسلامي شریعت له راغلي متن سره همداسې معامله شوېده. دا نن موږ ته را پاته لسګونه فقهې، مختلف مذهبونه، بېلا بېل شرعي تعبیرونه، د علماؤ جلا – جلا اجتهادونه او د خپل علم و چاپېریال سره سم د اسلام تفسیر وړاندې کول، د دې ښکاره ثبوتونه دي. دا کار نن هم جاري دی او پرون هم کېده. هیڅکله داسې زمانه نه راځي چې له شرعي متن څخه د نوي تعبیر مخنیوی وکړي.

انساني ژوند تل نوي پړاونه وهي. هر نوی پړاو یې له ځان سره په هره برخه کې ډېر نوي مسایل لري چې دا بیا په خپل وار د شریعت د تجدید غوښتنه کوي او همدا نوې کېدنه شرعي تعبیر هم بللای شو.

همدې ټکي ته په یوه حدیث کې داسې اشاره شوې:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».(۱)

ژباړه: بېشکه الله د دې امت لپاره د هرو سلو کلونو په اوږدو کې یو مجدد را لیږي چې شرعي تعبیر یې ورته نوی کړي.

په دې روایت کې راغلی د تجدید لفظ په خپل وار نوي کېدا ته اشاره کوي. زموږ له همدې بحث سره ښه پوره سمون لري. اما ځینو له دې حدیث څخه دا فهم اخیستی چې مجدد به شریعت بیرته شا ته وړي او د پخوا په شان به یې راښکاره کوي چې نه د روایت الفاظ دا ایجابوي او نه د وخت د تقاضا. ځکه تجدید نوي کېدا ته وایي او نوي کېدا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې شاته یووړل شي او د وخت غوښتنې هم نوې کېږي او تر پخوا ډېر پېچلی شکل اخلي چې دا هم د تجدید غوښتنه کوي. نو په داسې یوه حالت کې به د شریعت شا ته وړل ګټور وي که یې له نویو حالاتو سره سمون مناسب او پر عقل ولاړه چاره ده؟!

له قران کریم او نبوي احادیثو سره د مسلمانانو په تاریخ کې همداسې شوي او اوس هم ور سره کېږي. سعودیان د شریعت له متونو څخه سلفي وزمه تعبیر لري چې د دوی له ملي ګټو سره ټکر نه کوي او د دوی په اند هغه څه چې دوی یې فهموي د شرعي متن موخه هما غه ده. ځکه انساني علم هر وخت د حالاتو او چاپېریال له قیده نه شي وتلای. سعودیان چې خپل چاپېریال ته ګوري او حالات ور سره ارزوي، نو له شریعته همدا تعبیر ورته مناسب او د شریعت و ځان په ګټه ښکاري.

ایران له شرعي متونو څخه جلا تعبیر لري چې پخوا علماؤ د هغوی فکري مکتب پیروان روافض بلل او نن یې زیاتره د شیعه ګانو په نوم یادوي. دوی له شرعي متن څخه د استنباط خپل اصول لري. شرعي تعبیر یې له هغه تعبیر څخه ډېر جلا دی چې سعودیان یې ترې کوي. دا شرعي تعبیر نه د ایران او نورو شیعه میشتو سیمو له هیوادنیو ګټو سره ټکر دی او نه یې هغوی انسان وژنې ته اړ کړل. هغوی له همدې تعبیر څخه په استفادې د هیواد ساتنه کوي، ملي ګټې خوندي کوي، له نظامه دفاع کوي او...

پاکستان او هند کې میشت علماء هم د شرعي مسلو په اړه یوه خاصه تګلاره لري. نه سلفي نه شیعي، بلکې ځانونه احناف بولي، خو د احنافو اصلي مذهب یې دومره سکښتې دی چې اوس نو څوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حنفي مذهب نوم نه شي ورته کارولای. بلکې ځانته تعبیر دی چې د دیوبندیت نوم دوی هم ورته منلی. برصغیر کې یوازې همدا یو تعبیر نه دی. بلکې د بریلویت او پنجپیریت په نوم دوه نور تعبیرونه هم شته. هغوی که د خپل برداشت لپاره هره تګلاره کاروي، خو د پاکستان او هند له ملي ګټو سره ټکر نه کوي. نظام نه را پرزوي. نظامي اورګان د شریعت تر نوم لاندې له پښو نه غورزوي.

ترکان هم د حنفي مذهب تعبیر له شریعت څخه لري. خو هغه حنفي مذهب د ترکیې له سیکولر نظام سره ټکر نه کوي. هغه تعبیر ډېر سوله ییز، بشرپاله، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، له نظامه مدافع او د ترکانو په ګټه دی.

مصریان هم احناف دي. له شریعت څخه خپل ځانګړی برداشت لري. الازهر یې د شرعي تعبیر لویه سرچینه ده. خو له هغه ځایه د وطن او ملت ضد تعبیر نه راوزي. د مصر نظام له پښو نه په اچوي. د خلکو د ستونزو زیاتېدو سبب نه دی شوی. د مصر پر پوځ د قیام لپاره دا تعبیر ونه کارېده.

زموږ په هېواد کې د شریعت له متن څخه د یوه داسې سوله ییز، بشرپاله، ملت پاله او په مجموع کې د ملت او هېواد ټولو منافعو ته ژمن تعبیر اړتیا ده چې له بده مرغه تر ننه زموږ علماؤ او مذهبي روحانینو دې لور ته پام ونه کړ.

زموږ مذهبي زدکونکي که ایران ته ولاړل د شیعه مذهب تر اغېز لاندې وي، که پاکستان ته ولاړل، پاکستاني تعبیر یې منلی وي، که سعودي ته ولاړل شي، سلفي را ستون شي، که مصر ـ ته ولاړ شي اخواني راشي او که بل ځای ته ولاړ شي هغه تعبیر یې منلی وي او زموږ په ټولنه کې یې د پلي کولو هڅه کوي چې په یوه ټولنه کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت دا ټول تعبیرونه نه ممکن دي او نه یې ټولنه ور سره مني ،له دې امله نو ټکر رامنځته کېږي او شرعي تعبیرونه په خشونت پسې اوړي او ټولنه د رفاه پر ځای د جنګ لور ته وړي.

که موږ د دې تشې د ډکولو هڅه پر وخت کړې وای، نو نن به د مذهبي مافیا له ګوزارونو سره نه وای مخ. نن به هر هېواد خپل تعبیر دلته نه را لېږلای او زموږ په ټولنه کې به یې د خشونت خاشاک نه په چمتو کولای.

زموږ د هغو ستونزو چې د نورو له شرعي تعبیرونو را پیښې دي، یوازینی حل دا دی چې دلته نوي شرعي، سوله ییز، ملي ادبیات رامنځته شي. داسې ادبیات چې د هېواد او ملت خدمت پکې کفر نه وي. خپلې ملي ګټې ساتنه له شریعت سره ټکر ونه ګڼي. د جنګ پر ځای سولې ته پکې پام شوی وي. د کرکې پر ځای مینه پکې ځای پر ځای شوې وي. د انساني وژنې پر ځای یې ژوند ساتنې ته لارې جوړې شوې وي. له خدایه یوازې د ډار پر ځای د هغه د مینې څپرکی هم پرانیزي.

زموږ دولت، علماء، د نظر خاوندان، قلموال او د مدرسو و پوهنتونو استادان دا دنده لري چې لومړی دې خلا ته د ډکولو مناسب توکي پیدا کړي. له ستونزو د وتلو یوازنۍ لار همدا ده. هیله ده چې د دې تشې ډکولو ته پام وشي. د خپل دین او شریعت د بدنامۍ مخه ونیسي او دنیا کې له خشونته ځانونه خلاص کړي او په اخرت کې د خدای د رضا ځانونه مستحق ثابت کړي.

۱/۱۲/۲۰۱۷

سرچینه:

(۱)(سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه: ۴۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنه کې د خپل شخصیت ځای ټاکنه

زموږ یو بل لوی مشکل نن دغه هم دی چې د چارو متخصصان مو نه دي معلوم. دا چاره نه یوازې دا چې زموږ په ولس کې له بې علمۍ را پیښه ده، بلکې د مسلمانانو په تاریخ کې منشأ هم لري. تاریخي منشأ ورته لار جوړه کړه او موږ د ناپوهي له امله دا چاره نه یوازې ومنله بلکې سپیڅلې مو هم وبلله. که دا نن یوه دیني عالم ته ووایې چې ځه وروره د خپل تخصص په ساحه کې دې کار کوه. هغه ځواب له همدې تاریخه در کوي. د هدایې ملا صاحب چېرې سیاست وایه چې د حکومتولۍ او سیاست په اړه ږغېدلی؟ کله یې حقوق ویل چې د حقوقو په اړه یې لیکنې کړې؟ امام شامي کله هغه او دغه علوم لوستل چې له عبادته بیا تر سیاسته د ژوند د ټول شیانو په اړه خپل کتاب کې ږغېدلی.

دا خبره که یو څوک نن له ناپوهي کوي، نو یوازې لامل یې همدا ناپوهي نه ده؛ بلکې په تېر کې داسې څه شته چې دې ناپوهي ته یې نن تقدس ور کړی. زموږ خلکو تر اوسه دا نه ده په ټولیز ډول درک کړې چې له تېر څخه یوازې زدکړه مهمه ده؛ نه دا چې نن ته د تېر په عینکو کې وګورو.

نن عمومي معلومات پدرد نخوري. یو کس باید په ځانګړې ځانګه کې سپیشلیسټ وي. دا که دیني علوم وي یا سیاسي، تاریخ وي که ټولنپوهنه، حقوق وي که نړۍ والې اړیکې او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو څوک داسې وي چې په ټولو موضوګانو کې د تخصص تر بریده لاسوهنه کوي، نو د خلکو د خندا به شي. دا سمه ده چې په ځینو موضوګانو کې یو دینپوه، سیاستوال، په ټولنیزو چارو کې نظروال او ... خپل ځانګړی نظر د خپلو معلوماتو تر بریده لري؛ اما هغه څوک چې د موضوع متخصص وي له ډېرو هغو زاویو ورته کتلای شي چې د نامتخصص بیخي ورته پام هم نه وي.

یوبل ټکی دا هم دی چې زیاتره وخت د یوه نامتخصص کس نظر او رایه له متخصص څخه ژر اغېزمنېږي. یا دا چې دی د یوې موضوع په اړه نظر خپلوي هغه یې هم ښایي د همدې سپیشلیستانو له لیکنو، خبرو او کتابونو اقتباس کړی وي. که څوک نیوکه کوي چې متخصص هم امکان لري له بله متاثر شي او یا د هغه په نظر کې هم د نورو لیکنې او ویناوې ممکن اغېز وکړي، نو بیا توپیر په څه کې دی؟

دا سمه خبره ده چې انسان ارو مرو په هر حال کې له یو چاپېره متاثره کېږي؛ خو اغېزمنتیا هم حدود لري. متخصص له هغه چا متاثره کېږي چې تر ده یې معلومات نوي، خبرې یې رغنده، لاسوندونه یې کره او نوي څه یې وړاندې کړي وي. اما نامتخصص انسان تر ډېره بریده د موضوع په کره و ناکره نه پوهېږي. د ژور لید او ناژور توپیر نه شي کولای. زیاتره وخت د نوي او زاړه، غوره او ناغوره نظریات نه شي سره تفکیک کولای.

د سبط حسن دا خبره مې خوښه سوه چې نن ته د پرون په نظر مه ګورئ او د پرون په اړه د نن له شرایطو سره سم فیصله مه کوئ. له دې امله باید د نن په اړه د پروني عالمانو له کړنو، عملونو او معلوماتو سره سمه فیصله ونه کړو. له دې خبرې هم انکار نه شي کېدای چې د یو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تعبير، تفسير او تحليل کې ټولنه، زمان او مکان، شته چاپېريال، کلتور او... ښه جوت اغېز لري.

نن بايد يو دينپوه دا اړتيا درک کړي چې که غواړم ټولنې ته خدمت وکړم، خپلې خبرې، کړنې او ليکنې مې گټورې شي، نه ځان پر ټولنه تحميل کړم او نه ټولنه دې ته اړه کړم چې له وجوده مې په زحمت شي او بالاخره خپل علم مې هم په دنيا او هم اخرت کې راته مفيد ثابت شي؛ نو لازمه ده چې په همدې دينپوهنه کې د تخصص تر اندازې ځان مخکې کړي. له ديني علومو سره تړلي ټول علوم يا له استاده زدکړي يا هم يې خپله مطالعه وکړي. په دې ډول به يې د شرعي تعبير او تفسير په برخه کې تحليل وسيع، منطقي، د زمان و مکان له شرايطو سره همږغی، له کلتور سره همرنگه او له قانع کونکو دلايلو سره مل وي.

يوه ژورناليست ته هم دا پکار ده، تاريخ پوه ته هم او د نورو څانگو متخصصينو ته هم دا لازمي ده. نن په نوره نړۍ کې معلومات خورا ژر-ژر اپډېټ کېږي او د علومو ساحې هم ډېرې پراخې شوې دي. له دې امله د يوه کس لپاره نن ممکنه نه ده چې پر مختلفو علومو برلاسي تر لاسه کړي.

زما په اند نن دا گټوره ده چې تر مخلتفو علومو يوه ځانگه د تخصص لپاره وټاکل شي. لکه مخکې چې مې وويل، علوم خورا پراخ دي او هره ورځ د اپډېټ په حال کې هم دي. حتا ديني او شرعي تعبيرونه هم نن ژر- ژر بدلېږي، له دې امله نو نن يو کس په مختلفو څانگو کې دومره خدمت نه شي کولای لکه په يوه ځانگړې ځانگه کې. خدمت په دې معنا چې که په يوه ساحه کې کار وکړي؛ نو ممکن دومره نوي افکار دوليد کړي چې په مختلفو موضوعاتو کې يې امکان نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو اړینه ده چې په ټولنه کې نن یو کس هم د خپل ځان د ګټې لپاره او هم د معاشرې د استفادې په خاطر د تخصص لپاره یوه څانګه معلومه کړي. شخص ته یې ګټه دا ده چې د هغې څانګې د یوه متخصص په مرجع بدلیږي، د خلکو توجو ورته اوړي، خبره یې په خپله ساحه کې اغېز لري او خدمت یې هم په وس پوره وي او هم ټولنه د قدر په سترګه ورته ګوري.

جامعې ته ځکه مفید او کار یې د استفادې وړ وي او دی چې نوي افکار تولیدوي، نوی ګټور لیدلوری خپلوي، د ستونزو حل ته له داسې زاوې ګوري چې عوام او نامتخصص له هغې زاوې نه شي ور کتلای.

زموږ په ټولنه کې یوه بدمرغي دا ده چې هر کاره یو. د هر کاره، نو کار دا دی چې په هره مسله کې خبرې وکړي او له دې امله چې ځان ورته هر کاره معلومیږي؛ نو خپل نظر هم ورته غوره بریښي. له دې وجې کوښښ کوي چې تحمیل یې کړي.

موږ که د تخصص اړتیا درک کړه، ټولنه مو په دې پوه کړه، د هرې موضوع پوښتنه مو د هغې موضوع له متخصصه وکړه؛ نو د ډېرو ستونزو مخنیوی کیږي. دلته لوی مشکل دا دی چې د سیاست پوښتنه له ملا کوو؟ په اقتصادي موضوع کې مو ملا ګډوي؟ د نظام په چارو تر ملا بل ښه متخصص او پوه نه راته معلومیږي؟ له دې وجې هم خراب یو، هم ګډوډ یو او هم مو هر څوک په خپلو پولو کې پښه نه ږدي. ځکه یو سیاستوال چې ملا ویني له خپلې کمبلې پښه غزوي، سیاستوال هم په دین کې بیا ګوتې وهي. دا نور هم دې ته ورته معامله کوي.

که پولې معلومې کړو، د هرې موضوع سپیشلیسټ د هغې موضوع په متخصص وپیژنو، یوازې د هغې موضوع په اړه ترې پوښتنه وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصص مو هم خپل د کار، وینا او لیکنې ځای وپېژني، خلک به هم په دې پوه شي چې د هغه د کار ساحه کومه ده او یوازې دلته یې خبرې وزن پیدا کولای شي؛ ځکه د بلې هرې موضوع په تړاو به هغه ته اړتیا نه وي. د هرې موضوع خپل متخصص به معلوم وي او د هغه خپلې ساحې پر اړتیاو به کار و لیکنې کوي او تحقیق به کوي. دلته نو د ستونزو مخه نیول اسانېږي، د هر چا کار معلومېږي، نه څوک د چا په کار کې مداخله ور کوي او نه د علومو ترمنځ پولې ګډوډېږي.

په هیواد کې د بېکارۍ کچه ځکه هر وخت لوړه وي، چې زموږ خلک هرکاره وي، هغوی بیا څوک د کار لپاره نه غواړي، کله چې یو یوکار سم زده نه شي، هسې ابتدایي زدکړه یې د کار موندې په برخه کې پدرد نه خوري، زموږ خلکو ته بویه چې خپله پېشه و حرفه ځان ته معلومه کړي، په دې سره د فقر او بېکارۍ ګراف کمېږي.

هیله لرم چې نور موږ په دې اړتیا ځانونه پوه کړو او د عمل لپاره لاس په کار شو.

۲۰۱۸/ ۲/ ۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟

د زمانې له تېرېدا سره ډېر شیان بدلېږي. د اسلام په پیل کې مسـلمانانو زندان نه در لود. قران کریم د جنګي اسیرانو په اړه وایي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا.(محمد: ۴)

ژباړه: کله چې له منکرینو سره مخ شئ غاړې یې وهـئ چـې ښـه یـې وکوټئ بیا یې ټینګ وتړلئ تر دې وروسته یا د احسان له مخې ایله کول دي یا هم د فدیې، څو چې جنګ سړېږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې د اسلام له مخې جنګي اسیر کلونه په زندان کې ساتل ناسـم کـار دی. ځکـه پـایلې یـې ډېـرې خطرنـاکې راوزي. البته د ایت په اخیر کې یو قید راغلی چې تر هغو دا کـار کـوئ څو جنګ سړېدا ته نژدې کېږي. یعنې په جنګي حالاتو کې ممکنـه ده چې زنداني تر یـوه وختـه پـه زنـدان کـې وسـاتل شي. دا هـم د هغـه د اصلاح په خاطر نه زنداني ته د سزا ور کولو له امله. ځکـه رسـول اللـه ص د بنوحنیفه قبیلې مشر ونیوی او درې ورځې یې په مسجد کې بندي کړ. هره ورځ یې پوښتنه پر کوله، اخیر چې یې پـه هغـه کـې د اصـلاح څرک ولید، له هر ډول قید او شرط پرته یې خوشي کړ او هغه هممهاله اسلام ومانه.(۲)

خو د زندانیانو مسله ټولنیز اړخ لري چې حالاتو ته په پام تغییر کـوي. د یوه انسان نیول او بیا یې په بند کې اچول تر هر څه له مخه ددې لپاره وي چې هغه ته نور په ځمکه کې د فساد او تخریب زمینه برابره نـه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زندان کې هغه داسې اصلاح شي چې نور د بدو لور ته کوږ نه شي.

له زنداني سره ښه سلوک کول او انساني اړتیاوې یې پوره کول د هغه بشري، اخلاقي او قانوني حق دی چې هر دولت او هره حکومت یې باید پوره کړي. د دښمن له نیول شویو کسانو سره ښه چلند کول د هغوی پر روان مثبت تاثیر کوي او د خپل دښمن په اړه د خپل نظر بدلولو ته اړ کیږي.

مگر بد سلوک یې تر پخوا هم ډیرو بدو ته هڅوي او انسان له خپل مخالف لوري سره عقده نیسي او د هغه په لاشعور کې کرکه او بدبیني ځای پیدا کوي چې د اصلاح پر ځای یې بد لور ته رهبري کوي. همدارنگه یوه کس ته د لس، شل او عمري قید سزا ور کول هم له کرکې او عقدې پرته بل څه نه زیږوي. دا نه یوازې چې زنداني خپله د مخالف لوري په وړاندې عقده اخلي، بلکې د هغه کورنۍ، خپلوان او ملگري و شناخته ټول په دې بد او ناوړه برخلیک اخته کیږي.

د زندان غټه سزا یو لور ته د زندان له هدف سره ټکر ده او بل لور ته یو مجرم نور جرم کولو ته هڅوي. زندان باید د مجرمینو لپاره د اصلاح مرکز وي. دلته باید راغلي کسان له بدو اخلاقو تخلیه کړل شي، ناسمې ارادې یې په سمو بدلې شي، بد تصامیم یې په غوره تصمیمونو تبدیل شي. په اینده کې ټولنې ته د زیان پر ځای خدمت وکړي.

له بده مرغه چې زموږ په اوسنۍ نړۍ کې یو لور ته د مجرم لپاره بند سزا ټاکل شوې او بل دومره اوږده قیدونه ور کوي چې په انسانانو کې د اصلاح پر ځای عقدې زیږوي. د دریيم نړۍ په هېوادونو کې خو د قیدیانو حالت هم ډیر بد وي او د یوه بندي انسان په توگه یې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقونه نه ور کول کېږي. دا په خپل وار څو جنایتونه زېږوي. د انسان حقونه خوړل هم د انساني قانون له مخې جرم دی او هم د اسماني. زنداني سره بد سلوك هغه لا نور جنایت ته هڅوي چې دا هم د قانون له مخې جرم دی. د زنداني بد وضعیت ته په کتو یې ټول قریبان او ملګري دښمنۍ ته هڅول کېږي او د هغوی په جرم کولو کې د زندان خاوندان ګواکي غیر مستقیم لاس ور سره لري. دا هم د جرم یو ډول دی.

زموږ د هېواد په زندانونو کې زرګونه کسان بندیان وي. دلته داسې پېښې هم کېږي چې له سیاسي بندیانو سره نور بندیان یو ځای اچوي. سیاسي بندیان خپلو منځو کې ګپې سره کوي او دا نور هم خپل لوري ته را بولي چې اخیر هغوی ور سره یوځای کېږي. له زندانه تر خلاصون وروسته دا کسان د وسله والو سیاسي مخالفانو لیکو ته ورځي او د حکومت خلاف وسله واله مبارزه پیلوي. داسې هم کېږي چې له نشیانو سره نور کسان بندیان کړي او هغو هم د خپل بند په اوږدو کې په نشو اخته شي، د بندي کېدا مهال نشه نه کوي، خو د خلاصون مهال نشیي وي.

له دې ښکاري چې حکومت یوازې زندان جوړ کړی؛ نور اصلاحي پروګرامونه نه لري.. لږ ورځې مخکي بي بي سي د هېواد د زندانونو په اړه را پور در لود. هلته ادعا وشوه چې د زندانیانو حالت ډېر خراب دی. که حکومت غوښتلای چې سیاسي مخالفین اصلاح کړي، مجرم بیا خپل جرم ته ونه ګرزي او د سیاسي مخالفانو په لیکو کې درز پیدا کړي او د بشري قوې له کمښت سره یې مخ کړي، نو نه یوازې چې د زندانیانو هر ډول حقونه یې ور کړي وای، بلکې دا هم د حکومت وظیفه وه چې هغوی ته یې په زندان کې اصلاحي پروګرامونه جوړ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای او هغوی تر خلاصون وروسته په ځانو کې یو لوی تغییر احساس کړی وای، نه دا چې تر خلاصون وروسته هغوی نور هم په ډېر جوش او شوق د جنګ میدان ته را ودانګي.

د زدکړې زمینه برابرول، د مطالعې وخت ور کول، په اوونۍ کې لږ تر لږ د یوساعت لپاره بهر ایستل، اخلاقي لارښوونې ورته کول، ماشومانو ته د مکتب زمینه مساعده ول، نشیانو ته د نشو بدوالی بیانول، مجرمین په دې پوه کول چې جرم بد کار دی او نه یوازې دا چې ټولنې ته یې زیان رسېږي؛ بلکې خپله یې دوی ته هم رسېږي ځکه په دنیا کې د نوم له بدوالي سره زندان ته لوېږي، مالي زیان ورته رسېږي او په اخرت کې خدای سزا ور کوي.

زندانی ته د ټولو حقونو له ور کولو سره که هره ورځ هغه ته د ښو تلقین وشي، نو اخیر یې په روان او تحت العشور کې ځای نیسي- او د بدو پر ځای د ښو خوا ته ځي. لږ تر لږه که ټول متاثر نه شي او له بدو ځان ساتنه غوره نه کړي نیمايي یا هم درېیمه برخه خو به یې متاثر شي او اینده به د خپل عمل اصلاح ته متوجې شي.

هر انسان د اصلاح وړ دی، البته د هر انسان د اصلاح ډول او اصلاحي میتود یو تر بله توپیر لري. که په زندانو کې روانپوهان خلک پر کټګوریو سره وویشي او بیا ورته مناسب استادان او غوره اصلاحي طریقه وړاندیز کړي، نو په لنډ وخت کې به یې مثبته نتیجه ولیدل شي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینه:

(۲)صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب وفد بني حنیفه و حدیث ثمامة بن اثال: ۴۳۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نوموړه زموږ په ژبه

د اسلام له راتلو سره هممهاله، پر هغو قومونو فرهنګي یرغل هم وشو چې هېوادونه یې د مسلمانانو تر واک لاندې راغلل. مصر یو افریقایي هېواد دی، خو د مسلمانانو له ورتلو سره یې نه یوازې د هغوی دین او مذهب بدل کړل؛ بلکې د کلتور زیاتې برخې او ژبه یې هم ور بدل کړل. مصریان نن عربي ژبه وایي. همدا شان سوډان هم د مصر په ورته برخلیک اخته شوی دی.

ځینې هېوادونو که خپله ژبه ساتلې ده، لکه ایران، افغانستان، پاکستان، د منځنۍ اسیا هېوادونه او یا نور، خو بیا یې هم پر کلتور او ژبه ښکاره اغېز ور کړی دی. که نیمایي لغات یې عربي نه دي، نو په درې برخې کې یوه برخه خو یې ارو مرو عربي الفاظ تشکیلوي.

هغه مهال د عربي فرهنګ د خپرولو لپاره عربو شعوري کار کاوه او په لوی لاس یې د نورو قومونو فرهنګ، عنعنات، ژبه، له پخوا ور پاته تاریخي اثار او مذهبونه له منځه وړل. په دې ډول هغوی وکولای شول چې په لنډ وخت کې خپل دین د نړۍ په ډېرو شمېر قومونو ومني. دوی د پوځ په وسیله دا ټول کارونه سرته رسول. ځکه د هغه وخت له عربي مسلمانانو سره د نورو نامسلمانو لپاره یوازې درې اپشنه وو چې لومړی اسلام منل، دویم جزیه ور کول او درېیم جنګ و.(۱)

طبیعي خبره ده چې هر قوم او د هر هېواد د وخت حکومتونو په پیل کې نه اسلام منلو ته تیار وو او نه هم جزیې ته، له دې امله نو سختې جګړې وشوې او کله چې به د یوه هېواد نظامي قوه له منځه ولاړه، بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به عوامو بله لار نه در لوه چې یا اسلام ومني یا هم جزیه. ایران تر ټولـو لومړی د مسلمانانو تر برید لاندې راغـی. تـر شـدید مقاومـت وروسـته هغوی اسلام ومانه. افغانستان ته هم د دویم خلیفه عمر فـاروق رض پـه وخت کې مسلمانان داخل شول او د امویانو تـر وختـه وجنګېـدل چـې اخیر یې تر ښه ځېل کېدا وروسته د جزیې پر ځای اسلام ومانه.(۲)

له دې خبرو مې هدف دا دی چې دلته هـر څـه پـه زور وتپـل شـول. څنګه چې د دین او مذهب په معامله کې لـه زور څخـه کـار واخیسـتل شو، همدارنګه د فرهنګ په ورکولـو، ژبـې بـدلولو، تـاریخي اثـارو ور کولو چې دوی ورته د جاهلیت د وخت اثار ویل، د اخلاقو تغییر کولـو او نورو کې هم زور ته ځای ور کول شو. ځینـې کارونـه د جاهلیـت د وخت اعمال وبلل شول او د ورکېدا ټاپه یې وخوړه او نور بیـا د بـدعت په نوم د ورکې کندې ته ور ټېـل وهـل شـول. دا نـن هـم لـه دې دواړو نومونو څخه د ځینې پښتني رواجونو خلاف کار اخیستل کېږي او موږ یې په خپلو سیمو کې ژوندۍ بېلګې لرو.

زور یې په دې معنا وو چې تر عجمـي یـې پـه حکـومتي چـارو کـې عربي ته زیاته ترجیح ور کوله. عرب قوم غوره و، په عـربي رغېـدا، پـه عربي لیک لوست کول او د عربي زدکړه د ثواب کـار ګڼـل کېـدل. پـه حکومتي کچه د دفتر او دولـت ژبـه عـربي وه، د مـذهب او علـم ژبـه عربي وه. عرب د یوه فاتح قوم په توګه د نورو قومونو لپاه ایډیال و. له دې امله ګڼشمېر قومونو د عربو په هڅونـه او یـا غیـر شعوري توګـه یـا خپل فرهنګ، عنعنات، ژبه او تاریخي اثـار ایلـه کـړل چـې ځـای یـې عربي فرهنګ، ژبې او د مسلمانانو تاریخي اثارو ډک کـړ یـا خـو یـې خپل هر څه یو مخیز ایله نه کړل، بلکې په خپل هر څه کې یې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور، ژبې او تاريخ ډېر څه ته ځای ور کړ. سوډان و مصر د لومړي کتار مثالونه دي او ايران و افغانستان يې د دويم.

د ژبې او کلتور له اغېز سره زموږ په نومونو کې هم ژور بدلون راغی. خلکو هڅه کوله چې پر خپلو اولادونو عربي نومونه کښېږدي. له دې سره زموږ د پښتني قبيلو شجرې هم بدلې شوې. اسحاق زی او دې ته ورته نور يې ښه مثالونه دي.

دې کار څو لاملونه درلودل. يو خو عرب فاتح قوم و، نو د وخت خلکو ته همدوی ايډيال وو، له دې امله يې په ډېری شيانو کې د هغوی پيښې کولې. حکومت د عربو په لاس کې و، هلته عربي مکتوب، عربي نوم، عربي ژبې اغېز درلود، دا بل لامل و چې خلکو عربي فرهنګ خپلاوه او نومونه يې هم هغوی ته ورته کول. د عربي نومونو په اړه عربو ځينې احاديث هم درلودل چې خلك يې د هغوی د نوم په ايښودلو د ثواب حقدار بلل. مثلن په يوه روايت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (۳)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: الله تعالی ته عبد الله او عبد الرحمن خوښ نومونه دي.

له دې څخه ښکاره شوه چې په خپله ژبه تر نوم ښودنې د عربي نوم ايښودلو ته شعوري کار هم شوی دی او د ثواب وعدې ور کول شوې. تر اوسه هم زموږ خلك فکر کوي چې دا حديث يوازې په عربي د همدې عبد الله او عبد الرحمن نومونه د خدای خوښ نومونه بولي په داسې حال کې چې داسې بيخي نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ژبه د خدای ژبه نه ده او نه هم یوه ژبه خدای پیدا کړې او دا نوري خلکو. کله چې نه د خدای ژبه شوه او نه هم یوازې هغه خدای پیدا کړې، نو بیا ولې په عربي د عبد الله نوم د خدای خوښ دی او که عیني همدا مفهوم د بلې ژبې په کلماتو ادا کړو هغه به د خدای خوښ نه وي؟!

بله نکته دا ده چې تر رسول الله ص مخکې انبیاء تېر شوي او د هغوی نوم په خپله ژبه همداسې ښودل شوی چې د عبد الله معنا یې ور کوله، لکه د اسرائیل. دا د یعقوب علیه السلام نوم دی او عیني د عبد الله معنا لري.(۴)

د حدیث په متن کې ماته لږ ستونزه معلومېږي. ځکه رسول الله ص د خپلو لمسیانو نومونه عبد الله او عبد الرحمن نه دي ایښي، په داسې حال کې چې روایت وایي، تر ټولو خوښ نومونه الله ته همدا دوه دي، نو بیا رسول الله ص ولې د خپل کور پر ماشومانو هغه نومونه نه دي ایښي چې الله تعالی ته تر حسن و حسین خوښ وو؟!

د حدیث متن هم په یوه ډول نه دی روایت شوی. د مسند احمد په یوه روایت کې چې له همدې ابن عمر رض څخه دی،د (کان احب الاسماء الي رسول الله) توري راغلي؛ د مسند احمد په یوه بل حدیث کې بیا د (ان من احسن اسمائکم) الفاظ دي او د مسند احمد په درېیم روایت کې چې له خیثمه بن عبد الرحمن څخه شوی داسې راغلي(ان من خیر اسمائکم عبد الله و عبد الرحمن و الحارث).

د مسند احمد په (۱۷۶۰۷) نمبر حدیث کې له همدې خیثمه نقل شوي دي چې د ده د پلار نوم عبد العزی و، د ده نیکه رسول الله ص ته د هغه یادونه وکړه چې رسول الله ص ورته وویل، ستاسې ربښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه عبد الله و عبد الرحمن دي او د هغه ماشوم نوم يې عبد الرحمن کېښود. له دې ثابتېږي چې يو لور ته د روايت متن يو رنگه نه دی، نومونه هم کله زيات او کله کم ښودل کېږي او په دريم قدم کې دا نومونه يوازې د يوه کس د ناسم نوم په اورېدو وړانديز شوي دي چې د خدای خوښ يې نه دي بللي، بلکې وايي دا د معنا له پلوه تر دا بل رښتنی دی له دې امله د هغه هلك نوم عبد الرحمن ښودل شوی.

که ډېری خلك همدا نومونه پر اولادونو کښېږدي يا هم د دې مفهوم؛ يوه ستونزه د خلکو د نه پېژندلو هم ترې پيدا کېږي چې د نومونو ترمنځ التباس به خلکو ته په لوی سرخوږي بدل شي.

يوه مهمه تېروتنه چې دلته کېږي هغه دا ده چې فکر کېږي عبد الله او عبد الرحمن نومونه يوازې په عربي ژبه د خدای خوښ دي، که په بله ژبه دا مفهوم ادا شي؛ نو د خدای هغه رنگه نه دی خوښ لکه د عربي عبد الله. مگر دا فکر زما په اند ناسم دی. که دا روايت له دې ټولو مشکلاتو سره ومنو، بيا هم يوازې د همدې مفهوم خبره کوي نه د الفاظو. په هره ژبه کې چې يوه نوم د عبد الله(د خدای بنده) مانا ور کوله، هغه د خدای خوښ دی نه دا چې لازما بايد په عربي وي.

د نومونو مسله اوس خورا جدي ده. په اسنادو کې د نوم ډېره وړه تېروتنه يو کس له بلا ستونزو سره مخوي. زما يو خوريي دی، په تذکره کې يې نوم د (سفر محمد) پر ځای (صفر محمد) ورته ليکلی دی. په داسې حال کې چې ياد نوم په سين ليکل کېږي. زموږ په ژبه کې زياتره ځايونه د (پيښ) پر ځای (و) کاروو، مگر عرب حرکت(پيښ) استعمالوي. له دې امله هغه کسان د نوم په ليکنه کې زياتره وخت خطا وزي چې له عربي ژبې سره سم شناخته نه وي. زما يو ملگری وو، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټليفون کې يې د (عبد الله) نوم په (اودولا) ليکلی و. د يوه بـل مگـري تخلص مې (عظمي) و، ملگرو به (عزمي) ليکلی و.

بل لور ته يې د ويلو مشکل دی. پښتانه چې پـه خپلـو ژبـه کـې دغـو مخارجو ته (ص، ذ، ق، ح، ع، ض، ظ، ط او) ځای نـه لـري، لـه دې امله د هغه نوم په ويلو کې مشـکل لـري چـې دا تـوري پکـې اسـتعمال شوي وي. مثلا: موږ عصمت اسمت وايو، عبـد الـرحمن، اودورالرمـان تلفظ کوو، عبد الحميد، اودولهميد وايو. که زموږ نومونه پـه پښـتو ژبـه شي، نو د ويلو او ناسمې املا له تېروتنو به تر ډېره حده خوندي شو.

پښتانه په مجموع کې غير عرب ټول د عربي نومونو په معنا يا بيخي نه پوهېږي، يا سم نه پرې پوهېږي. له دې امله يې هغه نومونه هم ځانو تـه خوښ کړي وي چې معنا يې ناسمه وي. لکه: عباس، د عباس معنـا ده تريو تندی. په قران کريم کې هم راغلي: عبس وتولّی. يعنې تندی يـې تريو کړ او مخ يې وگرزاوه. موږ چې د عربي نوم په معنا نه پوهېږو، نـو ځکه زياتره وخت انتخاب هم ناسم کوو. زموږ په کلي کې درې کسه د عبد المحمداو عبد النبي په نومونو وو. د ايرانيانو په نومونـو کـې هـم د عبد الحسين او عبد العلي نومونه ډېر تر سترگو کېږي. عبد العلي کې که علي د خدای صفت ونيسو، بيا پروا نه لري اما که د علي رض نـوم يـې وگڼي بيا دا نوم هم د معنا له مخې ناسم دی.

دلته به د ځينو عربي نومونو معنـاوې ولـيکم: عائشـه: ژونـد، سـفيان: گړندی، فاطمه: له تي پرېکوونکې، معاويه: کونگری يا کـوچنی سـپی، عثمان: هوښيار/مکار، محمد: ستايل شوی، احمد: سـتايونکی، خالـد: تل پاته، ولـيد: هلـك، خـادم، مرېـی، زبيـر: هوښـيار، د پخـې رايـې خاوند، پياوړی، منصور: بريالی، جنيد: عسکر/همکار، حميـد: سـتايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، ښه اخلاق لرونکی، مصور: انځورګر، نقیب: مشر، عباس: تریـو مخـی، بریـدګر زمـری، حمـزه: تریـو، سـخت، پرېکنـده، مطلـب: غوښتونکی، عبید: غلام یا مریبی، زیـد: وده، زیـادت، سـلطان: غلبـه، قووت، عوض: بدل، مقابل، صادق: رښتنی، صـالح: نیـک، مسـتقیم، صدیق: ملګری، نجیب: اصیل، غوره، هوښیار، وکیل: ساتونکی، د بل چـا دوسـیې تـه ټاکـل شـوی کـس، اسـماعیل: د اللـه د امـر یـا کـلام اورېـدونکی، ابـراهیم: مهربانـه پـلار، د خلکـو پـلار، د ډېـرې ورور، ادریس: ښوونکی، داؤد: محبوب، رفیق: نرم، ملګـری، عزیـز: غالـب، عزتمن، لوړ مقام لرونکـی، بشـیر: ښایسته مخـی، زېـری راوړونکـی، شفیق: مهربان، ناصح، نرمي کوونکی، صفیه: غوره، له عیبه پاکه، ډېـره شیدې کوونکې اوښه، ډېره میوه کوونکې ونه، له غنیمته مشرـ تـه غـوره شوې برخه، رابیه: غونډۍ، زینـب: ښـکلې او ښـه بـوی لرونکـې ونـه، زینت: ښایسـت، بکـر: د هـر شي اول، عمـر: ژونـد، عمـران: ودانـۍ، اسرار: پټ، انیس: نرم، مینه ناک، انس: هغه شی چې الفـت و مینـه پـه کېږي، یعقـوب: تعقیبـوونکی، اسـحاق: خندېـدونکی، مـریم: عابـده، عبادت کوونکې، یوسف: زیادت، چندونه، موسی: چاړه، ژغورونکی، مو: اوبه، شي: ونه، موسی علیه السلام ته ځکـه دا نـوم ور کـول شـوی چې همداسې ځای موندل شوی، عیسی: ژغورونکی.

نوټ: ځینې نومونه د اصل له مخې عـبراني دي، خـو پـه عـربي کـې استعمال لري.

یوه بله تېروتنه دا کوو چې عرب مرکب نومونه خوښـوي، مـوږ بیـا پـه تلفظ کې ساده و لنډ نوم خوښوو؛ زموږ خلکو ته هم دا فرهنګ را عـام شوی دی چې زیاتره ترکیبي نومونه ږدو، خو ډېری بې معنا وي. لکـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سفر محمد نوم؛ معنا د محمد سفر. د نوم په معنا کې بايد جذابيت وي، سم د پوهېدلو وړ مفهوم ور کړي، نه دا چې زموږ د ترکيبي نومونو په شان يا بې معنا، يا د ناسمې معنا ور کونکي يا هم داسې ترکيب وي چې نيم عربي وي او نيم پښتو. لکه، اختر محمد؛ عرب په خپله ژبه کې اختر نه لري، محمد بيا عربي دی، نو اختر محمد، باز محمد، محمد رسول، دا ناسم ترکيبي نومونه دي. محمد غفور بيا د معنا له مخې ناسم دی.که موږ په خپله ژبه کې د نوم ښودنې فرهنګ عام کړو تر ډېره حده له دې ستونزو خلاصېږو.

بل مهم ټکی زموږ د خپلو نومونو او خپل فرهنګ وده ده. که موږ همداسې عربي نومونه استعمالوو او خپل پښتو نه کاروو، نو پښتني فرهنګ به ورو- ورو له ورکېدا سره مخ شي. د نومونو په مسله کې د پخوانيو اشارو په اړه پلټونکي علماء د ځينو کسانو په اړه بيخي د قومونونو او هويتونو پرېکړې کوي چې دغه نوم له پلاني قوم سره تړلی دی او هغه له پلاني سره، که څه هم دغه تګلاره علمي او منطقي تر ډېره نه بريښي خو بيا هم د دې ځينې پيروان شته چې که زموږ په اړه وورسته خبره کېږي نو ښايي نيم خلک مو له پښتنيته وايستل شي او عرب يې خلک وګڼي. لنډ مثال يې د سيد جمال الدين دی، چې زموږ او ايرانيانو دواړو پرې دعوه ده، که د هغه نوم پښتو وای، بيا يې چا د خپلولو دعوه نه شوای کولای.

ويعلق بعض العلماء أهمية كبيرة على أسماء الأشخاص في إثبات أصولهم.(۵)

ژباړه: ځينې علماء د اشخاصو د اصولو په اثبات کې نومونو ته زيات اهميت ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو نومونه زیاتره مرکب نومونه دي. دوی زیاتره د ابو پلان یا ابـن پلان کنیه نومونه هم کاروي او زموږ په پښتنو کې دا شی نه شته. پښـتانه د خپلې لهجې له مخې د عربو درانـه او ثقیـل تـوري و نومونـه نـه شي ویلای، له دې امله اړینه ده چې د عربي نومونو پر ځـای پښـتو نومونـه انتخاب کړو چې هم یې لفظ ښکلی وي، هم په ویلو کې اسـانه وي او هم یې معنا خوندوره وي. نن په نوم کې خلـک دا درې واړه شـیان پـه نظر کې نیسي او بیا یې غوره کوي. ما له نن څخه درې کالـه مخکـې د خور زوی ته (ایمل) نوم خوښ کړ. زما اخښـي یـوه مـلا تـه ددې نـوم یادونه کړې وه. ملا ورته ویلي وو، سم کتابي نوم پر کښېده دا نـو اوس چیشي دی؟ ده ویل، ما پوښتنه وکړه چې کتـابي څنگـه؟ هغـه د جمعـه خان نوم ورته یاد کړی وو چې په جمعه پیدا شوی دی نـو جمعـه خـان یې کتابي نوم دی!!!

زموږ د ملایانو یو مشکل دا هم دی چـې خپلـه ژبـه ورتـه پـردۍ ده. دوی د خپلې ژبې په اړه یا بیخي مطالعه نـه لـري یـا کـه یـې لـري، نـو ابتدایي به وي. له دې امله تر خپلو نومونو او کلیماتو د بلې ژبې نـوم او کلیمې خوند ور کوي. موږ ملایانو په ویناوو کې وینو چې زیاتره عربي کلیمې، اصطلاحات، جملې او متلونه کاروي. له دې امله د عوامو سـم سر نه ور سره خلاصیږي او له دې امله یې ویناوي هم ښه اغېز نه لري.

د نوم، تخلص او لقب موضوع باید نن جدي ونیوله شي. د هر نوم په انتخاب کې باید موږ لومړی د هغه تلفظ، بیا یې لفظي و معنوي ښـکلا ته پام وکړو. تر ډېره حده زما په اند باید پښتو نوم غوره شي. یو لـور تـه خو اسانه دي، بل لور ته یې خلک په معنا هم پـوهیږي. د لفـظ ښـکلا هم مهمه ده او ډېر خلک یې د لفظي او معنوي ښکلا په اړه خپلـه هـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېکړه کولای شي. له دې ټولو سره باید په انګلیسي ژبه لیکلو او ویلو ته یې هم پام وشي، ځکه ځینې پښتو نومونه و تخلصونه په انګلیسي-سم نه لیکل کېږي او چې درست ونه لیکل شي، ویل یې هم ستونزې پېښوي. پښتانه مفرد نوم خوښوي، مثلن: ایمل، که له دې سره اړتیا شوه چې اول نوم، دویم و اخیري ورسره پیدا کړي، نو کولای شي چې تخلص اضافه کړي، که ایمل نوم محمد ایمل هم شي، خلك یې ایمل وایي، که ایمل خان هم شي خلك یې یا خان وایي یا ایمل، زموږ ګړنۍ ژبه ترکیبي نومونو ته نه ده جوړه او هر مرکب نوم موږ پرېکوو. که په اسنادو کې د مرکب نومونه موضوع مهمه وي، نو ښه مرکب نوم ورته انتخابولای شي، خو په ویلو کې دې یوازې یو نوم ورته اخلي، مثلن: احمد ایمل خان، دې یوازې په ایمل یادېږي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)فتوح الشام، وصیة ابي بکر:۱/ ۱۰،دمحمد بن عمر الواقدي لیکنه.
(۲)فتوح البلدان، فتوح خراسان: ۱/ ۳۹۲، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه.
(۳)ابوداؤد، کتاب الادب، باب في تغییر اسماء: ۴۹۴۹)
(۴)تفسیر الطبري، تفسیري سورة البقره، ۴۰ باب: ۱/ ۵۵۳، د محمد بن جریر الطبري لیکنه.
(۵)المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام (4/ 276)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ سنه

که دا نن هم زموږ حکومت اعلان وکړي چې له ننه وروسته به د هجري شمسي پر ځای؛ میلادي سنه کاروېږي، نو شونې ده چې ځینې دین، شریعت او علم ته منسوب کسان به سمدستي د حکومت او نظام د تکفیر فتوا ور کوي.

دلیل به دا وړاندې کوي چې حکومت د اسلامي شعایرو د محوه کولو تکل کړی. جالبه دا ده چې نه به شعایر تعریفوي او نه به په خپل شخصي ژوند کې ورته اهمیت لري؛ خو که د نظام په برخه کې د ده په نظر یوه نیمګړتیا په نظر ور شي، نو هغه دم بیا دی د اسلام او اسلامي شعایر مدافع وي.

زموږ په سیمه کې شته فقر، رواني بې انصافي، د خلکو عقدیي کول، له اسلامه ناسم تعبیر، د استخباراتو لاسوهنه، بېکاري او ... ټول عوامل د دې سبب کېږي چې د اصلاح پر ځای خلکو ته سوتې اخیستل اسانه وي. د پوهاوي پر ځای په ناپوهاوي د ځینو شعارونو د نارې په پورته کولو د نظام خلاف جنګ ورته حلال ښکاري. پر ځینو مفاهیمو د بحث پر ځای دا ورته ښه برېښي چې د ده نظر په ټوله معنا ومنل شي او د هغو مبهمو مفاهیمو لپاره دې ټول ژوند وقف کړي.

د سنې له موضوع خلکو همداسې یوه حساسه مسله جوړه کړې. په داسې حال کې چې له سنې څخه هدف حساب، د کارونو مهالویشت ټاکنه او تنظیم دی. د هدف په تر لاسه کولو کې که هره سنه استعمال شي، نو د شریعت له اړخه کومه ستونزه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل اړخ دا هم دی چې سنې تر اسلام مخکې هم موجودې وې او تر اسلام وروسته هم شته. عربو تر رسول الله ص مخکې هم د ځان لپاره سنه در لوده او د هغې له مخې یې حج، عمره او حرامې میاشتې پېژندلې. له دې امله چې کله مدینې ته تر هجرت وروسته په حرامه میاشت کې مسلمانانو په غلطي له مکیانو سره جنګ وکړ، نو هغوی تبلیغات پیل کړل چې مسلمانانو د حرامو میاشتو احترام نه کوي.

یوه بله نکته دا هم ده چې دا اوس سنې هم د اسلام پیغمبر ص نه دې ټاکلې. مورخان وایي چې عمر فاروق د خپل خلافت مهال دا نوښت وکړ چې د مسلمانانو لپاره یوه ځانګړې سنه وټاکي. تر مشورې وروسته د رسول الله ص هجرت یوه داسې پېښه وګڼل شوه چې مسلمانان خپل تاریخ له هغې څخه را پیل کړي او همداسې یې وکړل.(1)

یعنې رسول الله ص په خپل ژوند کې د اسلامي یا غیر اسلامي سنې بنسټ نه دی ایښی. نه په اسلام کې د اسلامي یا نااسلامي سنې موضوع په نصوصو کې مطرح شوې ده. قران کریم د میاشتو ټاکنې ته په دې ټکو اشاره کړې ده:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ .(2)

ژباړه: بېشکه د الله په نزد الهي کتاب کې د میاشتو شمېر دوولس وو هغه مهال چې اسمانونه او ځمکې پیدا کړې چې څلور یې حرامي دي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ .(3)

ژباړه: دی هغه دی چې لمر یې روښانه او سپوږمۍ یې رڼا کړې ده او دې ته یې منزلونه ټاکلي چې تاسې پرې کلونه او حساب معلوم کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ .(4)

ژباړه: له تا د سپوږمۍ په اړه پوښتي، ووايه، دا د خلکو لپاره د وختونو او حج نښه ده.

له دې ټولو اياتونو په ډاګه شوه چې له لمر او سپوږمۍ څخه هدف حساب او کلونه دي. قمري مياشتې د عبادت ټاکنه کوي. له دې امله د مسلمانانو لپاره د هغې سنې ساتنه اړينه ده چې د خپلو عباداتو حساب په وکړي. اما په دولتي کچه خدای څوك نه دي امر کړي چې هغه سنه کار کړئ او دا بله بيا مه کاروئ. يوه الهي سنه ده او بله غير الهي. نه رسول الله ص په خپل ژوند کې داسې کړي دي.

دلته هر شی د يوه هدف لپاره پيدا شوي دي. که هدف تر لاسه شي، نو هم به انساني ټولنه خپلې موخې ته رسېدلې او هم د الهي تخليق په مقصد پوهېدلي يو. خدای د دې هدف د ترلاسه کولو تګلاره نه ده ټاکلې چې له دې طريقې يې تر لاسه کړئ او هغه طريقه بيا مه کاروئ.

له دې معلومه شوه چې د يوې خاصې سنې امر دين يا شريعت نه دی کړی. نه خدای ته يوه ځانګړې سنه خوښه ده او بله يې ناخوښه. هدف يوازې انساني ټولنې ته حساب او اساني په لاس ور کول دي چې دا هدف نن موږ په هر ډول لاس ته راوړو خدای پرې خوښېږي.

که په ټوله نړۍ کې په دولتي کچه يوه سنه د استعمال لپاره غوره شي، نو په هر لحاظ به د ټولو ټولنو لپاره ښې پايلې ولري. موږ بايد په دې پوه شو چې سنې زموږ د حساب او اساني په پار رامنځته شوې دي نو نن چې موږ ته په هره سنه کې اساني وي، له هغې څخه ګټه پورته کول هم د انساني اړتياو غوښتنه ده او هم د هغه هدف لاسته راوړل دي چې خدای د همدې موخې لپاره دهغه شي تخليق کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۸/ ۲/ ۲۵

سرچينې:

(1) (تاريخ الطبري سنة ثلاث و عشرين، وضعه التاريخ:۴/ ۲۰۹)

(2)(التوبه: ۳۶)

(3)(يونس: ۵)

(4)(البقره: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه

د تېر کال راپورونو کې ښوول شوي وو چې د افغان ولس تر (۵۴) سلنه وګړي د فقر تر کرښې لاندې ژوند کوي. که زموږ په بازارونو کې څوک وګرزي نو په سلهاوو فقرکوونکي به ووینې. د دوی په منځ کې د بوډاګانو او مېرمنو ترځنګ واړه ماشومان هم شته چې اصلن یې دا وخت د زدکړو و؛ ځکه د هغه لا هم اوږد سفر په مخکې دی چې د راتلونکي ژوند لپاره یې همدا وخت د بنیاد ښودلو دی نه د فقر.

زموږ په ټولنه کې که یو لور ته دومره لویه فیصدي خلک فقیر دي، نو بل لور ته بیا ځینې شمتن کسان هم شته چې په دې فقیر هېواد کې میلیونران دي. زموږ د هېواد میلیونران د بې وزلانو لپاره د ډېرو بدو رواجونو بنسټونه هم رغوي چې هغوی غریبان یې تر بوج لاندې پورته کېدای نه شي.

د واده او کوزدې د ډېرو مصارفو رواجونه همدې شتمنو ترویج کړي دي، د مړي پر سر لوی-لوی خیراتونه پاخه یا اومه د همدې شتمنو کار وو، له حج و عمرې څخه تر راتلو وروسته په شپو او ورځو له حده زیات مصارف کول د همدې شتمنو اعمال وو او داسې نور.

زما په یاد دې چې د کندهار د والي په دفتر کې تر چاودنې وروسته د کندهار شتمن تاجرحاجي صدیق د لسګونو غوایانو په ذبح کولو یو ستر خیرات وکړ چې د هغه ځای خبریالانو یې پر ټولنیزو رسنیو عکسونه کښته پورته کول او د حاجي صاحب د ژوند دعاوې یې کولې.

هغه ته دې خدای خیر ور کړي، خو کاش چا مشوره ور کړې وای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي غوايانو دې د ټولنې لپاره دا بل کار ډېر په ګټه دی اود شلو غوايانو د مصارفو پر ځای دې يوازې د لسو غوايانو مصارف وکړي خو ګټه به يې تر شلو غوايانو جامعې ته زياته وي.

زموږ په ټولنه کې يوځه شتمن د نوم وږي دي له دې امله هغه کار کوي چې ژر د هغه نوم پکې واخيستل شي او يوځه د مشاورينو کمی ور سره دی البته هغه مشاورين چې د ټولنې په ګټه مشوره ورکړي.

زموږ په ټولنه کې د علماؤِ قِشر خورا زيات نفوذ لري، مگر هغوی تل وايي خيرات کوئ خدای صدقه خوښوي، اما هيڅکله مې دا نه دې ترې اورېدلي چې صدقه په څه ډول؟ پر چا؟ د کوم ميکانيزم له مخې؟

يو شي ته بلنه کول او خپله يې په ميکانيزم، د مصرف په ځای او له ټولنې و حالاتو سره پر مناسبه تګلاره فکر نه کول د ستونزو سبب کېږي. نن زموږ په ټولنه کې خورا زيات خلك فقر کوي، اما بل لور ته هره ورځ شتمن په يو نه يو ډول خيراتونه هم کوي، يا خيرات ته ورته د نوم لپاره مصارف دي، دا د ټولنې لپاره سرخوږی دی چې مصرف دې کېږه خو د مړه اروا دې مه په مړېږه، متل هم دلته صدق کوي.

زموږ ملت همدا اوس له سختو ستونزو سره لاس و ګرېوان دی، ځوانان د واده پيسې نه لري، دا رواج هم د شتمنو دی او تاوان يې غريب ته رسي، د دې لپاره د حللارې اړتيا ده.

ماشومانو ته مو د زدکړو اړتيا ده چې نه کتاب لري، نه قلم، نه کتابچه، نه ځای لري او نه معلم ته دومره معاش ور کول کېږي چې هغه ماشومانو ته د درس ور کولو لپاره زړه ښه کړي.

له پوهنتونه فارغ ځوانان مو مخ پر اروپا و امريکا تښتي او هره ورځ په لسګونه کسان همسايه هېوادونو ته اوړي او بيا نه را ګرزي، چې دا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل وار دلته د فقر، بې ځایه مصارفو، غلطو رواجونو او نـورو ټـولنیزو بدیو نتیجه ده.

داسې که دا بدۍ شمار کړم نو لیست یې اوږد شي، اوس پوښتنه داده چې څه باید وکړو؟

زما په اند د خیراتونو په برخه کې څو کاره باید وشي:

لومړی: دولت دې د بې سرپرسته مېرمنو او ماشومانو، همداراز د نورو خیریه کارونو لپاره یوه مستقله اداره خلاصه کړي چې پـر شـفافیت یـې ملـت بـاوري وي او لـه ولـس څخـه دې غوښـتنه وکـړي چـې خپـل خیراتونه، زکاتونه، سرسایې او عشرونه دې همدې ادارې ته جمعه کړي چې دولت یې د یوه منظم پلان له مخې پر هغـو کسـانو مصرف کـړي چې واقعن یې مستحق دي او هغه کارونه ورته پـه وکـړي چـې د ملـت اساسي اړتیا ده، لکه د مکتبونه جوړول، د کتـابونو چـاپ، د لویـو لارو رغول، پلان جوړول، شفاخانې، بې وزلو کسانو ته کارونه پیدا کول او د هغوی په هر حال کې لاسنیوی کول او د ملت هغه اړتیاوې په نظر کـې ساتل چې زموږ اساسي ضرورت دی او لازمه پاملرنه ورته نه ده شوې.

دویم: مدني ټولنې، علماء، قومي مشران او پر ټولنه نور بانفوذه کسان دې خلك پوه کړي چې دلته هلته نامنظم خیراتونه نه د ټـولنې پـه ګټـه دي او نه د هغوی، له دې امله باید هغه کـار وشي چـې هـم خـدای پـه خوشاله شي او هم انسانانو ته ګټـه ورسـوي. د یـوې منظمـې ادارې لـه لارې دا نامنظم خیراتونه په منظم ډول سمبالول هم زموږ اړتیا رفع کوي او هم د خدای په دربار کې منل کېږي، ځکه له خیرات او زکاته هدف لـه خلکـو سره کومـك او هغـوی تـه لاس ور کـول دي چـې تـر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنظمو خیراتونو د یوې ادارې منظم کاري ټیم یې په ښه ډول کولای شي.

دریېم: رسنۍ دې هم په دې اړه پروګرامونه جوړ کړي چې عامه پوهاوی خلکو ته ور کړل شي او د دې کار ګټې دې په سم ډول بیان کړي، د نامنظمو خیراتونو زیانونه دې هم راوسپړي، د ټولنې له افرادو دې پوښتنه وکړي چې هغوی هم په دې اړه خپلونه نظرونه شریک کړي، دا برنامې به په لنډ وخت کې خلکو ته هم پیغام ورسوي او هم به یې سرخلاص شي.

څلورم: دولت هم باید په دې اړه جدي ګامونه واخلي، د عامه پوهاوي لپاره تر ټولو لومړی سترګې دولت ته ور اوړي، دولت دې ورکشاپونه جوړ کړي، د ټولنې ټولو افراد دې د ګډون لپاره ور وغواړي او په دې اړه دې ورځې-ورځې پرزنټیشنونه ورته وړاندي کړي چې د خلکو سرخلاص شي او هغه څه ته مخه کړي چې د هغوی ګټه پکې وي.

د هر پاشلي کار په نسبت منظم کار هم ګټور وي او هم یې په ټولنه کې اغېز ژر محسوسیږي، که په بازار کې یوه فقیر ته زه لس روپۍ ور کړم، نو دا به د هغه لپاره صرف یوه ډوډې وي، خو که په ټول هېواد کې سلګونه کسان یوه اونۍ کې ادارې ته لس-لس روپۍ ور کړي نو دا زرګونه کیږي چې د یوه فقیر درسته کورنۍ ته کار پیدا کوي، همدا شان موږ غواړو په خپله مور یا پلار پسې خیرات وکړو. زه یو غویی اخلم او ذبح کوم یې، د غرمې لپاره خلک راغواړم او ډوډۍ ور کړم. تر دې کار دا ښه ده چې زه د غوایي فرضا ۵۰۰۰۰ زره افغانۍ یوه فقیرې کورنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور کړم چې هغوی له فقره خلاص شي او تـر خپلـه وسـه پـه دې پیسـو ځان ته یو کار پیدا کړي.

دا کار څو گټې لري: ۱/ هر انسان له ریا ساتل کیږي، ریا اصغر شرک بلل کیږي او هر ریاکار انسان ته اخـروي عـذاب دی، نـو کـه څـوک د سلګونو کسانو په مخ کې له ښکاره کېدا پرته اداري ته خیرات ور کړي، له ریا به خوندي وي او دین و دنیا به یې خوندي شي.

۲/ ټولنې ته زیات مثبت تماميږي ځکـه پـه دې توګـه هـر کـال خـورا زیات کسان له فقره خلاصیږي او په ټولنه کې ځان ته یو کار پیدا کـوي چې څو کاله وروسته به زموږ وطن کې هیڅ سوالګر نه وي.

۳/که د یوې اداري له لـوري پـه مـنظم او شـفاف ډول دا کـار مختـه یووړل شي نو خلك به هم همکارۍ ته زړه ښه کړي او زموږ د خیرات لګیدونکې پیسې به داسې نه ضایع کیږي چې پـه ټولنـه کـې یـې هـیڅ مثبت رول نه ښکاري.

هیله ده په دې اړه دولت او د ملت ویښ کسان خپلې هڅې وکـړي او زموږ خیراتونه، زکاتونه، اسقاطونه، عشرونه او... په ټولنـه کـې د مثبـت بدلون لپاره وکاریږي.

۲۸/۱/۲۰۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسجدونو ډېروالی؛ گټې او زیانونه یې

مسجد د سجدې ځای ته وايي او دا ځای په ټوله معنا یوه دیني جنبه لري. سجده عبادت ده او ټول عبادات بندگان د خدايي رضا لپاره کوي. هر ځای چې مسلمانان وي، نو د مسجد وجود ور سره حتمي دی. زموږ په هېواد کې د مساجدو ډېروالی یو لور ته د خوښې سبب کېږي او بل لورته داسې څه هم تر سترگو کېږي چې زموږ د اذیت او خپگان لامل دي.

زیاتوب یې دا گټه لري چې د عبادت لپاره اساني وي. کله چې بازار ته ځو، سفر ته روانېږو او یوه کلي ته مسافر ورځي نو د جومات شتون هغه ته د عبادت په اړه ذهني ډاډ ور کوي. مسجد په کلیوالو سیمو کې د مسافرو پناځای هم دی. له بارانه، یخه، ږلۍ او واوري هم خلک پنا پکې اخلي. په جومات کې د یوه دیني عالم شتون هم اړین وي. له دې امله خلک د شرعي پوښتنو او زدکړو لپاره هم جومات ته راځي. که د خلکو ترمنځ شخړه پېښه شي نو هم د جومات ملا یې د حل وروستۍ مرجع وي. که د نکاح او د ماشوم په غوږ کې د اذان مسله وي، خلک بیا هم د جومات ملا ته رجوع کوي. کله ناکله خو ملایان دمونه او تاویزونه هم کوي، له دې امله خلک د تاویز او دم لپاره هم ورته راځي. جومات کې فاتحه یا تعزیت هم اخیستل کېږي. د قران کریم د ختم لپاره تر ټولو ښه ځای هم جومات دی. اعتکاف په مسجد پوري ځانگړی عبادت دی. د امن، مینې، مساوات، سولې او ورورولۍ ځایونه همدا مسجدونه دي. دلته خلک په اول او دویم صف کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام او مرتبې له مخې نه درېږي، بلکې هر څوک چې لومړی راغی د لومړي صف مستحق دی او څوک چې وروسته راغی شاته به درېږي. کشران او مشران هم دلته مطرح نه دي. تور او سپین ته هم څوک نه ګوري. دولتي مامور او ملکي کس توپیر نه وي. بې وزلی او شتمن هم په یوه کتار کې درېږي. دلته د تبعیض او تعصب د ختمولو درس ور کول کېږي. دلته خلک یو له بل سره په یوه روحاني تار تړل کېږي. خلک په یوه ورځ کې د څو پلا راغونډېدو له امله یو د بل له حالته خبرېږي. جوړ و ناجوړ معلوم شي، مسافر او حاضر باندې خلک خبر شي. د مسافرو د خوراک او نورو اړتیاو په اړه خلک خبرېږي. دا ټولې د مسجد ګټې دي. ممکن نورې هم ډېرې فایدې ولري خو دلته د ټولو یادول نه ممکن دي او نه اړین. نو ډېروالی یې هم ښه دی او هم زیاتو خلکو ته فایدې رسوي.

اما له دې ټولو فایدو سره بیا زموږ په ټولنه کې د مساجدو زیاتوب ستونزې او سرخوږي هم ایجاد کړي دي. ریا ته د خلکو هڅولو او بې اخلاصه کولو کې د زیاتو مساجدو رول دی. زموږ ټولنه تر اوسه لا د قانون تر چتر لاندې نه ده راغلې. له دې امله خلک پر خپل سر هر ځای چې غواړي مسجدونه جوړوي. د چا اجازې ته اړتیا نه شته، بلکې مازې د یو چا اراده د یوه مسجد د جوړېدو لپاره بس ده.

یو کس د خپل شهرت، نوم او د خپل واک چلولو لپاره مسجد جوړوي. زه د داسې پېښو شاهد یم. زموږ په کلي کې د یوې قبیلې دوې پښې تر اوسه هم د مسجد پر سر لانجه کې دي. خلک پر مسجد خپل نوم ږدي او بیا هر وخت د هغه په نوم یادېږي. دې مسجد کې ملا راوله او ملا پسې واخله هم د بنسټګر واک دی. ملا ته تنخا ور کړئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جومات داشی خراب دی، هغه شی مصارف غواړي او داسې نورو چارو کې هم د مسجد مشر پر نورو بږغ کوي. دلته هغه وړه پاچاهي جوړه کړې وي. له دې امله نو شتمن، د کلي ملك، حکومتي چارواکي، زورواکي او ان څو ځان غوښتونکي کسان چې بیخي چندې ورته کوي، د مسجد جوړول یې زړه غواړي او جوړ کړي یې هم دي.

د مسجدونو ډېروالي کرکې او بدبینۍ ته لار پرانیستې. یو کس چې پر مسجد باندې خپل نوم بږدي د بل یې دا کار نه خوښېږي، له دې امله له هغه سره ضد کوي او دا یوازې تر ذهنه محدود نه پاتېږي، ضرور یې تر یو حده د پلي کولو هڅه هم کوي. ما داسې مسجدونه لیدلي چې په دوو نومونو به یادېدل. داسې کسان مې لیدلي چې د یو چا د مشرتوب له امله به یې جومات ایله کړ. که هر چا ته هر ځای د مسجد جوړولو اجازه نه وای، نو د مسجد د نوم او نورو اړوندو چارو پر سره به خلك یو له بل سره نه خپه کېدل.

په کلیو او ښارونو کې زیاتې ځمکې د مساجدو لپاره وقف کېږي. نن چې ښارونه ډېر په چټکي پراخېږي، یوې لویشتي ځمکې ته هم باید حساب وشي. د مساجدو بې پرسانه زیاتوب زموږ د ښارونو او سترو کلیو په وړاندې نن یا هم سبا په ستونزه بدلېږي. ځکه د جومات بیا نړول او هغه وقف ځمکه د سړك، پل، کلینك یا هم بل شي لپاره خلك یا نه ور کوي یا که یې ور هم کړي د خلکو په منځ کې هغه څوك زیات بدنامېږي چې جومات ونړوي.

مالي زیان یې هم جوت دی. یو کس مې ولید چې له کور سره نژدې یې درې ستر مسجدونه وو. مگر د خپل نوم لپاره یې بیا ځان ته جومات جوړ کړ. کابو میلیون کالدارې یې ورته مصرف کړې او ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې يې له نورو کسانو د جومات په نوم واخيستې چې که دلته نه وای مصرف شوې نو دا به د مسکين خولې ته تلې خو د هغه يوه کور جومات د لسګونو کسانو له خولې د هغوی ګوله وکښه.

زيات مساجد د دې سبب شول چې نااهل ته امامت پيدا شي. ځکه د يوه کور امامت ته هر عالم زړه نه ښه کوي. مجبورن يو داسې څوک ورته راشي چې د لويو مساجدو امامت څوك نه ور کوي. په دې سره يو لورته نااهل کسان منبر او محراب ته ورسېدل چې ټولنې ته په ډېرو مواردو کې تاوان رسوي او بل يې خپله د دغو ملا امامانو ترمنځ د نفرت تخم وکاره. دلته نو هر ملك د خپل ملا صفت هم کوي او دا بيا په خپل وار د خلکو ترمنځ د کرکې او خپګان سبب شوي دي او کېږي.

زيات جوماتونه د دې سبب هم دي چې زموږ حکومتونه يې سمه څارنه ونه شي کړای او افراطيان يې د خپلو ګټو لپاره وکاروي. زموږ په مساجدو کې ډېری افراطي ملايانو محراب او منبر اشغال کړي دي او له دې لارې په ولس کې د افراطيت بڅرکي تازه کوي او د خشونت پر اور د تيلو اچولو کار تر سره کوي.

مسجدونو کې له دينه ناسم تعبير کېږي. زموږ خلکو ته فکر ور کول کېږي چې پر دنيا يوازې تاسې مسلمانان د ژوند حق لرئ او نور ټول بايد له منځه ولاړ شي. دا که په زور نه کېږي نو ښراوې خو مو زده دي. د کلي او ښارونو ملايان مې ليدلي چې هر وخت په خطبو او دعاو کې نورو ملتونو ته ښراوې کوي. دې کار څو تاوانه پېښ کړي. يو مو د سولې دين خلکو ته د خشين دين په نوم ور معرفي کېږي چې په اوږده مهال کې موږ او نووري نړۍ ته خطر پېښوي. بل په خلکو کې کرکه او نفرت ځای نيسي. دلته يوازې د نامسلمان خبره هم مطرح نه وي. بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مساجد مې په پاکستان کې ليدلي چې يوازې بريلوي مسلکه کسانو لمونځ پکې کولای شوای او نور مسلمانان هم نه شوای ورتلای. د مسجد پر دروازه يې ليکلي وو چې يوازې اهل سنت بريلي دلته لمونځ کولای شي. داسې جوماتونه مې هم ليدلي چې په لمانځه کې يې يو سلفي وهلی دی. داسې يوه امام په خپله خوله کيسه راته وکړه چې لمونځ مې کاوه تر شا مې يو چا په زوره امين ووايه. تر سلام وروسته مې سپک سپاند کړ او له جوماته مې پسې واخيست. دلته د عبادت ځايونه نااهلو ته په لاس ورغلي او د خپل شخصي ـ ملکيت غوندې کار ځنې اخلي. که مساجد دومره زيات نه شي، نو هم وړ کسان ورته موندل کيږي او هم يې دولت او څارگرې ادارې څار کولای شي.

په ښارونو کې دې د مسجد جوړولو اجازه شخصي خلکو ته نه ور کول کيږي؛ ځکه زياتره يې د شخصي ـ کوټې په توگه کاريږي. زموږ په ښارونو کې چې زه کوم مساجد وينم، ډېری يې د مذهبي ډلو په ولکه کې دي چې د تفرقې او اختلافاتو لپاره مقدسې کوټې دي. د کوټې نوم ځکه ور کوم چې که مسجد د الله تعالی لپاره وقف وي، بيا يوه ډله ولې د خپل فکر ترويج پکې کوي او بلې ته اجازه نه شته؟ حتا يوه ډله بله ډله لمانځه ته پکې هم نه ايله کوي. په يوه کوڅه کې مې درې څلور مساجد ليدلي دي؛ که د الهي عبادت لپاره وي، نو په يوه کوڅه کې د يوه مسجد شتون کافي دی او که خبره زما د مسجد وي، بيا نو مسجد نه شو، کوټه شوه. زما په مسجد کې به نو زما خبره چليږي، امام به يې زما په خوښه وي، لمونځ به زما په خوښه وي، خطبه به زما په خوښه وي، د لمانځه وخت به يې زما په خوښه وي او نور ډېر څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښارونو کې باید حکومت مسجدونه جوړ کړي، یا د مسجد ځای مشخص کړي چې دلته به جومات جوړیږي؛ ځکه حکومت د ښار لپاره خپل ماسټر پلان لري، د هغه موافق به مسجد ته خپل ځای مشخص وي، همالته دې مسجد جوړ شي چې واک به یې ټول له حکومت سره وي. امام به حکومت ور کوي، تنخا به یې د حکومت پر غاړه وي، د مسجد چارې او مصارف به د حکومت په واک کې وي، ټول مسلمانان به اجازه لري چې خپل لمونځ پکې وکړي، هیڅ ډله به نه شي کولای چې د تفرقې او نفرت لپاره یې وکاروي. په دې سره به هغه مشکل چې پر مسجد کله ناکله د لویې لارې په راتلو هغه نړول کېدی یا د لارې د پراخولو مهال د جومات یوه برخه باید نړول شوې وای، اما خلکو به اجازه نه ور کوله، که حکومت له زوره کار اخیستی وای، خلک خپه کېدل او د لاریون او تاوتریخوالي وېره وه، که زور ونه کړي، خلک په وعظ او خبرو نه راضي کېږي، کله چې حکومت د خپلې نقشې موافق د مسجد جوړونې چارې مخته یوسي، دغه ستونزه به یې د تل لپاره حل کړې وي.

که یو چا د ثواب لپاره مسجد کې حصه غوښته اجازه لري چې د نغدو پیسو پر ځای یو شی ورته واخلي، لکه ګاډر، سیمټ، باجرۍ، رېګ، اوبه، د بریښنا او او اوبو سامانونه او داسې نور. په دې ډول به خلک له ثوابه هم نه بې برخې کېږي او مسجد به د خدای لپاره وي، هیڅوک حق نه لري چې قبضه پر وکړي، د خپلې ډلې او همفکره کسانو په ګټه یې وکاروي، د مینې او مساوات دغه مرکز دې په نفرت او بې عدالتي بدل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ټاکلو لپاره دې حکومت د امتحان ورکولو تګلاره جوړه کړي؛ په دغه ډول دې هر امام ښه پلټر کوي بیا دې د امامت او خطابت دنده ورکوي، نه دا چې که د ملك صاحب خوښ وي هغه به خطیب او امام کوي، که د هغه نه وي خوښ، نو اورژبی خطیب به هم ایستل کیږي.

خطیب او امام چې د خلکو له خولو او چوپړه خلاص شي، خپله حقایق بیانوي، البته چې ښه لایق وي، په خطابت کې تجربه ولري، له عصري علومو سره اشنا وي، د ټولنې، وخت او زمان غوښتنې درك کولای شي، رسمي اسناد ولري او د زدکړو ټوله سلسله یې معلومه وي. که ممکنه وي، د جمعې او اختر خطبې دې د حکومت له لوري لیکلې ورکولې کیږي چې د ناسمو خبرو، نفرت خپرولو، کمزورو احادیثو او د ټولنې د ضرورت برخلاف ویناوو او فتواوو مخه ونیسي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم اړتيا او ارزښت

که څوک په ټولنه کې اوسي، له خلکو سره اړيکې ولري، پـه خوښـي و ناخوښي کې هم له خلکو سره او هم خلک لـه ده سره شريـک شي، نو اړينه ده چې زغم به کوي. ځکه د ټولنې ټول خلک د ده له طبيعـت سره برابر نه وي. ټول شناخته کسان يو ډول فکر نه لري. ټولنيز احساس توپيرونه لري. په خوښي و ناخوښي کې د خلکو احساس يو له بل سره جوت فرقونه لري.

له دې امله نو اړينه ده چې بايد زغم ولرو. که زغم نه وي نـو گوښـی ژوند به تېروو. که زغم نه وي، نو ټولنه کـې ژونـد راتـه سـختېږي. حتـا کور کې ژوند سختېږي. لـه خپلـې ښـځې او اولادنـو سره ژونـد بيـا نـه کيږي. ځکه نو زغم اړين دی، په ژوند کې د يو داسې شـی پـه سـترگه بايد ورته وگورو چې زموږ ژوند ور سره تړلی وي.

د کار ښه والی او کمزوري هم لـه زغـم سره تړلـی دی. کـه څـوک د گيراکانو تکليفونه وزغمي او شور، بير و بار او هله هولې ته يې حوصله وکړي، نو هغه کاروباري، دوکاندار، موټروان او... به بريالی وي.

د هغه ملا د اختر په مبارکي کې مې کتار او لين خلک ليدلي دي چې تر نورو يې زغم او حوصله زياته وه.

هغه خطيب ته مې ډېر خلک په ناسته، راتگ او غوږ نيولو ليدلي چې د خپلې خطبې، وينا او بيان مهال يې د نورو په شان زغم له لاسه نـه ور کاوه او له پوره حوصلې يې کار اخيستی او د هر ډول حساسې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند يې د ښه زغم ښکارندويي کوله او سپک لفظ يې له خولې نه وتی.

که د زغم اړتيا حس کړو، نو بيا به په هر شي کې د بل په عمل کار نه لرو. زموږ خلک چې د زغم اړتيا يې تر اوسه پوره نه ده احساس کړې، له دې امله په بازار، د سفر مهال، په وټل، مجلس، غونډه، دفتر او ... کې ستا په شخصي کړنه کار لري. ستا په افکارو کار لري، ستا په کاليو، تګ، عمل، خبرو او نورو کار لري.

په نوره دنيا کې يو انسان د بل په خپل شخصي کړنه کار نه لري. هغه کار د يو چا شخصي بلل کېږي چې ټولنې ته يې زيان نه رسېږي. د يو چا کالي، د هغه خبرې، تګ، فکر، ليکنې او هغه اعمال چې بل ته يې زيان نه رسېږي، شخصي دی او بل حق نه لري چې مداخله کې وکړي.

د بخاري په يوه حديث کې دي چې رسول الله ص وايي، هغه څوک پياوړی دی چې پر خپله غوسه قابو ومومي. له دې جوتېږي چې زغم لرونکی انسان اصلن غښتلی دی، ځکه ده پر ځان کنټرول پيدا کړی دی او خپل ځان کله هم نه ترې بې واکه کېږي.

زغم يوه ښه صفت دی. له دې امله نو زغم د خدای په صفاتو کې هم راځي. د خدای رسول د زغم يو مجسم سمبول و. زغم د انسان قدر په ټولنه کې زياتوي. زغم دې درنوي. زغم دې اجتماعي کوي. زغم دې خوښ ساتي. زغم غمونه کموي. زغم يو ښه ملګری دی او تل يې له ځان سره ساتئ. بې زغمه مه شئ چې خوښ او خوشاله ژوند هم تاسې وکړئ او هم نور خوشاله ژوند ته ايله کړئ.

۷/۳/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګ نظري

آدمي فربه شود از راه ګوش
جانور فربه شود از حلق و نوش

زموږ د سیمې مسلمانان له ډېره وخته په دې خوی اخته دي او حتا اوس ښه پوره ورته تدریسېږي چې له خپل فکر هاخوا د بل فکر مه منئ. دا ډېر لوی مشکل دی. د انسانانو تر منځ د جنګ، د نفرت، بېلوالي، نه همکارۍ، پر ډلو وېشل کېدل او خپله انرژي پر بې ګټو لارو لګول د همدې تنګ نظرۍ پایلې دي.

زموږ یو شمېر علمي مرکزونه په دې وبا اخته دي. په دې تېره بیا مذهب ته په منسوبو کسانو کې دا تنګ نظري او نرګسیت(ځان خوښونه) تر حد زیات ده. د دوئ په فکر تر ټولو ښه مسلمانان دوی دي. الله او رسول ته نژدې کسان له دوی پرته بل څوک نه شي کېدای. له ځان او خپلو همفکرو پرته د بل هر فکري مکتب په وړاندې حساسیت در لودل، ګمراه او بې لارې بلل، په اړه یې د خلکو ترمنځ منفي تبلیغات کول، زموږ د مذهبي کسانو یوه دنده ده. ان د دوی له خولې همدا خبرې اورو چې دا منفي تګلاره د ځان لپاره مسوولیت بولي او که دا کار ونه کړي، د خدای په وړاندې ځان پړ ور ته معلومېږي. د همدې منفي دریځ له امله دوی هم غندل شوي. د پیر محمد کاروان دا بیت یې یو مثال دی:

وخت به راځي، چې غاړ د زهرو به ښامار نه لري
منصور به ګرځي مستانه ملا به دار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ زیاتره مذهبیان ځانونه پر حق ګڼي. خو که له دې سره دا فکر د هر چا له لورې تدریس شي چې له تا پرته نور بد دي، د کرکې وړ دي، باطل دي، ګمراهان دي او داسې نورې ټاپې نو په نړۍ کې به د انسانانو خپل منځي ژوند ډېر تریخ شي.

که د مسلمانانو اولني پیر ته پام وکړو، نو رسول الله ص او اصحابو خپل هغه دښمنان په څنګ کې وزغمل چې له دوی سره یې جنګونه کړي وو. په مدینه او خیبر کې یهود، په مکه، طایف او نورو شیمو کې عرب، په نجران او ډېرو نورو علاقو کې عیسویان. دا ټول هغه فکري مکتبونه او په اصطلاح مذهبپاله ډلې وې، چې رسول الله ص په خپل څنګ کې ځای ور کړ. رسول الله ص پوهېده چې له زغم پرته بله چاره نه‌شته. له هر څونه اختلاف سره پیغمبر علیه السلام له یهودو سره کارو بار کړی. د نجران له نصاراوو سره یې بحثونه کړي او مدینې ته د هغوی تګ راتګ پوره ثابت دی. د مکې له خلکو سره د رسول الله ص احسانونه، ورتګ، تړونونه، بخښنې او نور په حدیثو ثابت دي.

رسول الله ص له مسلمانانو پرته د نورو شریعتونو له پیروانو سره حوصله او تعامل کاوه، نو موږ به له خپلو مسلمانانو سره تعامل نه کوو؟ د هر دښمن په وړاندې موږ ته د قران کریم د حوصلې او ښه رویې امر (فصلت: ۳۴)، دا سبق را کوي چې مسلمان باید څومره زغم ولري؟ د رسول الله ص په ملګرو کې د ابن ابی ابن سلول په شان خلک وو؛ مګر رسول الله ص د هغه د ژوند تر پایه هغه له مدینې ونه شاړه. هغه یې له خپله مجلسه ونه ایستی. کار یې ور سره بند نه کړ. حتا د مرګ په ورځ یې جنازې ته هم ورغی. له دې موږ ته جوتېږي چې د خپل فکري مخالف په وړاندې به حوصله کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري کې حديث دی چې رسول الله ص وايي، که مجتهد اجتهاد وکړي او حق ومومي نو دوه اجره لري او که خطا شو، نو يو اجر يې دی. يو بل حديث کې وايي، د هرو سلو کلونو پر سر يو مجدد پيدا کيږي. دا دواړه حديثونه موږ دا پيغام لري چې اختلاف حتمي دی پيدا کيږي به او دا يوه طبيعي خبره ده.

د هر قانون له متن څخه د خلکو براشتونه او تعبيرونه سره بېل وي. له قران او حديث څخه هم مخالف تعبيرونه او تفسيرونه شوي دي. دا يو طبيعي بهير دی چې د نړی له هر قانون او د هر مذهب له متونو سره همدا معامله شويده. زموږ مذهبي متون هم له دې بهير څخه مستثنا نه دي. څومره چې وخت تېرېږي، همدومره به نوي فکرونه رامنځته کيږي. د هر فکر په وړاندي تنګ نظري خپلول نه اسلامي تګلاره ده او نه دا حللار ده.

تر ټولو ښه لار د هر فکر زغمول دي. موږ بايد دا ثابته کړو چې نه يوازې د هر فکر مسلمان په خپل څنګ کې منلای شو، بلکې له مسلمان پرته هر انسان هم منلای شو.

د تنګ نظري انسان ژوند له کړاونو ډک وي. د هر چا په بريا خپه وي. له خپل ځان پرته يې بل نه وي خوښ. کارو بار يې له تکليفونو سره مخ وي. له چا سره دوستي ته زړه نه ښه کوي. د عباداتو په برخه کې ستونزې لري. لنډه دا چې تر خوشالي غمونه ډېر لري. د دې پر ځای چې ځان ته په لوی لاس غمونه وکړو، ولې خوشالي جوړه نه کړو؟

رسول الله ص يوه حديث کې وايي چې څوک زموږ په شان لمونځ کوي، زموږ قبلې ته يې مخ وي او زموږ ذبيحه وخوري هغه مسلمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او د الله او رسول ذمه له ځان سره لري نو د الله پر ځان منلې وعده تاسو مه ماتوئ. «مَنْ صَلَّى صَلاَتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ المُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلاَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ».(۱)

له دې حدیث څخه ښکاري چې د همدې ټکو لرونکی کس مسلمان دی. دا خو د شریعت متون دي، مګر بل لور ته بیا تنګ نظري مسلمانان خلک د نوروز پر میله هم کافر کوي. له یوه فکري مکتب سره پر اختلاف یې ګمراه بولي. حنفي مسلمان په سفلي مسلمان پسې لمونځ نه کوي، سلفي همداسې. حنفي مسلمان شافعي ته خپله لور نه ور کوي. شافعي به نو همداسې کوي. شیعه له سني سره دا معامله کوي او سني له شیعه سره. خوارج د شیعه او سني دواړو له لورې مردود دي او ناصبیان بیا د درې واړه ډلو له طرفه رټل شوي. انسان باید دې نړۍ ته په کتو حقایق درک کړي. هر چا چې هر څه راته سم او بد وبریښول هغسې یې باید ور سره ونه منو. ولې شعوري انسان ځان داسې کړي چې د دې بیت مصداق شي؟

په تندي مو هر څوک خپله ناره لیکي
مور د دې ښار دېوالونه بېشعور

قران کریم خپلو پیروانو ته د زغم لار ښوونه کوي. الله وایي صبر کوئ او الله د زغم لرونکو ملګری دی. زغم په هر حال ګټور او نه زغم په هر وخت کې تاواني دی. انساني نړۍ کې چې څنګه رنګونه بېلا بېل دي همداسې فکرونه او علقونه سره مختلف دي. له دې امله نو زموږ له نظر څخه د نورو جلا نظر یوه طبیعي او حتمي خبره ده. نه باید په غوسه شو او نه یې باید پر ځان درنه تمامه کړو چې ولې زما ورور، پلار، اکا، ملګری، همسایه، کاریګر، د دفتر انډیوال، ټولګۍ وال او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما سره په فکر او نظر کې اختلاف لـري. اخـتلاف د پرمختـګ پـول دی. که اختلاف نه وي، تنوع به نه وي، نوي شیان به نه وي، د ستونزو حل به نه وي، ابتکارات به نه وي او لنډه دا چې ژوند به مـو لـه سـختو شیبو سره مخ شي.

ځکه نو باید د هر فکر په وړاندي زغم ولرو. قران کریم وایي، کـه پـه الهي ایاتونو یو څا پسخند په واهه، نو تاسې مجلس ور ایله کړئ. یا پـه ښه ډول الهي لارې ته بلنه ور کړئ. دواړه اپشـنه د زغـم دي او لـه دې پرته د بې حوصلګۍ او خشونت هیڅ مجال یې نه دی پرېښی. د دیـن او انسانیت دواړو له لورې موږ مکلف یو چې ټول افکار او انسـانان پـه خپله خوا کې ومنو، تنګ نظري ایله کړو، ښه رویـه د هـر انسـان خپـل حق وګڼو، انسانیت ته احترام زدکړو، انساني کرامت ته درناوی کله هـم له پامه ونه باسو او د قراني وینا لـه مخـې ټولـو انسـانانو تـه د ښـې وینـا تګلاره خپله او ټاپې لګول ایله کړو.

کندهار- عینو مېنه

۲۷/۳ /۲۰۱۷

سرچینه:

(۱)بخـاري کتـاب الصـلاة بـاب فضـل اسـتقبال القبلـة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او سیاست اړیکه

په اسلام کې د سیاسي نظام بنسټ د رسول الله ص له زمانې ښودل شوی دی چې د هغه د مرگ مهال په عربو کې د مسلمانانو یو پیاوړی نظام موجود و، نو د هغه تر مرگ وروسته د اصحابو په توسط همدې نظام دوام وموند چې په مسلمانانو کې د یوه سیاسي نظام وجود مختلف فکرونه را پیدا کړل.

دا یوه طبیعي خبره ده چې د مسلمانانو د نظام وجود به پر خلکو یو ډول تاثیر لري او کله چې دا نظام وجود ونه لري نو فکرونه هم ورسره تغییر کوي. د اصحابو له زمانې بیا تر ننه په مسلمانانو کې دا فکر شته او ښه وده یې هم کړې ده چې اسلام له سیاست سره ژورې اړیکې لري او د اسلام وجود و ژوند له سیاسي نظام و سیاست سره تړلی دی. د دوی په اند که له اسلامه سیاست ایسته کړل شي نو د اسلام نیمه برخه له عمله لوېږي او د نیمې برخې نه تعمیل د هغه د مرگ او د ژوند له ډگره د ایستلو په معنا دی.

زه د همدې موضوع په اړه یو څو مهم ټکي یادوم چې د همدې معما په اړه خپل دریځ روښانه کړم او تر وسه له خپلې پوهې سره سم خلکو ته د اسلام اساسي پیغام ورسوم.

د ادیانو (شریعتونو) تاریخ او لارښونو ته په کتو دا معلومېږي چې د لارښونو لویه برخه یې له فردي عملي ژوند سره تړلې ده، یوه برخه یې د ټولنیزو مسلو په اړه ده، اقتصاد چې د ټولنې د ملاتیر دی طبیعي خبره ده چې شریعت یې په اړه کمې لارښونې لري، خو سیاسي ایډیالوژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې ادیان بیخي نه لري، هغو یوازې پر باور، عبادت، ښو خبرو او خیر و خیرات خلاصه کړې ده؛ په اسلامي شرایعو کې هم ډېر کم یې له سیاست سره اړیکه لري، د پیغمبرانو لویه برخه له هر ډول سیاسي نظام درلودلو پرته له دې نړۍ تللي دي، ځینې رأسن یې یوې وړې برخې او انساني کتلې ته لیږل شوي دي چې هغوی د یوه سیاسي نظام جوړولو جوګه هم نه وو.

د اسلام له اساسي متن قران کریم سره سم بیخي کم رسولان و نبیان دي چې له نبوت سره یوځای یې د نظام مشري هم کړې ده، خو ترځنګ یې دا هم ویلي چې نبیانو د نورو سیاسي مشرانو تر څنګ هم ژوند کړی دی او سیاسي، نظامي، اقتصادي چارې یې د نظام د مشرانو له لورې رهبري کیدلې یوازې دیني و مذهبي برخه یې د نبي پر غاړه وې چې د طالوت په کیسه کې د دې خبرې ښه کره ثبوت موږ ته قران کریم بیان کړی دی.

د هغو نبیانو له ډلې چې له مذهبي مشرۍ سره یې نظامي و سیاسي چارې هم رهبري کړې دي یو هم د اسلام ستر پیغمبر محمد رسول الله ص دی چې په مدینه کې یې لس کاله سیاسي، نظامي، مذهي، اقتصادي او ټولنیزې چارې په یوه وخت کې مدیریت کړې دي. د رسول الله ص له همدې عملي سنتو څخه په اسلام کې د سیاسي اسلامي نظام/اسلامي خلافت نومونه راپیدا شول چې د اسلام د ډېرو احکامو تړاو هم د دوی په اند له دې نظامي سره ور کول شوی دی.

د اسلامي نظام مدعیان نن هم د دې لپاره مبارزه کوي چې د رسول الله ص په شان اسلامي نظام جوړ کړي، که خبره د اسلام د لومړني نظام په شان د نظام جوړول وي نو بیا څو اساسي پوښتنې شته چې باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واضحو او څرګندو شرعي نصوصو ځواب ورته وموندل شي څو د اسلامي خلافت مسله یوې خوا ته شي:

یوه: که اسلامي نظام د خدای امر او خپل رسول یې د همدې نظام په اقامه کولو مامور کړی وي، نو بیا ولې د اسلامي نظام په چارو کې له خلکو سره مشوره کوي؟ ایا رسول الله ص د لمانځه لپاره مشوره وکړه؟ د روژې مشوره یې له خلکو سره وکړه؟ د حج په اړه ورته وایې: ښایي زه بل کال له تاسو سره حج ته رانه شم، نو له ما د حج مناسک زدکړئ، که په شرعي او دیني چارو کې مشورې ځای درلودای، نو ولې یې د حج مناسک د اصحابو یا مسلمانانو مشورې ته نه ایله کول چې په خپله یې ټول مناسک وز زده کول؟ خو بل لور ته د نظام په چارو کې له اصحابو سره مشوره کوي، مثلا: د بدر جنګ کې اصحاب پوښتنه ځنې کوي چې دلته پړاو او مرکز نیول الهي امر دی که ستا خپل نظر دی؟ رسول الله ص ورته وایي: زما خپله رایه ده. یو صحابي تر دې ځای بل ځای مناسب ورته ښیي او دلیل یې هم ورته وایي، عیني دا چاره په خیبر غزا کې هم وشوه، د خندق په غزا کې د سلمان فارسي رض په مشوره عمل وشو، له غطفان قبیلې سره د مدینې د خورما پر میوه ور کولو سوله د سعد بن معاذ و سعد بن عباده رض په مشوره رد شوه که نه رسول الله ص پریکړه کړې وه چې له هغوی سره د خندق د غزا مهال سوله وکړي؛ مګر دوی ونه منله. د بني قینقاع یهود یې د عبد الله بن ابی په خبره وبخښل او له مدینې یې بهر تللو ته ایله کړل، دا ټولې چارې موږ ته په ګوته کوي چې رسول الله ص نه یوازې د اصحابو خبره منلې ده؛ بلکې د منافقانو مشوره یې هم منلې ده، نو که د دین او شریعت جز یې وګڼو، بیا څنګه الله ورته اجازه ور کوي او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملن څنګه داسې یو کار کوي چې د شریعت په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کوي؟

دا پوښتنه باید له شرعي نصوصو څخه حل کړل شي چې شریعت پر وحې ولاړ دی که پر مشوره؟ که وحې وي نو رسول الله ص ولې د نظام په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کړی دی او که مشوره وي، نو د هغو نصوصو لارښونې به څه کوو چې د وحې د پیروي امر ورته کوي؟

دوه: د نظام لپاره ولې شریعت یو چوکاټ نه دی بیان کړی؟ حتا رسول الله ص د مرګ مهال د غلامانو په اړه د نرمښت خبره کوله، د لمانځه خبره یې وکړه خو د نظام د مشرۍ، جوړښت او نورو چارو په اړه یې هیڅ هم نه دي ویلي. له دې امله د هغه تر مرګ وروسته اصحابو د مشر په انتخاب کې اختلاف وکړ، علي رض له لومړي خلیفه څخه د خپلې میرمنې تر مرګه خپه و، سعد بن عباده رض هم بیعت ورسره ونه کړ او ځینو نور اصحابو هم په لومړي وخت کې بیعت نه دی کړی، نو که هر څه د اسلام په متن او سنتو کې وای، اصحابو ولې هر یوه خپله رایه اخیسته او ولې یې مخالفت کاوه؟

درې: د اصحابو په زمانه کې د راشده خلفاؤ په ټاکنه کې ولې اختلاف تر سترګو کېږي؟ که مسله شریعت حل کړې وي، نو د هر راشد خلیفه تګلاره له یوه بل سره توپیر لري، مثلن: د ابوبکر و عمر رض په خلافت کې مروان بن حکم له مدینې شړل شوی و، خو د عثمان رض په خلافت کې دا تګلاره بدله شوه او په مدینه کې نه یوازې د اوسیدنې اجازه ور کړل شوه بلکې د عثمان بن عفان رض سکرتر وټاکل شو، نو که د رسول الله ص سیاسي شرعي تګلاره د هغه شړل وه، عثمان رض ولې اجازه ور کړه؟ د ارتدداد پر خلاف د اصحابو له جنګي تګلارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لومړی اصحابو مخالفت کاوه او یوازې لومړي خلیفه حضرت ابوبکر رض پر خپل دریځ ټینګ ولاړ و، که خبره شریعت حل کړې وي، نو بیا مخالفت د څه لپاره و؟

څلور: سیاسي نظامونه د وخت او ځای له تغییر سره تغییر کوي، که اسلامي شریعت د خلافت یا اسلامي نظام لپاره یوه تګلاره ولري او یو چوکاټ یې ورته تعین کړی وي، نو یو لور ته خو دا د وخت و مکان له غوښتنو سره سر نه خوري، بلکې تصادم کوي او بل خوا کوم جوړښت له اسلام سره برابر دی؟ مثلن: د راشده خلافت زمانه کې یو خلیفه و، له اصحابو سره به یې مشوره کوله اخیر پرېکړه به ده کوله، خو نن د طالبانو نظام کاملن له هغه نظام سره د جوړښت و ترکیب له مخې مخالف دی، که د اسلامي نظام احیاء د شریعت هدف وي، نو جوړښت، د واک تعین، تګلاره، د مشرانو او نورو چارواکو د واک موده او د ټاکنې ډول یې هم باید شریعت بیان کړی وي، که دا یو هم په شریعت کې نه وي، نو بیا څنګه د اسلامي نظام احیاء د دین و شریعت له اساساتو څخه بلل کیږي؟

پنځه: د رسول الله ص نظام یا د بل هر نبي نظام چې په خپل وخت کې یې مشر پاته شوی یا یې هم د مشورتي مجلس یو غړی، په کوم نوم یاد شوی دی؟ ما ته دې یوڅوک د قران او سنت په رڼا کې یو نوم د رسول الله ص یا بل هر نبي د نظام په اړه راوښیي چې له دې مروجو نومونو یو هم هغو نظامونو ته کار شوی وي؟ که داسې نه وي، نو څنګه د اسلام هدف د اسلامي نظام احیاء ده؛ خو د هغه شي لپاره یې حتا نوم هم نه دی انتخاب کړی چې دین اساسن د هغه شي د اقامې او جوړښت لپاره رالیږل شوی دی؟ دا به عقل ومني؟ قران ډیر واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادتونه په خپلو نومونو یاد کړي، اما هغه شي ته یې نوم نه دی ټاکلی چې پر ټوله اسلامي ټولنه به حاکم وي؟ د هر سړي بـه ورسره سروکـار وي؟

شپږ: دا به کوم عقل ومني چې د اسلام په متن کې دې د یو چا د کور د دروازې ټکولو په اړه لارښوونې شوې وي، خو د یوه دَرَسْت نظام پـه اړه دې متن او شرحه همداسې ګونګ پاتـه وي؟ رسـول اللـه ص دې د دې نظام د مشر په صفت د مرګ مهال د لمانځه یادونه وکړي، د مزدور او تـر لاس لانـدې کسـانو یادونـه دې وکـړي خـو د نظـام پـه اړه دې همداسې خاموش پاته شي؟

زه د دې ټولو پوښتنو تر وړاندې کولو وروسته په خپلـه دې پـایلې تـه رسېږم چې که په بشري ټولنه کې هیڅ نظام وجود ونه لري، نو ګـډوډي جوړېږي، عربي ټولنه چې پر قبیلو او ډلوټپلو وېشلې وه نـو هـیڅ ځـای یې په امن نه و، رسول الله ص چې د بشریت د لارښـونې او نیکمرغـۍ لپاره رالېږل شـوی و، نـو حتمـي و طبیعـي خـبره ده چـې د بشرـیت د نجات لپاره لازمه وه چې یونظام جوړ کړي، څو خلك د نظام تـر چـتر لاندې له خپل پخواني حالت څخه وژغورل شي او بیا د ډلو ټپلو وخت ته ونه ګـرزي چـې یـو بـل سره ووژني، نظـام مختـل شي او بشرـیت د وېرې، ترهې او ډار په سیوري کې ژوند وکـړي. لـه دې املـه چـې کلـه حالات مساعد شوي، شرایطو د یوه نظام جـوړول مناسـب بلـلي، نـو د خدای پیغمبرانو همدا اقدام کړی دی که څه هم د دې نبیـانو شـمېر تـر ځلورو کسانو نه زیاتېږي خو دوی هر یوه د حالاتو د غوښتنې په اساس دا کار کړی، نه دا چې دا یوه الهي غوښتنه وه. له دې املـه پـه شریعـت کې تر سیاسي نظام د باور، عبادت او ټولنیز ژوند په اړه ډېرې لارښـونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو د نظام په اړه د ګوتو په شمار خبرې راغلې او هغه هم د اړتیا و ضرورت له مخې نه د الهي دین د روح او تقاضا له امله. نو اسلامي نظام یا اسلامي خلافت یوه اجتهادي پدیده ده چې د خپل وخت د جبري شرایطو زیږنده ده، نه یوه منصوصي موضوع ده چې په انکار یې یو څوک کافر او په نه راوستلو یې امت ګنهګاریږي.

د همدې فکر لپاره یو ښه دلیل د حبشې د مسلمان پاچا دی چې پر رسول الله ص له ایمان سره یې نه مدینې ته هجرت وکړ، نه یې په خپل هیواد کې د اسلامي نظام په نوم نظام جوړ کړ او نه یې نور هغه کارونه وکړل چې اوسني د اسلامي نظام مدعیان یې د اسلام په نوم باندې کوي.

تر ډېره حده مذهبي ادعاوې د اقتصاد د پیاوړي کولو او واک ته د ځان رسولو لپاره کارېږي او کار به شي، د عثمان بن عفان رض خلاف باغي ډلې همدا د عدالت شعار پورته کړی و، د علي رض خلاف امیر معاویه رض د قدرت ساتنې لپاره همدا د قصاص شعار ټینګ کړی و، د امویانو خلاف عباسیانو ځانونو ته تور بیرغونه جوړ کړل او د مهدي د لښکر په نوم یې ځانونه واک ته ورسول او تر اوسه همدا لوبه په مختلفو نومونو روانه ده، که له اسلامي شریعت سره د سیاست اړیکې پیدا کولو ته همداسې باني لټول کیږي او هڅه کیږي چې تر دې نوم لاندې یوه ډله ځانونه واک ته ورسوي نو دا په ضمانت ورته وایم چې دین و شریعت تر خدمت به یې د دین اصلي روح ته زیان ډېر اړولی وي. موږ باید ځمکني حقایق ومنو، خپلو شرایطو ته په کتو تعبیر وکړو او د هغه څه په اړه ځانونه ستړي نه کړو چې تحقق یې له ناممکناتو ګڼل کیږي. شریعت او دین نن په ډېری هیوادونو کې یوه فردي چاره ده، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د اسلامي نظام په نه شتون کې له منځه تلای، نو اوس به په هند کې زموږ د ملت څو برابره مسلمانان موجود نه وای؟ د دین د بدنامۍ لپاره دا بس ده چې سیاست د اسلامي دین برخه وبلل شي او په سایست کې چې هر څومره چمونه، دوکې، دورغ، بدنامي، کرغېړن اعمال، نادودې او هره بلا و بدتر کیږي، هغه به د اسلام د بدنامۍ لپاره بس وي او دا کار به خپله مسلمانانو کړی وي.

۲۰۲۰/مې/۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار

د شريعت له متونو د ګڼو تعبيرونو احتمال که يوه خوا انسانانو ته اساني جوړه کړې ده بل لور ته يې ستونزې هم ورته را پيدا کړې دي. انساني ټولنه تل د بدلون په حال کې وي، نو که د ژونديو انسانانو لپاره يو داسې متن چې پر يوه حال ولاړ يا په اصطلاح جامد وي، د شريعت متن وټاکل شي دا به د انسانانو ژوند له کړاو سره مخ کړي او چارې به يې په ټپه ودروي، په دې برخه کې زموږ د شريعت لار خلاصه ده او پيروان يې له مشکلاتو سره نه مخيږي.

اما له دې اسانۍ سره هممهاله ستونزې هم را ټوکېدلې دي، ګڼ تعبيرونه د انسانانو ترمنځ اختلاف ته زمينه برابروي او اختلاف د انسانانو پر ژوند منفي اغيز کوي. که موږ له دې تعبيره د راپيښ شوي اختلاف مخينه وګورو نو د اصحابو له زمانې بيا تر اوسه په دې اړه اختلافات پيدا شوي او دومره تشديد شوي چې د جنګونو او يو بل وژلو سبب شوي دي.

زما په اند د مذهبپالو خلکو له ګڼو مشکلاتو څخه يو مشکل دادی چې هره ډله يې ځان پر حق بولي او مخالف پر باطل. که پوښتنه وکړو چې د دې لپاره معيار څه شی دی چې د يو چا حقانيت او د بل بطلان په ثابت کړو نو هيڅ معين او ټاکلی معيار د دې ډلو او تعبيرونو ترمنځ وجود نه لري. کله چې معيار وجود ونه لري او بيا هم خلک په ټول باور ځان ته د حق پيروان او له خپلې تګلارې هاخوا نورو کسان بيا سل سلنه پر باطل بلل نه معقول کار دی او نه شرعي صبغه ورته مونډلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو؛ ځکه اسلامي شریعت کې موږ ته واضحه شوې ده چې انبیا د شریعت بیانولو په چارو کې معصوم دي خو له دوی پرته بل هیڅوک هم دا مرتبه نه لري حتا که د نبیانو ملګري هم وي. په یوه حدیث کې دا موضوع داسې یاده شوې ده:

«إِذَا حَكَمَ الحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».(۱)

ژباړه: تر اجتهاد وروسته که حاکم سمه پرېکړه وکړه نو دوه اجره لري او که یې تر اجتهاد وروسته ناسمه پرېکړه وکړه یو اجر لري.

له دې حدیث څخه معلومېږي چې تر نبي هاخوا د نورو کسانو پرېکړې پر همدې معیار باید وتلل شي، دې حدیث موږ ته روښانه کړه چې هیڅوک هم سل سلنه د خپل حقانیت او د بل د بطلان دعوه نه شي کولای؛ که څوک مجتهد وي تر اجتهاد وروسته خطا یې هم اجر لري، ځکه خپل وس یې کړی دی او که څوک مجتهد نه وي، هغه تر خپله وسه حق ته په رسیدو مکلف دی که په ځینو مسایلو کې د هغه علم د یوه لورې په اړه پرېکړه نه شي کولای او یا یې وکړي خو له دلیل پرته دا کار وکړي، نو هغه په دې چارو کې معذور بلل کېږي ځکه نه پوهېږي.

خپل ځان حق بلل او د بل پر تګلاره د بطلان چلیپا کشولو یوه بله ستونزه په دې کې ده چې دغه کسان ځانونو ته په شعوري یا لا شعوري توګه د الهي پیغمبرانو واک ور کوي، دوی له همدې دریځ څخه په استفادې له حلالو تر حرامو او ان د انسانانو تر قتله داسې پرېکړې کوي چې پر حقانیت یې دوی پوره باوري وي او په دې کارونو که ټولنې ته هر څومره زیان هم رسېږي دوی یې پروا نه کوي ځکه فکر کوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که هر څه کوو حق يو او مقابل يې باطل دی، نو د حق په لار کې بايد د چا د ملامتيا پروا ونه شي. که د همدغه فکر خلك واك واخلي نو دا ستونزه په يوه بحران بدلېږي چې مخنيوی يوه بل بحران ته لار پرانيزي.

تر دې وړاندې چې موږ دې بحران ته رسيدلای وای بايد په دې اړه علماؤ خپل مسووليت ادا کړی وای، يعنې دا د اوس وخت علماؤ ته راجع نه ده، بلکې له لومړيو پيړيو را په دې خوا بايد دې ته توجو شوې وای، ان د اصحابو په اړه تاريخي رواياتو کې يادونه شوې ده چې د خوارجو په اړه يې هم د حق و باطل دريځ نه در لودی، يو مثال:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا.(۲)

ژباړه: علي رض ويل: زموږ وروڼه دي خو له موږ يې بغاوت کړی.

د دغه دريځ يو بل زيان دادی چې خلك به د خپلو سياسي او په ژوند کې د نورو مخالفانو په اړه له همدغه دريځه کار اخلي او له شريعته به خلك شخصي استفاده شروع کړي، په دې ډول به نه يوازې د انسانانو ترمنځ شخړې زياتې او خونړۍ شي، بلکې شرعي ارزښتونه به ورسره د يوې روپۍ شي، موږ ته که د شريعت احترام او درناوي يوه خاشه ارزښت هم ولري، نو بايد نه خپله دغه دريځ ونيسو او هم نور د دې په خطرونو او زيانونو خبرو کړو.

په شريعت کې اصل دادی چې هر څوك بايد د پوهاوي له مخې يو دريځ غوره کړي، نو که موږ يو څوك د ټاپو، تمسخر او جبر له لارې مجبور کړ دا خو د هغه انسان خپل فکر نه شو او دا په شرعي لحاظ هيڅ اعتبار نه لري. يو بل مهم ټکی دادی چې قران کريم موږ د سمې خبرو اوريدلو او منلو ته هڅولي يو، قران کريم وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: 17، 18]

ژباړه: زما هغو بندګانو ته زيرى ور کړه چې خبره اوري، نو ښه يې مني، دوى هغه کسان دي چې الله هدايت کړي او همدوى د عقل خاوندان دي.

دلته موږ وينو چې الله هغه بندګان ستايلي چې خبره اوري او که د هر چا له لورې وي هغه ښه يې مني، نو دا هم يو اصل دى چې ښه خبره بايد ومنل شي او هم دا ترې ثابتېږي چې يو دريځ خپلول له شرعي اړخه چنداني اعتبار نه لري، ځکه دريځ انسان له بلې خبرې راګرزوي او قران وايي چې سمه خبر بايد ومنل شي، نو د يوه ځانګړي دريځ خپلول په شرعي لحاظ د سمې خبرې په مقابل کې اعتبار نه لري. دلته مې له دريځه هغه جهتونه هدف دي چې که هر څونه يوه سمه خبره د خپل مخالف په خوله ورته واضحه هم شي دوى خپله لار نيولې وي او داسې پر درېږي لکه د هغه شخصي ملکيت چې وي خو عام کسان تر ډېره حده په دې برخه کې معذور دي ځکه هغوى يې د بېلولو پوهه نه لري.

له موږ که څه هم اوبه تر ورخ تېرې شوې دي، خو بيا هم سمه خبره که هر وخت وشي خپل تاثير حتمن لري، نو د مسلمانانو ترمنځ د حق دريځې او باطل موقف ټاپې معنا نه لري، ځکه د دين په برخه کې ټول مسلمانان سره يوه خوله دي اختلاف تل پر شرعي مسلو راځي او په هغو مسلو کې اختلاف د کفر (باطل) سر حد ته څوك نه رسوي. همدغه ټکى بايد د مسلمانانو ترمنځ له وخته واضح واى چې اختلافي مسايل کوم دي او د مقدس په متن په کومه برخه کې يې امکان شته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ له وخته دین او شریعت سره بېل کړي وای او د هر یوه لپاره مو خپل چوکاټ تعین کړی وای، ممکن نن د اختلاف او وژنو پر دې سخت پېچومي نه وای ولاړ.

قران کریم حق و باطل یوازې د اسلام او کفر ترمنځ کارولي دي، په یوه قران ایت کې دي:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} [الإسراء: 81].

ژباړه: او ووایه: حق راغی باطل ولاړ، بېشکه باطل له منځه تلونکی دی.

دلته وینو چې حق اسلام دی او باطل یې مقابل کفر و شرک دی، رسول الله ص د مکې ته فتحې په ورځ د بتانو ماتولو مهال دغه ایت تلاوت کاوه، نو د مسلمانانو ترمنځ دغه کار باید ونه شي.

الله دې انسانانو ته د حق لار روښانه کړي او پر همدې لار د تلو توفیق دې ور په برخه کړي. امین!

۲۰۲۰/جون/۲۴

سرچینې:

(۱) صحیح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنه، باب اجر الحاکم اذا اجتهد فاصاب او اخطأ ح: ۷۳۵۲.

(۲)بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي: 311.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبيرونو کې د شريعت عمومي روح ته د نه پام تشه

په يوه نظريه کې ډېر افراط او تفريط په فاشيزم بدلېږي، متدين کسان د انسانانو په نسبت له شرايعو سره د همدې حالت ښکار شوي دي. شريعت انسان مهم بللی دی او د شريعت ټول راغلي متون دا په ګوته کوي چې هر رسول و نبي انساني ټولنې ته د هغوی د بريا لپاره الهي پيغام راوړی دی. دا هغه خبره ده چې ټول متدين کسان پر متفق دي، نو که د هر نبي راتګ د انسانانو لپاره وي، نه يوازې د خپل ځان لپاره، نو له دې عمومي الهي تګلارې دا ثابتېږي شريعت انسان ته د ګټې لپاره راغلی، د انسانانو ګټې خدای ته مهمې وې له دې وجې يې رسول ورته لېږلی او انسان د خپل ذات له مخې خدای ته مهم دی، ځکه يې هغه ته ارزښتونه ور کړي چې انسان په خوندي شي او ژوند يې له کړاو او ستونزو خلاص شي.

قران کريم په ګڼو ځايونو کې دا وضاحت کړی هم دی:

{مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ}.

[النحل: 106]

ژباړه: څوک چې تر ايمان وروسته انکار وکړي، مګر هغه څوک چې مجبور شي او زړه يې په ايمان ډاډه وي.

په دې ايت کريمه کې الله تعالی هغه چا ته د کفر او له الهي دين و خدايه د انکار اجازه ور کړې ده چې اړ وي، مرګ يې په مخکې وي، مال يې له منځه وړل کېږي او د بدن غړي يې پريکېږي، نو په دې مجبوريتونو کې هغه ته اجازه ور کړل شوې ده. يو بل ځای هم وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ژباړه: بېشکه پر تاسو مړزکه، وينې، د خنزير غوښه او هغه چې له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوي وي حرام دي، نو که څوك تېريگر او باغي نه وي خو مجبور شي پر هغه هيڅ گنا نه شته، بېشکه الله ډېر بخښونکی مهربان دی.

په دې ايت کې موږ ته بيان شوې ده چې که اړتيا شوه له حرامو هم گټه اخيستل کېدای شي، قران کريم اړتيا نه ده تعريف کړې چې تر کومه ځايه شرعي اړتيا ده او تر کومه نه ده؟ دا يې انساني عقل ته خوشې کړې ده چې هغه له خپل توان سره سمه اړتيا تعريف کړي، ځکه انسانان د بدني څواک او زغم په لحاظ حتمن توپير سره لري، نو که يو حد وټاکل شي ممکن ځينې کسان تر هغه حده د رسېدو او صبر توان ونه لري چې پر خلکو به بوج رامنځته شي، له دې امله الله تعالی د اسانۍ لپاره حد نه دی ور ته ټاکلی.

په دغه يوه ايت کې موږ پوهېږو چې د انسان د ژوند او راحت څومره خيال ساتل شوی دی، که انسان د خپل ذات له مخې مهم نه وای، نو ارزښتونو به د هغه د حالاتو په تغيير دومره تغيير‌ېدای. له مقدسو ارزښتونو راواخله بيا تر انساني هغو هر څه يې د انسان د خدمت لپاره دي، که انساني ټولنې ته له ارزښتونو مشکلات پېښېدل نو هغه ارزښت پر خپل هغه شکل نه دی پاته چې انساني ټولنه خير ترې ووينې، بايد هغه اړخ ته واړول شي چې د بدۍ پر ځای د نيکي تمه ترې وشي. دا تعريف عام دی، که عامې انساني گټې په خطر کې وي، نو شرعي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشرعي ټول ارزښتونه باید هغه ډول تعبیر شي چې انساني عمومي ګټې خوندي کړي نه زیانمنې.

په یوه ایت کریمه کې الله تعالی وایي:

{الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} [إبراهيم: 1]

ژباړه: الف لام را، دا ستر کتاب موږ تاته د دې لپاره نازل کړی چې انسانان له تاریکیو د هغوی د رب په امر رڼا او د غالب ستایل شوي ذات لارې ته بوزې.

په دې ایت کې موږ ته روښانه شوه چې د خدای لار هغه ده چې انسان به پکې سوکاله وي او سخت ژوند د خدای له لارې په مخالفت کې دی، نو که له شریعته هر څوک په هره زمانه کې د هر چا لپاره داسې تعبیر وړاندې کوي چې د انساني ټولنې د پر مختګ پر ځای یې شاتګ په برخه شي، د سوکالۍ پر ځای یې مشکلات په نصیب شي او بالاخره انسان د بالذات مهم مخلوق و موجود پر ځای د ارزښتونو لپاره وسیله شي، نو د کعبې پر ځای ترکستان ته تللی او دا تعبیر یې له دې امله ستره نیمګړتیا لري چې د شریعت عمومي روح ته پکې پام نه دی شوی.

که انسان خدای ته دومره مهم وي چې د هغه د ژغورنې لپاره زرګونه یا لکونه نبیان و رسولان رالیږي نو بیا ولې دومره مهم مخلوق د هغه ارزښت قرباني شي چې د انسان د حفاظت لپاره رالیږلی شوی دی؟

زموږ د شرعي تعبیرونو یوه لویه نیمګړتیا همدغه ده چې د شریعت د عمومي روح پر ځای پکې هغه ضمني یا هغه جزي مسایلو ته ډیر پام کیږي چې د شریعت په عمومي روح کې د تغییر سبب نه شي کیدای او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې عموميت ور کړی وي. زموږ په تعبير کې دا مهمه ده چې د مذهب امام څه ويلي، خو دا نه ده مهمه چې د هغه خبره د شريعت له روح سره څومره سرخوري؟ کله چې د شريعت تعبير د هغه چا لاس ته ولوئد چې له پخوا يې يو فکر خپل کړی او د هغه پر هر تعبير و تفسير د هغه پخوانی دريځ په شعوري يا لا شعوري توګه اغېز کوي، نو دا تعبير به څنګه د شريعت عموميات په نظر کې ونيسي-؟ که يوه دريځ انسان د هغه دفاع ته اړ کړ، يا يې له عمومياتو جزياتو و ضمني مسايلو ته توجو جلب کړه، نو دا دريځ حتمن د سمې خبرې په مقابل کې خپل پيرو پر خپل دريځ پاته کيدلو ته هڅوي چې د شريعت عمومي موخه تر پښو لاندې کوي او هغه ارمان چې شريعت يې انسان ته د ورکولو لپاره رالېږل شوی انسان يې په لوی لاس له منځه وړي او په دې سره نه يوازې ځان او ټولنې ته زيان رسوي؛ بلکې شرعي ارزښتونه هم ورسره سپکېږي، قدر او احترام يې د خلکو په نظرونو کې راکمېږي چې پړه يې لومړی د متدينو کسانو پر غاړه ده.

۲۰۲۰/جون/۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدرسو نصاب؛ نیمگړتیاوې او اړتیاوې

د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصاب د هر وخت اړتیاو ته په کتو جوړېږي او تدرسیږي. زموږ په یادو علمي و تحصیلي مرکزونو کې اوس هم د خورا تېر وخت نصاب د تدریس لپاره چمتو شوی دی.
دین د ټولنې یوه اړتیا ده، همداشان یې ټول هنرونه او دنیوي کمالات د ژوند اړتیاوې دي چې باید د وخت له غوښتنو سره سم چمتو کړل شي. که دین په هغه ډول تفسیر نه شي چې وخت یې غوښتنه کوي، نو خلک یا مخ ترې اړوي یا له دین سره لاوباله کېږي، که دنیوي هر کمال، هنر او ظرفیت ته په کمه سترگه وکتل شي، هغه ډول چې لازمه وي، هغسې مواد یې په اړه چمتو نه شي، تر فراغت وروسته به خلک د خپلو اړتیاو لپاره هغه ډول کار نه شي ترې اخیستلای چې ځنې تمه یې وي، له دې امله به د خلکو لېوالتیا ورته کمه شي او ورو-ورو به همدا فیصدي د خلکو زیاته شي چې تعلیم یې کړی وي؛ خو د کار پر ځای د یوه بې تعلیمه غوندې شي.
که په مدرسه کې نصاب نیمگړی وي، له هغه ځایه وتونکي کسان به هم زیاتې نیمگړتیاوې ولري، علم به یې د وخت غوښتنو ته ځواب نه شي ور کولای، په خپل ژوند کې به له مختلفو ستونزو ځخه کړېږي. تعلیم به یې د اقتصاد په ښه کولو کې نقش نه شي ادا کولای، له ټولنې سره په تعامل کې به مشکلات ولري، د خپلو اړتیاو په رفعه کولو کې به له سختۍ سره مخ وي، د حال پر ځای به ماضي کې اوسي، د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

عیني شرایطو ته به له خیالي عینکو ور ګوري، په ټوله کې به واقعیت او عینیت د یوه واقعي وجود په ډول نه شي درک کولای.

زموږ د سیمې د مدرسو نصاب بیخي د سونو کلونو پخوانی نصاب دی چې د اوس وخت هیڅ غوښتنې او اړتیاوې نه شي پوره کولای، له لویه سره د نصاب پیل هم دومره پېچلی، ګران، مغلق او زوړ دی چې د نورې نړۍ اوسني پوهان ممکن دا خبرې بیخي تایید نه کړي چې په نړۍ کې اوس هم داسې نصاب وجود لري.

زموږ د نصاب په اړه څو مشخص موارد د پام وړ خراب دي چې زیات رغښت ته اړتیا لري او زه یې دلته معرفي کوم:

۱/ د مبتدئینو ستونزې

ابتدایي طالبان دلته د بغدادي قاعدې په نوم د عربي الفباء له یوې رساله وزمه ښوونیز کتاب څخه پیل کوي، چې یوازې د عربي حروف، کلمې، جملې او لوست ور ښودل کېږي. هغه قاعده ګرانه ده، د ابتدایي طالب لپاره ځینې ستونزې لري، د یوه ملا ټوکه ده، چې د بغدادي قاعدې مشکل اول له نومه را پیل دی چې موږ په سونو کلونو هغه افغاني قاعده نه کړه، بلکې لا هم د بغدادي په نوم تدریسېږي.

پاکستان کې د اوسېدا مهال مې د اتبدایي طالبانو لپاره بېلابېلو سیمو کې ګنې قاعدې ولیدې چې د ماشومانو د انسانتیا په خاطر لیکل شوې وې. هغوی په اردو د استاد او طالب دواړو لپاره لارښود هم در لود چې د دې قاعدې د ویلو مهال باید پام ورته شوی وای. د اسانتیا لپاره یې ګڼ توري په مختلفو رنګونو هم وهلي وو چې طالبانو ته یې تفکیک اسانه شي، کله چې یې وپېژني لوست یې ورته اسانېږي او په اساني کولای شي چې پر خوله یې واوړي خو موږ په خپله ژبه داسې هیڅ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ورته ليکلي او هماغه د سل دوه سوه کاله پخوانۍ بغدادي قاعده ده او موږ يې د تدريس طريقه هم زده نه کړه، بلکې تر اوس هم په کليو کې ناسمه ويله کېږي.

ستونزه نه يوازې له پيله شته، بلکې وروسته نورې هم زياتې شي. د ليک لوست د زدکړې لپاره په طالب د فارسي ژبې يو ګران شعري کتاب لوستل کېږي، چې بيخي ګران او د زدکونکي ژوند له کړاوه ور ډک کړي. د فقهې په برخه کې شروط الصلاة، قدوري، منية المصلي او... يو په بل پسې ورته لوستل کېږي. دا کتاب که په خپل ذات کې سم دقيق وکتل شي او بيا د هغو طالبانو علمي کچه وارزول شي، نو ترمنځ به يې خورا زيات توپير ومونډل شي. دا کتابونه د لويانو لپاره دي، ماشوم په دې کتاب کې د زدکړې پر ځای متحير کېږي او لالهانده پاته شي دلته څه حال دی؟ ماشوم ته ځينې شيان لومړيتوبونه دي چې ژر يې بايد زدکړي، د لمانځه، اودس، غسل او دې ته ورته موضوعاتو مسايل بايد په ساده ژبه ورته بيان شي چې هغه يې زده او عملي کړي. نه دا چې په سخته ژبه د مذاهبو له اختلاف سره ورته بيان شي چې هغه د زدکړې پر ځای نور هم ګنګس شي.

لومړی که دا ابتدايي کتابونه د بلې ژبې پر ځای په خپله ژبه ورته وليکل شي، لا به ښه شي، ځکه ماشومان به ژر خپل ديني مسايل زدکړي، اما که په بله ژبه ورته ويل کېږي، نو بايد دومره ساده وي چې دوی ته په زدکړه کې ستونزې جوړې نه کړي، دويم شی بايد هغه څه په پام کې ونيول شي چې ټولنه کې موجود دي او د اوس وخت له اړتيا سره يو عام رواج هم دی. لکه: د خولې د پاکولو لپاره د برش او کريم مثال، د استنجاء لپاره اوبه او ترې وروسته د لاس مينځلو لپاره صابون يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامپو راوړل، پخواني مثالونه له کتابونو باید وایستل شي، لکه د خاورو استنجاء، په خاورو لاس پاکولو، د لرګي مسواکونه او داسې نور شیان چې نن نه کارېږي او ځای یې نورو شیانو نیولی دی.

که د مدرسې پر ځای ماشوم لومړی زدکړې له ښوونځي پیل کړي، نو لا به ښه شي، د مدرسې او مکتب فاصله به هم ختمه شي او لومړی عمومي زدکړې به ټولو ماشومانو کړې وي چې په ایینده تعلیمي ژوند کې دا بنیاد ورته ډېر ګټور ثابتېدلای شي. که څه هم د مکتب په اوسني نصاب کې هم ستونزې شته اما د مدرسې په نسبت بیا هم ښه دی، ماشوم د مکتب په نصاب کې د مدرسې تر هغه ډېر څه زدکولای شي، که د ماشومانو په اړه دا تګلاره ومنل شي خورا ډېرې ګټې به ولري.

۲/ د ګرامر ستونزه

زموږ اوسني نصاب کې تر ژبې مخکې د ګرامر قواعد په زده کېږي، د صرف او نحوې کتابونه له پیله په قواعدو پیل کوي، استادان هڅه کوي چې په طالبانو د صرف او نحوې قواعد حفظ کړي. د دې نتیجه دا شي طالبان یوازې پر ژبه قواعد یاد کړي نور یې د اجراء لپاره عربي جملې، کلمې او له ځانه په هغه ژبه کې مثالونه نه شي جوړولای. اصلن قواعد تر هغو معنا نه لري چې یو څوک په ژبه خبرې ونه شي کړای، کله چې د یوې ژبې د لغاتو ذخیره له یو چا سره نه وي، خبرې نه شي په کولای، مفردات او جملې یې حفظ نه وي، نو یوازې د ګرامر اصول یادول یې هیڅ نه شي دوا کولای. د ژبې په زدکړه کې تر ګرامري قواعدو د کلیمو، جملو، ترکیبونو، مفرداتو او اصطلاحاتو یادول ډېر اړین دی، ګرامر باید تر دې وروسته ولوستل شي او ګرامر دومره ډېر مهم نه دی چې په اړه یې ګڼ کتابونه ولوستل شي، یو کتاب د ګرامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره بیخي کافي دی چې د عربي ژبې د صرف او نحوي ټول مهم اصول پکې بیانېدلای شي، که په یوه کال کې نه ویل کېږي نو کولای شي چې په دوه کاله یې ولولي او تر څنګ یې د ژبې پر ویلو، لیکلو، اورېدلو او دې ټولو قواعدو ته له ځانه د تمریناتو جوړول به د طالبانو دنده وي چې په زدکړه کې به یې مهم نقش ولري.

زموږ د مدرسو په نصاب کې دلته ستونزه داده چې یوازې د ګرامر پر موضوع یې ټول فوکس دی، دا لار یې ترکستان ته تللې ده. له دې امله د مدرسې څخه فارغ کسان نه په عربي خبرې کولای شي، نه لیکل کولای شي، نه د عربو په خبرو پوهېږي او نه هم د اوس عصر۔نوې عربي کتابونو باندې پوهېږي، ځکه دوی ژبه نه زده کوي، بلکې ګرامر وایي او خپل ځوکلونه یوازې د ګرامر یادولو تېر کړي چې د ژبې زکړې ته یوازې لس فیصده اړین بلل کېدای شي.

د ضعف یوه بله نکته داده چې کتابونه په دې برخه کې زیات لوستل کېږي، دا کتابونه هم زیات دي، حجم یې غټ دی، له دې ټولو سره پېچلي او د پخوانۍ زمانې پر میتود لیکل شوي دي چې تر وضاحت یې اغلاقیت ته زیاته توجو کړې ده. د اوس وخت تقاضا داده چې کتابونه یې راکم کړل شي، په روانه عربي ژبه ساده ولیکل شي او تر اغلاق پکې وضوح زیات وي. دا کتابونه دې یوازې یو یا دوه وي چې اوس وخت په عربي کې دا کتابونه پر نوي میتود لیکل شوي دي او د صرف و نحوې دواړو لپاره پوره بسنه کوي، زموږ د مدرسو استادان باید نور د زمانې غوښتنې ومنې او د عربي ژبې په اړه تر پخوانیو کتابونو نوي هغه کتابونه ګټور وګڼي چې عربو د اوس وخت لپاره د زمانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو په رڼا کې ليکلي دي او زه په دې باور يم چې دا کتابونه به زموږ د مدرسو طالبانو ته هم ډېر ګټور وي.

د اهميت وړ يو ټکی دا هم دی چې د ګرامري کتابونو تر څنګ دې د محاورې او د لغاتو د ذخيرې زياتولو کتابونه هم په نصاب کې شامل شي، چې طالبان نه يوازې له ګرامر سره بلد کړي، بلکې په دوه درې کاله کې عربي ژبه داسې زدکړي چې هم ليکل په وکړي، هم يې مطالعه کړای شي، هم په عربي خبرو وپوهېږي او هم ايينده د دې ژبې زدکړه، طالب ته د يوه هنر کار ور کړي.

۳/ په خپله ژبه د ځينو اړينو کتابونو نه شتون

له پښتو ژبې سره د مدرسې ملايانو تر يوه حده سمه دښمني پيل کړې وه. حتا ځينو به يې ويل چې پښتو د دوزخ ژبه ده. دا مشکل له دې امله را پيښ دی چې زموږ د نصاب په برخه کې موږ په خپله ژبه هيڅ کتابونه نه در لودل، دا تشه د دې سبب شوه چې د مدرسې طالبان له خپلې ژبې څخه لرې شي، د خپلې ژبه زدکړه خوند ور نه کړي، د خپلې ژبې مطالعه ونه کړي کتابونه کې ونه لولي او ليکل خو بيخي لرې خبره ده. ان تر دې حده چې اخير يې دښمني ور سره واخيسته، ما د خپلې طالبي دورې مهال د پښتو کتابونه په مدرسه کې راسره در لودل، ما ته څو پلا نه يوازې استادانو له هغو کتابونو د ځان ساتنې وويل؛ بلکې طالبانو به هم هره ورځ راته ويل. دا يو مشهوره خبره او عمومي ذهنيت وو چې د پښتو کتابونه لوستل د عربي کتابونو مطالعې ته زيان رسوي، اما دا خبره ما کله هم له استادانو سره ونه منله، نه طالب دا خبره راسره پيچلای شوای، ځکه ما په عربي تر دوی ښه مطالعه کولای شوای، کتاب به مې هم زده کاوه، د استادانو سترګې هم زما لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرېدلې، له دې املې یې په ټینګار کله هم نه راته ویل چې پښتو کتابونه به نه ګورې.

زما په اند د ځینو فنونو پیلني کتابونه که پـه عـربي او پښـتو دواړو ژبـو وي، ګټه به یې زیاته وي، د فقهې لومړي کتابونه باید په خپلـه ژبـه وي چې طالب سمه زدکړه ترې وکړي. همدا شان به خپله ژبه هـم زدکـړي، ما ته اوس دا معلومېږي چې څوک په خپله ژبه نه پوهېږي نو هغه د بـل په ژبه هم ځان نه شي پوه کولای یا به هم ډېره ورته سخته وي. لـه دې امله د ځینو پیلنیو کتابونو ژبه که پښتو شي څو ګټـې بـه وکـړو: اول، لـه خپلې ژبې سره به طالبان شناخته شي، دوه، مفاهیم بـه عـام فهمـه وي، درې، نسبت د بلې ژبې زدکړې ته په خپلـه ژبـه شـیان ژر زدکېـږي، نـو طالبان به پیلني کتابونه ښه زده هم کړي.

۴/ له وخت سره سم د ځینو اړینو کتابونو نه وجود

اوس د علومـو خـانګې پراخـې شـوې دي، لـه دې املـه د علومـو د زدکړې لپاره وخت کم دی، همدې نکتې ته په کتـو بایـد د مدرسـو پـه نصاب کې ځینې اړین شیان زیات او ځینې بې اړتیـا کتابونـه څنـې کـم شي. د ګرامر په برخه کې مې هم وویل چې نصـاب کـې ټـول کتابونـه یوازې د ګرامر په اړه دي، د ژبې د زکړې کتاب نـه شـته، دا اړتیـا پخـوا هم وه او اوس نوره هم زیاته شوې ده. د عـربي ژبـې د زکـړې کتابونـه باید زیات شي او د ګرامر کتابونه دې راکم کړل شي، د نحو میر، هدایة النحوې، کافې، شرح ملا جامي او عبد الغفور پر ځای دې نن د ګرامـر یو ښه کتـاب لـه هغـو معـاصرو کتـابونو غـوره شي چـې عربـو د خپلـو مدارسـو لپـاره لـیکلي دي، خـو د دې نـورو بـدیل دې د ژبـې کتابونـه وړاندې کړي. همدا شان په فقه کې خورا نوې زاویې پیدا شوې دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له ميدانه واخله بيا تر کورني ژونده په ټولو برخو کې نوي مسايل را پيدا شوي دي چې د مدرسو په نصاب کې باید دې ټولو برخو ته پام وشي. د مدرسې طالب العلمان چې د اوس وخت د ديني قشر-مسايل به ورته حل و فصل کوي نو ورته په کار ده چې مسايلو کې نوي بعدونه وپېژني او هغه زاويې په پام کې ولري چې نننـي پرمختگونـو ورتـه لار جوړه کړې ده. يوه نوې اړتيا د د انگريزي ژبې د زدکړې په اړه هـم ده، دا يوه له مهمو اړتياو څخه شوه، ځکه نه يوازې د ټيکنـالوجي ژبـه ده، بلکې د نړۍ د معرفت او علومـو ژبـه هـم ده. د نـړۍ د هـر شي پـه اړه تحقيقات په همدې ژبه کيږي، له نـړۍ سره د وصـال ژبـه ده، مـوږ پـه خپل جيب کې ټليفون حتمن لرو، که دا ژبه مو زده نه وي، نو د هغه په سسټم پوهېدل به هم راته مشکل وي، ان زموږ په لاسي ساعت کې هم دا ژبه شته، که تاسو يې شاته وگورئ يا يې مخته دقيق متوجي شئ نو د انگريزي لارښونې به حتمن ورباندې ووينئ. بله مهمه اړتيا د کمپيوټر د زدکړې ده، نه يوازې دا چې په دنيوي کـارونو کـې مهـم دی، بلکـې د ديني طالبانو لپاره هم اوس مهم دی. انټرنيټ پکې کـارول کيـږي چـې زموږ د ژوند يوه ډېره لازمي اړتيا ده، ليکل پکې کوو چې هيڅ چاره نـه ترې لرو، همداشان د کتابونو لپاره اوس مهم ساپټويرونه جوړ شوي دي چې کمپيوټر کولای شي هغه خـلاص کـړي او مـوږ ور څخـه اسـتفاده وکړو؛ لکه: مکتبه شامله، موسوعه شـامله، الباحـث الحـديثي او داسـې نور. له دې امله نو کمپيوټر زدکول د اوس وخت يوه سخته اړتيا ده چې بايد مدرسو په نصاب کې ځای ور کول شي.

د منطق او فلسفې په اړه زياته اړتيا نـه شـته، کـه وي نـو دومـره زيـاتو کتابونو ته نه شته. هسې هم د ديني مدرسو طالبـان لـه منطـق او فلسـفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره زيات جوړ نه دي، له دې املـه بايـد لـه دې فنونـو سره د شـناخت لپاره دې څو بنيادي كتابونه په نصاب كې داخل شي او لوسـتل بـه يـې ورته بې ګټې نه وي، نور دا يوه پيږه منطقـي كتابونـه دې لـه يـوه مخـه وايستل شي. جالبه داده چې د منطقو تر لس زيـات كتابونـه پـه داسـې ډول تدريسيږي چې ټول يې تقريبا څو خاص موضـوعات تـر تحقيـق لاندې نيسي، نو دومره پېچلي دي چې د ويلو مهال به په سل كـې شـل فيصده طالبان وي چې په دې كتابونو دې د استاد تر تشريح وروسته په متې پوه شي. ما په كراچي كې د درس ويلو مهـال ځينـې نـوي كتابونـه ليدلي وو چې پاكستانيو مدرسو كې ويل كېـدل، كـه مـوږ هـم دا لويـه برخه يې ايسته كړو او يوازې له دې فنونو سره د شناخت لپاره پـر ځينـو بنيادي كتابونو تمركز وكړو نو زما په اند هم به وخت را بچت شي او هم به له دې فنونو سره شناخته شو.

د بلاغي علومو په اړه زموږ پوهـه ډېـره پـر كمـزوري بنسـټ ولاړه ده. لومړى موږ له دې علومو سره په خپله ژبه كې هيڅ ډول شناخت نه لرو. له بده مرغه چې زموږ د مدرسو طالبان فكر كوي بلاغي علوم يـوازې د عربي ژبې لپاره دي او نورې ژبې له دې څخه بې برخـې دي. دلتـه بيـا يادونه كوم چې كه موږ په نصاب كې له پيله په خپله ژبه ځينـې كتابونـه لرلاى نو داسې خلا به نه رامنځته كېده. د بلاغت په اړه موږ بيخي تـش لاسي يو، كتابونه يې د بلې ژبې په ګرانه عربي ليكل شوي دي، ما چـې خپله دا كتابونه ويل نو هيڅ نه پرې پوهېدم، ما چې كله بيـا د تعلـيمات اسلامي لپاره تياري كوله او د بلاغت په نوم مـې يـو عـربي كتـاب چـې نوى د يوه عرب له لوري ليكل شوى دى وكتى پـوه شـوم چـې مـوږ د مدرسې كتابونه څومره پيچلي وو او موږ څومره بې ځايه وخت پر هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونو تېر کړی دی. د بلاغت په اړه کتابونه هم له سره لیکل غواړي، دا شته کتابونه له یوې خوا ډېر پخواني دي او بل ډېر مغلق دي، دا کتابونه د طالبانو تر سویه لوړ دي، اصلن د زدکړې مهال باید تمرکز یوازې د طالب پر زدکړه او اخذ وي، نه دا چې څومره پېچلي کتابونه لوستل کېدای شي، دلته هم د کتاب لیکوال ظلم کوي چې مغلق کتاب لیکي او هم استاد ظلم کوي چې یوازې د خپلې تبارې د تیزولو لپاره تدریس کوي د نورو غم ورسره نه وي. په عربي کې پر دې موضوعاتو مهم کتابونه اوس لیکل شوي دي چې هم اسانه دي، هم لنډ دي او هم د وخت غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، که د مختصر، مطول او د دې دوو کتابونو د متن پر ځای اوس نویو کتابونو ته ځای خالي شي د طالبانو لپاره به ډېر ګټور وي.

زموږ د نصاب یوه بله خلا د تاریخ په برخه کې ده، تاریخ بیخي په مدرسو کې بې اهمیته شوی دی. ځکه د تاریخ په اړه هیڅ کتاب نه شته، د تاریخ ځینې مهم کتابونه باید په خپله ژبه او عربي دواړو وخت ناوخته تدریس شي چې طالبان د تاریخ له اهمیت سره بلد شي او هم له تاریخ څخه عبرتونه واخلي. د تاریخ په برخه کې په ځانګړي ډول د خپل وطن او سیمې په اړه هیڅ نه پوهېږي چې د دې سیمې تاریخ څه دی؟ دا یوه لویه خلا ده چې باید حتمن ورته جدي پاملرنه وشي.

د سیرت په اړه هم کتابونه د نصاب په کتابونو کې ځای نه لري، د پاکستان په مدرسو کې سیرت ته په څو درجو کې ځای ور کول شوی دی، د رسول الله ص سیرت باید پر څو برخو وویشل شي او بیا له ابتدایي مرحلې واخله تر اخیره په بېلابېلو درجو کې په اسانه او متوسطه او لوړه سویه ځای پر ځای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت برخه بیخي د ارزښت وړ نه بلل کېږي، نه اصول ورته ټاکل شوي دي او د نصاب په برخه کې حتا یو مضمون لا نه لري، دا برخه خورا خواره ده او ډېر زیات کار ورته په کار دی. له پیله دې په خپله ژبه کتابونه ورته ولیکل شي او په اخیر کې دې په عربي ژبه هم ځینې کتابونه د نصاب برخه شي چې د دعوت په اړه یې مفصل او مجمل بحثونه کړي وي.

د فقهې کتابونه دې له یوې مخې نوي کړل شي، لومړی دې ساده کتابونه ولیکل شي چې که بیخي په خپله ژبه وي لا به ښه وي، تر دې وروسته دې په عربي شي او بیا چې د طالب سویه لوړېږي نو د کتاب علمي کچه دې هم وسره پورته کېږي چې اخیرو درجو کې دې د مذاهبو پرتلې ته ورسوي او د څلورو یا پنځو مذاهبو ترمنځ دې د پرتلې کتابونه هم ولیکل شي چې طالبان د نورو مذاهبو په اړه معلومات تر لاسه کړي او هم د مذاهبو ترمنځ د تعصب کچه ورسره را کمه کړل شي.

د اصولو فقهې په اړه هم شته کتابونه کافي نه دي، ما په دې اوس وخت کې ځینې مهم کتابونه ولیدل چې د اصولو په اړه لیکل شوي دي که دا کتابونه په نصاب کې ځای شي، ښه به وي، یو لور ته نوي دي او بل لور ته ساده او اسانه دي. د اصول الفقهې د قواعدو او فقهي اصولو په اړه هم باید داسې کتاب نصاب کې وي چې د دې دوو فنونو د تفریق پر مسایلو یې رڼا اچولې وي، طالب ته باید دا روښانه وي چې اصول الفقه او فقه تر خپل منځ څه ارتباط سره لري او کوم توپیرونه شته چې نه ځنې ګډ شي او نه هم بیخي دومره سره بیل شي چې د ګډوالي هیڅ مشترک ټکی ورته پیدا نه شي کړای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تفسیر په اړه خورا لویه خلا موجوده ده، همدا شان د حدیثو په اړه موږ له وخته ډېر لوی ظلم کړی دی. د نصاب په مختلفو مرحلو کې دې د قران کریم ترجمې ته ځای ور کړل شي او هم دې د حدیثو ځینې کتابونه ولوستل شي چې د حدیثو دورې ته تر رسېدو مخکې باید د حدیثو او تفسیر له روح سره طالب اشنا وي، هسې خو دوره یوازې په یوه کاله ویله کېږي او هغه هم نیم کال استاد او طالب دواړه په تاخته وي، تفسیر او حدیث د تاختې کار نه دی، د نصاب له پیله بیا تر پایه باید په ټولو برخو کې قران او حدیث ځای ولري چې طالب یې هیڅ وخت هم له اهمیت څخه غافل پاتـه نـه شي. اصولو تـه یـې هـم توجو په کار ده، موږ د حدیثو اصولو ته بیخي شا ور گرزولې ده او د تفسیر په اړه هم یوازې یو کتاب لوستل کېږي چې کفایت نـه کـوي. د نصاب په جلا جلا مرحلو کې دې د تفسیر او حـدیثو اصـول ور شـامل کړل شي چې هم یې زدکړې ته پام وشي او هـم طالبـان تـرې غافـل نـه شي.

له دې یادو نکتو سره دې د ځینو هنرونو لور تـه هـم پـام وشي لکـه، خوش خطي، لیکوالي، د ترجمې فن، د خطابت یا بیان فن، د حساب یا ریاضي فن، اوس خو خلاصة الحساب لوستل کېږي چې هیڅ نـه ترې زدکېږي، د هندسې په برخه کې پخوانی یـو کتـاب دی چې اوس باید وایستل شي او نویو کتابونو ته ځای ور کول شي، د شعر او ادب په برخه کې هم د عربي له پخوانیو معیارونو سره سم یـو کتـاب دی چې باید نویو کتابونو ته ځای ور کول شي ځکه هم نوي دي، هم ساده دي او هم یې نوې بعدونه پکې څېړلي دي. د هنر په برخه کې دې پر نورو هنرونو هم فکر وشي که گټور وگڼل شي نو باید نصاب ته پـه داخلولـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هيڅ تذبذب ونه شي. د ژبو په زدکړه دې هم فکر وشي، که په نصاب کې د عربي تر څنګ د ځينو سيمه ييزو ژبو کتابونو ته ځای ور کړل شي ګټه به يې حتمن زياته وي. د ژبې زدکړه کمال دی او دا کمال د ژوند په ټولو برخو کې انسان ته په کار ور ځي. هغه بې ګټې کتابونه چې اوس وخت يې فايده نه شته بايد وايستل شي او ځای دې همدې د ژبو کتابونو ته خالي شي چې له طالبانو سره په ډېرو برخو کې مرسته کولای شي، په ګټو ژبو به مطالعه کوي، له هر ډول استادانو به درس ويلای شي، ممکن د ترجمې په برخه کې کار ترې واخلي او داسې نور کاري مجالونه هم ورته برابرېږي.

۵/ د ځينو فنونو کم لوست او د نورو بيا زيات

زموږ نصاب يو معتدل نصاب نه دی، دې لور ته يې اصلن هيڅ پام نه دی شوی. اوس چې وخت کم دی او د علومو څانګې پراخې شوې، نو نوره نړۍ کوښښ کوي چې اړين کتابونه په زدکونکو ووايي او مختنوي رادبره کېدونکې علمي څانګې په زدکړي. خو زموږ په نصاب کې ځينې کتابونه له هر ډول ګټې پرته يو درجن ويل کېږي او نور بيا له هر څومره اړتيا سره هيڅ نه ويل کېږي. مثالونه يې د منطقو او حديثو ور کولای شو. حديث يوازې د اخيرني کال په دوره کې ويل کېږي چې طالب هم پايڅې پورته کړې وي او استاد هم، منطق بيا له ايساغوجي واخله تر سلم و حمد الله پورې ويل کېږي چې تر يوه درجن هم زيات کتابونه دي او ګټه يې لکه دوی چې په ژوند کې نه ده ليدلې موږ هم نه ده ليدلې.

د ګرامر، فقهي، منطق، صرف، فارسي ادب، بلاغت، اصول الفقهي کتابونه دې يوه برخه ايسته کړل شي، يوه برخه دې په نورو بتديل کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که ووایم یوازې یو فیصد کتابونه یې داسې دي چې پر ځای دې پاته شي دا نور ټول یا د ایسته کولو وړ دي یا یې د بدیل اړتیا ده. په مقابل کې دې د سیرت، دعوت، کمپیوټر، انګریزي ژبې، عربي ژبې، پښتو ژبې که اړتیا وه د فارسي او اردو ژبې د زکړې کتابونه، اصول الحدیث، اصول التفسیر، تاریخ، نوې فلسفې، نوي بلاغي علوم د پښتو او عربي دواړو، د حدیثو بېلابېل کتابونه د تعلیمي دورې په جلا جلا مرحلو کې باید ولوستل شي چې دا برخه زموږ په نصاب کې خواره ده، غني کېدا ته اړتیا لري او هغه اوله برخه یې تر اړتیا زیاده ده چې کافي کمېدا او بدلېدا ته ضرورت لري.

٦/ د ځینو نویو فنونو او وسایلو د معرفي کتابونه

په مدرسه کې نوی فکر او نوي وسایل لکه په دین کې بدعت داسې بد ګڼل شوي دي. هیڅ نوی فکر ورته لار نه کوي او هیڅ نوی کتاب ورته د پخواني غوندې ښه مقام نه لري. له دې امله نو له جدیدو وسایلو سره دومره نابلده دي لکه هغه چې له بلې نړۍ راغلي وي او دوی یې هیڅ اړیکه ورسره نه لري. که په نن پېر کې ژوند کوو، له دې خلکو سره مو سر و کار وي، همدې خلکو ته د دین تعبیر او تفسیر زموږ دنده وي، نو دا وسایل نه یوازې زموږ لپاره اړین دي، بلکې فرض کفایي دي. د ژوند په هره برخه کې ستا مخالف ځای نیسي، که ته هلته ور نه شې؛ نو نه یوازې هغه مقام درڅخه نیسي. بلکې نورو ځایونو ته هم سرایت کوي او بیا یې مخه نیول مشکلېږي. د جدیدو وسایلو په اړه همدا تګلاره اوس نورې نړۍ را خیستې ده، که مسلمانان په رښتیا د نورو له فکري یرغل څخه ځانونه ساتي؛ نو په جدیدو وسایلو او افکارو کولای شي چې د دې یرغل مخه بنده کړي، که نه د بل تر فکري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري يرغل لاندې به دل کېږي. له نیت سره دښمني حللار نه ده؛ بلکې سالمه کارونه یې حل دی، کمپیوټر د دښمنی شی نه دی، بلکې زدکړه او د خپلو موخو لپاره استعمال یې مناسب حل دی، هر نوی فکر د رد وړ نه دی، بلکې هغه فکر باید رد شي چې معنوي او مادي ارزښتونو ته لغته ور کوي، دا نو گرانه ده چې په ژوند کې دې مادې وسایل ټول نوي شي؛ خو افکار دې همداسې زاړه پاته وي، د ژوند یوه برخه پر بله اغېز کوي، له دې امله نو که وسایل نوي کېږي، افکار ورسره اتومات بدلېږي؛ نو که موږ ورته له وخته تیاري ونه لرو بیا یو دم له جدیدو افکاروسره مخ شو، حتمن به یې د ځواب پر ځای په خاموشي د ځواب هڅه کوو چې ماته به زموږ حتمي تقدیر وي. له دې امله نو د نصاب په برخه کې نوي وسایل معرفي کول، زدکړه، پالل یې، افکار نوي کول، هنرونو ته ځای ور کول او طالبان ورته تشویقول د دې وخت تقاضا ده او که څوک یې درک نه کړي، حتمن به د ژوند له کاروانه شاته پاتېږي او یوه ورځ به د حسرت لاسونه بیا سره مښي.

۷/ د هنرونو کموالی

د مکتب او مدرسې په نوم د ماشومانو د تعلیم بېلولو دا زیان ورساوه چې د مدرسو طالبان له خورا ډېرو هنرونو بې برخې شول. هغه څه چې په مکتب کې ور زده کېږي، هغه په مدرسه کې نه شته، د مدرسې نصاب له لومړي سره تخصصي- دی او طالب العلم له پیله تر یوې کټګورۍ را محصور کړي. د دې تاوان دا شي چې هغه عمومي کمالات نه شي زدکولای، د مکتب یو اهمیت په دې کې دی چې مضامین یې عمومي وي او د زیاتو شیانو په اړه زدکونکي ابتدایي معلومات کولای شي یا هم له ګڼو فنونو سره یې اشنا کوي. ژبې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي وسایل دي، د لیکنې فن دی، د خط ښکلا ده، رسامي ده، له حساب و کتاب سره شناخت دی، سائنس سره بلدتیا نن اړینه ده او هغه د مکاتبو په نصاب ممکنه ده خو مدرسه کې له دې یادو شیان هیڅ هم نه شته. د مدرسې نصاب د جغرافیې په اړه هیڅ نه لري، ټولنیز نزاکتونه پکې نه زده کیږي، له خلکو سره د تعامل په اړه هیڅ نه شته، که د مکتب او مدرسې په نوم دوه بېل نصابونه ماشومانو ته باید تعین نه شي، په ابتدا کې به ټولو ماشومانو هغه څه ویلي واي چې د یوه ماشوم لپاره یې ویل اړین وي او هغه ته به په خپل ایینده ژوند کې گټه رسوي. له مدارسو زیاتره اوسني فارغین نه په عصري علومو پوهیږي او نه په دیني. زموږ ټولنه شاهده ده، لس یا شل سلنه یې داسې دي چې ویل شوي علوم بیرته تدریس کولای شي که نه اتیا سلنه یې د هغه وړتیا هم نه لري. نو هغه نصاب چې نه د عصري علومو سره شناخت په جوړېدای شي او نه د دین معرفت لپاره بسنه کوي، څنگه یې یو تعلیمي نصاب وبولو؟ زموږ نصاب د ډېرو نور تشو ترڅنگ دا تشه هم لري چې طالبانو ته د دنیوي هنرونو او کمالاتو په اړه هیڅ هم په نظر کې نه دي نیول شوي. فارغ ملا وي په خپله ژبه لیکل نه شي کولای، په یوه شرکت کې د منشي یا میرزا دنده نه شي مختنه وړلای، په یوه مکتب کې د ساده ریاضي، ساینس، تاریخ، حغرافیې او... استادي نه شي کولای حتمن به هغه ته دیني مضمون ور کول کیږي، په رسنیو کې یوازې د دیني بخش خپرونه مختنه وړلای شي نور پروگرامونه ورته سخت وي، د کتاب ترجمه نه شي کولای، خپله لیکل نه شي کولای، د عربي ژبې د استاد دنده نه شي سرته رسولای، ښه ښکلی خط نه لري، رسام نه وي، له دې پرته هغه هنرونه چې یوازې په تمرین او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي کار زده کیږي لکه نجاري او داسې نور خو بیخي پر خوله هم نه راوړي. د نصاب په اصلاح کې همدې لوري ته ډېره توجو باید وشي.

۸/ لومړیتوبونه په نښه کول

په ژوند کې چارې ډېرې دي، که ټولو ته په یوه پلا لاس ور واچول شي نو اخیر به د ټولو پای ته رسول مشکل شي، له دې امله انسان تل هڅه کوي چې ځینې تر نورو مخکې کړي. دا ولې؟ ځکه هغه تر نورو اولویت لري، دا چارې له دینه بیا تر دنیا په ټولو برخو کې شته. د مدارسو په نصاب کې دې برخې ته توجو نه ده شوې، نه د هنرونو د زدکړې په برخه کې نه د فقهي مسایلو په میدان کې.

د قران له متن څخه هم د اولویت په اړه مثالونه موندلای شو او له حدیثو څخه هم. فقهاؤ هم په دې اړه بحثونه کړي دي، د اوس له وخت له غوښتنو سره سم باید ځینې کتابونه په دې برخه کې ولیکل شي او د مدرسو په نصاب کې ځای ور کړل شي.

هر انسان په ژوند کې لومړیتوبونه لري، د فرد او ټولنې لومړیتوب بیا توپیر سره لري، د وخت او مکان لومړیتوبونه هم فرق لري، د یوې ټولنې د کلتور لومړیتوب هم له بلې سره ښایي فرق وکړي. د مدرسو طالبان په دې برخه کې خورا کم پوهیږي، په دې مسایلو که د لومړیو درجو طالبان پوه نه شي، پروا نه لري، اما لوړو درجو ته بیا دا مهمه ده ځکه له دې هر څه سره مسایل تعلق لري چې د یوه دیني عالم لپاره ورباندې پوهېدل اړین دي.

۹/ اخلاقیاتو ته نه پام

د اخلاقیاتو په برخه کې زموږ نصاب هیڅ کتاب نه لري. حتا طالبان په دې اړه دومره خالي ذهنه وي که د اخلاقیاتو په اړه له یوه لوی طالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشي، ممکن د اخلاقو په اړه ابتدايي معلومات هم ور نه کړي.

دا چې د اخلاقیاتو بحث دلته هیڅ نه کېږي، نو ځکه یې په اړه دا بحثونه هم نه دي شوي چې د ټولنې اخلاقي نظام د شریعت پر نصوصو څومره اغېز لري؟ دا او دې ته ورته مهمې پوښتنې د مدرسې نصاب نه شي ځوابولای او همداسې گونگه روژه یې په دې اړه نیولې ده. نن دا ډول کمزوری نصاب په هیڅ صورت د منلو وړ نه دی، له دې امله باید ژر تر ژر د نصاب پر سمونه کار وشي او دې اړخونو ته جدي پاملرنه وشي.

۱۰/ تفسیر، حدیث او فقهې ته لازمه پاملرنه

له دیني علومو څخه وروستی هدف په تفسیر، حدیث او فقه کې تخصص وي، د همدې هدف لپاره له پیله په نصاب کې همدې درو فنونو ته اهمیت باید ور کول شي. نوي ابتدايي کتابونه دې ورته ولیکل شي، لومړی باید ساده او اسانه وي، د درجو له لوړېدا سره دې د کتابونو علمي کچه هم ور لوړه کړي او همداسې تر پایه.

زموږ په اوسني نصاب کې تر ټولو لویه تشه د حدیث او تفسیر په برخه کې ده. دې دوو فنونو ته بیخي کمه توجو کېږي او د فقهې په برخه کې که څه هم لازمه پاملرنه شوې ده خو هغه کتابونه یې زاړه دي، د نوي میتود هیڅ کتاب نه شته، خصوصن د مقارنې په برخه کې بیخي یو کتاب هم نه شته.

د فقهې په برخه کې دې ځینې کتابونه نوي ولیکل شي چې زموږ نصاب یې هیڅ نه لري، لکه جدید مسایل، نوي فقهي قواعد او د مقارنې برخه، ځینې دې په نورو تبدیل شي، ځکه په هغو کتابونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تر وخت تېر بحثونه دي چې اوس ورته اړتیا نه شته او د هغو مسایلو ځای دي نویو مسایلو ته ور کړل شي چې په ټولنه کې اوس بیخي مروج دي لکه نوي کاروبارونه، بانکي مسایل او د معاملاتو د برخې نور نوي موضوعات.

۱۱/ د هیوادنۍ مینې تشه

له هیواد سره د مینې په اړه نو د مدرسو نصاب نه یوازې دا چې تشه یې ډکه شوې نه ده بلکې پر ضد یې مواد موجود دي. د شرط لپاره له شلو ملایانو پوښتنه وکړئ چې د زیاترو ځوابونه له هیواد سره د مینې پر ضد وي.

نشنلیزم د مدرسې طالبانو د کفر معادل ورته معرفي شوی دی، دوی ته نه دې ویل شوي چې ټول نبیانو خپلو قومونو ته مبعوث شوي وو، دوی ته نه دې ویل شوي چې پیغمبر د هجرت مهال مکې ته ویل چې د ځمکې تر مخ راته ګرانه یې. دوی ته فکر ور کول کېږي چې د هیواد او قوم لمانځنه حرامه ده. دا خبره پر خپل ځای سمه ده، لمانځنه که د قوم وي یا هم وطن، حرامه ده، مګر لمانځنه او مینه توپیر سره لري. موږ که خپل وطن ونه لرو نو بل هیواد د سجدې ځای هم نه راکوي، خدای کور ته چې د حج لپاره ځې هم به د خپل هیواد په پاسپورټ ځې او د هغه هیواد ویزه به لګوې، مشخصې ورځې در کول کېږي او تر هغو ورځو وروسته که د خدای په کور کې هم ولیدل شې نو د قانون له مخې به هغه هیواد حتمن سخته سزا ور کوي، هغه هیواد ته په وړیا توګه تلای هم نه شې، بلکې ویزه به یې هم په پیسو اخلې، لنډ او مشخص وخت به هلته تېروې او بیا به د وخت تر پوره کېدا وروسته یو لمونځ هم هلته نه کوې سمدستي به ځان وباسې. له دې څخه موږ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د خپل هیواد اهمیت معلوم شي، له خپل هیواد او ملت سره مینه که فطري نه ده نو داسې ګرزي لکه فطري. د دې لپاره اړینه ده چې په نصاب کې دې فطري مینې ته ځای ورکول شي او طالب له نعمت څخه بې برخې نه شي چې له خپل وطن او ملت سره بې کچې مینه ولري او دا هر څه د مدرسې د کتاب له مخې په شرعي دلایلو باندې زدکړي.

۱۲/ انتقادي فکر

د مدرسې د نصاب یوه بله نیمګړتیا د تدریس په برخه کې ده. دلته استاد هر څه وایي او شاګرد یې اوري، نور نه پر استاد نیوکه شته او نه استاد خلکو ته دا فکر ورکوي چې تاسو د تدریس او کتاب په اړه خپل فکر راسره شریکولای شئ. وچ کلک جمود حاکم دی، استاد د یوه مستبد حاکم په شان تعامل له شاګردانو سره کوي چې د هغوی پر ایینده ژوند حتمن دا منفي اغېزې لري.

په نصاب کې داسې هیڅ کتاب نه شته چې د تدریس او درس په اړه دې لارښوونې کړې وي، د همدې خلا نتیجه ده چې استادان یې د تدریس په طریقو نه دي خبر او یوازې له وچ زور او استبداد څخه کار اخلي او یوازې استاد محوره تدریس کېږي چې د شاګرد فکر، ذهن، وړتیا و اهلیت ته پکې هیڅ ځای نه شته.

استاد کتاب مخته بږدي او درس وایي، تخته نه شته چې لیکل پر وکړي، د تېرو درسونو په اړه بحث نه شته چې هر طالب له خپل فکر او معلوماتو سره سم برخه پکې واخلي، د ایینده درس پوښتنه نه کېږي چې د شاګرد ذهنیت یې په اړه څنګه دی؟ استاد راځي کېني او درس وایي، کتاب ته ګوري مثال او ممثل یې ټول له کتابه وي، که یو دم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاده کتاب یوې خواته شي نو استاد ښايي خاموش ودرېږي او هيڅ هم ونه وايي. دا نصاب دومره کمزوری دی چې د کلونو استاد هم په دې کې دومره پر مختګ نه شي کولای چې د تدريس مهال که کتاب نه وي نو ښايي هيڅ يې تر خوله ونه وزي.

ازادې مطالعې ته هيڅ وخت پکې نه شته، استاد طالب ته نه وايي چې کولای شي ازاده مطالعه وکړي او دا يې په فکري غوړېدا کې مهم نقش لري. د استاد د ادب په نوم د شاګرد خوله بندېږي چې سوال ونه کړي، نيوکه ونه کړي او که په يوه مسله کې له استاد سره موافق نه وي، نو د بې ادبه په نوم رټل کېږي.

د استاد احترام جلا شی دی او له استاد سره په يوه موضوع کې خپل نظر شريکول بېل شی دی. دلته بايد احترام او مناقشې پولې سره جوتې شي او طالب دې د بې احترامۍ په نوم له دې نه محرومېږي چې پوښتنه ونه کړي، له استاد سره خپل نظر شريک نه کړي، نيوکه او انتقاد ونه کړي. له همدې دورې بايد طالب داسې تربيه شي چې تحمل ولري، د بل مخالف نظر ته احترام زدکړي، دا ور وښودل شي چې ته له مخالف کس سره يو ځای اوسه، حتمي نه ده چې په ژوند کې دې هيڅ مشترک نکات نه وي او ټول دې پر مخالفت راچورلي، نو په وژند کې مخالف او موافقت دواړه حتمي دي او هيڅ وخت په خپل مجلس کې ناست مخالف کس مه تخريبوئ او مه يې شړلو ته مجبوروئ.

نوټ:

زما له نظره زموږ پر نصاب بايد له ابتدا تر انتها بيا کتنه وشي. اما زه داسې نه کوم چې يادو مواردو کې مشخص کتابونه ياد کړم چې دغه بايد د هغه ځای ونيسي؛ ځکه دا کار بايد يوه داسې کميټه وکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کار لپاره ټاکل شوې وي، هغوی نه یوازې د دې چارې پوهـان او نظروال وي؛ بلکې تر ښې مطالعې او پرتلې وروسته باید همدا کـار د هغوی د ټولو په توافق وشي. زما هدف له نیـوکې یـوازې د خلکـو دې لوري ته ور پام کول دي چې ایینده کـې ممکـن پـر دې موضـوع نـور کسان زیات کار هم وکړي.

۱۹/۱/۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقي په روایاتو کې

نوټ: موسیقي که څه هم اصلن د یوه فن نوم دی چې یوازې سروز او سندرې نه پکې راځي، اما زموږ په وخت کې یې عام استعمال د یوه فن په بڼه نه دی، له دې امله مې په سرلیک کې موسیقي یاده کړې ده.

د موسیقي په اړه د مسلمانو پوهانو ترمنځ دوه انده موجود دي. ډېری پوهان په دې نظر دي چې موسیقي د روایاتو له مخې حرامه ده. د پوهانو یوه بله وره ډله په دې فکر دي چې د موسیقي حرمت ته په قران کې اشاره هم نه ده شوې او بل خوا د حرمت په اړه زیاتره روایات یې موضوعي او یا سخت ضعیف دي. د حرمت ملاتړي پوهان په دې اړه یوازې اته روایات داسې بولي چې استدلال ترې وشي او تر ټولو باوري روایت دوی هغه بولي چې بخاري په خپل کتاب کې معلق راوړی او نورو محدثینو بیا متصل کړی دی. د دې روایت په اړه محدثین پر دوو ډلو وېشلي دي. ځینې یې د صحت لور ته ترجیح ور کوي او یو شمېر نور یې بیا ضعیف ګڼي. دا مقاله مې د همدې روایاتو د څېړنې لپاره ځانګړې کړېده چې په راتلونکو کرښو کې به یې په اړه تفصیلي بحث وکړو.

په دې مقاله کې د هغو ایاتونو په اړه بحث نه کوم چې یو شمېر کسان یې د موسیقي له حرمت سره تړي. ځکه نه د ایاتونو الفاظ دا توجیه کوي، نه یې سیاق او سباق مني او نه د اصحابو هغه اقوال د سند له مخې کره او ثابت دي چې دا ایاتونه د موسیقي په اړه بولي. دې ټکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو نو بحث د هغو روایاتو په اړه کوم چې له دې موضوع سره تړلي دي، خو لومړی د قران د یوې اصطلاح (فحشا) په اړه وضاحت کوم.

په قران کې د فحشا الفاظ د حقیقت له مخې زنا(الاسراء: ۳۲) ته کار شوي، خو دا چې عربو د فحش توری یوازې زنا ته هم نه کاروه، بلکې زنا، له زنا سره اړوند فعلونه او اقوال، همجنس بازي، بخل، بې انصافي او ځینې نورې بدې کړنې، له دې امله نو قران هم له زنا سره یوځای همجنس بازي(العنکبوت:۲۸)، له میرې سره نکاح(النساء: ۲۲) او بدو کړنو(ال عمران: ۱۳۵) ته هم د فحشا اصطلاح کارولې. د (الکلیات) لیکوال وایي:

[الْفَحْشَاء] : كل فحشاء ذكر فِي الْقُرْآن فَالْمُرَاد الزِّنَا إِلَّا فِي قَوْله تَعَالَى: {الشَّيْطَان يَعدكُم الْفقر ويأمركم بالفحشاء} : فَإِن المُرَاد الْبُخْل فِي أَدَاء الزَّكَاة.(۱)

ژباړه: په قران کې هر ځای د فحشا توری زنا ته کار شوی مګر یوازې په ذکر شوي ایت کې فحشا د بخل لپاره استعمال شوې.

له دې وضاحت څخه مې هدف دا وو چې یو شمېر کسان د فحشا ایت پر موسیقي ور ترپي، په داسې حال کې چې موسیقي د فحشا تر ایت لاندې په هیڅ صورت نه شي راتلای. موسیقي د زنا ذریعه نه ده او نه هم وه. بلکې څېړنو ښودلې د موسیقي اوریدل د انسان پر روان مثبته اغېزه کوي. یو شمېر مریضانو ته ډاکټران د درملنې لپاره دا توصیه کوي چې موسیقي دې اوري څو له ناروغي ښه شي.

اوس د هغو روایاتو په اړه بحث ته راګرزم چې د موسیقي د حرمت په اړه د روایاتو په کتابونو کې راغلي.

لومړی روایت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ وَالحَرِيرَ، وَالخَمْرَ وَالمعَازِفَ.(۲)

ژباړه: ارو مرو به زما په امت کې داسې ډلې پیدا شي چې زنا، ورېښم، شراب او د سروز وسائل به حلال ګڼي.

په دې روایت کې د معازف الفاظ شاذ دي، ځکه عطیه بن قیس نومي راوي یوازې دا الفاظ راوړي په داسې حال کې چې د روایت په نورو طریقو کې دا الفاظ نه شته او روایت د معازف له توري پرته راغلی او عطیه هغه راوي نه دی چې تفرد یې حجت وګڼل شي. ځکه د ده په اړه محدثین ښه نظر نه لري. امام بزار په کشف الاستار (۱/ ۱۰۶) کې وایي: لا باس به. امام ابو حاتم په جرح و تعدیل کې وایي: صالح الحدیث. امام ابن سعد په الطبقات کې وایي: وکان معروفا و له احادیث. شیخ الباني په الضعیفة (۳/ ۱۱۲) کې د ابو حاتم د الفاظو په اړه تر یوې تشریح وروسته کاږي:فهذا نص منه على ان كلمة صالح الحديث مثل قولهم لين الحديث يكتب حديثه للاعتبار والشواهد، لا التعديل عند ابي حاتم خلافا لما يدل عليه كلام السيوطي في التدريب.

ژباړه: نو ده دا څرګنده کړه چې د صالح الحدیث کلیمه د محدثینو د لین الحدیث له کلیمې سره برابره ده چې حدیث یې د شاهد او تابع په ډول لیکل کېدای شي، نو د ابوحاتم کلام تعدیل نه شو لکه چې سیوطي په تدریب کې همدا فهمولې.

د هیثم بن عمران په نوم یو کس له عبد الواحد بن قیس څخه روایت کړی چې د ده حافظه ښه وه ځکه نورو خلکو خپل قرأتونه د ده په قرأت سمول. خو دا روایت ځکه د اعتبار وړ نه دی چې راوي یې خپله تر شک لاندې دی. عبد الواحد محدثینو سخت غندلی او ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري يې ګڼلی دی، له دې امله نو د ده روايت د بل په اړه نه شو منلای.

د محدثينو دوو سرلارو امام بخاري او امام مسلم په خپلو کتابونو کې د عطيه په روايت هيڅکله يوازې استدلال نه دی کړی بلکې صرف د شاهد او تابع په توګه يې راوړی. څکه بخاري دا حديث د شرابو په بحث کې راوړی او داسې باب يې ايښی دی: باب ما جاء فيمن يستحل الخمر و يسميه بغير اسمه. خو همدا روايت يې بيا د معازف په باب کې نه دی روانړی څکه د راويانو ترمنځ اتفاقي شی د خمر توری دی چې ټولو راويانو ياد کړی او د معازف يادونه يوازې عطيه کړې چې دا الفاظ شاذ دي او راوي يې د استدلال وړ نه دی.يو مهم ټکی دا هم دی چې د روايت الفاظ خوندي شوي نه دي کله يو ډول او کله بل ډول راغلي. د بخاري روايت مو لوړ ذکر کړ چې څلور شيان يې ياد کړي، د ابوداؤد په روايت کې د (الحر، زنا) پر ځای (الخز/ پرېړ ورېښم) توری راغلی، د بيقهي په السنن الصغير کې بيا ورېښم، شراب او معازف ياد شوي. له دې اختلافه ښکاري چې روايت خوندي نه دی او معامله له عطيه خرابه شوېده. د ده له روايت سره راغلي شواهد هم ټول ضعيف دي چې يو ضعيف د بل ضعيف لپاره تکيه نه شي جوړېدای. امام الباني د خپل کتاب (صلاة التراويح) په هغه بحث کې چې پر شل رکعته تراويح يې اجماع رد کړېده، يو ځای داسي اصل بيانوي:

لأنه بني على ضعيف وما بني على ضعيف فهو ضعيف.

ژباړه: څکه د دې بنياد پر ضعيف ښودل شوی دی او کوم شی چې پر ضعيف بنا وي هغه خپله هم ضعيف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري په خپل تاريخ كې د مالك بن ابي مريم په نوم له يو بل كس د معازفو د حرمت په اړه روايت نقل كړی چې يو شمېر كسان دا روايت د عطيه متابع بولي. په داسي حال كې چې د مالك بن ابي مريم روايت خپله د مالك له وجې نه دی صحيح، ځكه مالك مجهول كس دی او هيچا يې تعديل نه دی كړی، نو څنګه د يو داسي كس روايت د تابع په توګه ومنو چې د هغه هيڅ نه وي معلوم. د ده په اړه محدثين وايي:

و قال ابن حزم : لا يدری من هو .

و قال الذهبی : لا يعرف . اهـ .(۳)

ژباړه: ابن حجر ويلي: ابن حزم ويل، دی نه پوهېږي چې دا كس څوك دی او ذهبي ويل، مجهول كس دی.

د ميزان الاعتدال ليكـوال تـر (۷۰۲۹) شـمېره لانـدي مالـك راوړی او زياتوي: (عن ابن غنم لا يعرف.) ابن غنم ويل: مجهول دی. د مالـك او عطيه يو بل متابع بخاري په تاريخ كبير كې پـه (۹۶۷) شـمېره راوړی لكن سند يې شكمن دی، د يوه راوي لپاره د (عمن اخبره) الفـاظ كـار شوي چې په سم ډول نه معلومېږي دا خبر څـوك ور كـوي، نـو د دې شك له وجې هغه روايت بې اعتباره دی او د متابعت وړ نه دی. ځينـې كسان پر دې ټينګار كوي چې په دې يادو الفاظو عبد الرحمن بن غـنم راوي ته اشاره شوې، لكن دا خبره يې له څه دليل پرته كړې. بلكـي ده هم شك كړی لومړی يې ويلي كه په دې الفاظو ابن غنم ته اشـاره وي نو هغه ثقه دی او كه بل څوك هدف وي نو بيا تـابعي مسـتور دی. لـه دې الفاظو خپله د شك بوی راځي، له دې امله نو په پوره ډاډ سره وايم چې د دې روايت تابعي راوي معلوم نه دی او د شك له امله مور د يـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي پر حرمت هيڅکله فيصله نه کوو، بلکې د دې حديث (دع مايريبک الی ما لا يريبک) د اصل له مخې دا ضعيف او واهي روايات د دې وړ نه بولو چې د شيانو حرمت په ثابت کړو، ځکه حرمت يوه باوري پريکړه ده چې باوري دلايل ورته لازمي دي نه د دې رواياتو په شان کمزوري او ضعيف روايات.

دويم روايت:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ صَوْتُ مِزْمَارٍ عِنْدَ نِعْمَةٍ وَصَوْتُ رَنَّةٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ.(۴)

ژباړه: انس رض ويل چې رسول الله ص وويل: پر دوو اوازو لعنت شوی، يو د نعمت پر وخت د نل(شپېلۍ) ږغ او بل د مصيبت پر وخت د غم اواز.

دا روايت د سند له مخې کره نه دی، د شبيب بن بشر په نوم راوي يې ضعيف دی. مزي په خپل کتاب(تهذيب الكمال) کې ليکلي:

قال أبو حاتم : لين الحديث.

و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : يخطىء كثيرا.

ژباړه: ابو حاتم ويل، لين الحديث دی، ابن حبان په ثقاتو کې راوړی او ويل يې: ډېر خطا کېده.

د ميزان الاعتدال ليکوال وايي: قال أبو حاتم وغيره: لين الحديث.

ابو حاتم او نورو ويلي چې د لين الحديث مرتبه يې ده.

د ده په اړه يوازې امام ابن معين ويل چې ثقه دی، لکن د ابن معين وينا ځکه د اعتبار وړ نه ده چې هغه ډېر متساهل دی او تر تعديل دلته جرحه له دې امله مخته ده چې مفسره ده يعنې دليل ور سره راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې زيات خطا کېده. په داسې حال کې چې ابن معين يې د باوريتوب کومه بېلگه نه ده وړاندې کړې.

امام الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب) کې ليکلي چې د شبيب بن بشر متابعت عيسى بن طهمان هم کړې دى چې همدا روايت يې له انسه نقل کړى. ما چې څومره تحقيق وکړ د عيسى روايت مي ونه موند، البته د ده په اړه محدثينو بېلا بېل نظريات ور کړي چې تر ټولو منځلارى يې د ابن حبان رايه ده. ابن حجر په تهذيب التهذيب (٨/ ٢١٦)کې څو نظرونه نقل کړي:

قال ابن حبان : يتفرد بالمناكير عن أنس.

و يزيد الرقاشى عنه ; لا يجوز الاحتجاج بخبره .

و قال العقيلى : لا يتابع على حديثه.

ابن حبان ويل:له انسه په خاص ډول مناکير روايات نقلوي. يزيد الرقاشي ويل: په روايت يې دليل نه شي نيول کېداى، عقيلي ويل: د حديثو متابعت يې نه کېږي.

که د ده په اړه د هغو محدثينو نظريات هم ولولو چې ثقه يې گڼلى، نو دې پايلې ته رسېږو چې باوري به وي البته د انس روايات يې د منلو نه دي. ځکه ابن حبان يې په اړه مفسره جرحه کړې چې د انس روايات يې منکر دى. نو دلته يې متابعت ځکه نه منل کېږي چې ده هم روايت له انسه کړى او د انس روايات يې تر شک لاندې دي، له دې امله يې متابعت مردود دى.

امام حاکم په مستدرک او بيهقي په شعب الايمان کې د انس رض د روايت يو شاهد له جابر رض يا عبد الرحمن بن عوف رض څخه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی چې په سند کې يې ابن ابي ليلی کمزوری راوي شته. امام مزي په تهذيب الكمال کې وايي:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل ، عن أبيه : كان سىء الحفظ ، مضطرب الحديث ، كان فقه ابن أبى ليلى أحب إلينا من حديثه ، فى حديثه اضطراب.

عبد الله د خپل پلار په حواله ويل: دی سيء الحفظ او مضطرب الحديث و، تر حديثو يې ماته فقه ښه وه ځکه په حديثو کې يې اضطراب ليدل کيږي.

مزي دا هم ويلي چې امام احمد السعدي ويل: له عطاء څخه د ده زياتره روايات ناسم دي.

تر دې وضاحت وروسته ويلای شو چې د عبد الرحمن يا د جابر او عبد الرحمن دواړو دا روايت ځکه د انس د روايت شاهد نه شي کېدای چې د دې روايت سند کمزوری دی، ټول مدار يې پر ابن ابي ليلی دی او هغه خپله کمزوری دی او له عطاء څخه روايات يې په خاص ډول کمزوري دي چې دا روايت يې هم له عطاء څخه کړی او د هيڅ اعتبار وړ نه دی.

درېيم روايت:

"إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

ژباړه: بېشکه الله پر ما او يا الله شراب، قمار، کوبه او هر نشه کوونکی شی حرام کړی دی.

پاسنی روايت امام احمد په خپل مسند کې په (۲۴۷۶) شمېره راوړی. امام الباني هم د دې روايت پر سند ږغېدلی او د مسند احمد محقق هم سند سم بللی، ما يې هم په اړه داسې څه نه دي موندلي چې دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې ذکر کړم. خو دلته خبره په سند کې نه، بلکې په متن کې ده. د الکوبة توری معلوم نه دی چې اصلي معنا یې څه ده؟ چا د «الطبل» (ډول/طبله)معنا ترې اخیستې، چا «نرد» بللی او نرد د چکې په شان د لوبې او ساتیري یوه اله ده چې اتلس گیټې غواړي یا خپله چگه ده. بل چا بیا بل تعریف ورته غوره کړی، لنډه دا چې د الکوبة سمه معنا نه ده فهمول شوې چې کوبه یعنې څه؟ نو په داسې یوه روایت د حراموالي فیصله نه شو کولای چې د متن سم لېدلوری یې نه معلومېږي.

د لسان العرب لیکوال کاږي:

والكُوبة: الشِّطْرَنْجَةُ. والكُوبَةُ: الطَّبْل والنَّرْدُ. قَالَ أَبو عُبَيْدٍ: أَما الكُوبة، فإِن مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخبرني أَن الكُوبةَ النَّرْدُ فِي كَلَامِ أَهل الْيَمَنِ؛ وَقَالَ غَيْرُهُ، الكُوبَةُ: الطَّبْلُ.(۵)

ژباړه: کوبه یعنې شطرنج، کوبه ډول/طبله او نرد ته هم وایي. ابو عبید ویل، محمد بن کثیر خبر را کړ چې کوبه د یمنیانو په ژبه نرد ته وایي او بل چا ویلي چې کوبه ډول/طبلې ته وایي.

بلکې د ډول/طبلې ترجمه د لغتو کتابونو په (قیل) لفظ راوړې چې یو ډول کمزوري او غیر حقیقیوالي ته یې اشاره کوي. د الفائق في لغت الحدیث مصنف وایي: الکوبة: النَّرد وَقیل الطبل.

کوبه نرد ته وایي، چا ویلي چې ډول/طبله ترې هدف ده.

د تاج العروس لیکوال وایي چې دا یو ډول کوپونه وو چې هغه مهال د شرابو او څښاك لپاره کارېدل چې سر یې گول او چوښکی یې نه و او چا ویلي چې لاستی یې نه در لود. ده ویلي چې امام فرّا همدا نظر لري. قران هم څو ځایه د کوبه جمعه اکواب یاده کړې(الزخرف: ۷۱، الغاشیة: ۱۴) خو هیڅ ځای هم د موسیقي الې نه دي هدف، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپ او د څښاک سامان یې هدف دی. له دې معلومیږي چې الکوبه څخه د الطبل ترجمه ډېره کمزورې او له خپلې اصلي معنا څخه د لفظ له څه دلیل پرته اړول دي. په کوم حدیث کې چې د الکوبه یادونه شوې هلته د شرابو د څښلو لپاره د نورو سامانونو نومونه هم یاد شوي چې د یو څه وخت لپاره یې له هغو لوښو د دې لپاره منعه کړې وه چې د خلکو پخوانی عادت بیا را ژوندی نه شي، له هغو لوښو څخه یو همدا کوبه هم ده چې کوپ ته وایي او په خاص ډول د شرابو لپاره کارېده. دا معنا ور سره لګیږي او د الطبل ترجمه یې په دې ځای کې نه خپله حقیقي معنا ده او نه له مخکې متن سره خوند کوي.(٦)

څلورم روایت:

امام الباني په خپل کتاب (تحریم الات الطرب) کې څلورم حدیث د ابوداؤد(٣٦٨٥) او نورو په حواله له عبد الله بن عمرو رض څخه نقل کړی دی چې نه یې سند سم دی او نه یې له متنه داسې څه ښکاري چې د موسیقي حرمت ترې ثابت شي. ځکه یوه روایت کې د (الغبیراء) توری دی چې د شرابو نوم دی او ښکاره یې حدیث کې یادونه شوې، بل ځای د (القنین) لفظ دی چې دا د موسیقي یوې الې(رباب) ته وایي؛ مګر سند یې دومره ضعیف دی چې ګواکې بیخي نه شته او دا یادونه د مسند احمد محقق هم کړېده او په بل متن کې د الکوبه یادونه ده چې ما یې په اړه مخکې تشریح کړېده. د روایت په متن کې رسول الله ص ته داسې څه منسوب شوي چې د هغه له شان سره نه لګیږي. حدیث کې پوښتنه ترې شوې چې د (الغبیراء) په نوم موږ شرابو جوړ وو، رسول الله ص ورته ویلي چې مه یې خورئ، درې ځله یې ورته ویلي او بیا وایي، که چا ایله نه کړل سر یې قلم کړئ. دا ځکه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص له شان سره نه لګېږي چې د شرابو خوړل ګنا ده، مګر قتل یې په هیڅ صورت نه دی روا، نو رسول الله ص څنګه دا امر کاوه؟ نو له دې روایت څخه د موسیقي حرمت څنګه ثابتوي؟ زه دې ته ډېر حیران یم چې د الباني غوندې یوه عالم او متقي انسان هم خپل پخواني او په نورو کتابونو کې ذکر کړي اصول ټول دلته د موسیقي د حرمت ثابتولو لپاره له پامه اچولي دي.

پنځم روایت:

الباني په خپل کتاب(تحریم الات الطرب)کې له مصنف ابن ابي شیبه څخه په (۴۱۳۲) شمېره روایت نقل کړی دی چې الله پر ما شراب، کوبه، قنین او غبیراء حرام کړي دي.

"إن ربي تبارك وتعالى حرم علي الخمر والكوبة والقنين وإياكم والغبيراء فإنها ثلث خمر العالم"

ژباړه: زما رب پر ما شراب، کوبه او قنین حرام کړي او تاسو له غبیراء ځان ساتئ، هغه د نړۍ د شرابو یو ثلث دی. یعنې ډېر دي.

الباني د دې روایت په تحقیق کې خپله دې نتیجې ته رسېږي چې سندونه یې ټول ضعیف دي، البته دا یو سند یې نسبتن نورو ته لږ د پام وړ دی؛ نو ده هم نقل کړی، لکن په هغه روایت کې د نورو کمزوریو تر څنګ د ابن لهیعه په نوم راوي شته چې هم یې حافظه خرابه وه او هم مدلس دی چې معنعن(هغه روایت چې په «عن» لفظ نقل شوی وي) روایت یې د منلو نه دی او دلته یې عنعنه کړې.

شپږم روایت:

ترمذي په خپل کتاب کې په دغه شمېره(۲۲۱۳) روایت نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ»، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَاكَ؟ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَتِ القَيْنَاتُ وَالمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الخُمُورُ»: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الحَدِيثُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلٌ وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ژباړه: عمران بن حصين روايت کړی چې رسول الله ص وويل: په دې امت کې به خسف(په ځمکه ننوتل)، مسخه(د څېرې بدلون) او قذف(له اسمانه د تيږو باران) وي. د مسلمانانو يوه کس ورته وويل: د الله رسوله! دا څه وخت؟ ده وويل: کله چې سندرغاړې، سروزونه او شراب څښل عام شي. دا حديث له اعمش، هغه له عبد الرحمن بن سابط هغه له رسول الله ص مرسل نقل کړی او دا حديث غريب دی.

د دې روايت په سند کې عبد الله بن عبد القدوس نومی راوي دی چې محدثينو سخت غندلی، يوه نمونه يې د مزي له تهذيب الکمال څخه دا ده:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل : سألت يحيى بن معين عنه ، فقال : ليس بشىء ، رافضى خبيث .

و قال أحمد بن على الأبار : سألت زنيجا عنه ، فقال : تركته ، لم أكتب عنه شيئا ، و لم يرضه.

ژباړه: عبد الله وايي د ده په اړه مي له ابن معينه پوښتنه وکړه، ده وويل: هيڅ شی نه دی، خبيث رافضي دی. احمد بن علي الابار وايي: له زنجي مي د ده په اړه پوښتنه وکړه، هغه ويل: ما ايله کړی دی، هيڅ نه څني ليکم او نه ترې خوښ يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې دا راوي د باور وړ نه دی او روایت یې مردود دی. الباني یې د یو شمېر توابعو او شواهدو یادونه کړې، خو هر ځای دی هم وایي چې دا د سند له مخې سم دی البته مرسل دی چې تابعي یې له رسول الله ص نقلوي او سند یې موصول نه دی او دا بیا متصل دی خو ضعیف السنده دی. نو د دې اړتیا نه شته چې د هغو په اړه خبره اوږده کړم.

اووم روایت:

ترمذي په جامع الترمذي(۲۲۱۱) کې له علي رض څخه روایت کړی چې که په دې امت کې لس خویونه پیدا شي نو تکالیف پر نازلېږي. له هغو خویونو یې سندرغاړې ته غوږ ښودل او سرزونه ږغول هم یاد کړي.

دا روایت هم صحیح نه دی، امام ترمذي تر روایت وروسته کښلي چې دا روایت یوازې په همدې طریقه نقل شوی چې فرج بن فضاله نومی راوي یې محدثینو سئ الحفظ بللی، له دې امله د اعتبار وړ نه دی.

اتم روایت:

امام ترمذي په جامع الترمذي(۱۲۸۲) کې له ابو امامه رض څخه روایت کړی چې رسول الله ص د سندر غاړو له رانیولو، پرې پیسې اخیستلو، تجارت کولو او نورو څخه منعه کړې او له دې لارې راغلې پیسې یې ټولې حرامې بللې.(۷)

تر دې روایت وروسته ترمذي لیکي:

حَدِيثُ أَبِي أُمَامَةَ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِثْلَ هَذَا مِنْ هَذَا الوَجْهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ العِلْمِ فِي عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ وَضَعَّفَهُ وَهُوَ شَامِيٌّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د ابو امامه حدیث غریب دی، دا روایت موږ ته یوازې په دې طریقه راغلی، ځینو علماؤ په علي بن یزید کې خبرې کړې او ضعیف یې بللی دی، دا راوي شامي دی.

له دې څخه معلومیږي چې روایت د سندله مخې سم نه دی او د حرمت په اړه هیڅ هم ترې نه ثابیږي.

د موسیقي د حرمت په اړه د حدیثو په کتابونو کې دا هغه روایات دي چې د موسیقي حرام منونکي یې د استدلال وړ بولي او له دې پرته نور روایات دوی هم د دې وړ نه ګڼي چې د موسیقي پر حرمت ترې استدلال وکړي. هغه روایات چې یو شمېر اوسنیو او پخوانیو علماؤ د موسیقي د حرمت په اړه کره بللي، په کتابونو کې یې ځای ور کړی او د موسیقي حرمت یې په ثابت کړی دی، د هغو ټولو حقیقت هغه وو چې ما لوړ بیان کړ. د دې روایاتو په اړه که تفصیلي بحث وکړم او ټول هغه موارد تر څېړنې لاندې ونیسم چې تېرو پوهانو د پاس روایاتو په اړه را برسېره کړي، نو زه په بارو وایم چې بیا یوه کتاب ګوتې ته اړتیا ده په یوه مقاله کې دا بحث را غونډول د چا د وسه خبره نه ده، لکن ما د لوستونکو د اسانۍ لپاره هڅه وکړه چې دا اوږد بحث په لنډ ډول را خلاصه کړم او په اصلي حقیقت خلك خبر کړم. د موسیقي، سندرغاړو، دریوو او... په اړه د نفي او منعې د دلایلو تر څنګ د اثبات دلایل هم شته چې د حدیثو په معتبرو کتابونو کې نقل شوي دي. راځئ یو څو یې تر نظر تېر کړو.

امام بخاري او امام مسلم له علي رض څخه روایت نقلوي چې یوه ورځ حمزه رض د علي د دوو اوښو بوك پرې کړ، دی وایي: ما پوښتنه وکړه، دا چا وکړل؟ دوی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الأَنْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابَهُ.(۸)

ژباړه: حمزه دا کار وکړ، هغه د انصارو له یوې ډلې سره په دې کور کې دی، ده او ملګرو ته یې یوه سندر غاړې سندرې وایې.

په دې روایت کې د هغې یوه مصرعه هم نقل شوې چې حمزه یې د اوښ د بوک پرېکولو ته هڅولی دی. روایت په اخیر کې دي چې دا مهال شراب حرام نه و او د حرمت په اړه ایت وروسته نازل شو. د شرابو په اړه وضاحت شوی دی، لکن د سندر غاړې سندرې اورېدل خو همداسې پر خپل حال پاته شو. نه کوم ایت کې د حرمت حکم نازل شوی او نه هم هیڅ کره او صحیح روایت کې دا خبره شوې چې له سندر غاړې سندري اورېدل حرام کار دی.

په بخاري کې له عائشې رض څخه روایت دی:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحًى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاذَفَتْ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ».(۹)

ژباړه: عائشې رض ویل چې ابو بکر رض د کوچني یا لوی اختر په ورځ داسې مهال دې ته ورغی چې رسول الله ص له دې سره و، هلته دوې سندر غاړې هم وې چې د بعاث(جنګ) په اړه یې هغه سندرې ویلې چې انصارو یو بل ته د پیغور په ډول تبادله کړې وې. ابو بکر رض وویل: شیطاني الې؟ دوه واره یې وویل. رسول الله ص ویل: ابو بکره! ایله یې کړه، هر قوم یوه د خوښۍ ورځ لري، همدا زموږ د خوښۍ ورځ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عائشه رض دې دوو نجونو ته د قینتان الفاظ کاروي چې زموږ په ژبه کې د دې متبادل لفظ سندرغاړې دی. په یوه بل روایت کې که څه هم د جاریتان لفظ راغلی، خو توافق یې داسي دی چې هم ځوانې نجونې وې او هم یې سندرې ویلې.

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، إِلاَّ شَيْئًا وَاحِدًا " أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ ".(١١)

ژباړه: قیس ویل: د رسول الله ص په وخت کې چې هر څه وو ما خپله لیدلي؛ مګر یو شی مي نه دی لیدلی چې د واړه اختر په ورځ به رسو الله ص ته په سندرو او دریو هر کلی ویل کېده.

د دې روایت په اړه مو دوو خبرو ته پام غواړم:

یوه دا چې روایت د سند له مخې ستونزې لرې، لکن د توابعو او شواهدو په مټ هغې درجې ته رسېږي چې د موسیقي حرمت منونکي د موسیقي د حرمت په اړه د همدې مرتبې دلایل وړاندې کوي. د جابر په نوم یو راوي کمزوری دی، خو یو شمېر کسانو یې متابعت کړی چې ابو اسحاق، شریک او نور دي. نو که د موسیقي حرمت په داسې کمزورو روایاتو ثابتوي، بیا به د همدې درجې هغه روایات څه په کوي چې د موسیقي او الو حلت یې ترې ثابتېږي؟

دویمه دا چې تقلیس څه ته وایي؟ د مسند احمد څېړونکي په دې اړه د سیوطي قول یې په تفسیر کې رانقل کړی:

قال السیوطي: فَسَّره بعض الرواة بأن تقعد الجواري والصبيان على أفواه الطرق يلعبون بالطبل، وغير ذلك، وقيل: هو الضرب بالدف. انتهى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: سیوطي ویل: ځینو راویانو د تقلیس تفسیر داسې کړی چې نجونې او هلکان د لارې پر طرفونو کېني په ډول لوبې کوي او داسې نور. چا ویلي: تقلیس دریې وهل دي.

قال السندي: كان يُقَلَّس: على بناء المفعول، من التقليس، وهو الضرب بالدف والغناء.

سندي ویلي: په مجهوله صیغه دی چې د ده به تقلیس کېده. یعنې په دریو او سندرو یې هر کلی کېده.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ».(۱۲)

ژباړه: ربیع بنت معوذ رض ویل چې زما د واده په سهار ما ته رسول الله ص راغی او همدا ستا پر ځای راته کېناست او څو نجونو دریه وهله او په بدر کې د خپلو وژل شویو پلرونو په اړه یې سندرې ویلې، ان چې یوې نجلۍ وویل: زموږ نبي د سبا په شیانو پوهېږي. رسول الله ص ورته وویل: داسې مه وایه، خپلې پخوانۍ سندرې وایه.

د ښځو سندرې، دریې او ډلونه په کره روایاتو ثابت دي په داسې حال کې چې دا هر څه د نارینه وو په وړاندې کوي، مګر بل لور ته د موسیقي د حرمت دلایل دومره ضعیف دي چې د دې روایاتو په وړاندې هیڅ هم نه دي، خپله د دې روایاتو منونکي هم دا خبره مني، ځکه یې نو هر ځای د حرمت ثابتونکي روایات په ټوټو سره تړلي او هر ځای یې په یوه او بل نورو ته پینې ور کړې. له دې ښکارې چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره صحت په اړه يې هغوئ هم شکمن دي، نو په شکمن شي څنگه روا او داسې شيان حرام کړو چې جواز يې خپله په کره رواياتو ثابت دی؟.

ډول، دريه او د ښځو سندرې د موسيقي مهم اجزا دي. نو کله چې د دې درو واړو جواز له رواياتو ثابت شو، گواکې ټول جزونه يې ثابت او روا شول. ځکه موسيقي يو شی نه ده، بلکې همدا ډول، دريه، باجه، نل او داسې نور الات، که ډول روا وي، دريه روا وي، د ښځو سندرې روا وي، نو دا نورو الاتو څه کړي دي چې د حرامو په کتار کې يې درولي؟

د ميرمنو د اواز په اړه هم اختلاف شته، که زمونږ په شان يوه ټولنه د ميرمنو اواز د هغوی له امله منعه کړي او د سد ذرايع له بابه يې وگڼي؛ يوه خبره ده، که نه د سروز د الو په اړه هيڅ کره ثبوت نه لرو چې د حرمت ټاپې پر ولگوو.

يو مهم اصل دا هم دی چې د ټولو شيانو اصل اباحت دی(البقرة: ۲۹) او کله چې د دې خلاف فيصله کېږي، نو پوره باروي دلايل غواړي چې يو شی له خپل اصل(اباحت) څخه واړوي. د موسيقي اصل هم جواز دی، که څوک غواړي چې د موسيقي حراموالی ثابت کړي، نو ارو مرو بايد د داسي مرتبې دلايل راوړي چې باوري او د شک هيڅ مجال پکې نه وي. خو د دې مرتبې روايات او دلايل يو هم نه شته، بلکې هر روايت چې راغلی يا په سند يا هم متن کې داسې خبرې شوې چې د هغه روايت اعتبار او صحت ته يې زيان اړولی.

پر همدې بنسټ ويلای شم چې موسيقي د خپل اصل له مخې روا ده، د حرمت په اړه راغلي دلايل يې ټول ضعيف دي او يو شمېر کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلایل یې لا د حلالوالي په اړه هم راغلي دي چې دا ټول د موسیقي پر جواز او رواوالي دلالت کوي.

بده یې نه ګڼم چې د دې بحث په اخر کې د حرمت تعریف هم راوړم څو خلکو ته روښانه شي چې هر ډول دلایل د حرمت ثبوت نه شي کېدای:

طَلَبُ الْكَفِّ عَنِ الْفِعْلِ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ.

ژباړه: په باوري دلیل له کاره د بندیدلو غوښتنه ده.(۱۳)

حرام هغه څه دي چې په قطعي دلیل ثابت شي او په ځینو کتابونو کې د قطعي الدلالة ټکی هم شته چې مفهوم یې هم باید واضح وي، نو که د موسیقي په اړه راغلي دلایل په دې میزان کې وتلو نو ډېره بې وزنه وخېژي. خبره باید په ټول پوره او پر اصولو برابره وي چې د منلو معیار ته ورسېږي او که د هر څونه لوی انسان خبره وي خو چې پر معیاره برابره نه وي، د منلو وړ نه ده.

یوه خبره باید شعر په اړه وکړم، چې ښه خبرې یې د نثر په شان ښې دي او بدې یې بدې دي، لکه نثر کې چې کنځل بد دي، غیبت ناروا دی، د شعر په ژبه هم کنځل، غیبت، بهتان او... ناسم کارونه حرام دي چې هغه د موسیقي له حرمت سره کار نه لري، بلکې د خپل ذات له مخې حکم پر کېږي.

سرچینې:

(۱)الکلیات، فصل الفاء.

(۲)بخاري، کتاب الاشربه، باب ماجاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه: ۵۵۹۰.

(۳)تهذیب التهذیب: 10 / 21.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)مسند البزار: ۷۵۱۳.

(۵) لسان العرب، د ب بحث، فصل اللام: ۷۲۹/۱.

(٦).تاج العروس، الحزء ۴ فصل الكاف، كوبه: ۱۸۱/۴.

(۷)سنن الترمذي، ابواب البيوع، باب ماجاء في كراهية بيع المغنيات، ح: ۱۲۸۲.

(۸).بخاري: ۴۰۰۳، مسلم، كتاب المغازي: ۱۹۷۹.

(۱۰).بخاري، كتاب مناقب الانصار، باب مقدم النبي ص المدينه و اصحابه، ح: ۳۹۳۱.

(۱۱).مسند احمد: ۱۵۴۷۹.

(۱۲) .بخاري، كتاب المغازي، باب، ح: ۴۰۰۱.

(۱۳).الموسوعه الفقهيه الكويتيه، حرف التاء، تحريم: ۲۰٦/۱۰/.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوروز په اړه یو وضاحت

په راتلو در سره ډېرې خوښۍ راوړه
په خوشحال باندې دې قدر دی نوروزه

زما د مشاهدې له مخې د نوروز په اړه زموږ خلك پر درو ډلو وېشلي دي. یوه ډله د نوروز لمانځل مطلق حرام ګڼي او ځینې یې یو ګام وړاندې بڼدي او په دې ورځ ډالۍ ور کول، منل او تشویق یې کفر بولي. بله ډله یې لمانځل روا بولي او په دې ورځ کېدونکي ناسم اعمال بد ګڼي، مګر د نوروز حرمت ته دا بېل اعمال نه بانه کوي. د عوامو یوه لویه ډله بیا د دواړو ډلو ترمنځ د شك پر میدان هکه پکه ولاړه ده. که د هرې ډلې له ژبورو سره مخ شي نو د هغې ډلې اکس دریځ د نیمې ورځې لپاره ور سره مني او د ورځې په اخیر کې بیا پر نوي دریځ لیدله کېږي.

په دې لیکنه کې به د لومړۍ ډلې هغه دلایل راوړم چې له هغو په استناد دوی هڅه کوي د نوروز لمانځل خلکو ته د شریعت له مخې حرام ثابت کړي. په دې میدان کې یو روایت چې ډېر لاس پر لاس کېږي او د نورو موضوعاتو په اړه هم له هغه څخه استناد کېږي؛ دا دی.

من تشبه بقوم فهو منهم.(۱)

که څوك یو قوم سره تشبیه غوره کړي، نو دی هم د هغه قوم حکم لري.

دا حدیث په اصحابو کې یوازې عبد الله بن عمر رض روایت کړی، نو پوښتنه کېږي چې د داسې عمومي قانون په اړه یوازې ابن عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دا روایت اورېدلی او په اصحابو کې بل چا دا قانون نه دی نقل کړی؟ که څه هم حذیفه رض ته هم یو روایت منسوب دی، مګر د هغه سند دومره ضعیف دی چې ګواکې روایت بیخي نه شته.

دویم دا چې د دې روایت سند تر ابن عمره هم کره نه دی. محدث صنعاني په سبل السلام(۴/ ۲۶۷) کې وایي: د دې روایت په سند کې ضعف دی او شواهد یې هم ټول ضعیف دي. دارنګه امام عجلوني په کشف الخفاء (۲/ ۳۱۴) کې وایي: په سند کې یې کمزوري ده. امام زرقاني پسې وایي: د شاهد په مټ د حسن درجه لري. یعنې حسن لغیره دی. (مختصر المقاصد: ۱۰۱۲) د همدې درجې په روایاتو هیڅ ځای دلیل نه نیول کېږي البته د بل صحیح روایت په څنګ کې راوړل کېدای شي. مګر دلته د حرمت په اړه ترې استدلال کېږي چې په هیڅ توګه د منلو نه دی. امام هیثمي وایي چې په یوه بله کمزورې طریقه دا روایت له حذیفه بن یمان رض څخه هم شوی مګر د علي بن غراب په نوم راوي کمزوری دی.(مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۷۴) زرکشي یې په اړه وایي: سند یې کمزوری دی. (اللآلي المنثورة: ۱۰۱) وتلی مشهور حنفي مذهبه محدث امام زیلعي وایي: فیه ابن ثوبان ضعیف. ابن ثوبان راوي کمزوری دی. (نصب الرایه: ۴/ ۳۴۷) همدا شان دوو وروستیو پوهانو حسان عبد المنان او شعیب الارنووط هم د دې روایت سندونه کمزوري ګڼلي.

دریېم دا چې که دا یو عام قانون وبولو نو بیا زموږ په هر شي کې له نورو سره مشابهت راځي. په تګ، جامو، خوراک، څښاک، پر کټ ناسته او داسې بیخي ډېر شیان. همدې ته په کتو ځینو کسانو هڅه کړې چې مشابهت دوه ډوله کړي. یو یې حرام او بل یې مباح بللی. مباح یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه بللي چې له ورځني ژوند سره تړلي وي. لکه همدا ياد شيان او حرام يې هغه ګڼلي چې په دين او شريعت کې مشابهت وي. د دې روايت په اړه که تر دوو اولو ټکو را تېر شو، بيا هم د نوروز په اړه د حرمت استناد نه شي ځني کېداى. ځکه نوروز له فرهنګ سره اړه لري چې شريعت يې په اړه د حرمت فيصله نه کوي. يعنې نوروز دين نه دى، بلکې له پخوا څخه را پاته کلتوري خوشالي ده چې شريعت يې په اړه ساکت دى او د هر ساکت شي په اړه د مباح پرېکړه د ټولو اصولينو متفقه فيصله ده.

په دويم قدم کې د مسند احمد او ابوداؤد هغه روايت وړاندې کېږي چې انس رض وايي، رسول الله ص د مدينې له خلکو د هغو دوو ورځو په اړه پوښتنه وکړه چې دوى پکې خوشالى کولې. (ما هذان اليومان؟) دوى ورته وويل چې زموږ د جاهليت د وخت هغه ورځې دي چې موږ په کې خوشالي کوله. رسول الله ص ورته وويل: ان الله قد ابدلکم بهما خيرا منهما: يوم الاضحى ويوم الفطر. يعنې الله هغه دوې ورځې په غوره دوو در بدلې کړې چې لوى او کوچنى اخترونه دي.(۲)

که د روايت دې متن ته ځېر شو نو د نورزو يا بلې خوشالى حرمت په کوم ځاى کې دى؟ دلته ويل شوي چې هغه د خوشالى ورځې تر دې ځکه ښې دي چې يو خو خوشالي پکې شته او بل د الله له لورې ټاکل شوې دي چې عبادت هم پکې کېږي. له دې متن څخه دا ثابتول چې د نورو لمانځل نور حرام دي، بيخي بې انصافي ده. يو به عبادت او رواج نه سره ګډوو او بل به د غوره او ناغوره له تورو د حرمت او ناروا والي مفهوم نه اخلو. که دې ټکو ته متوجې شو نو بيا په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کې هیڅ د حرمت مفهوم نـه شـته او د نـوروز پـه اړه یـې راوړل لویه بې انصافي ده.

یو مهم ټکی دا هم دی چې کـه لـه اخترونـو پرتـه د خوشـالۍ نـورې ورځې د شرعي حکم پر اساس ونه لمانځلې شي، نـو د ټـولي اسـلامي نړۍ په کچه چې د خپلواکۍ کومې ورځې لمانځل کېږي، ایا هغه هم له نامسلمانو سره د تشابه له کبله ناروا دي؟ په داسې حال کې چـې دا دود هم موږ له نورو اخیستی او د اسلام په پیل کې یې هـیڅ راز شـواهد نـه شته؟ ان دغه ډول ورځ د ملایانو او طالبانو په واکمنۍ کې هـم لمانځـل کېده، خو د هغه ګډ علت پر بنا یې هیڅا مخالفت ونه کړ چـې د ازادۍ د ورځې او نوروز تر منځ موجود دی او په مصر کـې اوس هـم د (شـم النسیم) په نوم د خوشالۍ یوه ورځ شته چې د الازهر د مفتیانو په شمول ډېرى نورو علماؤ هم اجازه ور کړېده. که د ازادۍ د ورځـي جشـن روا وي، نو نوروز څه ګنا کړېده؟ که هدف دلته د عربي او ایـراني کلتورنـو ټکر وي، نو چې عربي کلتور ته د پاتېـدا او لمـانځنې اجـازه شـته(لکه: لنګوټه، اوږده کالي، پر سرونو یو ډول دسـملونه اچـول او)، ایـراني یـا زموږ خپل رواج ته د بقا اجازه ولې نه ور کوو؟

استاد محمد محق په سترګې به پرانیزو کتاب کې وایي چـې د ملګـرو ملتونو په یو را پور کې د هغو کسانو شمېر درې سوه میلونه ښودل شوی چې نوروز لمانځي.. دا په داسې حال کې چې دا ټول کسان له یوه دین یا مفکورې سره تړاو نه لري. له دې ښه ثابتېږي چې نـوروز لـه دیـن یـا شریعتونو سره تړلی عمل نه دی او دا د ډېرى خلکو لپاره نن هـم او پـه تېر کې هم د کال لومړۍ ورځ وه او په دې سره د کـال یـو نـوی فصـل پیلېږي. نو انسانانو دا دخپلي خوښۍ ورځ نومولې. دا یـو ګـډ فرهنـګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دى چې له اديانو سره يې هيڅ سر و کار نه شته او نه هم اديان د دې ډول مېلو د حرمت ټاپې له ځان سره لري. له دې امله نو علي کرم الله وجهه ته د نوروز په ورځ راغلې تحفې هغه منلې دي. ابن تيميه وايي: واما قبول الهدية منهم يوم عيدهم فقد قدمنا عن علي بن ابي طالب رضی الله عنه أتي بهدية النيروز فقبلها. يعنې د دوی د اختر په ورځ يې ډالۍ منل کېدای شي، ځکه علي رض ته يې ډالۍ راوړې او هغه ترې منلې. له عائشې رض څخه هم په مصنف ابن ابي شيبه کې روايت دی چې د ډالۍ منلو توصيه يې کړې. ابو برزة رض هم روايت شته چې د مجوسيانو د اختر په ورځ يې ډالۍ ترې منلې.

د حراموالي لپاره يو بل مهم ټکی هغه ناسم اعمال دي چې په دې ورځ تر سره کېږي. خو د دې ناسمو کړنو له امله يو بېل شی له څه دليل پرته نه شو حراملولای. دا منو چې پر زيارتونو شرکي اعمال د منلو نه دي، مګر دا هم بايد ومنو چې د دې اعمالو يوازيني سبب نوروز نه دی، ځکه اخترونو کې هم خلک قبرونو ته ځي، هلته زاری کوي او ميخونه لرګيو کې ټکوهي او غوښتنې ترې کوي. نو ايا له دې وجې به سبا د اختر د نه لمانځلو فتوا ور کوو؟ په اختر کې هم خلک مصارف کوي، مېلو ته ځي، کارونه ټول رخصت وي او په دې خوښي کې د افراط تر حده خوښياني کېږي چې له دې امله تر ننه هم چا د اختر لمانځل ناروا نه دي بللي.

د قران کريم او نبوي احاديثو لارښوونه دا ده چې که په کوم څه نه پوهيږئ او يا پکې شکمن ياست، هغه مه کوئ. له دې را ته ثابتيږي چې په ډېرو ضعيفو، واهي، کمزورو او هغو رواياتو چې مفهوم يې د خپل چوکاټ لپاره بدل کړل شي، باوري شيان نه شي حرامېدای. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم امر کوي چې له علم پرته په څه مه پسې کیږئ او حدیث هم وایـي چې باوري ومنه او شکمن ایله کړه. نو دې اصولو ته په کتو ویلای شـم چې د نوروز حرمت د شرعي نصوصو غوښتنه نـه ده. زمـا پـه ګومـان دا یوه کلتوري مسله ده چې ځیني ملتونه د نورو ملتونو کلتور د پراخېدا په حال کې نه شي لیدلای. له دې امله نو د هغه د ورکولو لپاره له ټولو ور سره وسیلو په ګټې اخیستنې هڅه کوي چې دا رواج ورک کړي. د ډېـر افسوس ځای دا دی چې ګـڼ شـمېر حکومتونـه او ملتونـه دینـي متـون خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره کاروي. له نوروز سره هـم دا ډېـر وخـت همدا معامله روانه ده چې کله یې د هغه عالم په خوله ناروا کوي او کلـه د دغه. د نوروز په شمول موږ نورې خوښۍ هم لرو چې دیني یا شرعي جنبه نه لري، البته لمانځل یې له شریعت سره ټکـر هـم نـه دی. بلکـې خوښي په اسلامي شریعت کې ډېره مطلوبه ده. په یوه نبوي حدیث کې دي: ما رأیت احدا اکثر تبسما من رسول الله. (الترمذي) تر رسـول اللـه ډېر حنديونکی کس مي بل هیڅ نه دی لیدلی. جریر بن عبـد اللـه رض هم وایـي: مـا حجبنـي رسـول اللـه منـذ اسـلمتُ ولا رأني الا تبسـم في وجهي. (مسلم) کله چې زه مسلمان شوی یم نو رسول الله له ما ځان نـه دی ګوښه کړی او هر وخت یې زما تر مخ تبسم کاوه. بل حـدیث دی: تبسمک في وجه اخیک لک صدقة. (ترمذي) رسول الله وایي: د خپل ورور په مخکي خندا دې هم صدقه ده.

له دې ټولو روایاتو ښکاري چې خندا، خوشالي او خوښۍ په اسلامي شریعت کې مطلوب دي. انسانانو ته خوشالي ورکول ډېره اساسي مسله ده چې شریعتونو هیڅکله هم د خدای او رسـول پـه نـوم لـه انسـانانو د خوښۍ وړلو هڅه نه ده کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۷/ ۳/ ۱۲

سرچينې:

(1) ابوداؤد، کتاب اللباس، باب لبس الشهره، ح: ۴۰۳۱.

(۲)مسند احمد، مسند انس بن مالك رض، ح: ۱۳۶۲۲، ابوداؤد: ۱۱۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا

په مسلمانانو کې د هغه کس په اړه اختلافات او بېل نظرونه لـه ډېـره وخته شتون لري چې په ارادي توګه يې اسلامي مقدساتو تـه سـپکاوی کړی وي. يو شمېر عالمانو په دې اړه خاصې ليکنـې کـړې. لکـه ابـن تيميه چې د الصارم المسلول على شاتم الرسول پـه نـوم يـې يـو کتـاب ليکلی او دا دريځ يې غوره کـړی، چـې رسـول تـه ښـکنځل کـوونکی مسلمان وي که کافر؛ وژل کيږي.

دا يوازې ابن تيميه نه دی چې د استهزا کوونکي سزا يې مرګ ټاکلې؛ بلکي تر ده مخکـې او وروسـته نـور کسـان هـم شـته چـې د مقدسـاتو سپکاوی يې د کفر او قتل موجب ګڼلی.

له اسلام څخه د همدې علماؤ دې تعبير پر اسلام باندې منتقدينو ته د نيوکو يو بل اپشن هم په لاس ور کړ. له همدې امله به چا اسـلام د بـې انصافۍ دين باله، چا د قراني ايـاتونو او هغـو احـاديثو تـرمنځ ټکـر تـه اشاره کوله چې د استهزا کوونکي د قتل خبر کې شوې او ځينو لـه بلـې زاويې ورته کتل.

البته له دې هر څه سره د تاريخ په هر دور کـې داسـې پوهـان هـم وو چې دا کار يې نه يوازې د اسلام برخـه نـه دی بللـی. بلکـې د اسـلامي متونو په استناد يې سخت انتقادونه هم پر کړي.

که د دې مسلې د وضاحت لپاره موږ قران کريم ته پام وکړو او د انبياؤ سنت تر نظر تېر کړو نو راته ثابتيږي چې په اسلامي مقدسـاتو د اسـتهزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي نه یوازې مرګ نه دی روا، بلکې تر دې هم کمه سزا یې اسلام نه ده ټاکلې.

په قران کریم کې یو ځای لولو:

{وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ () لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} [التوبة: 65، 66]

که له دوي وپوښتې نو ارو مرو به درته ووايي چې موږ ګپې او ساتېرى کاوه. ووایه چې په الله، ایاتونو او رسولانو یې پسخند وهئ؟ عذرونه مه بیانوئ تر ایمان وروسته مو کفر کړی که موږ ستاسو یوه ډله وبخښو نو بلې ته به مو عذاب ځکه ور کړو چې جرمونه یې کړي.

دا د توبې سورې ایاتونه دي چې تر ټولو وروستی نازل شوی سورت دی. دلته وینو چې یو شمېر کسانو په دیني مقدساتو پسخند وهلی او بیا یې عذر دا بیان کړی چې ګپه وه. قران کریم یې ځواب ویلی چې په دیني مقدساتو د استهزا لامل مو هغه پټ کفر دی چې تر ایمان وورسته مو غوره کړی او له دې سره یې د اخروي عذاب ګوتڅنډنه ورته کړې او پیغمبر علیه السلام ته یې امر نه دی کړی چې عذاب ور کړي.

له دې ایته په ډاګه شوه چې په اسلامي ټولنه کې دین ته سپکاوی یو جرم دی البته د سزا په اړه یې څه نه دي ویلي او یوازې اخروي عذاب یې یاد کړی دی.

په یوه بل ایت کې هم دي:

{وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[النساء : 140]

ژباړه: یقینن تاسو ته په کتاب کې نازل شوي چې که مو د الله له اياتونو انکار او پسخند واورېد نو تاسو له هغوئ سره مه کېنئ څو دوی په نورو خبرو بوخت شي که نه تاسو به هم دغه وخت د دوی په شان یاست.

یو مهم ټکی دا هم دی چې دا سورتونه په مدینه کې نازل شوي او دا مهال رسول الله ص د مسلمانانو مشري کوله او د ده په مشري له نامسلمانو سره یو شمېر جنګونه هم شوي دي. لنډه دا چې دا د وروستي وخت اياتونه او حکم دی نه دا چې دا په صدر اسلام کې و او بیا منسوخ شو.

له دې اياتونو ثابته شوه چې که څوك له اياتونو انکار کوي او په ځنګ کې ګپې هم ور باندې کوي، نو الهي امر دا دی چې دا مجلس همدې کسانو ته ور پرېښودل شي. کله چې دوی د اياتونو موضوع بدله کړه او بل بحث یې شروع کړ نو مسلمان ته اجازه شته چې له نامسلمانو کسانو سره د هغوی په مجالسو کې ګډون وکړي. قران کریم نه دلته امر کړی چې پسخندیان ووژنئ نه یې د بند امر کړی او نه هم بله دنیاوي سزا. د دوی د همدې عمل حساب پر خدای دی او هغه پوه شو خپله یې بنده. په دې موضوع کې بنده ته اختیار نه دی ور کول شوی چې کومه سزا ورته ځانګړې کړي.

په یوه حدیث کې راځي چې نبي علیه السلام ته یو ځارایي کس د اسلام منلو لپاره راغی. دې کس له رسول الله ص سره پر اسلام بیعت وکړ او ولاړ. خو بله ورځ راغی او له تبې یې شکایت وکړ او د بیعت ماتولو خبره یې هم ذکر کړه. رسول الله ص انکار وکړ او هغه کس

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام پرېښود او له مدینې ووتی. رسول الله ص وویل چې مدینه د بنی په شان ده چې خیره وړي او اوسپینه پرېږدي.(۱)

د بخاري له دې حدیث څخه هم ثابته شوه چې که څوک لـه اسلام څخه وګرزي نو دا ګرزېدا یا انکار یې د دې سبب نه شي کېدای چې په دنیا کې سزا ور کـړل شي، بلکـې رسـول اللـه ص یـوازې همـدا لـوړې جملې ویلې او هغه کس چې خپله تبه یې د اسلام په بیعت پورې تړلـې وه او بیرته یې بیعت هم مات کړ، هیڅ ونه ویـل یـوازې د بیعـت لـه ور کولو یې انکار وکړ.

په سورت المنافقون کې هم د رسول اللـه ص او اصـحابو پـه اړه ویـل شـوي چـې دوی ذلیـل خلـک دي او وایـي: لـئن رجعنـا الـی المدینـة لیخرجن الاعز منها الاذل. که مدینې ته ولاړو نو عزمتمن به یې بې عزته پسې اخلي.

قران کریم دا وینا را اخیستې چې د رسول په شان کې ویل شوې، خو نه یې دنیاوي سزا ورته ټاکلې او نه هم پیغمبر علیه السلام هغه کـس تـه چې دا وینا یې کړې او اصحابو شاهدي هم پر ادا کـړه، کومـه دنیـاوي سزا ور کړه.

د قران کریم په وینا چې هر نبي ته د خپلو امتیانو له لورې ویل شـوي چې لیونی یې، د بل په اشاره کار کوې، شاعر یې، درواغ وایې، ګوډګر یې، سحر په در شوی او داسې نور سخت الفاظ، خو هیڅ نبي ته الله د همدې سپکاوي په خاطر امر نه دی کړی چې دا کسان یا ووژني یا هم بله دنیاوي سزا ور کړي.

له دې ټولو دلایلو څخه ثابته شوه چې مقدساتو ته سپکاوی یو دینـي جرم دی چې سزا یې خدای خپله ور کوي. بنده حق نـه لـري چـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسله کې له ځانه حدود وټاکي او د خدای بندګانو ته په خپله خوښه تعزیرات ور کړي. د دیني مسلو په تشریح او وضاحت کې قران کریم لومړی مقام لري او تر یوه داسې حدیث چې خبر واحد وي د انبیاؤ سنت په دین کې ډېر معتبر دي چې عمل په وشي. بیا په یوه داسې موضوع کې خو خبر واحد مطلق د عمل وړ نه دی چې هم د قران کریم خلاف وي، هم د ټولو پیغمبرانو د سنت خلاف وي او هم یې عقل ردوي. هغه روایات چې په اسلامي مقدساتو د پسخندیانو قتل یې روا کړی، پر خدای، ایاتونو، نبوي سنتو او هغو احادیثو زیاتوب دی چې دلته مي وړاندې له لاسوندونو سره ذکر کړل. خدای چې دا دین د انسانیت د سوکالۍ لپاره رالېږلی هیڅکله داسې امر نه ور کوي چې د بنده قتل یوازې د هغه په یو داسې عمل روا کړي چې سزا یې یوازې خدای ور کوي، خو له دې سره یې یوځل د بنده په لاس هم وکړوي. قران کریم وایي: وانزلناه الیک الکتاب لتخرج الناس من الظلمات الی النور. کتاب د همدې لپاره راغلی چې انسانانو له کړاونو رڼا ته راولي. نه دا چې پر خلکو بوج او پیټی شي. قران کې اساني ده سختي نه کوي، بل ځای وایي: یرید الله بکم الیسرـ و لا یرید بکم العسر. الله د اساني اراده لري نه د سختي.

د اسلام همدې اساسي روح ته په کتو ویلای شو چې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی یو دیني جرم دی چې سزا یې خدای پر خپله ذمه اخیستې مګر په دنیا کې یې خپل رسول ته هم د دې اختیار نه دی ور کړی، نو له رسول پرته نور عام انسانان به د دې څه اختیار ولري؟

۲۰۱۷/ اپریل/ ۲۰

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)(بخاري باب المدينة تنفي الخبث حديث نمبر: ۱۸۸۳)

بيعت که انتخابات؟

په دې مقاله کې غواړم د بيعت، انتخاباتو او حل و عقد په اړه ځينې ناروښانه ګوښې راوسپړم. تر اسلام مخکې عربو د سودا مهال رواج درلود چې د فاينل سودا لپاره يې يوبل ته لاسونه سره ورکول چې بيعت صفقه ورته ويل کيدل. همدارنګه يې له خپلو مشرانو سره د وفادارۍ په پار هغه ته لاس ورکاوه، د اسلام تر راتلو وروسته همدا طريقه په مسلمانانو کې هم رواج شوه او له خپلو مشرانو سره به عوامو بيعت کاوه چې هغه ته د وفاداري ژمنه ورکړي او هم له هغه څخه وعده واخلي څو زموږ له حقونو به دفاع کوي او هر مسوول کس د خپل ولس په وړاندې مسوول دی چې دا لاس ورکول يې د دواړو خبرو ثبوت و.(۱)

د حل و عقد په اړه لغتپوهان وايي چې حل خلاصولو او د يوه جامد شي ويلېدو ته هم ويل کيږي، عقد بيا غوټې ته وايي، نو خلاصول او غوټه کول يې لنډه معنا ده چې دلته د مسلمانانو د عامه چارو د سمبالښت په خاطر د نظام ايجادول هدف دي، اصلن بايد عقد و حل ليکل شوی وای، ځکه تر عقد وروسته حل موجوديږي خو ممکن ځينو د سهولت په خاطر همداسې ليکلی وي. پر دې موضوع ځينو څېړونکو نوشته کړي چې د حل و عقد اصطلاح لومړی ابو بکر باقلاني په خپل کتاب کې کارولې ده چې وروسته بيا پسې عامه شوه. نوموړی عالم په ۴۰۳ کې مړ دی نو معلومه شوه چې په څلورمه هجري پيړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه دا اصطلاح رامنځته کړې ده او لـه دې هـر څـه سره دوی ادعـا کړې ده چې دا یوه اسلامي او شرعي صبغه لري!(۲)

انتخاب هم د دې دوو الفاظو په شان عـربي لفـظ دی چې معنـا یـې ټاکنه ده، د انتخاباتو اصطلاح بیا نوې ده چې پخوا نه وه کار شوې او د ټاکنې په معنـا ده. لـه دې اصـطلاح هـدف دادی چـې ولـس د خپلـې مشرۍ او شورا لپاره ځینې کسان په خپلو رایو ټاکي(انتخابوي).

ځینې کسان فکر کوي چې بیعت په اسلام کې ریښه لري، همدا شـان د حل و عقد له لارې رامنځته شوی حکومت اسـلامي صـبغه لـري امـا انتخابات بیا په اسلام کې ناروا دي. زما په انـد دوی پـه دینـي مفـاهیمو کې تر ماهیت شکل ته ډېره توجو کـوي، کـه پـه دې پـوه شي چـې لـه هرې زمانې سره د شرعي احکامو د تطبیق اړتیا ده، نو بیا اړینـه ده چـې تر شکل ماهیت ته ډېره پاملرنه وشي او انتخابات د بیعت یو نـوی ورژن وبلل شي همدا شان د حل و عقد ځای باید لویې چرګـې تـه پرېښـودل شي او د شورا د پخواني نوم پر ځای نوی نـوم پارلمـان غـوره شي او د غوراوي طریقې به یې هم حتمن فرق سره کوي که څـه هـم پخـواني د شورا او حل و عقد د انتخاب پر یوه طریقه جوړ نـه دي سره راغـلي او ګڼې طریقې یې بیان شوې دي، نو نن هم شونې ده چې یوه بله طریقـه د اوس وخت غوښتنو او حالاتو ته په کتو پر اضافه کړو. ځکه د وخـت له تېرېدو سره نوي مفاهیم رامنځته کېـږي، غوښـتنې نـوې او زیـاتېږي، کلتور او فرهنګ ته نوي شیان لار پیدا کوي، له یوه ځایه بل ځـای، لـه یوه وخته بل وخت، له یوه قومه بل قـوم او لـه یـوه ملتـه بـل ولـس تـه غوښتنې او تقاضاوې بدلېږي، د دې لپاره اړینه ده چې تر شکل ماهیت مهم وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي خبرو وروسته زه اصلي خبرې ته راځم. زما په اند بيعت د انتخاباتو يو پخوانی شکل دی، اصلن مهمه دلته داده چې د ټولنې لپاره يو مسوول وټاکل شي چې د هغه په مشرۍ کې د خلکو چارې مخته يووړل شي، په دې ځای کې هدف بيعت نه دی، نه انتخابات دي، بلکې دلته هدف د يوه زعيم انتخاب دی، چې د هغه تر مشرۍ لاندې چارې سمې پر مخ ولاړې شي، که د انتخاباتو پر حراموالی او د بيعت پر شرعي والي خبرې ګرمې کړو نو له موږ به اصل مقصد ورک وي او په وسيله غوندې شيانو کې به مو بحث پيل کړی وي. زه د ځينو کسانو په شان اصلن له لويه سره دا نه منم چې نظام هم اسلامي و نااسلامي کېدای شي، اسلام او کفر د انسان کړنې دي، که اطاعت وکړي او پر خپل رب و رسول يې ايمان راوړي نو مسلمان دی او کنه منکر (کافر) دی. نظام د عامه چارو د سمې سمبالونې يو چوکاټ دی او چوکاټ ته د کفر يا اسلام نسبت کول زما په اند سهي نه دي. په اسلامي نصوصو کې هم د نظام په اړه د اسلامي يا شرعي نظام يا هم د کفر نظام هيڅ هم نه شته نه دا راغلي چې دغه شرعي امير دی او هغه بيا کفري امير دی. همدا شان شريعت کوم چوکاټ هم نه دی مقرر کړی چې په دې چوکاټ کې دننه دې نظام جوړ شي څو اسلام يا شريعت ته منسوب شي او که دا نه وي بيا کفر يا نااسلامي ته منسوبيږي.

د شرعي لومړيتوبونو په پېژندلو موږ کولای شو چې د داسې بې فايدې کشالو او شخړو مخه ونيسو. لومړی بايد هغه اولويتونه په ګوته شي چې د شريعت هدف دي او د هغو لپاره جدي مبارزه وشي نه دا چې له شريعته سياسي قدرت ته د رسيدو وسيله جوړه شي او د انسانيت لپاره راغلی رحمت دين د ځينو خاصو کړيو د انحصاري قدرت په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست غوندي بدنام شي، هغه دین چې هدف یې انساني و بشري اصلاح وه ولې باید په لوی لاس د انساني خرابونې او وژنې کار ترې واخیستل شي؟!

مهمه دا ده چې پر بشر ـ د ظلم مخه ونیول شي، انسان د انسان له مریيتوبه ازاد شي، خلك د باورونو په انتخاب کې ازاد پرېښودل شي، کوم څه چې په دین و شریعت کې راغلي هغو باندې باور وساتل شي او د څه په اړه چې یې سکوت کړی، هغه دنیوي چارې وګڼل شي او په هغه ډول مخته یووړل شي چې د بشر په ګټه وي، زمان او مکان یې تقاضا کوي. له وخت سره ټکر یوازې د بشر په تاوان تمامېږي او که د ټکر لامل هر ډول عقیده یا باور وي، نو هغه باور و عقیده به هم ډېره بدنامه شي.

پاته شوه د حل وعقد موضوع؛ دا اصطلاح لومړی د یوه عالم له لورې په څلورمه هجري پېړۍ کې استعمال شوه چې وروسته د نورو عالمانو له لوري تر کارونې وروسته پسې عامه شوه. یعنې د خیر القرون د زمانې اصطلاح هم نه ده چې ځینې خلك یې د حکومت لپاره د یوه اسلامي موډل په توګه وړاندې کوي، ممکن د هغه وخت غوښتنه به وه چې هغوی ایجاد کړې ده اما نن اړینه نه ده چې موږ دې دا موډل نظام جوړ کړو او د خپل وخت عیني شرایط له پامه وغورځوو. د عبد الله بن ابراهیم په پاس یاد شوي کتاب کې یادونه شوې ده چې اهل حل و عقد او اهل شورا هم تر خپل منځ توپیر سره لري، ده ویلي چې اهل حل و العقد دوامداره دنده نه لري، بلکې موقته چاره ده، له دوی مشوره نه غوښته کېږي بلکې د یوې ستونزې د حل په موخه راغونډېږي او حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کوي، مګر اهل شورا بیا دوامداره خپل کارونه مخته وړي، د مشورې تر طلب وروسته هغوی مشوره ور کوي او داسې نور ټکي.

ما چې په هغو توپیري ټکو کې فکر وکړ نو عینن زموږ د زمانې لویه جرګه او ملي شورا غوندې یو شی ترې راوتی. اهل حل و العقد لویه جرګه ده او ملي شورا بیا د هغې زمانې اهل الشورا دي. انتخابات عینن د بیعت نوی شکل دی چې له نن زمانې سره سمون هم خوري او د حالاتو غوښتنه هم ده.

زما په اند پر دې موضوعاتو شخړه یوازې لفظي ده، حقیقت کې دا یو شان دي، دوی هغه زمانه کې یو نوم ور کاوه او نن خلک بل، هغه زمانه کې به یې ممکن شکل یو ډول و او نن به یې لږ تغییر کړی وي، دا تغییر یوازې په دې چارو کې نه راځي، بلکې په نورو شیانو کې هم راغلی دی، مثلن: حج ته تلل، اذان کول، د شاهدۍ په اړه له نویو وسایلو کار اخیستل، د جنس یا سره و سپینو پر ځای د کرنسۍ کارول او داسې نور، لکه دا یاد شیان چې د وخت غوښتنه وه او ده، همدارنګه انتخابات، لویه جرګه او ملي شورا هم د وخت غوښتنې دي چې د شکل په لږ تغییر د هماغه اهدافو لپاره کارېږي لکه دوی چې بیعت، اهل حل و العقد او اهل شورا په خپله زمانه کې کارول.

د یو شي هدف مهم وي، هغه ته وسیلې که هره یوه وي توپیر نه لري چې اصل هدف ته لاس رسی په پیدا کېږي نور وسایل ممکن مختلف وي، د زمانې په تېرېدا سره توپیر هم وکړي او د کلتورونو ادلون بدلون هم تغییر ور کړي، خو هدف به له لاسه نه وزي، کله چې هدف په هره جایزه وسیله تر لاسه کېږي هماغه وسیله سمه ده او د الفاظو پر سر یې شخړه د هوښیارانو کار نه دی؛ خو د وسیلې بدلون هم په هره موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او هر ځای کې شونی نـه وي، د دې لپـاره هـم خپـل مـوارد شـته، ځینې وختونه ممکن یوه نیک کار ته خلك له بدو وسیلو ځـان رسـول غواړي، خو دا کار یې شرعي مجوز نه لري.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۱

سرچینې:

(۱).د ابن منظور لسان العرب، د سید محمد حسین طباطبایي المیزان: ۴۷۲/۱۸، ، د ابن اثیر نهایه: ۴۷۱/۱.

(۲).القاموس المحیط باب اللام فصل الحاء ماده حل مخ: ۱۲۷۵، اهل الحل والعقد، صفاتهم و وظائفهم، مخ: ۱۸، او ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز

د اسماني شرايعو متون انسان ته د انسان په ژبه راغلي دي. هغه ژبه چې انسان رامنځته کړې، د خپل پنځونکي په شان ده، بدلېږي، تغيير کوي، نوي الفاظ ورته رادننه کېږي، د څو تعبيرونو احتمال لري، يو لفظ يې ګڼې معناوې ور کوي، له يوې جملې يې د انسانانو برداشتونه مختلف وي، لهجوي توپيرونه پکې ځای مومي، د يوې سيمې کلتور يو ډول اغېز پر کوي او د بلې سيمې فرهنګ نور څه پکې ننباسي، يوه زمانه کې يو ډول اصطلاح عامه وي او بيا بل وخت راشي چې هغه زړه اصطلاح په کلېشه بدله شي، نوې يې ځای ونيسي- او نور ټول هغه عوارض چې انساني ژبو ته ور پېښېږي.

دا هر څه له دې امله ژبې ته ور پېښ دي چې خپله انسان هم پر يوه حال نه دی، د انساني تغيير او تبديل له امله ژبه هم د بدلېدا په حال کې وي او دا لړۍ له لومړۍ ورځې پيل او تر ننه يې دوام کړی. دا خبره ډېرې تشريح ته اړتيا نه لري چې د زمان و مکان په لحاظ د انسانانو غوښتنې مختلفې وي. يوه زمانه کې انسان يو ډول غوښتنې کوي او بله زمانه کې تر پخوا ډېر څه غواړي. ځکه څومره چې انساني پوهه ډېرېږي همدومره ور سره د انسان ذهن پراخېږي او د غوښتنو نوملړ يې هم ډېرېږي.

انسان د خپل کمزوري علم له امله له نن څخه پخوا د نېټ غوښتنه او د همدې لارې د کاروبارو غوښتنه نه د رلوده، ځکه په خبر نه و. اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا شی موجود دی نو هر انسان یې د استعمال غوښتنه کوي او په انساني ټولنه کې چې هر شی د انسان تر استعمال لاندې راځي ښه او بد عواقب دواړه لري چې نوې پدیده ورته ویلای شو او نوی فکر غواړي.

د انسانانو مختلف فرهنګونه د دې ثبوت دی چې غوښتنې او خواهشات بېل دي. هم د مکان له مخې او هم د زمان. دا دوه داسې قیدونه دي چې همنوعه انسانان پر مختلفو کلتورونو او ټبرونو وېشي. په انساني نړۍ کې تقریبا هره اختراع د اړتیا له امله شوې ده. هر اختلاف د بشري اړتیا له مخې رامنځته شوی او د هرې پدیدې تر شا د همدې بشري غوښتنې ریښه لیدله کېږي.

کله چې د انساني ټولنې هیڅ شی هم د ثبات په حال کې نه دی او د یوه فیلسوف په خبره چې دلته یوازې تغییر د ثبات په حال کې دی، نو بیا هر هغه قانون چې تغییر ممنوعه کوي انساني ټولنه له بدمرغیو سره مخوي. انسان باید د تغییر په حال کې واوسي او په همدې انسان خوشاله وي. کله چې جمود رامنځته شي ژوند ور سره ودرېږي، ښکلا له لاسه ور کړي، رنګیني ختمه شي، د ځلا پر ځای تیارې د ژوند هره برخه تر سیورې لاندې راولي، د خوښي پر ځای غمونه وي او د مستي پر ځای مړتتوالی وي، د حرکت پر ځای سکون وي. له دې امله باید ټول اسماني شرایع د تغییر دروازه خلاصه پرېږدي او د انساني فطرت خیال وساتي.

زما د معلوماتو سره سم په شرایعو کې همدې اصل ته پام شوی دی. شریعت خپله د هغو احکامو نوم دی چې تل د تغییر په حال کې وي. قران کریم همدې ټکي ته په دې الفاظو (لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) اشاره کړې.(۱) دلته راغلي چې شریعت د هر امت له بل څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېل وي. ولې؟ ځکه ځای او وخت يې مختلف وي، کله چې يوه قوم ته رسول راځي نو په هغه قوم کې عيني همدا مهال د بل اړتيا نه شته، له دې امله بايد بل رسول نورو قومونوته ولاړ شي چې ځای يې تغيير وکړي او همدا شی د شريعت تغيير ته لار جوړوي.

له انبياؤ سره په خپل وخت کې کتابونه نازلول هم د دې تغيير او تبديلۍ شاهدي ور کوي. که داسې نه وای، نو يو کتاب به يې نازل کړی وای او نبيانو به هر مهال له هغه کتاب څخه خلکو ته احکام بيانولای، مگر داسې نه دي شوي. لامل يې دا دی چې که له يوه کتاب څخه احکام اخيست کېدای، نو هغه د ژوند ټولو رنگينيو ته يې ځواب نه شوای ور کولای. هر قانون چې د انسان لپاره وي، نو بايد هغه خصوصيت قبول کړي چې خپله انسان يې په خپل ذات او فطرت کې لري. انسان په هر حال کې متغير دی او قانون يې بايد تغيير حتمن ومني. د شريعت په نصوصو کې دا شی ډېر واضح دی چې لاندې يې څو مثالونه ذکر کوم:

١ــ د مکې مکرمې بنسټ ابراهيم او اسماعيل عليمها السلام ايښی دی. مگر مکيانو د خپل مالي کمزورۍ له امله د مکې له خونې يوه برخه بېله کړه. کله چې رسول الله ص مکه فتحه کړه، هيله يې در لوده چې مکه د خپل جد ابراهيم پر بنسټونو ودانه کړي او همدا يې خپل بنياد هم و، خو له دې ډاره يې دا کار ونه کړ چې خلك نوي مسلمانان شوي، ممکنه ده د مکې وراني او نوې جوړېدا بد اثر پر وکړي، په انسانانو کې د فتنې له امله يې مکه د مکيانو پر نيمگړې جوړښت ايله کړه .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـــ رسول الله ص چې کله مدینې ته هجرت وکړ، مسلمانان مسکینان وو. له دې امله رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې د قربانۍ خوښه به تر درې ورځو وروسته په کور کې نه ساتئ. له دې څخه یې هدف دا وو چې خلک غوښه ووېشي او مسکینانو ته په ټولنه کې خپله برخه ورسېږي. اما کله چې بې وزلي کمه شوه، رسول الله ص خلکو ته اجازه ور کړه چې د غوښې ساتل نور ستاسو کار دی زما له لورې پابندي نه شته. (۳)

۳ـــ په مدینه کې رسول الله ص لومړی خلکو ته اجازه نه ور کوله چې هدیرې ته ولاړ شي او زیارت وکړي. په روایاتو کې د دې هدف دا بیان شوی چې لومړي سر کې مسلمانان د زیارت په اسلامي ادابو نه پوهېدل، رسول الله ص پرې ډارېده چې بیرته د جاهلیت د وخت باورونه پکې ځای ونه نیسي، له دې امله یې منعه کړې وو، کله چې دا ډار ختم شو نو اجازه یې ور کړه چې د اخرت او مرګ د یاد لپاره هدیرو ته ولاړ شي.(۴)

۴ـــ رسول الله ص مکیانو ته تر ۱۳ کاله دعوت وروسته مدینې ته هجرت وکړ. دا کار یې د ځان ساتنې په موخه و، له همدې امله هغه مهال یوازې د مکې له ښارګوټي هجرت فرض و او هر مسلمان باید له مکې هجرت کړی وای. مګر کله چې مسلمانان مکه ونیوله، رسول الله ص اعلان وکړ چې د مکې تر فتحې وروسته هجرت ختم شو.(۵) دا یوه اړتیا وه، مکیانو ته د شریعت د سزا یوه برخه وه. کله چې هغوی خپل حالت بدل کړ، د اختلاف زمانه یې متغیره شوه، نو حکم هم تغییر وکړ. هجرت هم یوازې له مکې لازمي و، ځکه نو بحرین، یمن، د بنو حنیفه سیمه او شاوخوا بدویي عربو کې مسلمانان اوسېدل او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ص د هجرت امر هم نه دی ور ته کړی. ان د هغوی د تعلیم لپاره رسول الله ص د خلکو په غوښتنه یوځل د شپږو یا لسو او بل ځل د اویا اصحالو ډله ولیږله چې مسلمانو قبیلو ته اسلام وښیي یا یې په خپله سیمه کې اسلام ته دعوت کړي؛ خو له بده مرغه له دواړو گروپونو سره چل وشو.(٦)

له دې پاس مثالونو ښکاره شوه چې مکان، زمان او کلتور پر شرعي متن څومره اغېز لري. مگر پوښتنه دا ده چې ایا له همدې اصل څخه تر رسول الله ص وروسته امت هم گټه پورته کولای شي او که دا واک یوازې د رسول تر ذات او وخته محدود دی؟ اصلن په دې بحث کې دا ټکی مهم دی، که نه پاس ذکر سوي مثالونه ټول مني.

زه دې بحث ته له دې زاویې ورځم چې د شریعت زیاتره احکام موقتي وي او دین د ابدي مقدسو احکامو نوم دی. مخکې مې د شریعت په اړه د قران کریم ایت ذکر کړی او د دین په اړه الله تعالی وایي: وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (٧)

ژباړه: او بېشکه دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم، له ما وډار شئ.

په دې ایت کې د ټولو انبیاو دین ته په مفرد اسم اشاره(هذه) گوته نیول دا ښیي چې دین د ټولو نبیانو ترمنځ مشترک دی او شریعتونه یې توپیر لري. له همدې امله وایي چې ستاسو هرې ډلې ته ځانگړی شریعت دی خو دین ته په مفرد اشاره کوي چې د ادیانو اتحاد ښیي.

که بحث ته تر ننوتو مخکې یو حدیث هم ذکر کړم نو له موږ سره به ان شاء الله د موضوع په روښانولو کې مرسته وکړي. حدیث دادی:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا» (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: بېشکه الله دې امت ته د هرو سلو کلونو په پيل کې يوڅوک راپاڅوي چې دين (شريعت) يې ورته نوی کړي.

عربي ژبه کې د الفاظو يو د بل پر ځای استعمال خورا زيات دی، دلته هم د (دين) لفظ د شريعت لپاره کارول شوی، دليل يې دادی چې تجديد يوازې په شرعي احکامو کې راځي او ديني احکامو لکه قران کريم چې صراحت په کړی، د ټولو نبيانو ترمنځ مشترك وي، نو بناءٔ دلته له راغلي لفظه شريعت هدف دی. ځکه قران کريم کې د دين لپاره د ملت توری هم کارېږي، قران کريم کې د شريعت پر ځای د دين يادونه نور ځايونه هم راغلې ده او حديثو کې يې هم مثالونه شته.

اوس د موضوع سپړل هم اسانه کېږي او هم د لوستونکو فهم ژر ورته رسيږي. موږ پوهېږو چې په حديث کې رغلی د (يجدد) لفظ د تجديد (تفعيل) د باب مضارع ده چې د نوي کولو معنا ور کوي. يعنې په شرعي تعبير کې د هر زمان، مکان او کلتور غوښتنو ته که پام وشي او له خپل وخت سره داسې تعبير شي چې د حساسيتونو پارولو پر ځای د بشري جامعې گټو ته پکې نظر وشي، نو دا شرعي تجدد دی او موږ ته يې د قران و حديثو له مخې اجازه راکړل شوې.

هغه څوك چې تجدد د نبي عليه السلام زمانې ته د شريعت کشول بولي او دې ته د تجدد نوم ور کوي، زما په اند ناسم فکر يې اخيستی. ځکه يو خو له عملي ژوند سره شرعي مسلو ته ربط نه شي ور کولای چې دا له ځمکنيو حقايقو سره ټکر کوي او بل د تجدد له توري يې هم سم برداشت نه دی کړی ځکه تجديد، نوي کېدل دي نه شاته وړل. که دلته د تجديد پر ځای د ارتجاع د باب لفظ راغلی وای، نو بيا ددوی فهم سم و، مگر د لته خبره برعکس ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت ته که کلتوري بڼه ور نه کړل شي د انسانانو تر فهم او وس لوړېږي. مثلن: عربي کې هغه ذات چې خلك يې عبادت کوي، د الله په نوم يادېږي، که د معبود همدا اسم ذات يوه پښتون ته په داسې حال کې ذکر کړې چې هغه له دې ناخبره وي، نو څه پرې پوهېږي چې زما متکلم ماته څه وايي؟ کله چې موږ هغه ته د ده د خپل کلتور، ژبې او عرف سره سم دخداى نوم ياد کړو او دا لفظ په هغه ورته ترجمه کړو، نو هغه پوهېږي چې له الله څخه زما د متکلم مراد څه شی دی.

يو بل مهم ټکی په شرعي مسلو کې زياتره وخت ماهيت وي، نه شکل. له دې امله نو چې کله هدف په يوه بڼه تر لاسه کېږي شارع يې پر خاص شکل ټينګار نه کوي. مثلن: د بني قريظه په غزا کې رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې ولاړ شئ لمونځ مو د بني قريظه سيمې ته ورسوئ. خلکو فکر وکړ چې د رسول الله ص هدف هلته تلل دي، نه ارو مرو لمونځ په هغه ځمکه کې ادا کول، له دې امله يې لمونځ پر لار وکړ، اما ځينو کسانو په ظاهري الفاظو تمسک وکړ او لمونځ يې هلته ورساوه. رسول الله ص ته قيضه وړاندي شوه نو هغه د يوې ډلې فهم هم ناسم ونه بالی.(۹)

له دې ښکاري چې مهم په شريعت کې اهداف وي، کله چې هدف تر لاسه کېږي، نو پر يوه خاص شکل يې ټينګار کول د شريعت له مقاصدو څخه نه وي؛ البته ځينو استثنائاتو ته په پام! بيا زموږ په زمانه کې چې رسول الله ص نه شته او شرعي متون زموږ تعبير ته اړتيا لري، نو بايد پر يوه خاص شکل تر ټينګار بايد پر ماهيت تاکيد وشي چې هم اختلاف ختم شي او هم هدف تر لاسه کړو.دا کار نه يوازې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وخت کې مهم دی، بلکې د هرې زمانې لویو علماؤ همدا کار کړی دی. څو مثالونه:

۱ــ د حدیثو په معتبرو کتابونو کې روایت دی چې د رسول الله ص او ابو بکر رض په زمانه کې د یوه مجلس درې طلاقه یو طلاق بلل کېدو، خو عمر فاروق رض په خپله زمانه کې د خلکو د ناسم عمل او ځینو زورونو له امله اعلان وکړ چې د یوه مجلس درې طلاقه به تر دې وروسته درې شمارل کیږي.(۱۰)

۲ــ د رسول الله ص په زمانه کې زاني ته د سلو درو تر سزا وروسته دا هم د سزا برخه ګڼل کېده چې زاني یې له سیمې د یوه کال لپاره شړی، مګر عمر فاروق رض د یوې بدې پیښې تر واقع کېدا وروسته دا سزا لغوه کړه.(۱۱)

۳ــ د رسول الله ص په زمانه کې د واړه اختر سرسایه خلکو په اجناسو ور کوله چې مشهور یې کورت، اوربشې او خورما وه(۱۲) دا ځکه هغه مهال کرنسۍ نه کارېده، خلکو به جنس په جنس سودا کوله، اما د امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کې وروسته د دې اجناسو پر ځای کرنسۍ ته جواز ور کړل شو.(۱۳)

دا هغه مثالونه دي چې د اړتیا له مخې د شرعي مسلو په شکل کې بدلون راغلی؛ بلکې که ووایو چې دلته یې تعبیر له زمان و مکان سره برابر کړی دی، نو ښه نظر به وي. شریعت کې یو اصل دا هم دی چې نه ځان ته ضرر رسول جواز لري او نه بل ته، له دې امله چې کله د یوې زمانې تعبیر د بلې زمانې یا د یو ځای تعبیر د بل ځای د خلکو له ګټو سره ټکر وکړي، نو کولای شي چې شرعي تعبیر ته تغییر ور کړي ځکه اسلام کې همدا اصل دی چې (لاضرر و لاضرار في الاسلام)(۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا چې بشري جامعې ته تکلیف پېښوي لازمي خبره ده چې انساني تعبیرونه دي، له دې امله نوی تعبیر اړین دی او زوږ ته شاکول مجبوري ده.

لنډه دا چې په بشري نړۍ کې د زمان، مکان او کلتور له قید څخه هیڅ شی وتلای نه شي. شرعي نصوص چې د انسان لپاره راغلي، نو حتمي خبره ده چې ټول هغه عوارض به ورته پېښېږي لکه انسان او د هغه ژبې ته چې ور پېښ دي. انسان په یوه حالت کې ثبات نه لري، کله یې یو حکم په ګټه وي او کله بل، کله یو ډول حالات وي او کله بل ډول. له متن څخه اخیست شوي تعبیرونه هر وخت د انساني جامعې په ګټه نه وي، له دې امله اړتیا ده چې هر وخت نوي کړل شي او د بشري ټولنې ټولې اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شریعت د انساني سهولت لپاره راغلی نه د سختۍ لپاره(۱۵) له دې امله هر هغه سخت تعبیر د دین له اساس سره متصادم دی چې پر بشري جامعه سختي ته پکې تمایل شوی وي.

د پخواني تعبیر یو لوی مشکل دا هم و چې د اوس په نسبت انساني لید ډېر کم و، معلوماتو ته لاس رسی د اوس په شان پراخ نه و، تر ډېره حده د یوه فرد لخوا شوي تعبیرونه دي چې د خپل کوچني چاپېریال اغېز ور باندې پروت و او د اوس وخت نوې غوښتنو ته پکې هیڅ پام نه دی شوی. بل پلو هغه مهال مسلمانان د یوه بریالي قوم په توګه مطرح وو، هلته یوه لویه پاچاهي یا خلافت د مسلمانانو موجود و، پر شرعي تعبیر دې هم لوی اغېز کړی او داسې تعبیر ورته لار پیدا کړې چې اوس زموږ له زمان و مکان سره اړخ نه لګوي. که د فقهي کتابونو ته سر ور ښکاره شي، نو داسې ډېر مسایل به ووینې چې نن ورته اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته. مګر په خپل وخت کې به همدې مسلو ته ضرورت و او د همدې اړتيا له مخې ليکل شوي دي. له دې ښکاري چې پر شرعي نصوصو او تعبير يې زماني، مکاني او فرهنګي قيدونه ژور اثر لري او د هر وخت په تعبير و تفسير کې د دې ټولو اثار بيخي جوت دي.

۲۰۱۸/ سپټمبر / ۱۷

سرچينې:

۱)المائده: ۴۸، يعنې ستاسو د هر امت لپاره موږ شريعت و تګلاره ټاکلې.

۲)صحيح مسلم کتاب الحج باب نقض الکعبه و بنائها ح: ۱۳۳۳.

۳)مسلم کتاب الاضاحی باب بيان ماکان من النهی اکل لحوم الاضاحي بعد ثلاث...ح: ۱۹۷۱.

۴)سنن ابي داؤد کتاب الجنائز باب زيارة القبور ح: ۳۲۳۵.

۵)صحيح البخاري کتاب الجهاد والسير باب لاهجرة بعد الفتح ح: ۳۰۷۷.

۶)الرحيق المختوم السرايا والبعوث بين احد والاحزاب، بعث الرجيع و مأساة بئرمعونه: ۲۶۷.

۷)المومنون: ۵۲.

۸)سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مايذکر في قرن المائه ح: ۴۲۹۱.

۹)صحصح البخاري کتاب المغازي باب مرجع النبي ص من الاحزاب...ح: ۴۱۱۹.

۱۰)صحيح مسلم کتاب الطلاق باب طلاق الثلاث ح: ۱۴۷۲.

۱۱)بدائع الصنائع کتاب الحدود فصل في شرائط وجوب حد الشرب: ۷/ ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)مسلم كتاب الزكاة باب زكاة الفطر على المسلمين من التمر والشعير ح: ۹۸۵.

۱۳)بدائع الصنائع كتاب الزكاة باب الزكاة الواجبه فصل بيان جنس الواجب وقدره وصفة في صدقة الفطر: ۲/ ۶۹.

۱۴)شرح التلويح على التوضيح فصل في كيفية السماع والضبط والتبليغ: ۲/ ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرتد سزا

عمومي فکر او مشهوره فقهي تګلاره دا ده چې که څوک له مسلمانۍ وګرزي، نو شرعي حکم يې لومړی تړې توبه غوښتنه او د انکار په صورت کې د هغه وژنه ده. که څه هم فقهاؤ دا کار د برحاله حکومتي محکمې چاره بللې، خو اوس له دې اصل څخه ياغي باغي ډلو هم د ځان او شريعت په ساتنه کې ګټه اخيستې او حتا افرادو هم دې ته لاس ور اچولی دی. مشال خان او فرخنده يې غوره مثالونه دي.

دا ادعا په داسې دلايلو ثابته شوې چې يو لورته د قران کريم له اياتونو سره اړخ نه لګوي او بل لورته د داسې درجې دي چې دومره ستره پرېکړه په هغو دلايلو نه شي ثابتېدای؛ دارنګه د دين له اساساتو او د رسول الله ص له عملي سنتو سره هيڅ سمون نه لري. قران کريم په ښکاره الفاظو انسانانو ته د دين د منلو او نه منلو واک ور کوي، لکه چې وايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ .(۱)

ژباړه: په دين کې هيڅ زياتی نه شته يقينن هدايت له بې لارۍ بېل شوی دی.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ.(۲)

ژباړه: او ووايه حق ستاسو د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ايمان دې راوړي او که يې خوښه وي، کافر دې شي.

له دې دوو اياتونو جوتېږي چې د ايمان اوکفر په اړه الله انسان ته پوره اختيار ور کړی دی، له همدې امله بيا د ثواب يا عذاب وړ دی، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اختیار یې ښه یا بد عمل کړی دی. د لومړي ایت په اړه د ځینو علماؤ د نسخې رایه ځکه د اعتبار وړ نه ده چې نسخه په امر او نهې کې راځي، اخباریه جملې نسخه نه لري، نو دلته د هغوی نظر د اصول الفقهې پر معیار برابر نه دی له دې امله د التفات وړ نه دی. نورو بیا ویلي چې اسلام ته په دخول کې اکراه نه ده په کار، اما د وتلو مهال بیا په حدیث باندې عمل کیږي. دا هم سم دریځ نه دی، ځکه د عربي گرامر له مخې کله چې نکره لفظ د نفې په څنگ کې واقع سي، نو عمومیت فایده کوي چې دلته تر (لا) وروسته د (اکراه) نکره لفظ راغلی او خپل عمومیت یې پر ځای ساتلی. له دې معلومیږي چې نه په لومړي سر کې شریعت اجازه ور کوي چې څوك په جبر مسلمان کړل شي او نه وروسته اجازه شته چې له وتلو یې په جبر را وگرزوي. ځکه دین منل د یوه انسان اختیاري چاره ده، انسان ته پکې د مداخلې چانس نه دی ور کول شوی. د خدای دین دی او د خدای مخلوق که یې مني د خدای اجر به تر لاسه کړي او که یې نه مني، د خدای له لوري به سزا ویني؛ مخلوق پکې ځای نه لري.

مگر که څوك له اسلامه وگرزي او بیا په زور ورته را وگرزول شي؛ نو دا دین، الله ترې نه مني؛ ځکه قران وایي:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا .(۳)

ژباړه: که چا دا کار (ایمان راوړل) د الهي رضا لپاره وکړ، نو ژر به یې موږ ستر اجر ورکړو.

همدې اصل ته قران په گڼ شمېر ایاتونو کې اشاره کړې ده، رسول الله ص هم یو حدیث کې وایي:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: يقينن د اعمالو دار و مدار پر نيتو دی او هر شخص ته هغه دي چې نيت يې کړی وي.

ښه! که څوک په زور دين ته راوستل شي نو ايا دا به دالله لپاره وي او که صرف له ډاره؟ نيت به يې د الله رضا وي او که هر څه له نيت پرته؟

بله پوښتنه، که څوک په زور کافر شي نو کفر يې منل کېږي؟ قران وايي نه منل کېږي: إلا من أكره و قلبه مطمئنٌ بالإيمان .

ايمان د انساني خوښې کار دی، لکه چې رسول الله ص به ويل: رضيتُ بالله ربا وبالإسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا .

ان د اسلامي قانون له مخې د زور بيه نه ده روا، د زور نکاح ناروا ده، د زور طلاق نه سهي کېږي او داسې نور، نو د اسلام په منلو کې به څنگه ومنل شي؟

تر انسانانو الله ښه قدرت پر لري، خو الله داسې نه کوي، وايي:

{ وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ }(٥)

که ستا د رب خوښه وای، نو په ځمکه کې به ټولو خلکو ايمان راوړی وای، ايا ته خلك اړ کوې چې دوی مومنان شي؟

{ قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ }(٦)

ووايه! له الله سره پوره حجت دی، که يې خوښه وای تاسو ټول به يې هدايت کړي وای.

{ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ } .(٧)

که د الله خوښه وای نو دوی به شرك نه وای کړی او موږ ته پر دوی محافظ نه يې ټاکلی او نه پرې نگران يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسني اياتونه په وضاحت وايي که د الله خوښه وای نو په زور يې په ټولو انسانانو دين منلای شوای، خو الله داسې نه کوي، دين منل اونه منل يې د انسانانو خوښې ته ايله کړی دی کفر کوي که اسلام، د انسان خپله خوښه ده، د دې خوښې له امله يې الله دوزخ يا جنت ور کوي.

البته په دې موضوع کې ټولې ستونزې له هغه روايته را پيښې دي چې بخاري او نورو کتابونو راوړی دی:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ».(٨)

ژباړه: که چا خپل دين بدل کړ نو وې وژنئ!

خو که دې کسانو د دې موضوع اړوند ټول اياتونه او حديثونه تر نظر تېر کړي وای، نو داسې سرسري حکم به يې نه ترې اخيست.

الهي وينا ده:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .(٩)

ژباړه: که له تاسو څوک له خپله دينه وګرځېد، بيا د کفر په حال کې ومړ؛ نو اعمال يې په دنيا او اخرت کې ختم شول، همدوی د اور خاوندان دي، دوی به پکې همېشه وي.

ايت کې الله د مرتد حکم ياد کړی دی خو يوازې د اخرت ګوتڅنډنه يې ور ته کړې ده، په دنيا کې يې د هيڅ عذاب يادونه نه ده کړې، ځکه بيا د دين په اړه هغه عمومي اصل ختمېدی چې په دين کې زور زياتی نه شته.

که د وژنې روايت عام اصل وګڼو؛ نو هم له ايت او هم له دې نورو حديثونو سره ټکر کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَوُعِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، ثُمَّ أَتَاهُ، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: خَرَجَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَتَنْصَعُ طَيِّبَهَا "

ژباړه: یو څارایي رسول الله ص ته راغی پر اسلام یې بیعت ور سره وکړ، نو تبه یې شوه، بیا رسول الله ص ته راغی، وې ویل: زما بیعت بېرته راکړه، ده انکار وکړ، بیا راغی، وې ویل: بیعت مي راکړه، ده انکار وکړ، د ده په اړه یې پوښتنه وکړه، دوی وویل: ولاړ، نو رسول الله ص وویل: مدینه د بټی په شان ده، کمزوری یې ختموي او ښه یې ایله کوي.(١٠)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ، فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ، فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "(١١)

ژباړه: ابن عباس ویل: عبد الله بن سعد بن ابی سرح د رسول الله ص کاتب و، بیا شیطان وښویاوی له کفارو سره ملګری شو، د فتحې په ورځ یې رسول الله ص د وژلو امر وکړ، نو عثمان پنا ورته وغوښته رسول الله ص ورته پنا ور کړه.

البته د وژلو امر یې لومړی ځکه ور کړ چې له محاربو(جګړه مارو) کافرانو سره یو ځای و، له ده سره یو ځای یې د صفوان، عکرمه او نورو کافرانو د وژلو امر هم کړی چې عکرمه او صفوان یې هم بیا په شفاعت وبخښل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مشهوره پېښه د رسول الله ص د حدیبیې سوله هم ده چې له کافرانو سره یې پر دې شرط سوله وکړه که له موږ څوك مرتد شو تاسو ته درغی موږ یې نه غواړو اوکه ستاسو څوك موږ ته راغی، موږ به یې در کوو.

له دې معلومېږي چې که د مرتد وژل دیني حکم وای، رسول الله ص به یې نه په اړه د چا شفاعت منلی وای اونه به یې له کافرانو سره په دې شرط سوله کړې وای، ځکه عائشه رض وایي چې کله به د الهي حدودو خبره راغله؛ نو رسول الله یې په عملي کولو کې تر ټولو جدي و. (۱۲)

بله خبره دا هم ده چې رسول الله ص په خپل ژوند کې یوځل هم دا حکم نه دی عملي کړی، په داسې حال کې چې زرگونه منافقین له دینه مرتد شول او پر کفر یې د قران سوره منافقون، سوره توبه اونور شاهدان هم دي، رسول الله ص ونه وژل، بلکې د ابن ابی منافق د جنازې لمانځه ته هم ورغی او اصحاب یې هم د دوی هر یوه له وژلومنعه کړل؛ځکه چې وایي بیا به کافران ووایي: محمد اوس خپل ملگري وژني. (۱۳)

له دې څېړنې جوته شوه چې د مرتد وژل یو سیاسي حکم دی، د یو مصلحت پر بنسټ رسول الله ص د خاصو خلکو په اړه همدا حکم کړی دی، لکه د ابن ابی سرح چې له محاربو کافرانو سره ملگری و، یا هغه کس چې له جماعته بېل شي او د مسلمانانو ترمنځ تفرقه راولي، دا کس له دې امله وژل کېږي چې اختلاف ته لمن وهي نه له دې وجې چې مرتد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره د دې روایت په اړه دا هم ده چې متن یې ښې ډېرې ستونزې لري.

په یوه روایت کې راغلي چې علي رض هغه کسان ووژل چې مرتد شوي وو، په بل کې دي چې د بت عبادت یې کاوه او په بل کې دي چې زنادقه(دهریان/مجوسیان) وو، ان په یوه روایت کې لا دا هم دي چې د مرتد توبه نه منل کېږي، دا په ښکاره د قران مخالف دی، قران وایي چې که توبه وکړي، عمل اصلاح کړي؛ نو مومن دی او روایت وایي چې توبه یې هم نه منله کېږي.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، لاَ يَقْبَلُ اللهُ تَوْبَةَ عَبْدِ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ» .(۱۴)

د عکرمه په نوم یو کس د دې روایت په سند کې راغلی، د هغه په اړه به لاندې د ځینو محدثینو رایه راواخلو.

د عکرمه په اړه د پوهانو نظرونه:

وقالوا: كان عكرمة كثير الحديث والعلم بحراً من البحور؟ وليس يُحتج بحديثه؟ ويتكلم الناس فيه (الطبقات الكبرى، ابن سعد 2:386،5:293) . وكان من المعارضين لعلي وكان يميل لرأي الخوارج (ميزان الاعتدال، الذهبي / تذكرة الحفاظ، الذهبي، ترجمة عكرمة). ويقول عنه الذهبي كان خارجياً، وروايته مريبة لايعتد بها وكان مالك ابن أنس يصنف الأحاديث المروية عنه في بند الضعيفة الواهية.(۱۵)

حدیث پوهانو ویل: عکرمه زیات روایات نقلول د علم سمندر و، خو حدیث یې دلیل نه دي او خلکو پکې خبرې کړې دي.

ده له علي سره تضاد درلود او د خوارجو نظریات یې خوښ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهبي د ده په اړه ویلي: خارجي و، روایات یې شکمن دي باور پرې نه شي کېدای. مالك بن انس له ده روایت شوي احادیث د ضعیفو واهي روایاتو په کتار کې راوستل.

د مرتد په اړه دا مطلق روایت دی، باید په هغه الفاظو مقید کړل شي چې بل روایت کې راغلي او هغه د (مفارق لجماعته) دي. د مطلق الفاظ پر مقید حمل کول په قران کریم کې هم شاهد لري چې د (الدم) مطلق لفظ یې په (دم مسفوح) مقید کړی دی. یو مهم ټکی دا هم دی چې روایت په تابعینو کې عکرمه نقل کړی دی. د یو داسې چا روایت په څنګه د قران په مقابل کې ومنل شي چې خپله یې محدثین د نورو عامو روایاتو په اړه سره مختلف دي، یو شمېر یې مني او نور یې بیا روایاتو ته د شك په نظر ګوري؟!

په دې اړه د پوهانو نظرونه:

د احنافو علماء په دې اند دي چې ښځه له دې امره بېله ده، او د نورو مذهبونو پوهان په دې کې هم ور سره اختلاف لري. احناف د خپلې مدعی لپاره یو کمزوری حدیث وړاندې کوي او په مقابل کې یې نور پوهان بل کمزوری حدیث را مخ ته کوي.

مسألة قتل المرتدة: اختلف الفقهاء في حكم قتل الْمُرْتَدَّةُ على قولين:

القول الأول: أنها كَالْمُرْتَدِّ تقتل، وهو قول جُمْهُورِ الْفُقَهَاءِ من المالكية،والشافعية، والحنابلة، لعُمُوم قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَدَّل دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، ولِمَا رَوَى جَابِرٌ أَنَّ امْرَأَةً يُقَال لَهَا أُمُّ رُومَانَ ارْتَدَّتْ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الإْسْلاَمُ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلاَّ قُتِلَتْ.

القول الثاني: أَنَّ الْمُرْتَدَّةَ لاَ تُقْتَل بَل تُحْبَسُ حَتَّى تَتُوبَ أَوْ تَمُوتَ، وَهو قول الْحَنَفِيَّةُ، وذلك لِنَهْيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْكَافِرَةِ الَّتِي لاَ تُقَاتِل أَوْ تُحَرِّضُ عَلَى الْقِتَال، فَتُقَاسُ الْمُرْتَـدَّةُ عَلَيْهَا .قـال الزيلعي: (وَلاَ تُقْتَلُ الْمُرْتَدَّةُ بَلْ تُحْبَسُ حَتَّى تُسْلِمَ).(١٦)

د مرتدې ښځې په وژلو کې د فقهاؤ دوه قوله دي:

لومړی: دا، لکه مرتـد وژلـه کېـږي، د مالکيـانو، شـوافعو، حنابلـه وو زياتره فقها همدا وايي. رسول الله ص عام ويلي چې څـوک ديـن بـدل کړي قتل يې کړئ او جابر روايت نقل کړی ام رومان نومې ښځه مرتده شوه رسول الله ص امـر وکـړ چـې اسـلام ورتـه وړانـدې کـړي کـه يـې ومني(خوښه) که نه قتل دې شي.

دويم: مرتده نه وژله کېږي، بندي به وي چې توبه وکاږي يا مړه شي؛ همدا د احنافو مذهب دی؛ ځکه رسول الله ص د هغې کافرې له وژلـو منعه کړې ده چې جنگ نه کوي، نو مرتده پـر همـدې قيـاس ده. امـام زيلعي ويلي: مرتده به نه وژله کيږي، بندي به وي چې مسلمانه شي.

ابن تيميه په الصارم المسلول کې وايي: ومع أن السنة في المرتد أنـه لا يقتل حتى يستتاب إما وجوبا أو استحبابا.

وسنذكر إن شاء الله أن جماعة ارتدوا على عهد النبي صـلى اللـه عليـه وسلم ثم دعوا إلى التوبة وعرضت عليهم حتى تابوا وقبلت توبتهم.(١٧)

د مرتد په اړه اصل دا دی چې وژل کېـږي بـه نـه، بلکـې توبـه تـرې غوښته کيږي، يا خو لازمي ده او يا ښه کار دی. دا به هم بيان کړم چـې د رسول الله ص په زمانه کې زيـات خلـک مرتـد شـول بيـا توبـه تـرې وغوښتل شوه، دين ورته وړاندې شو، ان چې توبه يې وکړه او توبه يـې ترې ومنله شوه.

د ازهر پوهنتون استاد علامه شلتوت وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقد يتغير وجه النظر فى المساله. اذ لوحظ ان كثير من العلماء يرى ان الحدود لا يثبت بحديث الآحاد، وان الكفر بنفسه ليس مبيحا للدم، وانما المبيح هو محاربه المسلمين والعدوان عليهم ومحاوله فتنتهم عن دينهم وان ظواهر القران الكريم فى كثير من الايات تابى الاكراه فى الدين.(١٨)

او رښتيا له دې امله هم په دې مسله کې رايه تغيير کوي چې زياتره پوهان وايي په احاد حديثو حدود نه ثابتېږي او خپله کفر د دې سبب نه دی چې وينه يې روا کړي، له مسلمانانو سره د جګړې، پر دوی د تېري او له دينه د را ايسارولو (پر مهال وينه تويول) روا دي. ډېر ځايونه د قران ښکاره اياتونه په دين کې له زور زياتي منعه کوي.

د احمديه ډلې مشر په القتل باسم الدين نومي کتاب کې کاږي:

إن حرية التحول من دين وإليه هي المحك الحقيقي لمبدأ لا إكراه في الدين، إذ لايمكن أن تكون الحرية في اتجاه واحد، هو اتجاه دخول الإسلام، ثم لا مخرج منه.(١٩)

دين ته د تګ او ترې د تلو ازادي(بېشکه په دين کې زور زياتی نه شته) د پيل يو غوره معيار دئ، ځکه دا هيڅ امکان نه لري چې ازادي دې يوازې له يوه لوري وي، هغه اسلام ته د تلو لوری او بيا ترې وتل نه شته.

د هغه روايت په اړه دا وضاحت هم نه شته چې هغه د يوه بل اوږده حديث ټوټه ده چې هغه د يوه خاص کس په اړه ور کول شوی دی او که عام دی؟ عام يې ځکه نه شو بللای چې د قران کريم له مهمو اصولو سره نه لګېږي او نه د رسول الله ص له عملي سنتو سره سمون لري، نو لازمي خبره ده چې هغه د يوه خاصې پېښې يا د يوه خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس په اړه د رسول الله ص تر وينا يا حکم وروسته د يوه راوي بالمعنا روايت دی چې الفاظ يې د هغه خپل دي او د رسول الله ص له خاص حکم څخه يې استنباط کړی دی. بالمعنا روايات په حديثي کتابونو کې بيخي زيات دي، چې ځينې همدغسې خطاوې لري، لکه پر مړي د ژړا له امله مړي ته سزا ورکولو حديث چې عمر رض مطلق بياناوه او عائشې رض تر يوه خاص کس پورې تعلق ورکاوه؛ دا ځکه چې عائشه رض د حديث په شان ورود خبره وه، خو عمر رض يې علم نه در لود، يوازې نبوي وينا ورته رسېدلې وه او هغه هم عمومي بلله.

سرچينې:

(۱)(بقره: 256)

(۲)(کهف:29)

(۳)(نساء: ۱۱۴)

(۴)(بخاري،کتاب الايمان، باب کيف کان بدء الوحي الی رسول الله، شمېره:۱)

(۵)[يونس:۹۹]

(٦)[الأنعام۱۴۹]

(۷)[الأنعام)

(۸)(بخاری : ۳۰۱۷)

(۹)(بقره: ۲۱۷)

(۱۰)بخاري)

(۱۱)ابوداؤد)

(۱۲)بخاري)

(۱۳)مسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)مجعم كبير : ۱۰۱۳)

(۱۵)(ميزان الإعتدال)

(۱۶)تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي (3 / 285).

(۱۷)(الصارم: 117/1، المسئلة الاولى)

(۱۸)الاسلام عقيده و شريعه : ۱۰۳)

(۱۹)(القتل باسم الدين ،مرزا طاهر أحمد ،لندن ،ص ۶۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله

د جبر او اختیار په اړه یوازې شرعي نصوص بحث نه کوي، بلکې د مذهب له دایرې دباندې فلاسفه وو هم بحث پر کړی دی. مسله له پخوا څخه ډېره جنجالي ده، خو کله چې د مذهب په نصوصو کې په دې اړه ظاهرن متفاوت نصوص راځي او له دې څخه بیا ځینې داسې کسان د خپل لید له مخې تعبیر وکړي، چې یوازې او یوازې په الفاظو پسې مښلي نور نه معقولیت ته ګوري او نه منطقیت ته، نو خبره نوره هم جنجالي او ډېره پسې ورانه شي.

دا مسله باید په پوره دقت روښانه شي او ټول هغه شرعي نصوص یې په اړه وپلټل شي چې له دې موضوع سره اړه لري او داسې یو تعبیر یې وړاندې شي چې خلک پکې ورک نه شي، دنیوي ژوند کې د ستونزو سبب نه شي، نصوص تر خپل منځ سره ټکر نه شي او د خلکو د لا بې لارۍ سبب ونه ګرزي.

دې مسلې له ډېری کسانو سخت لټان جوړ کړي دي، دوی ته چې کله د انساني هڅو خبره ور یاده کړې، نو وایي؛ خدای چې څه لیکلي وي هغه کېږي! په داسې حال کې چې نه یې د خدای مطلب درک کړی دی او نه د دنیاوي ژوند په اصولو پوه شوي دي. څوک چې نه دین فهمولای شي او نه د ژوند اصول، نو په دې خدای ملامت دی؟ زموږ مشکل دا دی چې د خدای مسوولیتونه خلکو په خپل لاس کې اخیستي دي او خپله وظیفه یې خدای ته ایله کړې ده. موږ ته باید زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیاوي کارونه خدای را جوړ کړي او موږ به د خدای دین ورته ساتو! دلته مو ټول کارونه د خدای د ارادې برخلاف کړي دي.

انسان ته په ژوند کې دا مهمه ده چې خپل مسوولیتونه معلوم کړي، هغه څه چې د بشر په وس کې وي د هغو په اړه خپلې هڅې دوامداره کړي، په دې هم باید پوه شي چې دلته هیڅ شی هم په معجزانه توګه نه بدلیږي، بلکې د هر بدلون او تغییر تر شا ځینې لاملونه دي چې له انساني اعمالو سره رابطه لري. موږ باید په هیڅ صورت له خپله مسوولیته تېښته ونه کړو، دا بې همتي ده چې انسان تر وس لاندې کار د خدای پر تقدیر ور اړوي او بس ټوله مسله په دې خلاصه کړي چې همدا مو نصیب و. دلته نصیب څه معنا لري؟ همدا مو د خپلو کمزورو او نه هڅو نتیجه وه. ولې د خپلو کړنو په اړه خدای تر سوال لاندې راولو او ولې د خپل عمل ملامتیا پر بل مخلوق ور اړوو؟ دلته موږ نه یوازې دا چې له خدای سره ظلم کوو، بلکې له خپل ځان سره هم ظلم کوو او تر دې بله بدتره یې دا هم ده چې ټول ځمکني واقعیتونه پټوو او هر وخت هم خپل ځان او هم مو ایینده نسلونه په خیالي دنیا کې پرېږدو چې دا موږ ته د بدې ایینده او تر دې لا هم د خراب اخرت زیری را کوي، ځکه څوک چې په خپل لاس د دنیا په شته امکاناتو دنیا نه شي رغولای، نو هغه به د اخرت د سترو نعمتونو تمه څنګه وکړي او هغه شرایط به یې څنګه پوره کړي؟

زه دلته د قران او حدیثو له ذخیرې په دې پورې مربوط ټول ایاتونه او احادیث نه را اخلم؛ ځکه دا ټول مقاله نه شي ځایولای؛ یوازې به څو ظاهرن متعارض نصوص را نقل کړم او تر هغه وروسته به د هغو د تطبیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې مسله پورې اړوند هغه دریغ روښانه کړم چې په دې اړه د نصوصو، مطالعې او مشاهدې له مخې ما خپل کړی دی.

د اختیار په اړه قراني ایاتونه:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

ژباړه: او ووایه چې حق ستا د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، انکار دې وکړي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الانفال: ۵۳)

ژباړه: دا له دې امله چې الله پر یوه قوم خپله کړې، پیرزوینه نه ترې اخلي ان چې هغوی په خپل لاس تغییر ور نه کړي؛ او بېشکه الله اورېدونکی پوه دی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بېشکه الله د یوه قوم حالت نه تغییروي، ان چې هغوی یې په خپله تغییر نه کړي.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى () وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (النجم: ۳۹- ۴۲)

ژباړه: او انسان ته یوازې هغه څه دي چې ده یې کوښښ کړی وي او د خپلې هڅې پایله به ژر وګوري، بیا به ده ته پوره جزا ور کړل شي او د هر څه په اړه وروستی پرېکړه ستا د رب له لورې کېږي.

دا او دې ته ورته ایاتونه په قران کریم کې نور هم شته. اما د نجم سورت کې دا تګلاره روښانه شوې ده چې انسان ته د هغه د هڅو پایله ور کول کېږي او د خپلو کړو اعمالو بدله به یې تل په برخه وي. تر انساني هڅو او پلانو وروسته فیصله د هغو اصولو ده چې د خدای له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ټاکل شوي دي او هغوی د انساني هڅو پر بنسټ منصفانه پرېکړې کوي. موږ ګورو چې ويښ او خواريکښ ملتونه نه يوازې دا چې خپل ژوند جوړ کړي، بلکې له نورو ملتونو سره هم د ژوند په سمون کې کومک کوي، اما لټ او بيده ملتونه نه ځان ته ښه سوکاله ژوند برابرولای شي او نه يې نورو ته خير رسېږي. يو لور ته انسان هڅې وکړې او د ټاکلو اصولو له مخې يې پايله برياليۍ وه او بل طرف ته انسان لټي وکړه او نتيجه يې هم د هغه په زيان وه. ځکه دا نړۍ د داسبابو کور دی، کله چې څوک له اسبابو پورته کارونه غواړي، نو لکه څوک چې د ابو پر ځای سراب پسې روان وي او هيڅکله هدفته نه رسېږي، دوی به هم سرګردانه خو تر اخيره به موخه ترلاسه نه کړي؛ څوک چې دلته هر څه په خپل لاس او امکاناتو غواړي وکړي او د دې لپاره تل هڅاند هم وي، نو موږ او دوی په ګډه هغه نړۍ وينو چې زموږ لپاره يې تصور هم ګران و.

يو بل لنډ او ساده مثال به يې بيان کړم: يو څوک که له غره ځان ايله کړي، نو پايله يې حتمي مرګ دی، ځکه دلته الهي اصول همداسي تعين شوي دي او که څوک له غره پر يوه لار کښته شي؛ نو سالم او روغ به ځمکې ته ولاړ شي. يو کس د ښيښې کوپ يا ګيلاس را اخلي له ډېرې يې وهي، نتيجه ښکاره ده چې ماتېږي او که يې په کراره را واخلي په پتنوس کې يې کښېږدي، جوړ روغ ګيلاس يا کوپ به وي چې د چای يا اوبو لپاره به کار ځنې اخلي.

يعنې زموږ پر بشري اراده پورته بله هيڅه اراده داسې حاکمه نه ده چې موږ يې وچ يو کار ته مجبور کړي يو. که داسې وي نو بيا د جزا او سزا پرېکړې بې عدالتي ده. که يو انسان په ماشوم يو ناسم کار په زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او بيا ماشوم ته سزا ور کوي نو ايا دا عدالت او انصاف دی؟ که انسان د الهي مقرراتو له مخې پر هر ښه او بد عمل مجبور وي، نو بيا د جزا او سزا ور کول څکه بې گټې دي چې په دې يوه کار کې هم د انسان لاس په خپله اراده نه و، بلکې ورته اړ ايستل شوی، نو سزا يا جزا ولې بايد ور کول شي؟

دلته خدای ځينې اصول ټاکلي دي، د انسان د اعمالو نتيجه د هغو اصولو په رڼا کې ټاکله کېږي. مثلن: دوه کسه پر بام ولاړ دي، يو کس د ځينې (زينې) په وسيله ځمکې ته کښته کېږي او بل بيا ټوپ اخلي. ماشوم هم په دې پوهېږي چې لومړی به روغ کښته شي او دويم که مړ نه شي نو د بدن کوم غړی خو به يې حتمي ماتېږي. دا د هغو مقرراتو پرېکړه ده چې په دې نړۍ کې خدای تعين کړي دي. له دې امله خدای ويلي دي چې هيڅ پاڼه د هغه له ارادې پرته نه رژېږي، يعنې د رژېدا لپاره لاملونه شته، کله چې هغه عامل رامنځته شي، نو پاڼه په خپله لوېږي، دلته خدای پر هره پاڼه د لوېدو امر نه کوي، بلکې اصول دي چې خدای ټاکلي دي، نو ځکه يې خدای ځان ته نسبت هم کوي.

د جبر په اړه ځينې اياتونه:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ.

(التوبه: ۵۱)

ژباړه: ووايه موږ ته يوازې هغه څه رسېږي چې الله راته ليکلي وي، هغه زموږ مرسته کوونکی د ی او مومنان دې يوازې پر الله توکل وکړي.

{وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التکوير: 29]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: تاسو یوازې د هغه څه اراده کولای شئ چې د عالمیانو رب یې وغواړي.

په دې ایت کې له لیکلي څخه هماغه مقرارت هدف دي چې الله په دې دنیا کې وضع کړي دي او دا نظام د هغو اصولو له مخې روان دی. انسان ته په کار دي چې له دې اصولو سره ځان برابر کړي، هغه څه وکړي چې په ګټه یې وي نه داسې کړنې چې زیان ورته لري، او نه دي هم د تقدیر و قضا له امله لاس تر زنې کینې.

د قضا او قدر په اړه له ایمان سره پر دې حقیقت هم سترګې نه شو پټولای چې شریعت انساني واک یا اختیار محدود کړی نه دی او نه یې انسان مجبور کړی دی. قران کې د قدر په اړه راغلي:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ.
(الحجرات: ۲۱)

ژباړه: او له موږ سره د هر شي پریمانه خزانې دي او موږ هر شی په معلومه اندازه نازلوو.

پر هر شي تر پیدایښت یا وجود مخکې الهي علم له اختیار سره ټکر نه دی، قران وایي:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (الانعام: ۵۹)

ژباړه: او له ده سره د پټو کیلي دي چې یوازې دی علم پر لري، دی د وچې او سمندر په شیانو هم علم لري او هیڅ پاڼه نه لوېږي، مګر دی پرې علم لري، نه د ځمکې په تاریکیو کې یوه دانه شته او نه لوند یا وچ مګر په مبین کتاب کې (لیکلي) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه شي تر وجود مخکې پر هغه علم لري، د هر کـار لپـاره یـې اندازه کړې ده او د دې اندازې لپاره یې خپل مقرارت ټـاکلي دي، اللـه یو چا ته هر څه د هغه د هڅو او بریالیو پلانونو پـه مـټ ور کـوي چـې همدا یې تقدیر دی. د تاریخ په کتابونو کې راغـلي چـې عمـر فـاروق رض شام ته روان و چې د وبا خبر ورته راغی. هغه تر مشورې وروسـته پرېکړه وکړه چې شام ته به نه ځي او بېرته به ګرزي. یو چا پوښتنه تـرې وکړه چې ته د الله له قضا تښتې؟ ده ورته وویل: موږ د الله له تقـدیره د الله تقدیر ته تښتو. هدف یې دا و چې د الهي مقراراتو له مخې کـه هـر څوك د مرض په ځای کې پاته شي، نـو هغـوی تـه میکـروب سرایـت کوي او ناروغ به شي او که څوك له دې ځایه ځان وساتي، نو خوندي به شي، دواړه د الله اصول دي، نـو مـوږ یـې لـه یـوه اصـله بـل تـه پنـا وړو.(۱)

د قدر، تقدیر او قضا په اړه هـم ځینـې بحثونـه شـوي دي چـې ایـا دا دري الفاظ توپیر سره لري که نه؟ څوك منفي نظر لري او څوك مثبت، اما زه دلته دې لفظي شخړو ته نه ځـم. پـه دې مسـله کـې هـدف بایـد روښانه شي چې خلك یې له ستونزو سره مخ کـړي او ډېـر لـوی ابهـام پکې پروت دی.

زما په اند قدر و قضا له انساني اختیـار سره تضـاد نـه لـري. انسـان پـه خپلو هڅو کې تل ازاد دی، مګر د هغه پر کړنو باندي راتلونکې نتیجې قدر او قضا ده چې انسان یې مخه نه شي ډب کولای. لکه چې وړاندي یې ما مثالونه بیان کړل. یـو څـوك د خپـل تجـارت لپـاره ښـه محاسـبه کوي، هر څه په یوه نرخ اخلي او په لـوړ یـې پلـوري، د هـرې ورځـې تغییر ته یې متوجې وي او پر خپل مال پـام کـوي، نـو حتمـي خبـره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ګټه به يې تر لاسه کړي، بل هم عيني تجارت کوي مګر د لـومړي په شان يې چارو ته لازمه پاملرنه نه کوي، پايله بـه يـې يـوازې خسـاره وي. دا د هغه پر عمل مرتبه نتيجه ده چې په کتاب الله کې ورته تقـدير ويل شوي دي. دا نتيجې دلته د شته اصولو پـه مـټ رامنځتـه کيـږي او هيڅ چاره ترې نه شته. دلته يوه پوښتنه بله هم پيدا کيږي چې ايـا اللـه د خپلو ټاکلو اصولو پابند دی او که يې مخالفت کوي؟

زه چې څومره په شرعي نصوصو کې معلومات لرم نو پـه دې انـد يـم چې الله د خپلو اصـولو پابنـد دی. اللـه تعـالی لـه خپلـو ټـاکلو اصـولو مخالفت نه کوي اما د دې دا مطلب نه دی چې الله يـې وس نـه لـري، بلکې وس يې لري اما هغه هم الهي اصول دي، اصل د وعدې يا ژمنـې په شان دی چې هغه له خپلو وعدو نه پر شا کيږي.(فاطر: ۴۳)

الله تعالی څو واره يادونه کړې چې پخوانو قومونو ته د بد اعمالو سـزا ور کول د هغه سنت دي او دا سنت هغه هيڅکله نه بدلوي، لـه دې پـه ډاګه معلوميږي چې د قران په اصطلاح کې تقدير همدغه شی دی چې الله بل ځای په سنت ترې يادونه کړې ده. سنت پر ټاکلو اصولو بانـدې ولاړې تګلارې ته ويل کيږي چې الله تعالی يـې د دې نظـام د برحالـه ساتلو لپاره کار ترې اخلي.

زما په انـد خـو د تقـدير او قضـا او د اختيـار و ازادي تـرمنځ منافـات وجود نه لري او د جبر و اختيار په اړه ټول هغه معلومات چې ما تر لاسه کړي وو همدغه دي. يعنې انسان په خپلو ټولو کړنو کې واک لـري او د هغه پر عمل مرتبه نتيجه د هغه د عمل پايله ده چې د الهي مقراراتـو لـه مخې حتمن راتلونکې ده.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه:

۱)تاریخ طبری، 57/4).

د انبیاؤ د معصومیت مسله

نبیان او رسولان هم د عامو انسانانو غوندې ټولې هغه ځانګړنې لري چې عام انسان ترې برخمن دی او له دې امله قران د انبیاؤ د ځینو خطاو یادونه هم کړې ده. ځکه دوی هم انسانان دي او له انسان هر وخت خطا شونې ده. له دې امله رسول الله ص ویلي دي چې هر انسان خطا کوي خو غوره یې هغه دي چې بیرته رجوع وکړي.(کل بني ادم خطأ و خیر الخطائین التوابون).(۱)

نبیان او رسولان له عامو انسانانو دا ځانګړی امتیازي صفت لري چې هغوی ته د خدای له لورې وحې راځي او عام انسانان دا امتیاز نه لري. نور د عام بشر غوندې نبي او رسول هم خوراک، څښاک، جامې، میرمنې، دنیا، مال، کور، خپلوانو او د ژوند مخته وړلو لپاره ټولو اړینو وسایل ته اړتیا لري، خپه کیږي، مریضیږي، خوشالیږي، له دې ټولو سره اخیر مړ کیږي هم.

د نبیانو او رسولانو د معصومیت مسله هم د نظروالو ترمنځ خورا اختلافي شوې ده، په دې اړه ګڼ نظرونه شته، چا پکې افراط کړی او ځوک تفریط ته کاږه دي. ځینو د یوه ایت مقابله په بل ایت کړې ده او په دې ډول یې ګواکې یو ایت له بل سره ټکر کړی دی، نورو بیا د ایت مقابل ته حدیث راوړی چا بیا حدیث په حدیث رد کړی یا یې هم ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث له امله تاویل کړی او کله یې بیا حدیث د حدیث لـه وجـې تاویل کړی وي.

زما په گومان نه باید ایت په ایت رد کړل شي او نه حدیث په حدیث، نه حدیث د ایت مقابلې ته ودرول شي او نه قران د حدیث. څومره چې ممکنه وي هر یو پر خپل ځای داسې تفسیر و تعبیر شي چې نـه یـې خپل مفهوم له لاسه ور کړی وي او نه هم له بل سره تصادم وکړي او نه د دین عمومي پیغام ته صدمه ورسوي.

په قران یا حدیث کې چې د نبیانو و رسولانو د خطا یادونه شـوې ده، نو دا به پر خپل اصـلي مفهـوم حمـل کـړو؛ ځکـه د نبیـانو او رسـولانو غوراوی، درناوی او پرې ایمان خو د الله د قول له وجـې وي، نـو کلـه چې بېرته د الله د خپل نبي یا رسول په اړه د خطا یادونه کوي، موږ باید د رسول په درناوي کې دومره ډوب نه شو چې د الله د قول احـترام مـو ورته هېر شي، د الله قول هم د احترام وړ دی او پر خپله اصلي معنا یې حملول اړین دي تر هغو چې مانع یې وجود ونه لري، د نبـي او رسـول احترام و درناوی تر موږ الله ته زیات ارزښت لري؛ مگر له دې هر څـه سره الله تعالی د هغوی په اړه د خطا یادونه کـړې ده، لـه دې املـه مـوږ باید موږ د الهي قـول د احـترام لـه املـه د هغـوی خطـا هـم ومنـو. دا د هغوی له فضیلت او رسالت سره ټکر نه دي، که وای نو خـدای یـې پـه خپل کتاب کې یادونه ولې کوله؟

نبي او رسول هم زموږ په شان انسان دی او دا خطا یې د دې هـر څـه ثبوت دی، له دې امله باید انسان د خدای مرتبې ته لـوړ نـه کـړل شي، ښه داده چې موږ د هغوی نبوت و رسالت هـم ومنـو او د اللـه پـر قـول باندې هم پوره باور وکړو. موږ که پر رسـول او نبـي لـه دې املـه ایـمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو چې خدای امر کړي یو، نو دا هم لازمه ده چې د الهي قول له امله یې ومنو چې رسول او نبي خطا هم کولای شي.

قران کریم کې د رسول الله ص د خطا یادونه شوې ده، لکه سوره تحریم او سوره فتح کې، همداشان قران د ادم علیه السلام د خطا یادونه کړې ده، بل لور ته د نوح خطا ته هم اشاره سوې ده، د یونس علیه السلام خطا هم نه ده له پامه نه ده اچول شوې، همدا شان په حدیثو کې هم د ابراهیم د خطا یادونه شوې ده او داسې نور مثالونه یې هم نصوصو کې شته.

البته خلک په دې وارخطا کیږي چې که نبي یا رسول گنا کوي، نو بیا خو لکه د نورو انسانانو سزا به هم په اخرت کې ور کول کیږي، مگر دا خبره ناسمه ده. نبي یا رسول خطا کړې ده، خو سزا یا هم له سزا پرته یې معافي په دنیا کې ورته کړې ده، نو اخرت کې یې بیا سزا یا حساب ور کول نه شته.

قران کریم یادونه کړې ده چې ټول شوي گناهونو رسول الله ص ته معاف دي، همداشان یې د یونس، ابراهیم، ادم او بل هر رسول یا نبي یادونه کړې ده چې تر خطا وروسته یې معافي ورته کړې ده. هغوی په دنیا کې د خپلې گنا سزا لیدلې ده لکه یونس، یا ادم یا هم له سزا پرته معافي ورته شوې ده لکه رسول الله ص ته چې د فتحې په سورت کې یادونه شوې ده چې مخکني او وروستني گناهونو مي درته معاف کړي دي.

نو زما په اند چې له رسول او نبي لوی گناهونه کیږي او شوي دي، یعني د گنا د صدور په اعتبار هغوی معصوم نه دي، قران کریم چې د هغوی د ذنب یا گنا یادونه کړې ده همدا خپله اصلي معناوې یې سهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ ځکه د الله الفاظ دي او د خدای چې څومره درناوی پر موږ لازم دی همدومره يې د الفاظو احترام هم لازم دی، له دې امله زه همدا ذکر شوي الفاظ پر خپله اصلي معنا اخلم او هيڅ ډول تاويل ته پکې ځای نه ور کوم. خو بل لور ته بيا زه د نصوصو په استناد دا خبره هم کوم چې تر شوې گنا وروسته هغوی ته يا سزا ور کول شوې يا هم معاف شوي دي له دې امله يې اخرت کې نه سزا شته نه بيا حساب و کتاب ور سره کيږي.

لنډه دا چې رسول او نبي په دې لحاظ معصوم نه دي چې گنا نه کوي، مگر په دې اعتبار معصوم دي چې اخرت کې يې سزا نه ور کول کيږي. زه په دې باور نه يم چې د نبي او رسول معصوميت د گنا د نه صدور په اعتبار وبولم مگر اخرت کې يې سزا نه شته نو به دې لحاظ بيا معصوم دي.

زما په اند په دې تعبير او تفسير موږ کولای شو چې د اياتونو و حديثونو ترمنځ توافق هم رامنځته کړو او هم يې له اصلي معنا څخه منحرف نه کړو. له دې سره جوخت موږ د الهي الفاظو احترام هم ساتلی دی او هم د نبيانو و رسولانو پر فضيلت و نبوت يا رسالت باور هم لرو. هغوی د دنيوي صفاتو په اعتبار انسانان دي او هر څه چې له نورو انسانانو پيښيدای شي له دوی هم تر سره کيږي خو توپير يې دادی چې الله يې په اخرت کې نه سزا ور کوي او نه يې هم حساب و کتاب ور سره کوي.

د معصوميت يو بل اړخ يې دادی چې رسول او نبي او د دين په چارو کې معصوم دي، دوی چې د الهي دين په نوم کوم کارونه کوي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ځانه هیڅ هم نه ورګډوي، بلکې د خدای له لورې وحې ورته کیږي، قران کریم وایي:

{وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ () لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ () ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} [الحاقة: 44 - 46]

ژباړه: او که ده پر موږ ځینې ویناوې له ځانه وتړلې، موږ به یې جدي ترې ونیسو، بیا به یې ښارګ ور غوځ کړو.

له دې ایته ښکاري چې د دین او شریعت د بیان په اړه هم دوی معصوم دي، ځکه که یوه خبره هم وکړي، نو الله به یې د نړۍ په وړاندې سزا ور کړي.

۲۰۱۸/ ۱۱/ ۱۸

سرچینه:

(۱)(ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر التوبه ح: ۴۲۵۱)

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱ـ قران کریم

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱) معجم اللغة العربیة المعاصره، د احمد مختار عبد الحمید عمر او یوې ډلې تالیف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) مبارکپوري، الرحيق المختوم، د صفي الـرحمن، د دار الهـلال بیروت چاپ، له تاریخ پرته.

۱۳)طبري، تاریخ الطبري= تـاریخ الرسـل والملـوك، وصـلة تـاریخ الطبري، د ابو جعفر محمد بن جریر بن یزیـد، صـلة تـاریخ الطـبري د عریب بن سعد الطبري تالیف، د دار التراث بیروت چاپ، دوم چاپ: ۱۳۸۷هـ، یولس ټوکه.

۱۴) عتکي، مسند البزار، د ابو بکر احمـد بـن عمـرو البـزار، د مکتبـة العلوم والحکم مدیني چاپ، د چاپ چارې یې له ۱۹۸۸م څخه پیل تر ۲۰۰۹م پای ته رسېدلې چې ټول ۱۸ ټوکه دي)

۱۵) ابن قیم، اعـلام المـوقعین، د محمـد بـن ابي بکـر الجوزیـه، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، د محمد عبد السلام ابراهیم تحقیق، ۱۹۹۱ کال، څلور ټوکه)

۱۶)(زرکشي،البرهان في علوم القران، د أبو عبد الله بدر الـدین محمـد بن عبد الله بن بهادر، دار احیاء الکتب العربیة، کال: ۱۹۵۷)

۱۷) ابن کثیر، الفصول في السیرة، د ابو الفداء اسماعیل بـن عمـر بـن کثیر لیکنه، د محمد العید الخطراوي تحقیق او تعلیق او د علـوم القـران اداري چاپ)

۱۸) شنقیطي، مذکرة في اصول الفقـه، د شـیخ محمـد امـین شـنقیطي، مکتبة العلوم والحکم، مدینه منوره، پنځم چاپ، ۲۰۰۱م)

۱۹) دمشقي، التحبیر شرح التحریر، د علاء الدین ابو الحسـن عـلي بـن سلیمان الدمشقي، مکتبة الرشد ریاض، لومړی چاپ ۲۰۰۰م)

۲۰) واقدي، فتـوح الشـام، د محمـد بـن عمـر الواقـدي لیکنـه او د دار الکتب العلیمة لومړی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱) شیخي زاده،مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، د عبد الرحمن بن محمد لیکنه د دار احیاء التراث العربي اداري چاپ، دوه ټوکه)
۲۲) بلاذري، فتوح البلدان، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه، دار و مکتبة الهلاب بیروت چاپ)
۲۳) طبري، تفسیر الطبري، د محمد بن جریر لیکنه، د احمد شاکر په تحقیق او د الرساله موسسې چاپ)
۲۴) زحیلي،القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، د محمد مصطفی، دار الفکر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)
۲۵) حنفي، الکلیات معجم في المصطلحات والفروق اللغویة، ابو البقاء ایوب بن موسی الحسیني، د عدنان درویش او محمد مصري په تحقیق، د الرساله موسسې چاپ، له تاریخ پرته، یو ټوک)
۲۶) عسقلاني، تهذیب التهذیب، ابو الفضل احمد بن علي بن حجر، د دائرة المعارف النظامیه هند چاپ، لومړی چاپ کال ۱۳۲۶، ۱۲ ټوکه)
۲۷) الباني، تحریم الات الطرب، د ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدین، د الریان موسسې بیروت او دار الصدیق الجبیل سعودي چاپ، درېیم چاپ: ۲۰۰۵م، یو ټوک)
۲۸) مزي، تهذیب الکمال في اسماء الرجال، د ابو الحجاج یوسف بن عبد الرحمن بن یوسف الزکي، د دوکتور بشار عواد معروف په تحقیق، د الرساله موسسې بیروت چاپ، اول چاپ: ۱۹۸۰، ۳۵ ټوکه)
۲۹) ذهبي، میزان الاعتدال في نقد الرجال، شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز، د علي محمد البجاوي په تحقیق، د دار المعرفه للطباعة والنشر بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۶۳، څلور ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰) نیشاپوري، المستدرک علی الصحیحین، د ابو عبد الله الحاکم محمد بن عبد الله بن محمد په ابن الربیع مشهور، د مصطفی عبد القادر عطا په تحقیق، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۰، څلور ټوکه)

۳۱) بیهقي، شعب الایمان، د ابو بکر احمد بن حسین بن علي الخراساني، د دوکتور عبد العلي عبد الحمید حامد او مختار احمد ندوي په تحقیق او تخریج، د مکتة الرشد للنشر-والتوزیع چاپ، اول چاپ: ۲۰۰۳، ۱۴ ټوکه)

۳۲) زبیدي، تاج العروس، د ابو الفیض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسیني، د دار الهدایه چاپ، له تاریخ پرته)

۳۳) عبسي، المصنف في الاحدیث و الاثار، د ابو بکر بن ابي شیبه، عبد الله بن محمد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستي، د کمال یوسف الحوت په تحقیق، د مکتبة الرشد ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۰۹، ۷ ټوکه)

۳۴) الموسوعه الفقهیه الکویتیه، د کویټ د وزارة الاوقاف والشئون الاسلامیه، له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷ پورې چاپ شوې ده، له ۱تر ۲۳ ټوکه یې دویم چاپ د کویټ دار السلاسل اداري کړی، له ۲۴ تر ۳۸ د مصر-مطابع دار الصفوة اداري کړی، له ۳۹ تر ۴۵ د وزارت له خوا چاپ شوی)

۳۵) صنعاني، سبل السلام، ابو ابراهیم، عزالدین، محمد بن اسماعیل بن صلاح، د دار الحدیث چاپ، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۳۶) جراحي، کشف الخفاء، د اسماعیل محمد العجلوني، د مکتبه القدسي چاپ، د چاپ کال: ۱۳۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷) مغربي، مجمع الزوائد، د محمد بن محمد بـن سـليمان الفـاسي، د ابو علي سليمان بن دريع په تحقيق او تخريج، د ابن كثير كويټ او دار ابن حزم بيروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۸، ۴ ټوکه)
۳۸) زركشيـ، الـلآلي المنثوره في الاحاديـث المشـهور المعـروف پـه التذكرة في الاحاديث المشتهرة، د ابو عبد الله، بدر الـدين، محمـد بـن عبد الله بن بهادر، د مصطفى عبد القادر عطا په تحقيـق، د دار الكتـب العليمه چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۸۶، يو ټوک)
۳۹) زيلعي، نصب الرايه لاحاديث الهدايه، د جمالد الدين، ابو محمد، عبد الله بن يوسف بن محمـد، د محمـد عوامـه پـه تحقيـق، د موسسـه الريان للطباعة والنشر لبنان- بيروت او دار القبلة الثقافة الاسلاميه سعودي -جده چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، څلور ټوکه)
۴۰) محق، سترګې به پرانيزو، د دوکتور محمد محق ليکنـه، دولي اللـه ازاد پښتو ژباړه، د چاپ کال: ۲۰۱۳.
۴۱) حراني، الصارم السلول على شـاتم الرسـول، د ابـو العبـاس، تقـي الدين احمد بن عبد الحليم بن تيميه، د محمد محي الدين عبد الحميد په تحقيق، د الحرس الوطني السعودي چاپ، له تاريخ پرته، يو ټوک)
۴۲) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جـمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ کال، ۱۵ ټوکه)
۴۳) شيباني، النهايه في غريب الحديث والاثر، د ابو السـعادات، مجـد الدين، مبارك بن محمد بن اثير، د طاهر احمد زاوي او محمود محمـد طناحي په تحقيـق، د المكتبـة العلميـة چـاپ، د چـاپ کـال: ۱۹۷۹، ۵ ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۴) فیروزابادي، القاموس المحیط، د ابو طاهر محمد بن یعقوب، د محمد نعیم العرقسوسي تر مشري لاندي د الرساله موسسې د تحقیق څانګې په تحقیق، د الرساله اداري چاپ بیروت، اتم چاپ: ۲۰۰۵، ۱ ټوک)

۴۵) کاساني، بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، د علاء الدین، ابو بکر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الکتب العلمیه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوکه)

۴۶) تفتازاني، شرح التلویح علی التوضیح، د سعد الدین مسعود بن عمر، د صبیح اداري چاپ، مصر، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۴۷) طبراني، معجم الکبیر، د ابو القاسم، سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجید السلفي په تحقیق، د قاهرې د ابن تیمیه مکتبې چاپ، دویم چاپ له تاریخ پرته، ۲۵ ټوکه)

۴۸) زیلعي، تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق وحاشیة الشبلي، د فخر الدین، عثمان بن علي بن محجن البارعي، حاشیه د شهاب الدین احمد بن محمد ده، د مطبعة الکبری الامیریة قاهرې چاپ، لومړی چاپ: ۱۳۱۳)

۴۹) شلتوت، السلام عقیدة و شریعة، محمود، په عربي ژبه دغه لیکل شوی کتاب، ما انلاین موندلی، نور جزئیات یې نه شته، په همدې نوم پر نیټ پې ډې ایف موندل کېږي.

۵۰)القتل باسم الدین، دا کتاب هم په دې نوم پر نیټ انلاین شته.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library